

॥ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ

१

ॐ

१

मेघ सुदी १३-२००४

कृतं य.

अप्येषा सव्यमेष्टेष्टा

मिति भूयसु कषण.

अंतःकरणपूर्वक सत्यनी
अवेष्टा कर! सर्व एवो पर
मैत्रीभाव वारण कर!

—श्री उत्तराध्यायन सूत्र.

सारः—ॐ हे तेने नगरा
जनां - हे बाबा! तार् एवन
पार् वष अनरी; माटे सत्यनं
अवनाणे - अवनाणे सहने आगणे
'असाय' तुं गीत देवावता भुश त
छान प्रताडने मुक्तिपुरीना मुद्रम
पन्थे गळी जप देजे!

तंवी - मफतलाल मंगवी

વિષય-દર્શન

શુભ્રાતી.

૧૬૬.

શુભ્રાતી
વાણીનું નર
મંગલમયી મહાભાયા
ગગનના તારા
શ્રી કેસરીયાલ દિન
સંતોષ

ભગવાન મહાવીર
મેં કયા ગાઉ ?
આયબિલ
મહાસતી રાણમતી
રતનકર્ણિકા
પઠો બીર શોચો.

સંતોષ. (પાના ૧૧ થી આડુ)

છતયિ પ્રાપ્ત સ્થિતિમાં પરમ સંતોષને ખીલવનાર પ્રાણી પૂજ્યતાને જ પામે છે અને પરિણામે શોષાનું જળ જગતને વાવ્ણરૂપે ઝાંડી આપે છે.

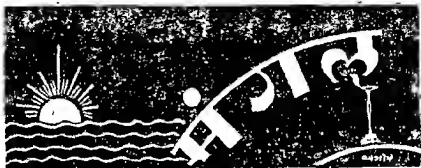
‘કહો બહેન ? એને એના પરમ સંતોષનું ફળ મળ્યું કે નહિ ? જન્મીને જગતને કંઈક આપવાની એની લાવના સિધ્ધિ થઈ કે નહિ ? શું અસંતોષ વડે એ એની પ્રાપ્ત સ્થિતિને પદ્મની શકત ?’

‘આ સંતોષને હું મારા સગવળતા હૃદયમાં કઈ રીતે સ્થાન આપી શકું (૧) તે મને સમજતું નથી. પહેલા મારા હૈયાની આગને બ્રાહ્મણો, પછી સંતોષની વાત કરો.’

‘આગને બ્રાહ્મણની ન જોઈએ, બહેન ! એને એના પૂર જોસમાં જાગવી જવા દો. આગે તમે તેનાથી અલિપ્ત રહેજો. છેવટે તે તમારે આધીન થઈ, તમારી આલને જ અનુસરશે. આવેલા દુઃખને પૂર જોશમાં ઝુકવા દઈ, હંફારી છેવટે અપરાજિત રહેવામાં જ સાર છે. એમાં જ જીવનની સિધ્ધિ છે.’

‘લલે... મથો ! બો, દુર્વાસનાઓ મને હંફાવા મથો, માઈ હૈયું તમાગમાં નથી. હું બીજે જ છું. મારા વિના તમે કઈ રીતે, મારા ઉપર સામ્રાજ્ય સ્થાપી શકશો ?’

‘તો મંતોષની એવિષ છ’

વર્ષ ૧

ચૈત્ર શુદ્ધ ૧૩ (૨૦૦૪)

અંક ૧

શુભં ભવતુ....

શુભ હો! નાના-મોટા, ગરીબ-તરંગર, કાળા-ધોળા, ઊંચ-નીચ સહુનું શુભ હો. મા છમો, કોઈનેય અશુભની-અકલ્યાણની કાળી છાયા. મા મમો, કોઈ અશુભના આકારને પામવા. સહુને અંતરગગને નિરાદિન અજહળો શુભની એક જ સાચી સાવના અશુભના વરોળ-માં જે ફસાય, તેને તેમાંથી બહાર નીકળવાનો જે માર્ગ, તે જ શુભનો શુભાશ્રય.

શુભ એટલે સહુ-સારું. સારું તે કે જે આખી માનવજાતને લાગુ પડે. હું ચાહું કે મને અમુક સ્તંભ મળે તો મારું હુંખ ટળે, મારું સહુ ધાય. પણ એ કાંઈ શુભની વિધિવ્યાપી લાવના નથી. જેમાં સહુનું શુભ હોય તેમાં જ મારું, મારું શુભ પેખવું જોઈએ. એકાંત દ્રષ્ટિએ મારું શુભ તે જ અન્યનું અશુભ હશે. અનેકાંત વા વિધિવ્યાપી દ્રષ્ટિએ જ અવસોડતાં શીખવું જોઈએ.

અશુભ એટલે કાળી રાતનાં ગર્જતાં કાળાં વાદળાંની વર્ષાનો કીચડ. કોઈ કંઠી તેમાં ન ફસાવો. વ્યક્તિગત દ્રષ્ટિએ સઘળું મેળવવાની કુદ્ર લાવનામાંથી જ એવાં વાદળાંનો જન્મ ધાય છે, અને માનવસોડની સમૃદ્ધિવતી લાવન એમાં જોર આવે છે.

જે દિશાનો પવન તેજ દિશામાં વહાણો ને વૃદ્ધોની ગતિ. તેજ પ્રભાણે જેવી પ્રેરણા તેવી પ્રવૃત્તિ. શુભની લાવના મુજબ જે સહુમાં પોતાને પેષે. ને સદા તેઓના બલને આગે વિચારે તેની પતનિ પત્ય

તેજ વિચાર મુજબની હોય અને તેનું પરિણામ ગમે તેમ તોય અશુભ તો નજ આવે.

શુભનું ચિંતન જીવનમાં સાત્ત્વિક સ્વસ્થતા જગાવે, રોમ રોમે સમ્યક્ તનમનાટ પથરાય, સર્વત્ર માનવતાની વિજયભેરી વાગે. જે ભલું છે, તે આત્માની ખૂબ જ નજીક છે. તેથી તેની છાયા સહુના જ જીવનમાં ને ખૂબ-ખૂબ શાતા પ્રસરાવે.

જ્યારે કેઈ પણ માનવી પોતાની સ્વાભાવિક શુભ ભાવનાનો લોપ કરે, ત્યારે કહેવાય છે કે, 'ફલાણાએ અશુભ કર્યું-ખોટું કર્યું.' અને એજ જતાવી આપે છે કે સામાન્યમાં સામાન્ય માનવી પણ શુભ-અશુભ વચ્ચેના મહાન અંતરની હકીકતને સમજતો હોય છે.

વ્યક્તિગત રીતે દરેક પોતાનું શુભ વાંચે છે, અને તે ખૂબજ પ્રશંસનીય છે; કિન્તુ નિજનું શુભ વાંચતી તે વ્યક્તિ એટલું સમજતાં કેમ અચકાય છે કે મને જે રીતે 'શુભ' ધ્યાઈ છે તે રીતે સહુને તે ધ્યાઈ હોવું જોઈએ ને માટે મારે અન્યના ભોગે તેના ઉપસોગ ન કરવો-ઘટે.

શુભની લાગણીમાંથી આત્મીયતાનો અનુકૂલ પવન વાય ને સંસારની સમૃદ્ધિમાં વધારો થાય.

દશેષ દિશાઓના દ્વાર પર આલેખાયેલો છે 'શુભ' લવતું નો મહાખેલ. નિજનિજના શૃલદ્વાર પર સહુ તેજ ખેલ આલેખે તો શું ખોટું? આસ્માનના સિતારા ઉચ્ચારે છે શુભ લવતુની યુગ-યુગ પુરાણી ભાવના.

સહુ અંતરના આદમાને આલેખે, લેખ 'શુભં ભવતુ' ના. ને દેશવટા. દે અશુભની અનાયોચિત ભાવનાને ! —મ.

નિર્મળ પાણી, શુદ્ધ હવા, સારી સોજત, સાદો-સાત્ત્વિક ખોરાક, સ્વચ્છતા પવિત્ર પ્રમોદક વાચન અને યોગ્ય શ્રમ તથા શ્રેયશ્ચ એ આરોગ્ય લાભ માટે ઉપયુક્ત સામગ્રી છે.

વાણીનું નૂર! ૭ ————— 'અનિકેત'.

અમૃતના રેલા જેવો છે પ્રવાહ વાણીનો! નથી ત્યાં નાત-જાત કે નથી દેશકાળ, સર્વ કાળની સર્વ પ્રવૃત્તિઓના આત્માને જે છમે તેનુંજ નામ વાણી.

પથરાવડો પડ્યો છે શબ્દોનો પારાવાર, વાણીના તે અમૃત પ્રવાહને માથે, દેશોદ્ધારની પ્રવૃત્તિઓ, શબ્દોના વદ્ધાણુ સરીને લઈ જાય છે પોતાને આંગળે ને મનગમતાં નામ પાડે છે તે શબ્દ સમૃદ્ધનાં!

હાલે પાંડે નામ મમે તે...! જુજવા નામે લાવ જુજવા નહિ પડે.

પારાવાર ભરેલો છે, અંદર ડુગડી મારતાં સદૃ મહારાય છે, ને ઉપર ઉપર હાથ ફેરવે જે કાંઈ મળે છે, તે લઈને સદૃ પોતપોતાના દેશ ભેગા થાય છે, પણ એમ ન પમાય નર વાણીના!

શબ્દો શબ્દના વસ્તુપદો જંગલતાં હોય છે આજાં તેજ—બીતરની અમૃત-કાન્તિનાં, અન્યથા શબ્દ એ શબ્દ ન રહે; કિન્તુ બીતરે જે સાંપડે તેનું બહાર જોવાય ન મળે. બીતરની લગ્ન-મનોરમ્ય કાન્તિના પુંજ, જગતને આરે પથરાય તો લાખો રત્નપ્રદીપનાં ગોકસામગ્રાં નેજની તરવીર જેવા મળે.

પ્રકૃષ્ઠ અને અમીબીના શબ્દ-મૌહિતકનું મૂલ્ય, સામાન્ય શબ્દ કરતાં—સર્વિશેષ અંકાય. શબ્દ જેમ વાણીવાળો વધારે, તેમ તેનું મૂલ્ય પણ વિશેષ. મોટા પથરા જેવા અર્થવિહોણા શબ્દો રેડવવા કરતાં, વાણીદાર મોટી જેવા પ્રકૃષ્ઠ અને નાજુક શબ્દોનો મહિમા અનેરો વર્તાય છે.

અંતરના અમૃત રેલાની આસપાસ તરતું રહે છે, સંગીતનું વાદ્ય. એ વાદ્યના પ્રલોક અણુમાં વિલસે છે શબ્દના પારાવારનો છરનઅર્ક. જે મંગીત-ને પામે, તે જ માણી શકે મહિમા વાણીના અમૃત રેલાનો. વાણીનાં અમૃતની પ્રાણવંતી પ્રતિભાનો અનાદર કરે છે જે, ને જિહ્વા નથી ઝનરી સકતો શબ્દોના પારાવારમાં.

સાગરમાંથી લઈને શબ્દ જેવો ફેંકાય છે દવામાં, તેવો જ ત્યાં પ્રતિધોય પડે છે, તે શબ્દના આત્માનો. શબ્દની વસ્તુજ્યોત જો ન જંખવાય તો તો હીક. અન્યથા સદૃશ શબ્દોના મારા વડે દવા પણ વજનદાર ગતી જાય ને માનવ-માનવને આંગળે રક્તના સ્વરિતકો પૂરાવા થાય.

શબ્દોની પસંદગી કરવામાં માનવી હજુ પછાત છે, ભર્યા સાગરમાંથી

છીપણામાં જ તે સંતોષ માને છે. ઉત્તમતાનો અધીકારી માનવી, ત્યારે પ્રાણહીન પદાર્થોની પ્રાપ્તિ પાછળ ઘેલો અને ત્યારે સંસારને માંડવે શોકનાં ગીત ન ગવાય તો બીજું શાવ પશુ શું?

ઉચ્ચારાતા પ્રત્યેક શબ્દનું મૂલ્ય—તે સ્વ અને પરના છવનને કેટલી હદે શાતા પહોંચાડી શકે છે, તેના ઉપર અંકાય છે. શબ્દે શબ્દના સલાટ દેશે નહોત હાગેલી છે અમીગિન્દુની, શબ્દ એકેય ખરાબ નથી. પચરાવલા પારાવારના અંતરે જોને હિચિન રયાન મળ્યું છે, તે, શબ્દને આપણે અર્થહીન કહીને અર્થહીન ન જ દરાવી શકીએ. વિષવ્યવસ્થામાં જોવું માનવીનું રયાન, તેવું જ રયાન શબ્દના પારાવારમાં શબ્દનું?

વાણીનાં નર પામવા, શબ્દનો સાગર ઉભેચવો પડે ગૂમ થયા વિના, ગૂમ યથેલી વસ્તુ હાથ ન લાગે, અમૃતનાં દર્શન કાળે, મર્ત્ય માત્રના છવનનું મયાર્થ મૂલ્ય આંકવું પડે. મર્ત્યને તરછોડનારો જેમ અમર્ત્યને ન પામી શકે તેમ શબ્દોના હીરાને, પત્થર મૂલ્યે વેચનારો વાણીના આત્માનાં દર્શન ન જ કરી શકે. શબ્દનું મૂલ્ય સમગ્રનય, તો જ તેના આત્માને ઝોળખવાની લાયકાત કેળવી શકાય.

દુનિયાની ખજાનામાં સરતામાં સરતી વસ્તુ તે શબ્દ! કારણ કે તેનો આખો સાગર ભરેલો છે. શબ્દ માટે સરતો છે, કે તેની કિંમત આંકનારા ઝરેરીઓની જગતમાં ખોટું છે. એક કોડીનર કાળે લાખોનાં યોહી રેડાયાં છે, ત્યારે કોડીનર-થીય વિશેષ દીમિયાન અને પ્રાણુચતા શબ્દ-કોડીનરની કોઇ કોડીનીય કિંમત આંકવું નથી. અને ત્યાં જ છે વિજય શબ્દના છવનનો! હીરા-મોતીની જેમ જો તેનાં પણ મૂલ્ય આંકાના શાવ, તો માનવકુલમાં હાહાકાર મચી જાય, શબ્દનો આખોય સાગર—હીરા-મોતીનાં સાગરની જેમ—ધનિકોના બંડારમાં ફલવાઈ જાય. શેષ માનવસમુદાયને એક શબ્દ પણુ ખોલવાનો અધિકાર ન રહે. તેમ છતાં પણુ વાણીના અમૃત રેડાની પ્રતિજ્ઞાના અંશને જગતના મંદિરમાં અગ્રસ્થાને બેસવાનો હક્ક રહે, તે પૂતી શબ્દ-શબ્દની કિંમત અવરય આંકવી જઈએ વાણીના બકતો ત્યારે જગતના વેપાર-ઓની કોકરે અટકે ત્યારે જગત પાસે, કોહેજાં રૂણ જેવા શબ્દોની મુડી સિવાય બીજું કોઇ ધન નહિ રહે. કે જેના પડે તેઓ પોતાને સંપત્તિવાન માની શકે,

સાગરની આંકણિયાળી સપાટી પર તરે છે શબ્દના તરંગો, તેના મધ્યદેશે વેહેરે છે કલાના શાન્ત-નિર્લેપ શબ્દો. તે તમમાં બમે તે સંગીતનું શ્વેત શબ્દ. એ ત્રણેયને પામનારો મહાબાવી, પામી શકે છે અમૃતની દુનિયાને. કેવળ શબ્દોના અખ્યાસ રડે દુનિયાને ડારવાની દિશ્મત ધરાવનારો શબ્દ-સ્વામી એમ

રાજદસ્તામી ખન્યા એટલે, દુનિયામાં જાણના મેલું સઘળું જાણી લીધું; એવી પ્રકારની રાંક માન્યતા ધરાવનારા રાજદસ્તામીઓ, કક્ષા અને સંગીનની દુનિયાના શાશ્વત સ્પર્શથી અત્યંત પડી ભળે છે. રાજદસ્તામી દુનિયાથી આગળ કંઈ માંડવાની તેમની પવિત્ર જીવનશક્તિ કેવળ રાજદસ્તામી જ ગાંડારમાં ભરાઈ રહે છે. ને એ રીતે તેઓ સ્વ અને પરના કિરસ્તી તરીકે પોતાની દરબે અનન્યતામાં કંઈક અંશે પાછા પડે છે.

રાજદસ્તામી, કક્ષાસ્તામી અને સંગીનસ્તામી : એક દેહે ઉકત ત્રણેય પદોને દીધાવનાર વ્યક્તિ જ અમૃતની દુનિયામાં વિચરી શકે. વાણીના આત્માને અડકી શકે. ગુરુદેવ ટાગોર પાખ્યા હતા પાર ઉકત ત્રણેય પદોનો અને અધિકારી દ્વારા હતા અમરભોગના આસનના!

. એકના હૃદયનો બોલ, બીજાના હૃદયને વચ્ચેમાને ન સ્પર્શે, બીજાને તે રાજદસ્તામી ભાવને ન અનુસરે. ત્યાં સુધી રાજદસ્તામી ભાવને મૂર્ત સ્વરૂપ ન મળ્યું હોવાય અને જ્યારે રાજદસ્તામી ભાવને મૂર્ત સ્વરૂપ ન મળે, ત્યારે એકબીજાના હૃદયમાંથી છૂટના રાજદસ્તામી પરસ્પર અવગણ અને મંસારમાં કતલહત્તા લુપ્તમાં વાદળ તરતાં થાય. કે જેની જાંવડી કાઈ જાંવડી પગજારની સાત પશુ ન પીરસી શકે.

રાજદસ્તામી મૃત્યુ નથી મારે તેને અમૃત સમજીને જ તેનો સદુપયોગ કરવો જોઈએ. વહેવારીઆ જગતે નજર પડાયોનાં મૃત્યુ આંક્યા એટલે નાના-મોટા સદુ તે પડાયોના સમજીને ઉપયોગ કરે છે, જ્યારે અમલો રાજદસ્તામીકિતની આખતમાં તેનાથી વિપરીત કિયાજ થતી દેખાય છે.

તેનું કારણ !

અજ્ઞાંકના દાર પાંત વિસ્તરતા રાજદસ્તામી જગતે સાવ સોંધા કંઈ રીતે માની લીધો? જગતનો દ્યો નજર પડાયો-માનવીની સદાય વિના-એક કમલું પશુ ખસી શકે છે? તે પછી દાય ચરેલા અમલો રાજદસ્તામીઓની કંઈક કિંમત તો આંકવી જ જોઈએ ને? તેની કિંમત એજ કે, તેનો સમયસરનો ઉપયોગ. આંકે ઘડે રાજદસ્તામી ગોળા રેડવતા માનવો જો રાજદસ્તામી વાસ્તવિક મહત્તા સમજી શક્યા હોય તો તેમને જ દાયે યોગ રાજદસ્તામી અપભ્રાપ જરૂર બંધ થાય! કાઈ પશુ વરતુ અતિ સામાન્ય જનમાં તેની સર્વ મદત્તા વીસરાઈ જાય છે.

જીવનની અંતરતમ લાગણીઓને વ્યક્ત કરનાર પ્રધાન સાધન તે રાજદસ્તામી રાજદસ્તામી બીજામાં જોવાપેલી લાગણીઓમાં જીવન માણતું જગત આગળના કરતાંય ઉચ્ચ સંસ્કારમય જીવનની અપેક્ષા ધરાવતું હોય તો, ઉચ્ચારના પ્રત્યેક રાજદસ્તામી મહત્તાનો આંક મારવો ને તેની કુર્જ છે.

જ્યાં જ્યાં વસે છે છવ. ત્યાં ત્યાં સધળે તરે શબ્દતરંગો ! જે માનવી ધારે તો તે શબ્દ-તરંગો કે જેની સાથેની વધુઆવડત ભરી રમતને હાંણે જગત આજ સંતાપ અનુભવી રહ્યું છે તેના જ સમગસરના સદુપયોગ વડે જગતમાં સ્નેહ-શન્તિનો મહિમા વિસ્તારી શકે ?

પ્રજ્ઞાઓના છવનવિકાસનું માપક યંત્ર તે તેમની સંસ્કૃતિ ! સંસ્કૃતિની નાડમાં પ્રયુક્ત ને પ્રાણવન્તા તરંગો ધગકતાં હોય, તો પ્રજ્ઞનું છવન ઉર્ધ્વગામી બને ને જે સહેલા વિચાર-તરંગો વહેતા હોય તો પ્રજ્ઞનું નૈતિક પતન થાય.

શબ્દના અંતરે જેટલા અંશે હૃદય દલવાય, તેટલો તે પરિપૂર્ણ બને. આપણે જેને 'અંતરની વાણી' ના મહામાત્રના શુભ નામથી ઝોળખીએ છીએ, તેજ તે શબ્દોનો સમુદ્ર કે જેના અંતરે અંતરે હલવતાં તે પરિપૂર્ણતા ધારણ કરે છે. શબ્દથી, પોતાનું હૃદય જીવાવનારો, શબ્દના હૃદયદેવને કદી ન પામી શકે. ત્યાગનારો સત્ પામે છે નિજ છવનજળ ને સંમહનારો પળે પળે ગૂંમણે છે, કાપિ છવનનો સિદ્ધિના નિજ, સુતરવો !

વાણીનાં અમૃત પામવા, સહુ વાંચે ઉચ્ચારતા શબ્દનું હૃદય. શબ્દને જે ન ઝોળખે, તે શબ્દના આત્માને કષ્ટ રીતે ઝોળખી શકવાનો દતો ? ક્યાંક રહુર અને ક્યાંક અરહુરપણે ઃમે છે વાણીનાં સંતાનો ! સહુને સમજનારાને સહુ લેખવશે પોતાનો, જે અળગો પડશે તેનાથી, તેને સહુ અળગો માનશે પોતાનાથી.

છવન જેનું જોમવન્તું હોય, અંતરે, કઈક પામવાની તમન્ના હોય, નયનનાં નર વસ્તુમાત્રના હૃદયમાં પ્રવેશી શકતાં હોય, તેવો માનવ, શબ્દોની દુનિવામાં સ્વરચનાપૂર્વક વિદરી શકે અને ત્યાંથી દૂર દૂર તરતા સંગીતના શ્વેત વાદ્યને પણ વંદી શકે. સંગીત જેને સ્પર્શે તે જીવંત થી સિવાય ન જ રહે, ને જે તેનાથી ન જીવંત તેને મહાયોગી કે જડ પથર માનવો.

પ્રજ્ઞાઓ જેટલે દરજ્જે વાણીનું નર પામે તેટલે દરજ્જે તેમનાં છવન વ્યાપક અર્થ સદ્દર બને. વાણી-નર વિશેષણ માનવો માટે સંસારમાં ક્યાંય સ્થાન ન રહે. વાણીના લેશ માહાત્મ્યને પણ નહિ સમજનારા જડ માનવો કાજે સંસારની સધળી પ્રવૃત્તિઓ અર્થહીન અને ખેવવિહોણી બની રહે. તેઓ પોતે શા માટે છે (?) તેનો પણ તેમને ગતાગમ ન હોય.

વાણીના અમૃતપ્રવાહમાંથી જેટલું આકાર પામે, તેટલું બહુ ધ સર્જન અમર બની રહે. કારણ કે અમૃતને ઝોળાળનારું કાષ્ટ તત્ત્વ ત્રણ લોકમાં અસ્તિત્વ નથી ધરાવતું. ને તેથી જ સાહિત્ય-કલા ને સંગીતના અનેક બળો, કાળની કાકરો ખાવા છતાં, ખરાતાં નથી અને નૂતન સ્વરૂપે ઝળકતાં મોજાવ રહે છે.

શાખન્તરંગોને સહારે ને, શબ્દના પાસાવારની બીતરે ઉતરવાનો પ્રવાસ કરશે તેને વંચારો બીતરની અસૌકિયતા, અહીં...ઉપર જે દેખાય છે, તેના કરતાં અનેકગણાં ઓજસ્વી બળો બીતરમાં ઝગદતાં હોય છે, પણ તેને પામવાની તમના જ ન હોય, તો તે બળો પોતાની મેળે જહાર થોડાં જ આવે તેમ હતાં ?

કળીમાં મુંઝાની મુગંધને, પરન જે તેમાં પ્રવેશીને જહાર ન લાવે તો જગતને તે કળી અને તેની મુગંધનો મહિમા કઈ રીતે સમજાય ? તેજ મુજગ અંતરતલે મુંઝાતા પવિત્ર જગોનો, માનવી જે તેમાં પ્રવેશીને જહાર નહિ લાવે તો તે જગોના અસ્તિત્વ વડે જગતને શે લાભ થયો ગણ્યારો ?

જહાર પદાર્થોમાં ગૂંમ યતાં પડેલાં, વિરહાશ્રુ સારતી બીતરની શખ્તભરી દુનિયામાં ડોકિયું કરવાની માનવ માત્રને મારી વિનાંતિ છે.

સુઝ વાચકોને.

લગભગ ચાર વર્ષના ગાળા બાદ સર્વમંગલનો મંગલમય ખનિ પ્રગટાવવાના ઉમળકાથી 'મંગલ' પુનઃ પ્રગટ થાય છે.

અનેકવિધ અડચણોના કારણે આ માસિકનું પ્રકાશન ૧૯૪૪ ના જુનના અંક પછી અંધ પડેલું, અને અમારા મુલ વાંચકોને અમે અગાઉથી તેની જાહેરાત પણ નહિ પાડી શકેલા. આ પ્રસંગે હું મંગલાલિપ્તાથી સર્વેને ખાત્રી આપું છું કે હવેથી મંસિમાં કરવા પડતા ફરફાર અંગે પ્રથમથી જ તેમને જણાવવામાં આવશે ને તે પછી જ ઘટતો મુધારો-વધારો થશે.

જુના જાહેરાત કે જેમનાં લલાજમ પૂરું નથી થયું તેમને આ માસિકના ચાલુ અંકે મોકલવાનો અમે નિર્ણય કર્યો છે.

કોને પોતાના મંગલની અનિલાયા ન હોય ?

સ્વસ્વ મંગલાનિલાયી નાના-મોટા દરેકને 'મંગલ'ને સહકાર આપવાની મારી અરજ છે. અને વાંચકોના સહકાર સિવાય કોઈ પણ પત્ર દીર્ઘાંત્રી નીવડું સાંભળ્યું છે ? 'મંગલ'ને દીર્ઘાંત્રી બતાવવા જે જે ભાઈ-બહેનો સહકાર આપશે તે તે સહુ જિજ્ઞાસુ મંગલની દિશામાં એક કગડું આગળ જ વધવાનાં છે ને ?

મંગલમયી મહામાયા.

મંગલમયી મહામાયા...

બીજ રૂપે રહી પદ્મવ પ્રકટી તું વિઠમે તરકાયા,
કુલ ફલ રસમાં સિંચત તવ મંગલ શીતલ છાયા.

મંગલમયી મહામાયા...

નિરાહિન તેજ તિમિર પલયાએ, પ્રકાશ અંતે પડછાયા,
અદ્ભુત લીલામાં તવ વિપવિધ સન્ન્યા વિધ વિલાયાં.

મંગલમયી મહામાયા...

તું એક મારે ને તું એક તારે, તુંજમાં સર્વ સમાયાં,
વત્સલ કુણાધી તવ મંગલ મહિમાગીત ગવાયાં.

મંગલમયી મહામાયા...

શાંતિ સુવા વરસાવ જગે જ્યાં વૈર વિપમ રેલાયાં,
ધન્ય અમારાં જીવન કરી દે મંગલતા દિસરાયાં.

મંગલમયી મહામાયા..

-મહેન્દ્રકુમાર માતીલાલ દેસાઈ, જી. એ.,

ગગનના તારા, ★ ★ ★ ★ મહેતલાલ સંઘવી.

ઋતુઓના સાદૃશિક પલટા ! ઘણું ઘણું સમજતી જાય છે,
જીવરચા અને કાષ્ટો ત્યાં જધાને માટે એક હોય છે, ત્યાં કુદરતી રૂપ-
રંગ ઉપસે છે. ઋતુના રંગ તેનું પ્રતીક છે.

મને વિદ્યાર્થીને ઋતુના રંગમાંથી જે જણ્યું છે, તે આ રહ્યું: 'બસ
માન ! તાન, શાન અને દાન તને પત્થરનાં પુરુષમય બનાવશે.'

(૨)

ગ્રહ-છાયાની લિપિ વાંચવાના આ બાલ-વિદ્યાર્થીના કોડ-‘હે જગદ-ગુરુ
તું પૂરજે !’

આંખ. અંતર ને આત્મા : ત્રણેય પવિત્ર મંગલ પ્રદેશોને છળતી તેની
મુલાયમ રેખા-વાચા કહો ન કહો !-મને મારાથી દૂર દુનિયાના દિલોમાં જે સ્ત્રી
જાય છે. ને હું ખજાનર રાજે સર્વમય જીવનનું સુખ અનુભવું છું.

(૩)

‘સાચી વિદ્યાર્થી છું. સફરમાં ચાકીશ તો ?’

મારી દુનિયાને અંધારે ખૂણે ત્યારે હું એકલો બેઠો હોઉં છું. ત્યારે આવા
ખ્યાલનો વજ્રપાત મારે શિરે થાય છે.

‘કુબડી મારીને ગોતી લે’ વજ્રપાતે મુંઝાઉં તે પહેલાં જ, અગમ્યનો
આવો સંદેશ મારા અંતર દારે અથડાય છે. ને હું હર્ષભેર નાચવા માંડું છું.

જીવનની અટપટી પગો દરમ્યાન સહુ મુંઝાય; ત્યારે હું તો, રહ્યો એક
વિદ્યાર્થી, પરમ ગુરુદેવ મારા અગન-મદિરે બેઠો છે. ત્યાં મને મુજબ થાય તેમાં
નવાઈ શી ?

(૪)

જધા એકજ વાત કરે છે: ‘તોહી વહેવરાવીયું’.

લોહીને રેડે જીવનના કાંધ નહિ જુસાય. તે માટે ઐક્યના આનંદમંત્ર
ની જરૂર પડશે, ઇતિહાસ તેની સાક્ષી પૂરે છે.

એકને જોતાં બીજો આત્મા દરખાય નહિ, તેને બેઠવાને હિત્સુક થાય
નહિ, ત્યાં મુધી સાચું ઐક્ય ન જ રચાય.

ભૌતિક પદાર્થો ક્ષણિક છે. તેની પાછળ ઘેણાં ઘડને બેઠકવું તે માનવ
કુલનું બુદ્ધિ નથી. ચિરંતન સ્નેહના સાગરીત બનવાની કાળજીની પોતાની રીત
સહુ સમજતા થાય.

(૫)

વાદળ પર વાદળના ઘર બન્યા છે, અંધારાં પથરાયાં છે. એક હાથ દૂરની દુનિયાનાં દર્શન પણ માંડ યાચ છે. અંતરમાં ફફડાટ છે.

‘પરમ પિતા, શુર, પ્રભુ’ના રૂપને હોઠ ફફડે છે.

મધ્યનિરાનો એક ડોકો હમણાં જ વાગ્યો.

નથી સાથી કે સ્નેહી. એક ટેકરી ઉપર ઝીંબો-ઝીંબો અનંતને વાંદવાનો બાવ બાવું છે.

—પણ કશું જ વંચાતું નથી.

અંગ વીંધતી હવામાં કંપતો, નિરાશ વદને પાછો ફરું છું, ત્યાં અચાનક એક તેજકિરણ ઝળક્યું. નજર પડે નપડે તે ખજેલાં જ તે અલોપ થયું. તપાસ કરતાં જણાયું કે, તે નાગદેવના મંથિનું તેજકિરણ હતું. નાગદેવ પસાર થઈ ગયા હતા. લીસોદો કડીખંધ કાવ્ય ઝેવો. તાંબો જ હતો.

(૬)

વાદળના ઘર ને વેસ્યાનાં ઘર. ત્યાં જે ઝીંબા-ગતણવા મળે, તે બીજો ક્યાંય ન મળે.

કિન્તુ જોનારામાં કાલિદાસની કલ્પનાદક્ષી અને કામવિજેતા મૃદુલિસદ્રના સંયમનું બળ અવશ્ય હોતું જોઈએ. અમરતા ત્યાં નજર દોઢાવનારને બધું કાળું-કાળું જ નજરે ચડે.

આંખ દૂર નહિ ત્યાં-અંતરમાં અમી રેલાવે એવાં-અનુપમ તેજ વાદળમાં વિલસે છે!

બારણે જઈને હિમો કે, જગતના સર્વ ધર્મશાસ્ત્રો ન સમન્તવી શકે એવાં વિચિત્ર, પ્રેરક સત્યો, વેસ્યાછવનની બીછ બાજુએ પ્રત્યક્ષપણે તરતાં બાંચી રાકાય.

ચાત એક જ છે કે જે નિરખનાર જોઈએ!

(૭)

રાત અંધારી છે! ઓરડાને એક ખુણે એકસો બેડો છે. કલમની અણી કપાળે અડાડીને વિચાર કરું છું. આંખો અધખૂલી છે. આસોચ્છાસતું મંદ સંગીત સંભળાય છે. દરિયાના મોજા જેવું એક મોજા આવે છે. મારા વિચારોની દુનિયાને લીંબતીને તે ચાલ્યું જાય છે. ઉરને દરિયે વિચારોનાં વહાણ તરતાં યાચ છે. જે પળે, મને જે વિચાર આવે છે, તે પળે અંતરને દરિયે અજવાળાનાં ફલ વેરાય છે. વિચાર-વહાણના મુજા તુટક પર અનુપમ તેજે ઝળહળતા ટો’ બાવ્ય પુરુષનાં મને દર્શન યાચ છે.

સરિતામાં તરતા શ્રીફળની જેમ, અંતરને દરિયે નાનાં-મોટાં અનેક વિમારનાં વહાણો આવ-જા કરે છે. કાઈ ઝડપી, કાઈ ધીમું આક્રી ખગલળાટ તો રહે જ છે. પોતાની વિશાળ છાતી પર વહાણોને ઝૂલાવતો દરિયો દિન-રાત અમૃતની દુનિયાનો રાસડો ગાતો સંભળાય છે. જહાજોની આવ-જાની નોંધ તેને ચોપડે નથી. કાઈ જહાજને તે પકડી રાખતો નથી. આવતા જતા પ્રત્યેકને તે સનાતન રોહ-સંગીત સંભળાવે છે.

હરને દરિયે દિન-રાત વિચાર-વહાણોની આવ-જા ભંન રહેતી ! તું સનાતન રોહનું સંગીત લક્ષકારે જશે !

દુનિયાને દરિયે નાના-મોટા હવોની આવ-જા ચાલુ છે. 'ઉભા રહો ક્યાં જાઓ છો?' ની અર્થગૂંથ્ય ધમધમી તે કાઈને ય ડરાવતો નથી. એ ડરાવવાનો પ્રયાસ કરે, તો તેનો જ હવનમાર્ગ ફંધાઈ જાય.

વાઘા વિહોણું નિઃસીમ આકાશ, જહાજ વિનાનો અકાટ ઉદધી કે વિચાર-તરંગ વિહોણું અનંત માનવહૃદય-! કો' ધન્ય પણે જ નિરખવા મળે.

હરને દરિયે વિપાસો શી ને દરવાજા સા! આવે તે ભડે આવે. જાય તેને જવા દે ! રોક-ટોક કરવા જતાં પાણીનાં ઝેર યશે, આંખની આરતી ઉપર 'મારા-તારા' ની આક્રી અજગીજાન પથરાઈ જશે !

વહાણોની આવ-જા સાગરની સપાટી પર ખગલળાટ મમાવે, ખગલળાટથી સાગરનું હૃદય કદી ન ખગમજે.

અંતાર હરનો દરિયો, નિઃસીમમાં રમતો રહે !

(૮)

હવાનો હોઠ પર તરતો મુક પવન, ઊડે-અંતિ ઊડે-એક શબ્દ જગવે છે. -'જગ' કોણ કોને જગવે છે તે સમજતું નથી !

પવનની ફૂંક દીવો હારે. એજ ફૂંક દિલતા દીવા સમારે. હારવું ને સમારવું - તો હારવું શાને? એ હારવું તો સમારવું શાને ?

માથે હાથ ફેરવીને જગાડીએ છે જેને, તેને જ માથે હાથ ફેરવીને મુવાડીએ છીએ આપણે ! નિયમ એ વિચિત્ર માગે છે. છતાં એ એની પીંછી વડે ચીતરાયેલો છે, જેણે મુરજમાં આગ અને ચંદ્રમાં અમૃત ચીતર્યા છે.

હવાનો અલિનય, માનવીમાં તાદ્રઅધ ગતિમયતા - અવેનારવા કાંઈ ને. અલિનયની પાર એના હવનની શાંતિ શાંતિ છે.

એ શાંતિનો શાન્ત જોડ, એના હોઠ પરે દિન રાત રમે છે.

(૯)

સુવર્ણની કિંમત જોતી અંકાઈ છે, માટે દુનિયા તેને ચાહે છે. જો આજે સોનું રૂપિયે ઝેર વેચાય તે લોહાનો ભાવ જે રૂપિયે શેરનો થાય; તે દુનિયા સોનાની જેમ લોહાનાં અક્ષકારો ઘડાવવા માટે.

સોનાની કિંમત અંકાય. રેતીના એક કણની ય કિંમત કોઈ ન આકે - આંકવાની પરવા ન કરે! સુવર્ણ એ સાચું સુવર્ણ નથી મટે જ દુનિયા તેનાં મૂલ્ય મૂલ્યની શકે છે; માટી એ, માટી છે તે તેનાં મૂલ્ય મૂલ્યવાતાં નથી. સત્ય એ સત્ય જ રહે, તેની કિંમત ન જ આંકી શકાય.

જેની કિંમત ન જ અંકાય તે મને ગમે; કિંમત લક્ષ્મીની આંખ બંદે છે.

જે મીઠી કોંધ માટીને જોએ મળે; સોના-ચાંદીના ઢગલા તે ન આપી શકે.

રેતના રમતવર્ણા કણે - કણે માર્દવતા અને સહનશીલતાના અણુભોલ ગંગા ચૂળે છે. સોના - ચાંદીના કણોના છવનભોલ દુનિયાના કહેવાતા ધનપતિ -એ સાંમળના હોય તો ભલે!

ઋણોની સુગંધ મને માટીમાંથી મળે છે. જ્યારે સોના - ચાંદીનો અળકાદ આત્મન - મણીના નૂરને દસે છે.

(૧૦)

કાપાનું જેનું અંધારણ કલામય અને સુદૃઢ હોય, માનસિક વલણ વિશ્વની આંતરિક વ્યવસ્થાને છવન રાખનારા પવિત્ર વિચારો અને વર્તનની તરફદારી કરતું હોય, આંતરિક વલણ પરમપદના આનંદની મનોહર. શાન્ત કલ્પનાને આવકાન્દાથી લેખતું હોય; એવાં સ્ત્રી - પુરુષોનો જ્યાં નિવાસ હોય, ત્યાં સદા દિપોત્સવી જ ઉજવાય.

(૧૧)

ટાલ - લીલા જંગલમાં ફરતાં મેં કળાયત્રો એક મોર જોયો.

મોરને જોતવિંત હું નાંચવા માંલ્યો. એને એની કળામાં સંપૂર્ણતાએ પહોંચેલો જોઈતો, મારા દૈવાનાં બીજાંયણાં દાર પથ તે જ પથે ઉઘડી ગયાં.

મધૂરે જ્યાં સુધી કળા ન સંકેલી ત્યાં સુધી ઉઘડેલાં અંતરદાનની માખણ - મુલાયમ દિવાલ પર મેં એની પચરગી કલાનો તેજ નીતરતો જોડો લેખ કોતર્યા કર્યો.

(૧૨)

જેના આસોચ્છાસમાંથી આકાર પામે સુંદરતાના સ્વસ્તિકો તે સુંદરી.

જેને લીધે જગત છવરા જેવું લાગે, તે સુંદરતા.

સુંદરતાનો વજરયંબ છે શીલ!

શ્રી કેશરીયાજી દિન.

સમસ્ત ભારત વર્ષના જૈન સંઘનું કર્તવ્ય.

વિ. સં. ૨૦૦૪ ના ચૈત્ર સુદ પુનર્મને તા. ૨૩-૪-૪૮ ના દિવસે શ્રી તીર્થસ્થાને માટે નીચે લખ્યા મુજબ પ્રત્યેક વ્યક્તિનું પરમ કર્તવ્ય બની રહેશે.

- (૧) આયંબીલ અથવા ઉપવાસની તપશ્ચર્યા.
- (૨) પૂજા, જપ, કાર્યોત્સર્ગ આદિ શુભ ધ્યાન.
- (૩) જાહેર સભા ભરીને ઉદયપુરના મહારાણાશ્રીને તેમજ મેવાડ ગવર્નમેન્ટને તારથી હરાવ વિગેરે મોકલવા. તીર્થસ્થાને માટે સખત આદાલતો જગવવાં.
- (૪) તીર્થસ્થાને માટે સારું ફંડ એકઠું કરીને નીચે લખ્યા મુજબ કેકાણે મોકલવું.

લી. શ્રી કેશરીયાજી તીર્થ કમિટી,

માલદાસજી સ્ટ્રીટ, જૈન ઉપાશ્રય, ઉદયપુર. (મેવાડ).

* * * * *

મેવાડ પ્રાન્તમાં આવેલ ગામ ધુલેવ (શ્રી કેસરીઆજી)માં આવેલા શ્રી નકષત્રદેવજીના મંદિરમાં સુંદર વ્યવસ્થા જળવાય એ હેતુસર સંવત ૧૯૧૬ માં મહારાણાશ્રી સરપસિંહજીએ ખ્યાલપૂર્વક અમુક કલમો નક્કી કરેલી કે જેથી ત્યાં જનારા યાત્રાળુઓને વાધો ન આવે, મંદિરની આવક પવિત્ર ધાર્મિક કાર્યોમાં જ વપરાય, પણ પાછળથી તેમાં ભંડારીઓ તેમજ એમરાજ વિગેરેની અવળી ચાલથી ફેરફાર થઈ ગયો તે ધામે ધામે મંદિરની આવક ગેરમાર્ગે જવાં માંડી, તેમજ મંદિરમાં આશાતના પણ ચલા માંડી. આશાતના અને અવ્યવસ્થાને ટાળવા માટે ખૂદ મહારાણાજી હરનક ૧૯૩૪ માં નવી વ્યવસ્થા થયેલી. અને તે મુજબ શ્રી કેસરીયાજી તીર્થનો વહીવટ પાંચ આસવાલ ભાઈઓને સોંપવામાં આવેલો.

આજે તે વ્યવસ્થા પણ તૂટી રહી છે. જૈનોના પવિત્ર હક્કો પર તરાપ પડી રહી છે. મંદિરમાં ને આસવાલ પંડ્યાઓનું જોર વધી રહ્યું છે. મંદિરમાં થતી આશાતનાનો પાર નથી. આવકનો અપચય કરવાની વાતો સંભળાય છે.

જૈનોના પવિત્ર તીર્થની આ રીતે થતી દુર્દશા જોઈને માંગરોલવાસી પવિત્ર આર્યા જયજીએને ઉદયપુરના મહારાણાજીને તા. ૫-૪-૪૮ ને દિવસે જે

શ્રી કેસરીયાજી નાથજી.

ઉપવાસ પ્રતિજ્ઞાપત્ર.

ધુસેવ, તા. ૫-૪-૪૮

નેક નામદાર પ્રતાપકુલદીપક સૂર્યવંશી મહારાજા સાહેબ
શ્રી ભૂપાલસિંહજી મહારાજા સાહેબ,
શ્રી ઉદયપુર.

હું નીચે સહી કરનાર માંગરોલનિવાસી જન્મલગાઈ આપને નીચે મુજબ વિનંતિ કરું છું કે, શ્રી. કેસરીઆજી તીર્થ અંગે જાપાઓમાં ઘણી વાતો આશાતનાની સંભળાતી હતી, અને મારા અંતરાત્માના અવાજથી હું મારા ભાઈ સાથે અત્રે તા. ૪-૪-૪૮ થી આવી. અહીંની આશાતનાઓ, ગેરવ્યવસ્થા અને ગેરવહીવટ દેખી, મારા આત્માને ઘણું દુઃખ થયું. તપાસ કરતાં આ બધાનું કારણ જૈન ધર્મના અગ્રણી કાર્યકર્તા, અમલદાર મર્મ તથા પંડ્યાઓની આપખુદીથી હમણાં થોડાંક વર્ષોથી અવ્યવસ્થા મંથી રહેલ છે, તથા વાત્રાણુ-ઓની સંખ્યા પણ ઘટી ગઈ છે.

આ અવ્યવસ્થા ટાળી, હિંદુસ્તાનના સકલ શ્રી. જૈન સંઘને વિશ્વાસ ઉત્પન્ન કરવા માટે

- (૧) સંવત ૧૯૩૪માં રોટ તરફથી જાહેરાત થયા મુજબ કમિટી હસ્તક સંપૂર્ણ વહીવટ, વ્યવસ્થા પૂરી સત્તાથી સોંપવામાં આવે, યા તો
- (૨) આ તીર્થનો વહીવટ જે સમાજ તરફથી રોટની પાસે આવેલ છે તે સમાજને પાછો સોંપી દેવાય.

તો જ શાંતિ થાય. તેથી મારા આત્માના અવાજથી મને એ વિચાર સ્પુરેલ છે, કે, આપ નામદારને અરજ કરવી કે સંવત ૧૯૩૪ ૩૫ ની રોટ જાહેરાત મુજબની કમિટી હસ્તક સંપૂર્ણ સત્તા સાથે વહીવટ, વ્યવસ્થા સં. ૨૦૦૪ (હિંદી) ૨૦૦૫ ના ચૈત્ર સુદ બીજ તા. ૧૧-૪-૪૮ સુધી સોંપાવી જોઈએ, તેમ ન થાય તો ચૈત્ર સુદ ત્રીજ તા. ૧૨-૪-૪૭ થી આ બાબતની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થતાં સુધી મારે ઉપવાસ કરવા.

(સહી) જન્મલગાઈને માંગરોલવાળા.

તો અત્રે જે દિવસ રોકાઈ ઉદયપુર આવવા વિચાર છે, માટે આ પત્રનો જવાબ મને નીચેના સરનામે મળવો જોઈએ.

—જન્મલગાઈને માંગરોલવાળા,
હાથીપોળ જૈન ધર્મશાળા, ઉદયપુર.

[પોતાના પવિત્ર હક્ક મેળવવા પ્રભુ શ્રી વીરના વીરા-વીરીઓ

સર્વત્ર મધુર શાંતિ હતી. પવન મંદ-મંદ વાતો હતો. પ્રજાતની મુરગ્યના નવછવનની માધુરી વહાવી રહી હતી.

ધરના એક ખુણે બેઠો બેઠો હું પૂર્વાકાશમાં રંગબેરંગી સાચિયા પૂરતી ઉપાદેવીના દર્શને મુગ્ધતા અનુભવી રહ્યો હતો. મારા છવનપુષ્પને અવનવા મધુર ભાવો વડે મહેકતું રાખવાનો પાક તેમાંથી લઈ રહ્યો હતો. ઉપાના અલ્પબેલા ક્ષણિક છવનમાં મને છવનની સુખદ પળોની ક્ષણિકતાનું ભાન થતું હતું. કર્તવ્યમાં પરિણમતી મહોદય ભાવના અતે ઉપાના ધુંધટમાંથી તેજસ્વી સૂર્યન પ્રગટાવે છે તેમ મહોદય ભાવનાશાળી પુરુષનું છવન પણ ઉપાની જેમ અલોપ થતાં-એની ભાવનાના બાનુને જન્માવી એને અજરામર કરે છે, એમ હું વિચારી રહ્યો હતો.

તેવામાં એક પરિચિત અવાજે મારી સાધનામાં ભંગ પાડ્યો. 'ભાઈ' શું કરી રહ્યા છો? દુઃખી દિલે હું બોલ્યો: 'બહેન, મને તમારા આગમનની ખબર હતી, પણ તે આટલી ઝડપી નહિ.'

'આવો, બેસો, આ ચટાઈ પર.'

બહેનને મારું સાદું છવન પ્રિય લાગતું હતું. તે મારા કાકાથીનાં પુત્રી હતાં. પુષ્પા તેમનું નામ, તેમનું છવન પુષ્પ જેટલું જ વિશુદ્ધ છતાંયે સંસારમાં તે એકલાં હતાં. સગવળી આગમાં સપડાયેલી મધુરકંડી કોઢીલા સમી તેમની રિચ્છિત હતી, કિન્તુ ધૈર્ય અને સંયમપૂર્વક તેમણે સયોગોને સ્વાધીન બનાવ્યા હતા.

'પુષ્પા, બહેન, કહો શું વિચારમાં છો?'

'વિચાર? ગુણીયક બન્ધુ-મારો વિચાર-કોઈ જુદા જ પ્રકારનો છે. હું જન્મે જોઈ છું અને મારા આચારવિચારમાં પણ જોતવતું તેજ ઝળકાવવા માગું છું, પણ મારા આ બાલવૈષ્ણવને માટે હું કોને જવાબદાર ગણું? હું બાલ-વિધવા શા માટે કહેવાઈ? સંસાર સંરેકાર પામવાનું એક ક્ષેત્ર. તેની સંરેકાર સુરાસને પારખવાની શક્તિ પામ્યા પહેલાં છવન-પુષ્પ ચીમળાપ એ હું કઈરીતે સહન કરું? આદર્શ માતા જન્વા પહેલાં, અભાગિની બનવાનું કલક હું મારા કપાળે કઈ રીતે ચોંટ્યા દઉં? શું મારા છવનની તમામ મધુરી આશાઓ આજે મારા વૈષ્ણવની આગમાં શેષ થઈ જશે? હું નષ્ટપ્રાયઃ ચર્મજાતિ. શું આ જગતમાં મારા અચાવનો કોઈ ઉપાય નથી? મારી શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનું કોઈ ક્ષેત્ર નથી?'

'બહેન! ગુણના સમુદ્રમાં પેલું વિષ છૂપાપડું હોય છે તે મેં આજે જ

આજે જ સાચી સમજણી. કમનો સિદ્ધાંત શું તમે વિસરી ગયાં? - પૂર્વજન્મના કર્મો આપણને આ લેવે કેમ ન સંતાપે? કેવળ સુખમાં જ જગતની પ્રગતિ છે. એમ તમે કઈ રીતે માનો છો? વૈધવ્ય એ કેવળ સંતાપનું જ કારણ છે, એમ તમે કઈ રીતે સાબિત કરી શકો છો? -

‘ત્યારે ખતાવો, મને મારી છવનનાવને હંકારવાનો માર્ગ? સંસારસાગરના કયા પ્રવાહમાં યદને હું સામે પાર જઈ શકું તે સમજાવો મને આજે.’

‘સ્વીકાર કરો સમગ્રનો’ મેં હસતાં હસતાં કહ્યું ‘અને પવિત્ર ખની જીવજાગો આત્માને.’

‘અને મારા માતૃત્વપદની શી દર્યા?’

‘એટલે તમે ભાવિભાવને મિથ્યા કરી તમારા ક્ષણિક વૈભવને સાર જગતના નિયત નીતિતત્ત્વનાં પરિવર્તન કરાવવા માગો છો?’

‘પણ જણાવો મને, કે મારા વૈધવ્યને માટે હું કઈ રીતે જવાબદાર ફેખાઉં? મારા પિતા ગુજરી જતાં ઉગાડિલાછએ મને એક ડોસાને ગળે વળગાડી દીધી. લગ્નના છ માસ પીતતાં પહેલાં ડોસાનું - છવન નર કરાઈ ગયું; તેવારે મારું છવન ખીલી રહ્યું હતું.’

‘કહો - ખીલતાં પહેલાં હું કરમાવાની હોંસ કઈ રીતે ધોખ્યાં શકું? સંયોગ પહેલાં હું વિયોગની કલ્પના કઈ રીતે કરી શકું? જમ્યાં પહેલાં આ છવન ઉપવાસી રહેનાર, એક પુરૂષ થા અતિ તો મને દાખલો છો કે જેને અનુસરી હું પણ સંતોષ પામું?’

હું ગભરાયો, સહુસહુતાં શબ્દગાણને ઝીલવા, મારી વિચારદાલ અશકન ખની ગઈ. છેવટ મેં હુંકારમાં પતાવવાનો વિચાર કરીને કહ્યું; ‘જાહેન, સંતોષ એ જ પરમ તત્ત્વ છે. તેમાં સંયોગ અને વિયોગ, સુખ અને દુઃખ, ક્રુધા અને તુમ્મિ સર્વે સમાઈ જાય છે. તમે તમારામાં સંતોષ ખીલવો. નાની સરિતાને ખાલે જીનત, જાલેવીનું સ્વરૂપ વારણ કરો; ઊછળતો મોર્ન એતિ મધ્યસ્થ ભવે નીરખ્યા કરો, ત્યાં જ સમને જગતની કારતીઓટનો રપેટ ખ્યાલ આતી જશે. અરે! સુખ દુઃખ એ જ તમારે આશ્વે રહી તમને પરમ પ્રભાવિક બનાવશે.’

‘પામ્યાં પહેલાંનો સંતોષ કઈ જાતનો?’

‘ત્યાં જ ખરી ખુબી છે, જાહેન! જગતની પરિવર્તનશીલ પ્રકૃતિની વચંદિરે વર્ષનું જળ, જમીન પર પહોંતી સાથે જો સૂર્યના પ્રચંડ આતપથી શોષાઈ જાય છે. શું એ શોષાતા જળને સાગરમાં લાગવાની ઉલટ નહિ હોય?’

भगवान् महावीर

ईसा और द्वेप रुपी विष की भयंकर आगमें धक्कधक्क जलते हुये, संसार में, प्रेम और सत्यका शीतल और सुखद जल धरानि के लिये ई० सन् पहिले ५९८ में भारत वर्ष के उत्तर पूर्व में रहे हुये क्षत्रीय कुंड ग्राम में, श्री महावीर प्रभुने जन्म लिया।

उन्हीं परम पुनित महा पुरुष के जन्म कल्याणक के दिन ईस मंगल मासिक का नये रूपमें जन्म होता है, यह खयाल करते हुये सुखे हर्ष होता है कि हर्ष की ध्वनी (घाचा) प्रगट करे, न करे, देने में तो विषाद की श्याम घटा मेरे मुख पर छा जाती है।

हर्ष इस बात से होता है कि मासिक का अंतर्निनाद जो युग प्रवर्तक के जीवनसूत्र को यथामति अपना कर जगत् के घ घूरे जीवन में, संगीत मयता प्रगट करेगा। किन्तु जनसमुदाय के अस्थिर और ध्येय रहित विशाल जीवनप्रवाह तरफ दृष्टिपात करता हूँ, तब वहां प्रवर्तते हुये अंधकारमय पायुमंडल की छाया मेरे पर गिरती है तो सच मुच हर्षमय मेरे आवभाधों को नष्ट करने के लिये खूब ही तूफान मचाता है और इसीसे मेरे वदन पर विषाद की छाया छा जाती है।

इस जगत् रुपी फलक (पाटिये) पर एक दृष्टि डालो ? और वहां पर आप जो देखते हैं उसका तुलनात्मक दृष्टीसे अभ्यास करो; और बाद में एक निश्चित विचार पर आना चाहिये कि अमूल्य ऐसा मानवजीवन और रुपी जहर के वृक्षों को पर्यरिश करने को प्राप्त किया है, या अमर मार्ग की यात्रा में सहायक बने, ऐसे सारभूत तत्वों की खोज करने के लिये प्राप्त हुवा है ?

अमर प्रभु महावीर के जीवन का यह अमर घोल था, कि जीवन सबको प्यारा है, मन बचन और कायासे किसी को न जलाओ, परमपद की उत्कृष्ट चाहना में जीवन को बहन करने

घाला क्षण क्षणमें मोतको दूर हटा कर शिवधाम के प्रति बढ़ता जाता है; और जो मानवी अपने जीवन के खातिर छोटे बड़े जीवों को प्राण रहित करता है, वो क्षण क्षणमें नीचे (नरक में) उतरता जाता है।

प्रभु महावीर का अमर आस चोल को तो अपना शाश्वत जीवन मंत्र बना रहे, और अपन सब उस मंत्र की पवित्रता पूर्वक उपासना करें, तो भयानक अंधकारमय मानवजीवन भी सत्य से प्रकाशित महामनोहर सूर्य के दर्शन में चमक उठता है।

मानव जीवन की वास्तविक मोज वही ले सकता है कि जिस के अन्तर गगन में सत्यका सूर्य आठों पहर चमकता हो अहिंसा की शाश्वत गंगा जिनके पवित्र चरण कमल को प्रक्षालन करके बहती हो जिनके नेत्रों में संयम का तेज झलकता हो, पग पग पर जिनको यतनाधर्मका उद्घोष सुनने में आता हो, और जो कमसे कम परिग्रहपूर्वक अन्य मानव पन्धुओं की सेवाका पुनित अधिकारी बनता हो।

अंधकार में रख डूबे हुए मानव समाज को दिव्य आत्मज्योति द्वारा भगवान महावीर ने सत्यके दर्शन कराये और उन्नत मानव जीवन की स्पष्ट राह दिखाई। उसी सत्य के शुभ प्रकाश द्वारा हर एक पुरुष या स्त्री आदर्श मानव जीवन के दृष्टांत रूप अपना जीवन बना सकता है।

संसार है परन्तु वो उसमें फँस रहने के लिये नहीं है, छोटे या बड़े, सभी के कल्याण की चाहना रखते रखते आगे को कदम बढ़ाते रहें, वोही संसारी जनोंको सच्चे अर्थ में लाभदाई बनता है लेकिन दुनियां में ही लीन रहने वाले व्यक्ति कभी मुक्ति मिनारे पर चमकते हुये अखंड प्रदीप के प्रकाशको देख नहीं सके, और उस शिखर पर नहीं पहुँच सके।

महावीर भी जन्मे तो संसार में ही थे, परन्तु उन्होंने अपने जीवनको ऐसा सुंदर बनाया था कि जो कोई उनके समीप (नजीक) गया, उसने वहाँ से कुछ न कुछ अवश्य प्राप्त ही किया, कदाचित्त प्राप्त करनेवाला गुम भा देता है, परन्तु प्राप्त करने वाले को ऐसा भय नहीं रखना चाहिये (भय नहीं होता है)।

जिन को सात वर्ष जैसी बाल्यावस्थामें देव पति इन्द्रने 'महावीर' ऐसा तेज प्रताप वाला शिखर दिया होगा, उस विभूति का जीवन तेज कितना गहन होगा वो समझमें आ सके वैसा ही है।

सच्चा महावीरत्व प्रकट करनेका श्रेष्ठ त्याग मार्ग प्रभुने भारत वर्षकी तमाम प्रजाको पद्धति पूर्वक समझाया है, उसका पूर्ण ख्याल करते हुये मालुम होता है कि पूर्व में जो त्याग निश्चित हुआ है वो यदि पश्चिम में निश्चित होवे तो ?

यस फिर तो द्वार द्वार पर सच्चे महावीरत्व को प्रकाशित करने की सांख्यिक श्रद्धाओं की शुरुआत हो जाय और जीवन धनके समान दिखते हुये साधन भी यही हो छोटे हो जाते हैं और परम धामको पहुंचने के लिये सब कोई अच्छी तरह से तप जप ज्ञान दान आदि का आरंभ करें।

अपने को प्रभु महावीर के सच्चे अनुयायी समझने वाले यह एक जंखरी बात कभी न भूलें कि प्रभुने किसी भी समय में परिग्रह की विपुलता पर जोर न देकर जैसे घने वैसे कमति यजन द्वारा अपनी प्रवृत्ति तरफ आदर करने को फरमाया है जो कोई उनके फरमान का लोप करेगा, उसका जीवन जगत के हित में नहीं जैसा भी उपयोगी नहीं होता है और ऐसे जीवन से मतलब भी क्या है कि जो किसी के हितकार्य में न आवे ?

महावीरत्वको प्रकाशित करनेका उत्तम मार्ग सभी को मानवता पूर्वक जीवन जीने देना उसीमें रहा हुआ है नहीं कि किसीका भी मानव तरीके के हकों को छीनलेने में !

मैं क्या गाऊँ ?

श्री. शेषमल खोरडिया

झंझूत हैं ये सभी साज पर मैं क्या गाऊँ ?

उर में है आह्लाद कहाँ जो कविता गाऊँ ?

किसे सहानुभूति - फौन है सुनने वाला ?

ताल - लयों पर तन्मय प्रीया धुननेवाला ?

'एक बार फिर' - मुष्का करके कौन कहेगा !

ना - २, ना गाऊँगा, गान अपूर्ण रहेगा।

श्रेयस्कर है दूर कहाँ जग नया बसाऊँ।

उर में है आह्लाद कहाँ जो कविता गाऊँ ?

उर में शत-२ पीड़ाओं के तीव्र दंश हैं।

हृग - पलकों पर भग्न हृदय के अधु-अंश हैं।

विद्व गा रहा, पर इससे क्या मैं हँस दूँगा ?

विद्व हँसेगा-इसी लिये क्या मैं गा दूँगा !

उर रोता है मेर फिर मैं क्यों कर गाऊँ ?

उर में आह्लाद कहाँ जो कविता गाऊँ ?

या फिर विक्रय हो वैभव से दास बटूँ मैं -

शोषक वैभव का अनुचर घन पातक लूँ मैं ?

न, इस गान से तो यह रोना ही मृदुतर है।

स-स्वाभिमान मेरा रोना भी गान अमर है।

वाद्य रुदन की राग बलापें तो ही गाऊँ !

उर में है आह्लाद कहाँ जो कविता गाऊँ ?

उर इच्छित है पकाकी जी भर रोने का

तीव्र ताप प्राणों में मग्न गायक होने का

मान जाय सङ्केत वाद्य यदि मिल कर मेरा

हो उठे एक स्वर ध्वनित वेदना-स-र-ग-म मेरा

मूक-२ फिर मैं गाऊँ मैं ही सुन पाऊँ।

उर में आह्लाद कहाँ जो कविता गाऊँ ?

तपका उत्कृष्ट प्रकारः—

आयंघिल

लेखक : श्री. मफतलाल संघवी

‘आयंघिल’ यह एक जैन पारिभाषिक शब्द है जिसका उद्देश्य इंद्रियदमन करना है। इसका सरल अर्थ—“दिनभर में केवल एक घण्टा नीरस भोजन लेना” है। आरोग्यशास्त्र संबंधी अनेक प्रश्न जिस तरह धर्मशास्त्रों में सम्मिलित कर दिये गये हैं वैसे ही आयंघिल को भी धार्मिक व्रत का रूप दे दिया गया है। यह व्रत शरीर को स्वस्थ रखने में जितनी मदद रखता है वतनी मदद आयुर्वेद में शायद ही किसी औषधी को होगी। शरीर के हरतरह के चर्मरोगों पर इसका जादू सा असर होता है। आयंघिल करनेवाले को बूध, दही भी गुड़ शकर, तेल व घट्टाई तथा भन्य इंद्रियोत्तेजक पदार्थों के त्याग के साथ पीने के लिये उष्ण जल का उपयोग करना आवश्यक होता है। क्या रसहीन पदार्थों के सेवन से शरीर का किसी तरह लाभ हो सकता है? हां, वस्तु की रस हीनता ही मनुष्य को इंद्रियों के दमन करने में अत्यन्त सहायक मानी गई है। और पुष्ट भोजन के अभाव से उन्मत्त इंद्रियां स्वयं शान्त हो कर अपने को स्वाधीन कर देती हैं जिससे मनुष्य को स्वयं के आत्मा की प्रभुता का बोध होने लगता है। यद्यपि यह व्रत पहिले तो कुछ कठिन प्रतीत होता है किन्तु एक दो बार इसका प्रयोग करने पर इसका आनंददायक असर प्रकट हो जावेगा और यह प्रिय लगने लगता है। कुष्ट के लिये इस व्रत का सेवन आयुर्वेद में अद्वितीय है। अभी तक दूसरी औषधी इसका स्थान नहीं ले सकी है। एक, दो या तीन आयंघिल करने से ही अनेक कुष्ठियों ने इससे लाभ उठाया है। प्रायः आंघ के भी बहुत से रोग इससे दूर होते हैं।

जैन धर्म में प्रतिवर्ष चैत्र तथा आश्विन के शुक्ल पक्ष की सप्तमी से पूर्णिमा तक याने नव दिन तक लगातार आयंघिल करने

का विधान है। इस समय में बहुत से व्यक्ति एक ही प्रकार के अन्न पर रहकर इस व्रत को पूर्ण कर के स्वयं के संचित कर्मों का नाश करते हैं। आयंजिल स्वयं अपनी गरमी से शारीरिक रोगों को दूर कर मनुष्य में स्फूर्ति पैदा करता है और मनुष्य घुरे विचारों से दूर होकर अपनी आत्मा के स्वरूप को, आयंजिल के सहारे जानने का प्रयत्न करता है। जिससे भविष्य का मार्ग स्पष्ट सा प्रतीत हो जाता है।

चैत्र ओर, आश्विन जैसे महिनों में ही इस व्रत का विधान एक सूक्ष्म वैज्ञानिक तथ्य रखता है और यह यह कि इन दिनों गर्मी विशेष गिरती है। अतः आयंजिल फरनेवाला रोगी व्रत और समय की गरमी से दिनभर तपकर रात्रि में पूर्ण चंद्र की शीतल चंद्रिका की अमृतमयी किरणों से स्नान कर स्वयं सर्व रोगों से शीघ्र मुक्त होता है और तपस्या के प्रभाव को शरीर के साथ हृदय भी पहचान कर अत्यंत प्रसन्न होता है। यही महत्ता इस व्रत के समय निर्धारण की सूचक है।

प्रायः इस व्रत की गणना फठिन व्रतों में की जाती है क्योंकि इसमें तरह तरह के खाद्य और पेय पदार्थों का त्याग कर रसहीन वस्तुओं का सेवन करना पड़ता है अतः इसके लिये हृदय को जरा उदार बनाकर संयमशील होना जरूरी है जिससे स्थूल रस नष्ट होकर आत्मा में अमकट रूप से अंतर रसों का स्रोत बहाने लगते हैं।

आयंजिल को आत्मा के आनंद की कलौटी भा कह सकते हैं क्योंकि जितना प्राणी का बाह्य वस्तुओं के प्रति उदासीनता भाव बढेगा और आंतरवृत्तियों की तरफ मन का झुकाव होगा उतना ही उल्लास प्रतीत होता है। फिर इस व्रत की संचाई भी विश्वसनीय हो जाती है।

यद्यपि हरतरह के व्रत से शरीर को तो फष्ट होता है और यह नीरोग भी होता है किन्तु आत्मा की शुद्धि व्रत से हो जावेगी ऐसा निश्चित नहीं है। योगी कोष करते हुए भी स्वयं को उसके प्रभाव से दूर रखने में समर्थ होते हैं अतः तप से जैसे-२ शरीर क्षीण होता है वैसे-२ आत्मा को उन्नत होना अत्यंत आवश्यक है।

हम जो कुछ भोजन करते हैं उसका पाचन होने के बाद विकासरूप में पदार्थ शरीर में पक़र जाता है उसे दूर करने के लिये एक महिने में एक या दो आर्यविल करना प्रत्येक का कर्तव्य है। जिस से शरीर स्वच्छ होकर हलका होता है, मन प्रसन्न होता है, कार्यशक्ति में स्फूर्ति पैदा होती है-इस प्रकार स्वयं व दूसरों की सहायता करके मनुष्य कल्याण के मार्ग में प्रवेश करता है।

यह मत आर्यविल की ओली के नाम से प्रसिद्ध है। ओली के समय नव आर्यविल करने का विधान है और इस समय में नमस्कार महामंत्र के नवार्थों का स्मरण करना प्रत्येक का कर्तव्य है। चैत्र और आश्विन की ये ओली 'नवपद की ओली' भी कहੀ जाती हैं। और नमस्कार महामंत्र आर्यविल में स्मरण करने से आत्मा की शुद्धि में सहायता प्रदान करके अंतर को योज्यस्वी तथा प्रसन्न बनाता है। और चित्त की एकामता की तरफ धृष्टि पड़ता है।

नमस्कार महामंत्र की साधना ही आर्यविल का लक्ष्य है। प्रत्येक व्यक्ति इस मंत्र से स्वयं की रक्षा करना चाहता है और बिना महामंत्र की छत्र के आर्यविल की कीमत् न कुछ सी ही है। क्योंकि यह मंत्र आत्म-मंत्र है और संसारिक अन्य कार्यों से मन को दूर करता है तथा आर्यविल शरीर को स्वस्थ रखता है। अतः महामंत्र और आर्यविल का एक साथ प्रयोग करना ही मनुष्य को लाभदायक है। बिना एक दूसरे के संबंध के सिद्धि असंभव है। अतः इनका परस्पर अविनाभावो संबंध होने से महामंत्र आत्माको सांसारिक बंधनों से छींच कर जितना दूर लेजाता है आर्यविल भी मनुष्य को नीरोग रखकर संसार में रहते हुए भी उतना सक्रियता में सहायता देता है।

आर्यविल का ज्यादा प्रभाव मानसिक होता है और जो मन संबंधी रोगों से ग्रस्त होता है उन्हें दूर करने में इसका प्रयोग करना आवश्यक होता है। आर्यविल करनेवाले व्यक्ति स्व-पर भेदभाव को भूलकर आत्मप्रभुता प्राप्त कर संसार में शान्ति व

विश्व प्रेम स्थापित करने में सफल हुये हैं। य भयंकर रोगों से पीड़ित मनुष्यों को आर्यविल के आत्ममंत्र से शान्ति प्राप्त हो चुकी है।

आर्यविल यह आत्मा के रोगों की अमोघ औषधी है। कोई भी विचारक यह स्वीकार नहीं करेगा कि आत्मा को रोग कैसे संता सकते हैं। किन्तु, काम, क्रोध, लोभ, मोह, मद, मात्सर्यादि दोष युक्त आत्मा रोगी नहीं तो क्या कहा जावेगा! सूर्य की किरणें पृथ्वी पर फैलकर जैसे वातावरण को स्वच्छ करती हैं ऐसे ही आर्यविल का प्रभाव शरीर के द्वारा आत्मा पर गिरता है और उसे इन रोगों से मुक्त करता है। हजारों वर्षों खर्च कर के आज जैनी लोग आर्यविल शालायें चलाते हैं जहां पर किसी भी व्यक्ति को बिना खर्च आर्यविल करने की सुविधा होती है। जैनियों के घर में आर्यविल होना अत्यंत आवश्यक है। जिस गांव में ५-२५ घर यदि हों तो वहां पर क्रम से प्रतिदिन एक आर्यविल किसी भी घर में होना चाहिये। आर्यविल शालाओं से अनेक असहाय और दुःखी भाईयों को सहायता मिलती है। जिस घर पर आर्यविल का प्रयोग नमस्कार महामंत्र के साथ नित्य होता है वह घर हमेशा सुखी तथा दैवी विपत्तियों से दूर रहते हुए संसार में प्रतिष्ठा प्राप्त करता है।

जैनधर्म की ज्योति को प्रकाशित रखने ले लिये प्रत्येक का अपने गृहमंदिर में आर्यविलरूपी दीपक को संद गद्दी होने देना चाहिये। जिससे अनेक भेदों में विभाजित जैन समाज एक दिन अवश्य इन भेदों से दूर होकर अपने सच्चे स्वरूप को पहचान कर के जैन सिद्धान्तों के अनुसार संसार में विश्वप्रेम व शक्ति स्थापित करने में समर्थ हो सकेगा।

आर्यविल शाला चलानेवाले व्यक्ति भी स्वयं आर्यविल करने वाले से किसी तरह कम पुण्य के भागी नहीं होते हैं। अनेक व्यक्ति उसके संपर्क में आकर स्वयं का कल्याण करते हुए उस व्यक्तियों को कृतकृत्य समझते हैं। वे, किसी का अहित नहीं चाहते। जिससे आत्माका सामर्थ्य बढ़ता है और विचार बल की वृद्धि होती है।

इस जमाने की मेंढगाई से राहत पाने के उद्देश्य से यदि कोई इस व्रत को करने के लिये प्रवृत्त होगा तो बजाय वह लाभ के स्वयं व दूसरों का अहित ही करेगा क्योंकि व्रत का ध्येय नीच स्वार्थों का पोंपण नहीं है प्रत्युत आत्मोन्नति का पवित्र ध्येय है। शायद कोई यह सोचे कि आंगविल पकासन उपवासादि व्रत ये जैनियों की पूर्वकालिक धार्मिक उन्नति के चिह्न मात्र हैं अथ इनकी यह महत्ता नहीं है जो पहिले थी। यह ख्याल बिलगुल व्यर्थ है क्योंकि जो व्रत मनुष्य को संसारिक दुःखी संबंधों से मुक्त करके उसे ठीक राह पर ले जाने में समर्थ होते हैं वे हमेशा स्वीकार करने योग्य होते हैं सदा आत्मा भी उन्नती ही करते हैं। वैसी उन्नति संगीत आदि अन्य कलाओं से भी अप्राप्य है। ये सब जैन धर्म के सुवर्ण युग के प्रतीक होते हुए भी हमेशा मनुष्य का भला करनेवाले हैं। इनके अमल से कभी बुरे दय में पर नहीं रखा जा सकता है। जैन धर्म का प्रत्येक सिद्धांत और व्रत नियम व्यक्ति और विश्व के कल्याण की भावना से ही रचे गये हैं। इस धर्म में स्वार्थ या किसी के अमंगल के लिये जरा भी स्थान नहीं है। इतना लिखते हुए भी आंगविल या जैन सिद्धान्तों की महत्ता का प्रतिपादन कभी कोई पूर्ण नहीं कर सकता अतः पाठकों से नम्र निवेदन है कि इसे पढ़कर और जरूर लाभ प्राप्त करें।

हे भग्य जप तपादि धर्म अनुष्ठान करता हुआ भी किसी शत्रु का निन्दाप्रय कटुक वचन सुन के ताते तेल की तरह तेरे को तपत पाने क्रोध नहीं करना चाहिये लेकिन क्षमा रखना चाहिये क्योंकि आत्मा का धर्म ही क्षमा है ॥

महासती राजीमती

ले. श्री अमरचन्द्रजी नाइटा

पुरुष और नारी मानव-समाजरूपी रथ के दो पहिये हैं, जिनके बिना या कीसी एक के कमजोर होनेसे समाजकी गति अवरुद्ध हो जाती है। इन दोनोंका संयोग एक दूसरेका पूरक है। एक के बिना दूसरेका जीवन नीरस-सा प्रतीत होने लगता है। दोनोंको प्रकृतिमें कुछ ऐसी मौलिक विशेषताएँ हैं, जिनके सम्मिलनमें ही सुन्दरता है अर्थात् दोनोंके अलग-अलग रहने पर कमी-अपूर्णताका अनुभव होता है। पुरुषमें पौरस प्रधान है तो स्त्रीमें सेवा प्रधान है। पुरुष उत्साहक है तो स्त्री उसकी व्यवस्थापिका है। बाहर पुरुषका प्रभाव है तो स्त्रीका घरमें है। पुरुष घरका राजा है तो नारी घरकी रानी है।

प्राचीन कालसे भारतवर्षमें नारीका एक उज्ज्वल आदर्श रहा है-सतीत्व। इसीसे उसे परम पूजनीया, प्रातःस्मरणीया एवं अत्यन्त पवित्र माना गया है। ब्रह्मचर्य वास्तवमें ही एक अलौकिक तेज एवं असाधारण बल है। उसके प्रभाव के असंख्य चमत्कार भारतीय साहित्यमें यत्र-तत्र बिखरे पड़े हैं। पुरुष के हाथमें सत्ता आयी फलतः वृत्तिओंका दमन न कर मनमानी अधिक हुई। उसकी प्रकृति जहाँ आवेशप्रधान है, वहाँ स्त्री-स्वभाव सहनशीलताका है। वह अपनी उज्ज्वल आभाका परिचय सतीत्वके द्वारा देती है। पुरुषने अपनी कमजोरी महसूस की और नारी के उस आदर्श गुण के आदररूपमें सतियोंके महत्त्वको स्थान दिया। भारतीय साहित्यमें असंख्य नारी-रत्नोंकी कथाओंका भंडार है। जैन-साहित्यमें तपःपूता सती साध्वियोंके हज़ारों चरित्रग्रन्थ हैं, जिनमें सैकड़ों सतियोंकी कथाएँ हैं। उनमें से सोलहका तो निम्नोक्त श्लोक द्वारा नित्य प्रातःस्मरण किया जाता है।

ग्राही चन्दनबालिका भगवतीः राजीमतीः द्रौपदीः
कौशल्या च मृगावती च सुलसा सीताः सुभद्राः शिवाः
कुन्ती शीलवतीः नलस्य दयिता चूला प्रभावत्यपि
पद्मावत्यपि सुन्दरी प्रतिदिनं कुर्वन्तु नो महलम् ॥

अर्थात् ब्राह्मी, चन्दनवाला, राजीमती, द्रौपदी, कौशल्या, मृगावती, सुलसा, सीता, सुमद्रा, शिवा, कुन्ती, दमयन्ती, (पुष्प) चूला, प्रभावती, पद्मावती और सुन्दरी प्रतिदिन हमारा भङ्गल करे।

इनमेंसे कौन सतियों तो समग्र हिंदू समाजमें विख्यात हैं— जैसे द्रौपदी, कौशल्या (भगवान् रामचन्द्रकी माता) सीता कुन्ती, दमयन्ती तो सर्वत्र प्रसिद्ध ही हैं। मृगावतीजे आख्यानकरने भी जन, यौद्ध और ब्राह्मण-तीनोंके साहित्यमें स्थान पाया है। अथ शेष सतियोंमेंसे 'ब्राह्मी' और 'सुन्दरी' तो भगवान् कृष्णदेवकी पुत्रियाँ थीं। 'राजीमती' भगवान् कृष्णके चचेरे भाई जैन्तीर्थकर नेमिनाथजीकी पत्नी थी और 'चन्दनवाला, सुलसा, मृगावती शिवा, प्रभावती और पद्मावती भगवान् महावीरकी भक्त थीं। मृगावती, शिवा, प्रभावती और पद्मावती तो सगी बहिनें थीं और वैशालीके प्रसिद्ध गणतन्त्री चेटककी पुत्रियाँ थीं। चन्दनवाला भगवान् महावीर के साँची संघकी नेता थी। मृगावती उनकी शिष्या थी। अवशेष 'सुमद्रा' और 'पुष्पचूला'का समय निश्चिततया जाननेमें नहीं आया।

— प्रातःस्मरणीय सोलह मुख्य सतियोंके सम्बन्ध में सामान्यतया जानकारी कराके, अब पाठकोंको सती, राजीमतीका संक्षिप्त परिचय कराया जा रहा है। अन्य सतियोंसे इनमें क विशेषता है—बहूँ प्रबोधक घटनाओं द्वारा विचलित कामासक्त रथनेमिको सुपथ पर लाना। कथा संक्षेपमें इस प्रकार है—

शौरीपुर नगरमें पुरुषोत्तम भगवान् कृष्णके पिता वसुदेवके बड़े भाई समुद्रविजयकी पत्नी शिवादेवीकी रत्नगर्भा कुक्षिसे चाईसवें तीर्थकर भगवान् अरिष्टनेमि (नेमिनाथ) का जन्म हुआ था। बाल्यकालसे ही वे बड़े विरक्त थे। अतः विवाहके लिये माता-पिताके अनुरोधको वे कभी कुछ कभी कुछ कहकर टालते रहते। पर पुरुषोत्तम कृष्णने उनकी सगाई मयुराके राजा उग्रसेनकी गुणवती पुत्री राजीमतीसे कर ही डाली। नियत समय पर वाराणसी उग्रसेनके यहाँ पहुँची। पर कुमार अरिष्टनेमिने विवाहके प्रीतिभोजके लिये इकट्ठ किये हुए पशुओंका बाड़ा भरा देखा तो वे सिद्धर उठे और अपने विवाहके उलझमें इतने निरपराध

जीवोंका प्राणघात हो-यह उन्हें बसछ हो गया और बिना विवाह किये ही वे लौट गये और चैराग्यभावसे गिरनार पर्वत पर जाकर दीक्षा ग्रहण कर ली। राजीमतीको घात होने पर उसने भी उनका अनुसरण किया और माता-पिता एवं सखियोंकी इस आज्ञाको-कि अन्य किसी कुमारके साथ तुम्हारा विवाह कर दिया जाय-ठुकरा दिया। 'उत्तराध्ययनः सूत्र के अनुसार भगवान् नेमिनाथके दीक्षा अवसर पर पुरुषोत्तम कृष्णने कहा था कि 'हे संयमीश्वर ! आप अपने अभीष्ट श्रेय (मोक्ष) को प्राप्त हों।' इसी प्रकार राजीमतीके दीक्षा अवसर पर भी उन्होंने कहा था कि, हे पृथ्वी ! इस भयङ्कर संसारको शीघ्र पार करो।'

दिक्षाके अनन्तर एक दिन गिरनार पर जाते हुए वर्षा हो जानेसे राजीमती के चरख भौंग गये। उन्होंने उन्हें सुखानेके लिये एक गुफामें प्रवेश किया और भीगे कपड़े उतारने लगी। इसी समय गुफामें रहे हुए साधु रथनेमिकी दृष्टि उस पर जा पड़ी और उसके अद्भुत रूप-लावण्यसे वह विचलित हो उठा। राजीमतीने उसे देखते ही संभ्रमसे अपने अङ्गोंको ढक लिया और सकुचाकर बैठ गयी। कामासक्त रथनेमिने उसे अपनी इच्छा घतलाते हुए अपने साथ विषय-भोगोंको भोगने की प्रार्थना की पर राजीमतीका आदर्श महान था। वह कब विचलित होनेवाली थी। उसने उसे निम्नोक्त उद्बोधक वचनोद्धार प्रतिरोध देकर संयमभ्रष्ट जीवनको गिरते-गिरते बचा लिया।

'हे रथनेमि ! कदाचित् तुम रूपमें साक्षात् कामदेव, लीलामें मल, कुचेर या इन्द्र हो, तो भी मैं तुम्हारी कामना नहीं करती। अगन्धन कुलमें उत्पन्न सर्प अग्निमें जल भले ही जाय पर उगले हुए विषको चापस नहीं लेता-पीता। हे अपयशके अभिलाषी ! तुम्हें चिन्तार है कि तुम वासनामय धमन किये हुए भोगोंको छोड़कर पुनः भोगनेको इच्छा कर रहे हो। इस पतित जीवनसे तो तुम्हारा मरना ही अच्छा है। मैं भोजक विष्णुकी पौत्री और महाराजा उमसेनकी पुत्री हूँ और तुम भ्रष्टकविष्णुके पौत्र समुद्र-विजयके पुत्र हो। देखो, हम दोनों अगन्धनकुलके सर्प न बनें।'

हे संयमीश्वर ! निश्चल हो संयममें स्थिर होओ। हे मुनि ! यदि तुम इस तरह स्त्रियोंको देखकर आसक्त होते रहोगे तो समुद्रके किनारे हवासे हिलते हुए पृथ्वी की तरह उच्च भूमिकासे गिर पड़ोगे। जैसे ग्याला गायोंको घराता हुआ उनका स्वामी नहीं, जैसे चामी रखनेसे भण्डारी मालिक नहीं बन जाता उसी तरह यदि तुम विषयाभिलाषी होगे तो केवल भय के अधिकारी होओगे, उज्ज्वल स्त्रियोंके नहीं। कामभोगोंकी घासनासे हटाओ।'

प्रह्लाचारिणी साध्वीके इन शब्दोंसे रघुनेमि होशमें आये, जैसे हाथी अंकुशसे चशमें आता है, वैसे ही इन उद्बोधक शब्दोंने उसे पुनः संयममें स्थिर बना दिया। धन्य है सती राजीमती, धन्य है उनकी हृदयता। उनका सतीत्व-आदर्श आज भी घर-घरमें जितेन्द्रियताका संदेश दे रहा है। उनके आत्मस्पर्शी शब्द आज भी विषयरूपी विषके विनाशनमें गारुड मन्त्र हैं। पाठक भी उन्हें पुनः पुनः स्मरण कर सुचिरित्र बननेकी हृदय प्रतीक्षा कर लें। इसी उज्ज्वल भावना के साथ लेखक विधाम लेता है।

('कल्याण' से सामान उद्धृत)

मन.....?

॥ कवित्त ॥

कयहूँ मन रंग तरंग चढे कयहूँ मन सोचत है धनकू।
कयहूँ मन कामिनी देख चले कयहूँ मन मृग होय फिरे धनकू ॥
कयहूँ मन रंगमें भंग करे कयहूँ मन सांघत है रणकू।
कवि गंग कहे सुन शाह अकबर यस करो (सदा) कपट।मनको॥

रत्न कर्णिका.

- १ जो हमें मोक्ष की शीघ्र गति करानेमें सहायक हो वही सत्-शास्त्र है और धर्म वही है जो हमें संयम सिखावे।
—महार्त्मा गाँधी।
- २ मनुष्य के लिये अज्ञानता से बढकर दूसरा अन्वकार नहीं है।
—शेक्सपियर।
- ३ सत्य धोलो, चादो वद तुम्हारे विपरीत ही क्यों न हो।
—कुरान।
- ४ शत्रुओं को क्षमा करना बदला लेने का सबसे अच्छा साधन है।
—ग्राउन्।
- ५ प्रत्येक धर्म्तु में कोई गुण अवश्य है। हमें सदा सय पदार्थों के गुणों और अपने दोषों पर दृष्टि रखनी चाहिये।
—गोखले।
- ६ जो दुष्कर्मों से मुँह नहीं मोडता, जो इन्द्रियों को घश नहीं करता वद परमात्म स्वरूप नहीं हो सकता।
—कठोपनिषद्।
- ७ विवेकी स्वामी, दानी धनी, धीरक्त विद्वान, सुशील स्त्री और आत्माकारी पुत्र ये पाँच धृष्टों के भूषण हैं।
—द्वितैपी।
- ८ पंडित-ज्ञानी वही है जो सत्कर्म करता है, दुष्कर्मों से दूर रहता है और श्रद्धावान, पाप भीद और आस्तिक है।
—द्वितैपी।

९. भविष्यी का सत्कार करने वाला, सज्जनों की प्रतीष्टा करने वाला, शांत, पवित्र और नियम से चलने वाला मनुष्य सर्वथा आदरणीय है।
१०. मनुष्य बिना ब्रह्मचर्य धारण किये पूर्ण आयुष्य प्राप्त नहीं कर सकता।
- क्रमेद।
११. सर्वदा शांत स्वभावी बनो। यदि तुम्हारे ऊपर कोई मिथ्या दोषारोपण भी करे तो भी तुम्हें क्रुध्य न होना चाहिये।
- भ० बुद्धदेव।

अज्ञानता से भ्रम मति होने पर अन्धेरी रात में दयाम रस्सी को देखने पर ऐसा भ्रम उत्पन्न होता है कि यहाँ पर कोई सर्प पड़ा हुआ है परन्तु दीपक लाकर देखने से मालुम हो जाता है कि सर्प नहीं है रस्सी है तैसे आत्म अनुभव ज्ञान का प्रकाश होने पर जो वेद में आत्मा भ्रम है वह भ्रम आत्मज्ञान होने पर आपसे बाध दूर हो जाते हैं भ्रम दूर होने पर आपही सिद्ध स्वरूपी हैं ॥ ३४ ॥ समाधि शतकम्

x

x

x

ग्राहक बनो ?

कौन ऐसा होगा कि जिसे अपना मंगल प्यारा न हो ?
कीर हेर क्यों ?

अपने २ मंगल के लिए सजिल्द 'मंगल' के ग्राहक
बनो !

पढो और शोचो ?

नीतिकारों का कथन है—“अति सर्वत्र वर्जयेत्” अच्छी चीज भी अपनी मर्यादा से यदि बाहर होजाती है तो उसका स्वरूप विकृत हो जाता है। प्रजापति के यज्ञ में शिवजी के कोप से घंताल घीरभद्र उत्पन्न हुआ था। अतः जीवन के व्यवहारों में अतिरेक की विकृति उत्पन्न न होने दो। निम्न लिखित बातों पर ध्यान दो—उन पर शामिल करो।

- १ उदार बनो पर अपय्ययी न बनो।
- २ स्वतंत्र बनो पर स्वच्छंदी न बनो।
- ३ क्षमाशील बनो—कायर नहीं।
- ४ निरभिमानी (विनम्र) बनो पर स्वाभिमान न सोदो।
- ५ सरल (निष्कपट) बनो पर अत्यंत भावुक न बन जाओ।
- ६ संतुष्ट रहो पर, परमार्थ के क्षेत्र में नहीं।
- ७ निर्भय बनो, पर, पाप से डरते रहो।
- ८ मितव्ययी बनो, कृपण नहीं।
- ९ तुम्हारी वाणी में मधुरता निवास करे पर, सत्य के विपरीत चाटुकारिता न हो।

સં પા દ ન :—

સર્વમંગલની મંગલતમ ભાવનાને યથાશક્તિમતિ ફેરવવાના પવિત્ર ઉદ્દેશપૂર્વક આશતા આ માસિકમાં સહુને ઉપયોગી થાય એવાં ને સંસ્કારી છતાં સાદી ભાષામાં આલેખાયલા લેખો, વાર્તા, નાટિકા નિબંધ, કાવ્ય, હવનચરિત્ર, સંવાદ, પ્રવાસવર્ણન, તીર્થપરિચય વિગેરેને રચાન મળશે.

નહિ સ્વીકારાયેલા લેખો એ દપાલખર્ચ નાદ મોકલવામાં આવ્યું હોય, તો બીજે મહીને રદ થશે.

કેઈ પણ પ્રકારનું લખાણ પ્રગટ કરવું ન કરવું તે તંત્રીની પવિત્ર ભાવના પર નિર્ભર રહેશે.

માસિક માટેનું લખાણ સારા અક્ષરે, સાહીથી ને કાગળની એકજ બાજુ એ લખાણેકું હોવું જરૂરી છે.

માસિકમાં બે ગુજરાતીના અને બેહિન્દીના ફર્મા એટલા માટે રાખવામાં આવ્યા છે કે, ખહોળા જનતાના કાન સુધી તેનો પવિત્ર-મંગલ ધ્વનિ પહોંચી શકે; તેમજ ઉલ્લખવર્ગના સાક્ષરરત્નોના સત્સમાગમમાં અવાય.

તંત્રી સાથેનો તમામ પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે જ કરવો; તેમજ ખડ્યાનાં પત્રો પણ ત્યાં જ મોકલવાં.

તંત્રી:- 'મંગલ',

રીસાલા ખમર,

નવા ડીસા.

(ઉ. ગુ.)

વ્ય વ સ્થા :—

આ માસિક દર માસની તા. ૨૧મીએ નિયમિત પ્રગટ થશે.

સરનામાનો ફેરફાર તુરંતજ જણાવો કે અંક ગેરવહે જાય નહિ.

આ માસિકનું લવાજમ (૧) મહેતસાલ સંઘવી, રીસાલા ખમર, નવા ડીસા (ઉ. ગુ.) (૨) શ્રી. ઇન્દોર જ્ઞેન સ્વેતાખર સંઘની પેટી. પીપલી ખમર, ઇન્દોર સીટી, એ કેદાણે બરી શકાશે.

લવાજમ વ્યવસ્થા અંગેનો પત્રવ્યવહાર પણ તંત્રીના સરનામે કરવો.

માંગરોલનિવાસી જવલખંડેન

જેમણે

શ્રી કેસરીયાજી તીર્થની અવ્યસ્થા મીઠાવવા અને તીર્થની સંપૂર્ણ

વ્યવસ્થા જેન સમાજને સોંપાવવા ચેત્ર સુદી ૩ તા. ૧૨-૪-૪૮

સોમવારથી ઉદયપુરમાં રહીને, અન્ન-જળનો ત્યાગ કરી,

અનસનવ્રત શરૂ કર્યું છે.

[વધુ માટે જુઓ પાનું ૧૩-૧૪]

આ માસિક 'ધી નવાજ પ્રિન્સિપલ વર્કસ ડીસા' માં ચંપત્તાજી મોદનરાજ
મહેનાએ જાણ્યું અને શ્રી. મનરાજ સંઘવીએ 'મંગલ' દ્વારાં જાણવ, ડીસાથી
શ્રી. દિનાર જેન શ્વેતાંશર મંચની પેદી નગરથી પ્રગટ કર્યા.

॥तमसो मा ज्योतिर्गमय॥

૫૫૧

● ગે, ૧૯૪૮ ●

અંક ૨

● આત્મદર્શનનો પંથ ! ●

● સત્યેન કમ્યસ્તપસા ક્ષેપ આત્મા
● સમ્યગ્જ્ઞાનેન મુક્તચર્યેણ નિત્યમ્ ।

● અન્તઃ શરીરે જ્યોર્તિમયો દિ શુભ્રો

● યં પદ્યન્તિ યતયઃ સ્ત્રીણદોષાઃ ॥ ૫ ॥ ●

સત્ય, તપ, સમ્યગ્જ્ઞાન અને બ્રહ્મચર્ય વડે પ્રમાય છે

સદા એજ આત્મા.—શુભ્ર અને જ્યોતિર્ગમતા જેને—

અંતઃ—શરીરે નિહાળે છે—દોષ વામ્યા યતિઓ.

—શ્રી મુન્ડકોપનિષદ.

સારઃ—સત્ય, તપ ને સંયમતા યથાર્થ જ્ઞાનવિહોણું તારૂં છવન

—હે વાઈ! તવ અંતરગગને અગાધગતા આત્મનુરવિતા પ્રકાશને

પામવા માટે અસમર્થ નિવડશે. માટે સારાસારને સમ્યક્દષ્ટિ

વડે પ્રમાણી, આત્માનાં નરે ઝીલવા કટિબદ્ધ થા !

● તંત્રીઃ—મફતલાલ સંઘવી. ●

◀ વિષય દર્શન ▶

ગુ જ રા તી.

સત્યમેવ જયતે	મ.
વિશ્વશાંતિ	,	...	અનિકેત
મંગલાચતન	મહેન્દ્રકુમાર મો. ઢેસાક.
ગગનના તાળ	મફતજાલ સંઘવી.
જવલ બહેનની ગંભીર સ્થિતિ!	તંત્રીસ્થાનેધી.
હસ્તાક્ષર	વિદ્યાર્થી.
સાચો રાહ

હિ ન્દી.

નીતિ ઓર જમાના	રાંકરભાઈ સોલંકી.
લક્ષ્મી	વિજય
) પચન્ના સાહિત્ય	અગરચંદ્ર નાહુડા.
દો નારિયોંડા અપૂર્વ જ્ઞાન	લીખમચન્દ્ર.બાંકિયા.

વર્ષ ૧

અંક ૨

સત્યમેવ જયતે.

મ

સત્ય જ હતે, નહીં અસત્ય.

જે છે તે-સત્ય ને નથી તે-અસત્ય છે એટલે 'આજે છે' એમ નહિ, પણ તથેય કાળમાં જે એકરૂપે જાગૃત્વ ગૂઢે કે તે સત્ય ને જે એ રીતે નથી જાગૃત્વ તે અસત્ય

૧૧ ૧ ૧ ૧

અસત્ય એટલે નરાતાર બનાવટ, ન હોય તેને મનફાવતી રીતે ઉપભવી કાઢવું છતી આખે અવળા રાહે ચાલવું અસત્યમ થી ભયકર અન્યરસા ફેનાય, કાયદાઓ વધે, માનવતાનું ક્ષેત્ર સકુચિત અને પ્રજુતાને પ મવા જન્મથી માનવી ધીમે ધીમે પાશવતાના રંગે રંગાતો જાય ને તેમાથી કારમા વિશ્વ-યુદ્ધો જન્મ લે

ન્યા સત્ય હોય ત્યા સત્તા અજવાળું હોય, એકરાગ ને આનંદ હોય સમતા ને શેઠ હોય, સયમ ને કૌન્ય હોય પ્રજુમર જીવન હોય દેવ મંદિરે જાઓ કે સત્યવાદનો સત્સંગ કરે એ બન્ને ય આપણને એક સરખો દિનાનંદ ચખાડે

જેવી મદ્રવિદ્યોણી રજની તેવું સત્યવિદ્ધીન જીવન જીવનારને જ તે ભારરૂપ લાગે જીવનના રૂઝિક નિર્મળ જરણમાં જેમ જેમ અસત્યનો કાલ્પ જામવા માડે તેમ તેમ તેની પ્રતિજ્ઞા આપી પડે, ગતિ મદ રાય, વિશ્વમય દર્ષિ હુત થતી જાય ને આખરે ધ્યેયવિદ્યોણી પ્રભાસ ખેડતુ ગમે તે ઉજાડ

વિશ્વનો જે સાર તે જ સત્ય. વિશ્વના ખોળીયામાંથી સત્યનું તેજ જેથી લેવામાં આવે તો તે પેણુ પ્રાણવિહોરું મોનવંકદેવર જેવું શોભાદીન બદ્ધો મારતું રાખ્યાની રહે. જે જેટલે અંશે સત્યનો પક્ષપાતી તેટલે અંશે તેનું છવન ચિરસ્થાયી, વ્યાપક અને સુદ.

પ્રાણને જેમ જેમે સત્યનો રંગે ભાગતો જાય, તેમ તેમ તેના હૃદયપદ્મની ખીડાયલી મુખળા પાંખડીઓ ખીડવા માડે. ને તેમાંથી ધીમે ધીમે સત્ય ને રનેહની સુમધુર સુગંધ પ્રસરતી થાય.

સત્યમાં જેણે છવન પામ્યું હોય તે વ્યક્તિ સત્ય બોલવા ખાતર મોતની સજા ભોગવી લે, પણ અસત્ય બોલીને કોઈનીય પાસે-પ્રાણની લિશ્ઠા ન મોગે.

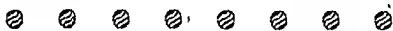
સત્યનું તેજ અતિ સૂક્ષ્મ ગણાય છે. નિર્મળ સરોવરમાં જેવું પૂણું નુનું પ્રતિબિંબ, તેવી જ આત્મ-સરે સત્યની છબિ સત્યમાંથી રનેહની પરાગ ખીલે. એકમેકને આહવાની વિશાળ જાવના અતર-પટે સુદ્રિન થાય. કદેશકંદાર અને મમત્વ અંકોપ થાય.

માનવીને અસત્ય બોલતાં થતું દુઃખ એ જ સૂચવે છે કે-સત્ય જ સર્વોત્કૃષ્ટ બળ છે. અસત્ય બોલનારો આત્મા વડે આત્માને હણે છે. અને સંગીન વિશ્વવ્યવસ્થાના મૂળમાં ભયંકર ખળસળાટ મચાવી મૂકે છે. સત્ય બોલનાર વિશ્વવ્યવસ્થાને સંગીન ટેકો આપવા ઉપરાંત પ્રભુની સરળ અને નિર્દોષ દુનિયામાં સુખે રમતો હોય છે.

સત્ય એટલે આત્મતત્વનો એકરાર. આત્માની ત્રિકાળજથી પ્રતિભાની સિદ્ધિનો વિજયક કો. સત્યને ડાળ ન હોય. હોય તેવા દેખાવામાં સત્યવાદીને જરા જેટલું દુઃખ પણ ન ઉપજે ને ને તેમ થાય તો સમજવું કે, તેનામાં પૂણે-ખાંચરે પણ અસત્યનો 'હાથ' જગાઈને બેસે છે.

આજે આસપાસ જોઈ છું તો સત્યના નિર્મળ-સૂક્ષ્મ પ્રકાશ ઉપર રાજકારણની મોટી છાયા ઢાળતી જણાય છે. માનવી, વાતવાતમાં રાજકારણને નામે અસત્ય બોલી નાખે છે. ત્યારે ખરી રીતે રાજકારણ તો એક સામાન્ય વિષય છે, છતાં જગતના વિચારકો સર્માન્યને મહોન જનાવવા જશે તો જે-સત્ય-મહોન-મે, તેનાથી દૂર કોઈ અધારા ખુણામાં ફેંકાઈ જશે અને, માનવ-જગત ઉપર મહાન આઘાત ઉતરી પડશે.

અસત્યોનાં ઊંડા અધારેથી પરમ સત્યના ન્યોતિર્વંતા રમણિયે શિખરે પહોંચવા માટે સહુ નિષ્કપટ ભાવે સત્યના આશયક અને અને અધારે અટવાતા માનવસંઘને સત્યનાં તેજ પ્રદાન કરે.

—વિશ્વશાંતિ— 'અનિકેત.'

માનવ હૃવનની યથાર્થ મેલતોનાં મૂલ્ય જેમ જેમ ઘટતા ગયા, તેમ તેમ જગતમા પાગલી મળોતું ભેર જમતું ગયું અને તેમાથી જન્મ પામી બીયણ અશાંતિ. માનવ હૃવનની શાશ્વત શાંતિને યુગળાવતી વર્તમાન જગતની અશાંતિને નાખૂદ કરાના વાસ્તવિક ઉપાયોને અમલમા આણુવાને બદલે, દેશો દેશની પ્રજાઓ એક બીહને, તેને માટે જવાબદાર લેખે છે અને એ રીતે દિનપ્રતિદિન અશાંતિની પગ પગ જલિંગત થતી જાય છે જ્યાં અશાંતિને નાખૂદ દેશની વાન છે ત્યાં લિખ્લિખ દેશોનાં પ્રજાઓ વચ્ચે ગૈમનરૂપ જગતવાની રી જરૂર છે આજની અશાંતિ સમગ્ર જગતઆપી છે, પણ તેથી ગલગાઇ જવાની કોઇ જરૂર નથી શાંતિનુ સામ્રાજ્ય તેનાથી અનેકગણુ વિશાળ છે જેઓ તેની આણુ માન્યે તેઓ વિશ્વશાંતિના સાચા પ્રસારકો લેખાવાના જ છે.

જગતની પ્રજાઓના શાંત, નરમ હૃવનમા અજ પો પેન કરનારી વર્તમાન કાલિન અશાંતિને અગગી કરાના પવિત્ર હેતુ પૂર્વક ને નીચેના સુચોનો અમલ થાય તો દુક સમયમા શાશ્વત શાંતિના સુમધુર સંગીતને અનુરૂપ વાના વરણુ આકાશ ધારણુ કરતુ થાય ને પ્રાણીમાત્રને હૃવનનો વાસ્તવિક મર્મ સમજના માટે.

(૧) રાજકાળુ નહિ, પરંતુ આધ્યાત્મિકતા સર્વોપરિ અને, આધ્યાત્મિકતાને બાધા પહોંચે તેનુ કોઈ કાર્ય રાજકારણને નામે કે ગખ્તના તત્કાલિન દિનને માટે પણ કોઈ ન આવરી શકે, હૃવનમા આધ્યાત્મિકતા ગૌણ બનતા જગતની પ્રજાઓને તેના શાંશા પ્રત્યાવાતો સદન કરવા પડે છે તે વર્તમાન જગતના આંતર-બાહ્ય સ્વરૂપના અવ્યાસીથી અજાણુ નથી.

(૨) વિશ્વશાંતિ સધની ગ્યાપના થાય, તે સધનો પ્રત્યેક સગ્ય કાળા-ગોળા,

(૩) અસાંતિવર્ધક સંસ્થાઓ, વર્તમાન પત્રો, કાવદાઓ અને શસ્ત્રાસ્ત્રો નાણુંદ થાય. તે તે પ્રકારનાં અસાંતિવર્ધક બળોને ઓગાળી નાખવા માટે દેશો દેશમાં વિસ્તર્યાંતિ પ્રસારક સંસ્થાઓની સ્થાપના થાય. તેમજ જંગલનાં તે તે કાળનાં પ્રચારનાં મુખ્ય મુખ્ય બળો 'માદકત' ચૈતન્યવંતી શાંતિનો' સાચો પ્રચાર થાય.

(૪) વ્યાપક માનવતાને શધનારા વિવિધ પ્રકારનાં બીજ જરૂરી કામોને ન્યાયોલ્લેખોમાંથી રદ કરવામાં આવે.

મંગલાયતન.

(રાગ-બિલાવલ ત્રિતાલ.)

વડુ વિનાયક, ગણઅધિનાયક,
વિધિ વિદારક, વિશ્વ વિધાયક

વડુ

મંગલાયતન દેવ અનાદિ,
સુરસ્વામી જય ઝ પ્રભુવાદિ,
ચિદાનંદ શિવ સુદર ઘાયક.

વડુ

- મહેન્દ્રકુમાર એ દેસાઇ.

જેમ જેમ કાવદાઓ વધે તેમ તેમ માનવી ન નો યનો બળ. સ્વેચ્છા-પૂર્વક આચારવાનાં સધર્મો પવિત્ર કાર્યો પણ તે કાવદાની રૂએ આચરવા માંડે. અને એ રીતે એનાં અંતરમાં માનવધર્મને સ્થાને કાવદાની કઠોરતા દાખલ થાય. આજના જેટલા કાવદાઓ જગતના ન્યાયના મ-ધોમાં ઢાલ કાળે મોબુદ હશે કે કેમ તે પણ વિચારણીય પ્રશ્ન છે.

(૫) રાષ્ટ્રવાદ, વિશ્વવાદ અને અધ્યાત્મવાદ એ ત્રણ સિવાયનાં સધર્મો વાદોને જગતમાંથી દૂર કરવામાં આવે દરેક વ્યક્તિના હૃદયમાં, એક વસ્તુ આંસે પણ આત્માની-સત્યની જ્યોત ઝળકતી હોય છે અને તેટલે આંસે મળુ તે અધ્યાત્મવાદી જ ગણાય. અને અધ્યાત્મવાદી માત્રના અંતરમાં કદીએ સંકુચિત આત્મવાદો અંગત ન, શાસ્ત્ર-રૂપે નો. શાંતિને રાષ્ટ્રવાદ કાં વિશ્વવાદ, રાષ્ટ્રવાદી

વિશ્વવાદી' માત્ર અધ્યાત્મવાદી તો હોયજી અન્યથાતે વિવિધતા સીમામાંથી મુક્તિ નજર નાંખી શકે, વળી રાષ્ટ્રવાદ તેમજ વિશ્વવાદના પ્રયોગનમાં પણ અધ્યાત્મની પવિત્ર પેરમાણુઓ તો હોયજી 'વાદની સિદ્ધિના હેતુ અર્થે' આધ્યાત્મિકતાની ખીચણી એ એક આવશ્યક સત્ય છે.

(૬) 'પ્રાણીવર્ગ' સહિત સમગ્ર માનવજાતે જેમાં નિશ્ચિતતાપૂર્વક રહે છે તે વિશ્વને-ધરતરીકે લેખવું પ્રમાણુવું જોઈએ તેનાથી નાના સોનાના લેખનને પણ

અમાત્માની આંતરિક પવિત્રતાના પ્રસાદથી બાહ્ય મલિનતાની કેટલેક અંશે ઉપેક્ષા કર્યા વિના ચાલવું નથી. અત્યંત રૂપ માટે મધ્યનાર વ્યક્તિ વર્ણ બગડવાની બીકે પૃથ્વીની, હુણ, માટી, વરસાદ, તાંડકો અને પવન એ બધાંથી દૂર રેતાં, ઠરીતે ચાલે છે, અને માખણનું પૂતણું બનીને નિરાપદ સ્થાને વિગળે છે તે ભૂસી ભય છે કે વર્ણની શુદ્ધમારતા તો સૌન્દર્યનું એક બાહ્ય ઉપાદાન છે પરંતુ સ્વાસ્થ્ય તો તેની એક પ્રધાન આંતરિક પ્રતિષ્ઠાભૂમિ, છે. જડ, વસ્તુને એ સ્વાસ્થ્યની જરૂર નથી હોતી એટલે તેને ઢાંકી રાખવામાં કંઈ વિક્કશાન નથી પરંતુ આત્માને જે મૃત ના મોનતા હો તો 'ઘાટે અર્થે' મલિનતાનો ભય હોવા છતાં તેના સ્વાસ્થ્ય ખાતર, તેને બળ મળે એ શુભે આરાય ખાતર તેને સામાન્ય જગતના સર્ગમાં લાવવાની ખાસ જરૂર છે.

આપણા ધર્મ વિશ્વને આપણે જે અદમ્ય 'અવનોકી'એ છીએ તે અદમ્ય ન અવનોકી રાકાય અને જે તેમ કરવા જઈએ તે ફરી પાછી અશક્તિ પેદા થાય

વિશ્વમવનમાં વસના આપણે સદા એક જ પિતાના સત્તાનો કયા પવિત્ર જીવન હકકો માટે એક બીજા સાથે 'યુધ્ધો' બેઠીએ છીએ તે મારી સમજના આનંદ નથી.

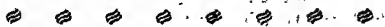
(૭) 'એકને સાચી શક્તિ આપે ફારણ માનવામાં જે કાંઈ વાધો ન હોય તો સોહીતે રેતે શક્તિ જન્માવના વાહિયાત વાતો વહેતી મૂળનાગ વર્તમાન જગતના સ્વાયત્તતા અનેક મુસદ્દાઓ દર્પાટપ પોતાની બાહ્ય મહેનવા

સોહિત-સરિતામાં ખવાતી જતી વિશ્વ-સંસ્કૃતિને ઉગારી લેવાનો એક જ રાજમાર્ગ માનવજાતના હાથમાં છે અને તે સ્નેહનો. એકએકમાં આત્મા આરાધવાનો, તે સિવાયનો કોઈપણ માર્ગ માનવજાતના ઉદ્દૃષ્ટ જીવન ધ્યેયને અંધ બેસતો નહિ જ આવે.

પ્રાણીમાત્રના કલ્યાણની ઉદ્દૃષ્ટ અંખના ધરાવતા બી પુરોહીતી એ પવિત્ર ફરજ છે કે-તેઓ અમુકના મઠી સર્વના હિતરથી બનવાને, પ્રવલ્નશીલ થાય. ને ઉપર વર્ણવેલા સૂત્રો અનુસાર જીવન વહતાં શીખે.

અર્થાતિ ભરે એટો ભાવ. ભજવે, પણ તેથી આપણે આપણી પવિત્ર ફરજોમાંથી જરાપણ ડગલું ન જોડીએ. 'અર્થાતિ' 'અર્થાતિ' કરીને આપણે સહુ જો હાથ પગ હલાવ્યા સિવાય બેઠા રહીશું, તો તે આપણા જીવનમાં રહેલી શાંતિને સ્વાહા કરી જશે. આપણે તો આંકેય પ્રહર કંઈના રસ વહાવતાં વહાવતાં અમર પંથની યાત્રાએ 'આસ્થા' જવોનું શીખવું જોઈએ. એ સિવાય આપણો અહીં આવવાનો ખીતો હેતુ પણ શો છે ?

માનવતાને ભરખી જવા માટે તત્પર મઠે રહેલી ત્રીજા વિશ્વયુદ્ધની અવધરતાને ઓગાળી નાખવા માટે સમગ્ર માનવજાતે 'સ્નેહને' તાંતણે 'ચૂંચી'એ એક ચલું જોઈએ. કલામહત્તો આ સમય નથી, હાંવંચેય અજમાવનારા કોઈ કાળની અપદમાંથી ઉગરી ચકવાના નથી. નિર્લેખને નિષ્કપટી બી પુરોહીતે મારી અરજ છે કે જગતને યુદ્ધની આંચ લાગે તે પહેલાં તેને જાગૃત કરી દેવા માટે તેઓ સહુ કરમાં શાંતિ ખજા ધારીને જગતના એકમાં બેઠા રહીને એક સાદ પાડે. ને તેમ છતાંય જો કોઈ તેમના સાદને નહિ આવડારે તો 'પિનાચકાલે વિધરીત કુદિ' એ સુત્રને સદારે આશ્વાસન પામીશ.

દેશના સાચા તારણદારો તો કાંઈ અને સાદું જીવન ગાળે, એરાઆરામ પર પાણી મૂકે, દાસતમ્બ યવાના એકેકે એક માર્ગમાંથી પાછાં વળે, પ્રતિજ્ઞા અને નેતૃત્વની બધી તૃષ્ણાઓને તિસાંજલી આપે. હુખો સડો રોટલો આપ, ભોંય પધારી કરે. જાડામાં જાડી ખાદીનાં ઓંઝામાં ઓંઝાં વસોયો ચસાંવી લે, પોતાનાં કામમાં અવિચળ શ્રદ્ધા રાખે અને બંધિયની આરા ઉપર જીવે.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

★ ગંગાના તારા. ★

★ ★ ★ ★ મહત્લાલ સંઘવી. ★ ★ ★ ★

(૧૭)

અધિકારના અણુએ અણુમાં પાયે પડે છે - માનવકુલના કારમા રુસ્તનો! સ્નેહ-ચાંતિનું ચૈતન્યમય સંગીત બે-તાલ જનતું જાય છે. જેના આધારે છવ માત્ર પૃથ્વીપટ વિહરી શકે છે તે આધાર-રથના આજ ધધરી રહી છે.

માનવ-માનવના વદન પર લપકરે લાવની અરપષ્ટ રેખાઓ અકિત થતી જણાય છે જે પામવા જનઓ છે જનતને બોલે તે ગુમાવીને, જેતો પોતે અધિકારી નથી તેને પોતાનું કરવાની કુદ્ર લાક્ષણમાં લપટાઈ માનવી વંચ સ્વરૂપી બની રહી છે. તેનું હૃદય કે જ્યાં પ્રતિષ્ઠા સમતાના દીવા જળતા હોય ત્યાં આજ ઉચ્ચ શોધિતપ્રવાહના ઉન્દા વાય છે, રગરમમાં એકતાની આરતીને બંદે વિશકતતાના વિલાસી સુર સંભળાય છે.

ઓ માનવી! અહીં જગત ઉપર તું જે જમા કરવા મથી રહી છે તે આખરે જગત પર જ રહેશે, કંઈક એવું જમા કર તુંજ અંતર-ઓપડે, કે જેથી તુજ જગત નિર્ભય બને, અને જગતનું અધારણીય આંગણ મુગ્ધ-બીની આશાના ઉચ્છ્વાસ દાટે.

(૧૪)

જન્મોજન્મની તપસ્યા મારી કંઈક અંશે ફળ હોય તેવું જણાય છે મને. 'હૃદય છે' તેની મને ખજાર પડી અત્યારે, આ મધરાતે!

કંઈક રાતો વીતાવી જનરણમાં-હૃદયમાં એકો! થયેતો સૈકાઓનો કચરો સાફ થો, હજી તે પૂરું સ્વચ્છ નથી થયું. છતાં પ્રભુનું આસન માંડી ચક્રાય એટલી જમીન તો સાફ થઈ જ છે. ત્યાં પધરાતીશ વિવરથ વિભુવરને, ને નોંચીશ તેની સાન્નિધ્યમાં.

કારણ કે આજ સુધી હું પણ વાતવાતમાં 'હૃદયપૂર્વક'ની વાતો માનતો હતો, પણ ખરે હૃદય એટલે શું તેની મને અત્યારે જ ઝાંખી થઈ છે.

૪ શબ્દે શબ્દ મારો હૃદયના આસન આસપાસ તરતા નિર્મળ પ્રકાશને સ્પર્શીને પ્રગટ થતો હોય તેવું જણાય છે અને.

પ્રગમતા પ્રેમામૃતમાં રંગાએલા શબ્દોની અસરથી જગતના બધા કરમાં બધા કર ગણાતા બગને રીઝરીને, રંગાડી શકાય

(૧૧)

જાણતો નથી કે હું કોણ છું ?

જાણ હું કંઈ એટલું કે, 'હું' માટે ખોળાયોનો 'હું'.

પોતે પોતાનો, કદી ન મની શકે, ને બનવા બધે તો પોતાપણ ખોઈ બેસે.

'સુગંધ મારી છે' એમ કહીને ફૂલ સુગંધને જઝડી રાખવા મથે તો, સુગંધ ન ગંધે ને ફૂલનું જીવન આથમી જાય !

(૧૬)

ધૂરની ધોળાએલી સ્વચ્છ દિવાલો ઉપર કોણસા વડે લીટા તાણતા નાના અણસમજી બાળકને વારતાં આપણે, તેમને શિખામણ આપીએ છીએ 'બચુ, આવું ન કરતું હો ! જીતો ઉપર કાગળ ડાઘ ન પડાય, કોઈ જુએ તો પણ કેટલું ખરાબ લાગે'

તેજ પ્રમાણે, અતરની સ્ટેટિક નિર્મળ દિવાલો ઉપર કુવિચારના કોનસાથી નાના મોટા લીટા તાણતા મનરૂપી બાળકને પણ શિખામણના બે શબ્દો કહેવા બેઠાએ !

૧૦ 'ઓ લલા ! મન ! તને બાળક જણીને રમતું મૂક્યું એટલે તું તારા જ ધરની શોભારૂપ ઉજળા દિવાલો ઉપર મનગમતા સ્થામ ડાઘ પાડે છે. જો, તું નહિ સમજે તો, અમે તને ક્યાંય રમવા જવા નહિ દઈએ અને તારો જીવન-

માથે વાઢળના ગોટ નમ્યા હતા, હવા પણ જોરદાર હતી. ધરમાં ગોઠવું નહોતું. બગીચામાં ફરવા ગયો. પાંદડે-પાંદડે તરતી કુદરતની પ્રાણુવન્તી કવિતાનાં અમી પીધાં. એવામાં મારી નજર ખીલતા એક ફૂલ ઉપર પડી ફૂલદંડના પૂર્વક શાખાને વળગેલું હતું. જોરદાર દવામાં આમ. તેમ જીલવા છતાંય, તે શાખાને સંપૂર્ણ સ્નેહપૂર્વક વળગી રહ્યું હતું.

તેને જોઈને મને થયું કે, આ ફૂલની જેમ હું પણ વદાસા વિચ્છે-ધરના પ્રેમને આદરપૂર્વક આલિંગી રહું તો.....

હું. જગતપ્રવાસી ! અહીં..... મોટે ઠરીને બેસવાનું નજ હાપ. આવ-જા કરતાં દરગોને તટસ્થાપૂર્વક અવલોકતાં મારે મારે પ્રવાસ પૂરા કરવો. જે અહીંના અવનવા બંધનોમાં લપટાય, તેને તેમાંથી નિર્મુક્ત થવા માટે પુનઃ એક અકકર-સંસારનો-સગાવવો પડે.

સ્વાસ અને ઉચ્છવાસ જેવા મુખ અને હૃદયના ક્ષણિક સંઘર્ષોમાં લપટાઈને જે નિષ્ક્રિય-નિષ્પાણુ બને, તેને આ દુનિયાના અનેક વિકટ પ્રસંગોની હારમાળામાં ફસાઈ જવાના આકરા પ્રસંગો આવી મળે.

અહિં..... મારું કશું નથી—ને જાયું છે ! એમ વિવંધપૂર્વક સમજીને જે વિહરે, તેનો જોડો પાર યાય.

માનવી, ગગનપી ધણો દુર છે, માટે તે ગગનના હૃદયપટે આલેખાયલા શાન્ત-નિર્ભય ભાવો ન વાંચી શકે; કિન્તુ પોતાના જ માનવબંધુના હૃદયના ભાવો વાંચનાં તે શા માટે અચકાનો દરો તે સમાનવું નથી !

શું એક માનવી અને બીજા વચ્ચે પણ આરમાન-જમીન જોટવું અનર છે !

માનવ, માનવને એક બીજાથી અણગ પાડતા ઇન્જાઓના ઘટ-સ્થાપ વદળની પાર તરતા અનંત પ્રેમના દિવ્ય રશ્મિઓને નયન દ્વારા એ માંડતા માનવને આંગણે દર, સુદરના સદૃશ બેઠો ઓગળીને એક થાય છે.

શબ્દ !

શબ્દનો સંસાર, સંસાર શબ્દનો છે.

એક શબ્દ અને એક તીર, તીર કાંપે વીધે, શબ્દનું બાણ મર્મસ્થાને ચોંટ લગાવે, બે-પાંચ-દશ માઈલ તીર અટકે, શબ્દનું બાણ એક પળમાં લાખો જોગન ફરી વળે.

સુહૃદ્વલ્લખનો ભરો ગણગણે, અનેકલ્લશબ્દપદો ક્યાંમં શરીરને સ્વેત પાંખોનો સંસાર-ભ્રમર આસ લે.

અસીમ હિરણ્યનું વાહન શબ્દ શબ્દના હવાઈ જહાજ (Aeroplane) પર બેસી સારો-ખોટા હિરણ્ય બહાણરમાં ફરી વળે.

નિરાકાર સદા વ્યક્ત થાય શબ્દના આકારે.

ફલ-શાક, નદી-પર્વત, સાગર-શશી, સર્વ નિરાકારના બોલ છે, નિરંજનની આંખનાં આંજન છે.

હું કહું, 'જા!' અને 'જા' એ મારા અંસીમે હિરણ્યને વ્યક્ત કરતો શબ્દ 'જા'નો હિરણ્ય સમસ્ત સંસારની કુંજમાં અવનવા રૂપે રેખી જાય છે.

હિરો દરિયો સદા જરેજો હોય, જરા થાય ને તેમાંથી મુગધ પ્રસરે જો ભાવની તે ગંધે હોય, તેજ ભાવનો તેને આકાર મળે. આકાર પર નિરાકારની જ મધારી હોય, એટલે તેને કાઈ ન વારી ચકે ને તે આકારના 'આનંદ'માં લુપ્ત થાય.

બે કાંઠા વચ્ચે સરિતાનાં નિર્ભંગજળ વહે, બે નજરમાં આકારનો શબ્દો તરે. સરિતાને સામે તીર-જગ્યા એનાં જોડા જળ કાપવાં પડે, સામી નજરમાં એકાકાર થવા, પ્રયરાયલા આકારના શબ્દોમાં નિરાકારને ઓગળવાં પડે.

લક્ષ-કોટિ હીરા-મોતી, માણિક્ય કે જ્વાહીરથી શબ્દનો તોલ નગ થાય. ને તેમ કરવાની ભાવના કાઈ ભાવશી મા!

સ્નેહ-શાન્તિ, શામ કે તૃષ્ણા, તે તે પ્રયેજનાં ભાવને વ્યક્ત કરવાનું માધ્યમ તે શબ્દ. શબ્દને કાઈ ભાવ નથી, તેને બધાય ભાવો છે.

જવલબહેનની ગંભીર સ્થિતિ !

શ્રી કેસરીઆજી તીર્થથી સત્તાવાર સમાચાર આવ્યા છે કે ' જવલબહેનનો પ્રશ્ન ગંભીર બની રહેલ છે. સમાધાનની સધળી વાતો પડી ભાંગી છે રાજ્યના સૂત્રધારો ઉડાઉ જવાબ આપે છે '

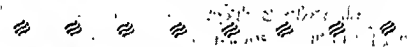
શ્રી. કેસરીઆજી તીર્થની અવ્યવસ્થા મીટાવવા અને તેની સંપૂર્ણ વ્યવસ્થા જેન સમાજને સોંપાવવા માટે ચેત્ર સુદ ત્રીજ તા. ૧૨-૪-૪૮થી માગરોદ્ધ નિવાસી જવલબહેને ઉદયપુરમાં રહીને, અનસનમત આહુ કયાંને આજે પુરા ૪૦ દિવસ થયા છતા હંજી સુધી તે પ્રશ્નનો નિકાલ લાવવા માટે ત્યાના અધિકારીઓ માનવતા પૂર્વકની દોષ તૈયારી બતાવતા નથી બીજી બાજુ જવલબહેનની સ્થિતિ એકદમ ગંભીર બની રહી છે

ચતુર્વિધ શ્રી સઘને કરવાનું કાર્ય એક શ્રાવિકા બાઈ કરી રહી છે, છતાં કાંઈને ય શરમ નથી અડતી તે પણ એક નવાઇની વાત છે ? શસનના જગમ તીર્થ સ્વરૂપ પૂ. સાધુવર્યો આજ કયા મહત્વના ધાર્મિક કાર્યોમાં રોકાઈ ગયા છે ? પૂ. સાધ્વીજીઓ એથી અધિકા કયા પવિત્ર ધર્મોમાં રમમ છુ છે ? વાતવાતમાં બાયો ચડાવીને ઉછળનારા શ્રાવકો આજે કયા સંતાઈ ગયા છે કે એ તમામની વતી એક ઉજ્જવળ આદર્શવતી શ્રવિકાને પોતાના પ્રાણ હોડમાં મુકવાનો પ્રસંગ આવી પડયો ?

જાગો ! પ્રભુ મહાર્જીના ઓ સપુતો જાગો ! રૌકાઓની તમારી નિદ્રા ત્યજોને એક પવિત્ર આર્યાના પ્રાણ બચાવવા માટે ટોળાબંધ ઉદયપુરને માર્ગે પરવરો ! સાધુ, સાધ્વીને શ્રાવકોની હયાતિમાં એક શ્રાવિકાને ધર્મકાર્ય કરતા પ્રાણની આદ્દતિ આપવી પડે તે કેટલી

ચોક્કસ માનજો કે હશે પછીનો તમારો વિલંબ એ વિનાશનું
ઠાણુ બની જશે. જરાજરામાં નિયમિતતાની વાતો ટાંકનારાં તમને
ધર્મના કાર્યમાં જ ઢીલ ક્યાંથી મુઝે છે?

સારતા શ્રી. જનસંઘના એ આગેવાનો ! તમને શ્રી.
કેસરીઆણ તીર્થ જોલાવી રહ્યું છે, જવલણહેનનું અવશનવત
આમંત્રી રહ્યું છે. તીર્થરક્ષાના પ્રસંગે તમને ધરેની વાતો ક્યાંથી
યાદ આવે છે? સ્વાર્થો બન્યો સિવાય શો સંનતુ ને મંદીપાવનાં એટપટ
શ્રી. કેસરીઆણ તીર્થની રક્ષાને માટે કંઈર કસીને મેદાને પડો...

હસ્તાક્ષર

ખ્રિદિરા પ્રધાનમંડળની નારિયા કંટાળાને એડરતે ૧૮૪૫ માં
મંત્રીપદનું રાહતામું આપવાનો અફર વિચાર કર્યો અને મહામંત્રી રામદાસ પીલને
એ વિચારથી વાકેફ બનાવવાને તેણે દીને એક પત્ર લખી નાંખ્યો. 'પત્રમાંની
વિગત ખાતરી રહે એ ખુબજ જરૂરી હોઈ તેણે પત્ર પર 'અનીવ ખાતરી'
એવી નોંધ તો લખી પણ પત્ર દાડ પર લખેલો હતો. તેને કવરમાં ખીકવાને
ખંડે તેણે તેને ખુલા દાડ રૂપે જ પોસ્ટમાં રવાના કર્યો.

પાલના હાથમાં દાડ પહોંચતાં જ તે એડરતેનની આંખી જેદરકારી
પર ખીજ્યો. પણ મેદાને ક્યું 'ગલરાગો' છે. સા માટે! સમસ્ત 'ઇગ્લાંડની
પોષ્ટઓશીસેમાં એવો એક માણસ નહિ હોય કે જે એડરતેનના અક્ષરો
કેસરી શહે!

આ રીતે એડરતેનના અરપષ્ટ અક્ષરોએ 'ઇગ્લાંડને એક રાજદારી
ધરતીકંપમાંથી બચાવી લીધું' પણ અરપષ્ટ અક્ષરોના લાલનાં આવાં દષ્ટાંતો
જગતના ઇતિહાસમાં નિરૂપ છે, બ્યારે એના નુકસાનથી દેશેદેશના ઇતિહાસનાં

સમ્રાટ અરોહિ તક્ષશિલાના મુળા પર લખેલા પત્રમાં 'અધીયતામ્' ને બદલે 'અધીયતામ્' લખ્યું. [કહેવાય છે કે આ ફેરફાર અરોહની રાણીએ કર્યો હતો.] પરંતુ તેમ હોય તો પણ તે લખાણને 'છેલ્લી વખતે ચોકમાઈપૂર્વક વાંચી જવાની જરૂરિયાત મચ્છે છે.' ને આરતવર્ણના યુગરાજ કુલાલે પોતાની આંખો ગુમાવી અને પરિણામે સિદ્ધાસન પણ ગુમાવ્યું.

અમેરિકાના મશહૂર પત્રકાર ગ્રીલીના અક્ષર ખૂબજ અરપાટ હતા. તેના નિકટના સાથીઓએ પ્રતિદિન તેના અક્ષરના પરિવર્તનમાં રહેનાર સિવાય બીજું કંઈ જ તેના અક્ષર ઉઠેલી ન શકતું. અક્ષરના પ્રમાણમાં તેની સહી કંઈક રપાટ થતી. એક વખત તેણે ફરજનો ભંગ કરનાર એક ઉપતંત્રીને જરતરશીનો પત્ર લખ્યો. તે ઉપતંત્રી એ પત્ર લઈ ફેલિશિર્નિયા પહોંચ્યો. ત્યાંના એક પત્રના માલિક સમક્ષ તેણે જરતરશીના પત્રને ગ્રીલી તરફના પ્રગંસાના પ્રમાણપત્ર તરીકે રજૂ કર્યો. માલિકે ગ્રીલીની સહી ઉઠેલામાં જ એટલી મુશ્કેલી અનુભવી કે ઉપરના પત્ર પર નજર દેવવાની પણ તે દિમ્બત ન કરી શક્યો. પરિણામે તેણે ઉપતંત્રીના જણાવ્યા પ્રમાણે એ પત્રને ગ્રીલીના પ્રમાણપત્ર તરીકે રજાકારી લીધો ને એ ઉપતંત્રીને તેણે પોતાના પત્રને મુખ્ય તંત્રી બનાવ્યો વર્ગો પીટ્યા પછી ગ્રીલીને આ છેવટખેડીની ખબર પડી પણ પછી પગલાં લેવાને માટે થયું મોંઘું થઈ ગયું હતું.

ગ્રીલી જ્યારે રહેલે-કંપનીના અધિષ્ઠાતાપદે હતો ત્યારે એક કારકુને કંઈક ભૂલ કરવાથી ગ્રીલીએ તેને જરતરશી કર્યો અને તે આશ્ચર્ય તેના પર પત્ર લખી નાખ્યો. કારકુને તરત જ નોકરી છોડી દીધી ને ગ્રીલીના પત્રને સાચવી રાખ્યો. થોડોક સમય જ્યાં દઈ તેણે એ પત્રને પડેલા વર્ગની મક્કત મુસાફરી કરવાને ગ્રીલીએ બહેલા પાસ તરીકે વાપરવા માંડ્યો. ટિફ્ટ તપાસનારાઓ તો ગ્રીલીની સહી જ મુશ્કેલીએ ઉઠેલાતા, એટલે તે પત્રના લખાણને ખડું ખોટું કહેવાની દિમ્બત ન કરતાં તેઓ તેને પાસ તરીકે કબૂલી લેતા. આ રીતે, ગ્રીલીના હસ્તાક્ષરના પ્રવાણે, જરતરશી થયેલા કારકુને એજ જરતરશીના પત્રની મદદથી વર્ગો નુકી પડેલા વર્ગમાં મક્કત મુસાફરીની મોજ માણી.

નેપોલિયનને પોતાના ખગાજ હસ્તાક્ષર પરત્વે ખૂબજ અણમો હતો. તેણે પાકટ વગે હસ્તાક્ષર સુધારવા પ્રયાસ કર્યો, પણ તેમાં તે નિષ્ફળ ગયો. ખરાબ હસ્તાક્ષરને તે કેળવણીની ઉગ્ર પગલો. પોતાના અક્ષર પ્રત્યે પૂરતું લક્ષ ન આપવા માટે તેણે પોતાના જાગપણના શિક્ષકને અગત કરવાનો

અમંદમાં ન આવી શક્યો. આમ છતાં શિક્ષકને એક પ્રકારની સખ તો મળી જ ગઈ. ફાંસેના શહેનશાહ અને યુરોપના વિજેતાનો તે આલપણનો શિક્ષક છતાં તેને કશું જ મહત્ત્વ ન અપાયું. તેપોલિયનના હસ્તાક્ષર પ્રત્યે પૂરતી કાળજી આપી તેણે તેના અક્ષર દેને આલપણમાં સુંદરે અનાવ્યા હોત તો તેપોલિયન તેને રાજકુટુંબના શિક્ષકપદે સ્થાપના.

મહાત્માજીને પણ પોતાના અરાજક હસ્તાક્ષર માટે ખૂબ જ દુઃખ થતું. તેમણે પણ મોટી વયે અક્ષર સુધારવા પ્રયાસ કરેલ પરંતુ તેમાં સફળતા મળી શકી નહોતી. પોતાની એ ઉલ્લુપને સૂચવતાં મહાત્માજીએ લખ્યું છે કે, "નડારા અક્ષર અધૂરી કેળવણીની નીચાની ગણાવી જોઈએ. દરેક નવયુવક અને યુવતી મારા હાજસાથી એતે ને સમજે કે સારાં અક્ષર એ વિદ્યાનું આવશ્યક અંગ છે."

કેટલાક માનવાને પોતાનું મહત્ત્વ અને કામગીરી દર્શાવતાં ખાતર અક્ષરો જાણી જોઈને અગાડવાની ટેવ પડી હોય છે; અને પછી એ ટેવ તેમના છવન સાથે જડાઇ જાય છે.

સ્નેહાએ અક્ષરો અગાડવાની કક્ષાનો દાકતરોએ તો જાણે છતાં જ રાખી લીધો છે. થોડાંક વર્ષ પૂર્વે એક નોર્વેજિયન ધારાસભ્યે દાકતરોના અરાજક અક્ષરોથી પ્રભાવે કેટલું નુકસાન વેડવું પડે છે તે દર્શાવવાને એક દાકતર પાસે અમુક દર્દીને અનુલક્ષીને પ્રીરકીપ્શન લખાવ્યું ને પછી તે પ્રીરકીપ્શન જુદા જુદા દવાવાળાઓને ત્યાં રજુ કરી સંખ્યાગ્રંથ રચયેથી દવાઓ લીધી. ધારાસભ્યની ધારણા પ્રમાણે જ એમાંની ઘણી-ખરી દવાઓ એક-ખીજથી લિન્ન નીકળી આ વસ્તુસ્થિતિ પરત્વે ધારાસભાનું પ્લાન ખેંચી દાકતરો પર રવચ્છ અક્ષરો કાઢવાની સચના મોકલવામાં આવી.

દાકતરોના અક્ષરો એમના ક પાઉન્ડર સિવાય ખીજો કોઈ લાભે જ વાંચી શકે છે. એ સ્થિતિ પરત્વે કટાક્ષ કરતાં એક લેખકે જણાવ્યું છે કે, "પોતાના સદેશાનું પરિણામ આપ્યા પૂર્વે જ એ સદેશો કોઈ જાણી ન જાય તે ખાતર યમ પોતાને દનને જેમ ખાનગી લાગામાં આપ્યાં મોકલાવે છે તેમ દાકતરો પણ યમના ચુસ્ત શિષ્ય તરીકે તેના એ પગલાંને અક્ષરશઃ અનુસરે છે."

કેટલાક લેખકોને પણ પોતાની વિચિત્રતાના ચિન્હ તરીકે અને ઝડપના આવેશમાં અક્ષરો અગાડી નાખવાની ટેવ પડી હોય છે; એવા લેખકોને થોડા

સોંપવામાં આવે તો વિશિષ્ટતાના, સુમાનમાં અગ્રરો ખગાવાનું તે ખીન જ દિવસે મીસરી બાપ.

આધુનિક યુગનો માનવી ચન્દ્રનો શુભામ બન્યો છે. તેને પગ કે અપ્સ કરતાં મોટર કે રેલવે વધારે ગમે છે, ધીના દીપક કરતાં ઇલેક્ટ્રીકની બતી વધારે આકર્ષે છે; કંઠે કરતાં આમેફોન વિશેષ ગમે છે, આંખોની સુંદરતા કરતાં ચંદ્રની સુંદરતા પર તે વધારે લક્ષ આપે છે-તેજ રીતે પોતાના અક્ષરો પર ધ્યાન આપવાને બદલે તે ટાઈપિ કે પ્રેસ પર વધારે ધ્યાન આપે છે. મોટરને રેલવેએ માનવીના પગ લાંબી નાખ્યા છે, ઇલેક્ટ્રીકની બતીએ આંખોનું નર દષ્ટ્યું છે, આમેફોનનાં સંગીત સામગ્રીનો માનવી સન્નારીના પવિત્ર કંઠની કિમત બુઝી છે, તેજ રીતે પોતાના અક્ષરો ટાઈપિ પર કે પ્રેસમાં છપાવે સંતોષ અનુભવતો માનવી હસ્તાક્ષરો સુધારવાની જરૂરિયાત બૂલી ગયો છે.

ગ્લેડસ્ટન ટાઈપ-સાઈટરનો ખુબજ વિરોધી હતો તે કહેતો કે, "ટાઈપ-સાઈટર માનવા અને માનવી વચ્ચેના સંબંધમાં યાંત્રિક જડતા લાગી કાઢે છે." યાંત્રિક વિકાસ રૂપે વ્યક્ત કરે, રંગને વ્યક્ત કરે, સુગંધને વ્યક્ત કરે, કંઠને વ્યક્ત કરે, આશયને વ્યક્ત કરે—એ બધામાં તે ઝડપ અને વિપુલતા ઉમેરે તો પણ એ સર્વેમાં ગ્રેહલી નૈસર્ગિક ભાવનાને કે આત્મત્વને તે વ્યક્ત નહિ કરી શકે ટાઈપના કે પ્રેસના અગ્રગ ગમે તેટલા સુંદર હોય પણ સુંદર હનાસર પ્રેમનો વચ્ચેની લાગણીને જે વેગ આપે તે ટાઈપ કે પ્રેસ ન આપી શકે.

પ્રાચીન ભારતીય પ્રવ્રત હનાસર પ્રત્યે ખૂબજ લક્ષ આપતી પાટણુ કે જોસલમીરના કાંડારમાં રહેલી હરપ્રતો નિદાગવા લાગીએ તો તેમાના સુંદર અને મરોહદાર હૃદયક્ષર પરથી નજર દૂર કરવાનું પણ મન ન થાય. ને તેની જ જોડમાં જો આજના દાકતરો, લેખકો કે અધિકારીઓનાં લખાણો મૂકીએ તો લાગે કે માનવી સુંદર માનવી મૂકીને બિદામાર્ગ બન જતી રહ્યો છે.

રોમમાં બુલિયસ સીઝર નામે એક પ્રમુખ સરદાર રહેતો હતો. તેના જંગલો એવી બાંધણીને હતો કે, તેમાં થતી હિલચાલનો ખહારના પ્રજા જાણે તે સ્પષ્ટ ખ્યાલ આવી શકે.

એક દિવસ સાંજે એક કારીબર તેને મળવા ગયો. નમીને તે બોલ્યો, 'દિવા થોડાંક ખર્ચમાં, કહો તો આપના આ ભવનની બાંધણીને ફેરવી તેના અંદર થતી હિલચાલને ગુપ્ત રાખું.'

પ્રતાપી રોમન સરદાર બોલ્યો, 'મારા ઘરના ખૂણા-ખાંચામાં શું થાય છે - તે ખહારના સોફા દેખે એવું બધું, તો તને તેથી વધુ આપું. કેમકે મારા ઘરમાં મારી અવગણના થાય એવું કશું થતું નથી, - એમ લોકો કાને સાંભળીને જાણે - તે કરતાં પ્રત્યક્ષપણે જોઈને જાણે તે મને વધારે ગમે છે.'

■ પ્રજાના હૃદય મુઠ્ઠી પહોંચવાનો, પ્રજાના લાડીલા આગેવાનો મારેનો આ મુંઢર માર્ગ છે. અને જે પ્રજાનિયુક્ત પ્રધાન સત્તાના આક્રમણે પરિણામે પોતાની અને પ્રજાજનોની વચ્ચે અણબોળાઈની વર્જિતવાદ જાળી ફેરે છે, તે તેની પ્રજાની નજરમાંથી નીચો પડી જાય છે, અને જે પ્રજાની નજરે નીચો ફરે, તેને પરમેશ્વર પણ ન સ્વીકારી શકે.

સત્તા કે લક્ષ્મીની વિપુલતાને કારણે-માનવ માનવ વચ્ચે પડતા મોટા બેદલાવોને જરા પણ મહત્ત્વ આપ્યા સિવાય, માનવતાના ધોરણપૂર્વક વર્તનારા સ્ત્રી-પુરુષો વડે માનવજાતને સદા લાભ જ છે, અને તેમાં જ જે દેશના પ્રધાન કાર્યકર્તાઓ એ ધોરણસર વર્તન રાખે તે દેશની પ્રજાનું જ તે દિવસે સાચું કल्याણ સધાય. કારણ કે અમણીઓની છાયા જેવી તેવી નથી હોતી.

■ પાકી જેમને મન પ્રમ્મ કરતાં સત્તા મોટી છે, શુભ કરતાં દ્રવ્ય શ્રેયસ્કર છે એવા અમણી પ્રજાજનો જ્યાં વસતા હોય ત્યાં કદી પ્રેમ, એકવાક્યતા કે નીતિનું વ્યાજબી ધોરણ ન જ જળવાઈ રહે. અને તેના અસાને તે દેશમાં કુસંપ, અનીતિ અને દોષનું વાતાવરણ જન્મતું જાય.

■ **અવનસિદ્ધિનો સાચો રાહ છે -** જીવમાત્રના સદન સદ્ધી

नीति और जमाना

शंकरमाई सोळंकी

जगतमें मनुष्यके नीतिका गाता करीबमा होता यदि माया और लालसा उसकी चाहनियाँ बनती। नीतिका आविष्कार दिलसे देशसे होता है। इस लिये वह स्वाभाविक नजदीक और न्यायकी रोस्तेदार रहना चाहती है। नरकसे बाज आना इसका कार्य नहीं। जगतमें नीति बाने वाले महात्मा क्यों असफल रहे? चूँकि नीतिका गला आवश्यकाओंने धोड़ लिया है। आवश्यकाओंका दोर मायासे है। मायाकी लोलुपता इन्द्रियाँ अपने ऐहिक सुपके लिये करती है। लालसाने कई लालोंकी लाली गूटाली लेकिन लोलुपता-प्यासका-पता न ला सकी। नीतिके प्रचारके लिये नरककी धूमकी और स्वर्गकी लालच क्यों? नीति क्या भ्रममूलक है?

खेर नीति असफल रही। पर इसका प्रचारक क्यों हतोत्साह होता है? वह खुद नहीं देखा जाता, कि, जगतकी अनोखीसे जीवन प्रवाहके पथ पर अनेकविध आपतियाँ आकर झड़ी हो रही है। उसकी वास्तविक खुशीके लिये क्या इतनी समझ-काफी नहीं है?

नीतिको हम पैसोंके पैमाने से नापते हैं वह कीतना नाग व्यापक है? "नीतिको, सत्य, चरित्र, अन्तरित्व, है शक्ति! अनीति, के खेल." हर जगह अनीति नजर आती है तो क्या वह अनीति सही है? उसके लिये हम पैसोंके पेन्क उतारके देखें।

पैसा तो साधन है ! जीवन बढ़ाने के लिये पैसे तो एक सुलभ साधन हैं । अब सोचो कि हम साधन के लिये कितने अधीन हो गये हैं-तो भी हम इसे लीपटकर यारी-धरते हैं ।

इस जगतमें अगर शाश्वत शांति पानी-धै तो नीतिकी गाड़ीमें बैठ जायें। वो गाड़ीको सत्य और अहिंसा के दो पहिये हूँ। सारथी

आपको ही बनना पड़ेगा। लगामको इतनी तन कर न पकड़ें कि छोड़े चल ही न शकें और इतनी ढीली भी न छोड़ें कि वे प्रमादी बन जायें।

जीवनमें नीतिको बनाप रखना वह इसकी खुबी है। अनिति से लोहा लेना वही जीवन-संग्राम है। जमाने की नीति और आपकी नीतिका मिलान करने जायेंगे तो शायद उसमें एक तीसरी नीति पैदा हो जायेंगी। और आप बलझनमें पड़ जायेंगे। हमे काम करने के पहले अपने दिलको टटोलें और पूछे, वह ज़बाब तो देगा पर वह समझने का सोखना होगा। इसके २ वह भी हो जायगा।

पुराने जमानेमें नीति उतनी सस्ती थी कि लोंगोको वह लेना व जीवनमें अदा करना चाये हाथका खेल था, आप कहेंगे आज तो नीति पर चलने वाले भूखों मरते हैं? नहीं! वह एक परीक्षा है। थोड़े दिनोंके फाकोंसे भी यदि नीति मीलती तो भी वह सस्ती होती।

पुराना जमाना शरीर धर्मसे आवश्यकताओं की पूर्ति करता था। आवश्यकता और इन्सानके बीच एक सीधा वास्ता था! आज विज्ञानके जमानेमें इन्सान और आवश्यकता के बीचमें पैसे और यंत्र घुस गये हैं, जो मिलाते २ मनुष्य, मनुष्य नहीं रहता और वह भी एक यंत्र सा हो जाता है। विज्ञानकी शक्ति को इस्तमाल करते हुए हमे नीतिको निभाना है। नीति आत्माकी खुराक है, यदि खुराक न मिली तो आत्मा सोया रहेगा। वे आत्मचल केवल शरीरबलको क्या करेंगे? वह तो एक यंत्र ही उधरा न?

हे भव्य! तू धर्म धूतारों की फाकी में आ कर अर्थात् ताड़ा-बन्धियों की फाकी में आ कर मिथ्या कर्म रूपो गांठसे बन्धीजना नहीं वाड़ाबन्धी कुगुरुओं से सदा दूर हो रहना।

लक्ष्मी

विजय

सत्तहरमो सदी के मध्याह्नमें मुशिदावादमें हीरालाल और मोतीलाल नामक दो भाई रहते थे। मूल तो वे मारवाड़ के थे परंतु व्यापारार्थे बंगालमें जा रहे थे। हीरालालकी पत्नी तारामती थी और मोतीलाल की पत्नी ललिता।

दोनों भाई थे तो गरीब लेकिन तारामतीका प्रभावमय वात्सल्य व विशिष्ट बुद्धि और ललिता की मार्दवता दोनों को सुखी बनानेमें मददरूप बनती।

तारामतीने दोनों भाईको नियम दिया था कि जो नव शामको घर लौटे वन्होंने कुछ न कुछ तो साथ जरूर लाना। इससे दोनों भाई उद्यममें मग्न रहने लगे। लेकिन एक दिन मोतीलाल को कुछ न मिला। इस पर भाभीने जब टकोर की तब मोतीलाल क्रुद्ध होकर बहार चला गया और रास्तेमें पड़ा हुआ एक मृत सर्पको लकड़ी पर उठा कर घर ले आया और भाभी को कहा, 'भाभी, मैं ये चीज लाया हूँ।'

तारामती और ललिता प्रथम तो घबरा गईं लेकिन तारामतीने इस विचित्र प्रसंगमें भी भाग्योदयका मूल पहचान कर दियरको मृत सर्प को घरके द्वारोखेमें रखने की सूचना दी!

उस समय मुशिदावादमें नवाब मुशिदकुलीखांका शासन चलता था। वो मोगल शहेनशाह का सुया था लेकिन उसका वैभव शहेनशाहके समान था। उसकी बेगम हेरुन्निसा एक रस-मूर्ति थी। नवाबने उसके लिये राजभवनके द्वारोखेमें एक सुंदर बाग बनवाया था।

एक प्रसंग पर वो बागमें घुमते वख्त हेरुन्निसाने धाम लगनेकी घमटसे अपना बहू मूल्य रत्नदार समीप घर्ती साक जगह पर रख दिया। लौटते समय वो द्वारको भूल गई। द्वार सर्पाकारका था। इस लिये शामके समय फइ बाज पक्षी सर्पकी भ्रान्तिसे

उसको उठा गया। लेकिन हीरालाल के झरोखे परसे उड़ते बल्ल पक्षीने वहाँ सच्चा सर्प देखा और उसने द्वार वहाँ ही छोड़ दिया और सर्पको लेकर उड़ चला।

रातको द्वार गूम होनेके समाचार जाहिर हुए। नवाबने द्वार ढुंढलाने वालेके लिये सोह सुवर्णमहोर का इनाम जाहिर किया। प्रभातके समय कुछ कार्य निमित्त तारामती अपने झरोखे पर गई वहाँ पर उसने बड़े आश्चर्यके साथ-पड़ा हुआ वह मूल्य-द्वार देखा। देखते ही वो समझ गई कि ये द्वार नवाबका ही दोनों चाँदिये। उसने दोनों भाईको द्वार लेकर राजमहलमें भेजे।

नवाबने दोनों भाईको वृत्तांत सुना। वो तारामतीकी कृत-व्यशीलता पर मुग्ध हुआ और उसने तारामतीको अपनी भगिनी तूल्य प्रमाण कर सोह सुवर्णमुद्राका निश्चित इनामके बजाय दूसरी एक सोह मुद्रा हीरालालको प्रदान करनेकी भावना व्यक्त की। लेकिन हीरालालने उसे प्रकारकी मता लेनेकी साफ २ नृ सुनाई। नवाब इस पर और मुग्ध हुआ। उसने हीरालालकी कोई भी इच्छा पूर्ण करनेका वचन दिया। हीरालालने—‘कभी माँ, तुम्हारा कह कर रजा ली।

कुछ समय व्यतीत होने पर दीपोत्सवी पर्व आया। नवाब मूलसे हिन्दु था परन्तु धर्मपरिवर्तन कर उसने मुस्लीम धर्म स्वीकृत किया था। इस लिये उसके मनमें दीपोत्सवीपर्व मनातेकी भावना प्रगट हुई। उसने ऐसा हुक्म करमाया कि इस वरत दीपोत्सवी केवल राजमहलमें ही मनाई जायगी, और इसके अलावा नगरभरमें दूसरा कोई भी घरमें दीपक प्रगटाने की मना की जाती है। प्रजाको नवाबका हुक्म मानना ही पड़ा।

तारामतीको नवाबका ये हुक्म न रुचा। उस समय ललिता गर्भवती थी वह प्रसंगको आगे कर उसने हीरालालको नवाबके पास भेजा और पूर्व वचनकी याद दीला कर अपने गृहमें दीपक जलानेकी अनुमति मंगाने को कहा। नवाब वचनसे पैदा हुआ था इस लिये उसको अनुमति देनी ही पड़ी। इस तरह दीपोत्सवी के दिने नवाब और हीरालाल के ही मकानमें दीपक जल रहे थे।

नवाग्रके महलमें लाखों दीपक जगमगते थे और हीरालालके मकानमें धीका एक ही दीपक जलता था।

दीपोत्सवीके दिन शामको तारामती जल भरनेके लिये गंगाके तट पर जा पहुँची। वहाँ उसने नावमेंसे लक्ष्मीदेवी को उतरती देखी। लक्ष्मीसे बदन पर विपाद था और वो नवाग्रके महल प्रति जा रही थी।

‘बहन,’ तारामतीने लक्ष्मी के रास्तेमें जा कर चिनयसे पूछा, ‘आपको क्या सुन्याका महल ही पसंद आता है?’

‘मेरी पसंदगो की बात ही कहाँ है?’ लक्ष्मीने वात्सल्य भावसे कहा, ‘तू देखती तो है कि आज दीपोत्सवी के दिन भी दीपकध्रेणि केवल राजमहलमें ही जगमग रही है।’

‘जी,’ तारामतीने शांतिसे कहा, ‘राजमहलमें लाख २ दीपक जगमगते होंगे, परंतु मेरी झोंपड़ीमें भी धीका एक शुद्ध दीपक तो जल रहा है। आप मेरे वहाँ नही पधार सकती?’

‘अवश्य आउंगी’ लक्ष्मीने प्रेमसे कहा।

‘आप आगे बढ़ो,’ तारामतीने चिनचुर स्वरसे कहा, ‘और मैं जल भर कर पीछे २ आती हूँ। मगर मेरे घाने पहिले ही चला न जाना।’

‘नहीं जाउंगी’ कह कर लक्ष्मी तारामतीके घरकी ओर चली।

तारामतीने अब शोचा कि, यदि मैं घर घापस न लौटू तो घचनबद्ध लक्ष्मी मेरे स्वामीका घर कभी नहि छोड़ सकेगी। और अपने स्वामीके गृहको हमेशके लिये लक्ष्मीका निवासस्थान बनाने कि उम्मीदसे धो-पतितपावनी गंगामैयाकी गोशमें लैट गई। गंगाने बड़े हर्षके साथ उसका स्वीकार कर लिया।

‘लक्ष्मी क्यों तक तारामतीकी राह देखती’ उस घरमें ही रही। ललिताका पुत्र जगतशेठ बना। उन्होंने स्व. तारामतीकी मधुर स्मृति जारी रखी, और जहाँ तक धो घरमें तारामतीकी स्मृति रही वहाँ तक लक्ष्मी वहाँ ही रही।

लेकिन धो स्मृति दूर होतेही प्लासीके युद्धके समय लक्ष्मीने धो घर छोड़ दिया।

‘पयन्ना’ साहित्य

छे. अगरचन्द्रजी नाहटा

नंदीसूत्रके अनुसार तीर्थंकरों के सामान्य शिष्यों के रचित प्रकीर्ण^१ ग्रन्थों की संख्या ‘पइण्णग’ या ‘पघण्णग’ है। ४५ जैनागमों की संख्या में पयन्नों की संख्या १० मानी गयी है पर उपलब्ध पयन्नों की संख्या इससे बहुत अधिक है अतः पयन्ना साहित्य की भली भाँति छान घीन होना नितांत आवश्यक है। खेद का विषय है कि अभी तक किसी भी विद्वानने इनका तुलनात्मक अध्ययन कर प्रकाश नहीं डाला है। नैसा कि मैंने कई पयन्नों का अध्ययन एवं ध्वज किया है ये हमारे बहुत ही उपयोगी ग्रन्थ है। मनुष्य की अन्तिम आराधना समाधि मरण के लिये कई पयन्नों में जो सुन्दर उपदेश है वह आत्माको ऊँचा उठाने के लिये अद्वितीय सा है अतः इन सब को अनुवाद के साथ शीघ्र ही प्रकाशित करना चाहिये। यह साहित्य है भी बहुत थोड़े परिमाण में, अतः अंगविद्यादि कु छेक को छोड़ अवशेष एक

१—भ. महावीर के १४ हजार साधु थे। उनके रचित १४ हजार पयन्ने की घात कही जाती है पर वह संभाव्य नहीं है। सभी मुनियों ने ग्रन्थ बनाये हैं यह अन्य साधनों से प्रमाणित नहीं होता न भ. महावीर के शिष्यों के रचित विशेष पयन्ने ही उपलब्ध है। उपलब्ध पयन्नों में कईयों के रचयिता भ. महावीर के शिष्य बतलाये जाते हैं परवे परम्परा शिष्य ही कहे जा सकते हैं। साक्षात् शिष्य के रचित होने का कोई प्रमाण नहीं है। हाँ इतना अवश्य कहा जा सका है कि नंदी पद्य-पाक्षिकसूत्र-में जिनका नाम निर्देश है वे ५ वीं शताब्दी से पूर्ववर्ती सिद्ध होते हैं।

२—आगमों की संख्या ४५ निर्धारित होने का समय प्रायः १३ वीं शताब्दी संभव है उनमें भी १० पयन्नों के नामों में एकमत नहीं पाया जाता।

ही संग्रह ग्रन्थ में मूल मात्र समस्त पद्यत्रे प्रकाशित हो सकते हैं। आशा है इस लेख से प्रेरणा पाकर कोई जैन ग्रन्थ प्रकाशनी संस्थाएँ एवं मुनिगण इनके प्रकाशन का शीघ्र ही प्रयत्न करेंगे।

पद्यत्रों का प्राचीन वर्गीकरण:—

१ नंदीसूत्रमें उपलब्ध पद्यत्रों को उपाङ्गादि कहे जानेवाले ग्रन्थों की भाँति कालिक उक्तालिक नामक दो भागों में विभक्त किया हुआ है। १ देविदत्त शो २ तंदुलवेयालियं ३ चंदाविज्जयं ४ गणविज्जा ५ आउर पच्चक्खाणं ६ महापच्चक्खाणं, ज्ञाणविभत्ति, मरणविभत्ति आदि को उक्तालिक एवं दीवसागर पण्णशी अंग-चूलिया, घग्गचूलिया आदि कालिक बतलाये गये हैं।

४५ आगमों से पद्यत्रों के १० नाम—

२ हमारे अवलोकन में ४५ आगमों का नाम निर्देश सर्वे प्रथम विचारसार प्रकरणमें पाया जाता है यह ग्रन्थ धर्मघोषसूरि के शिष्य देवप्रभसूरि का है अतः १४वीं शताब्दी के पूर्वार्द्धका संभव है। इसमें पद्यत्रों की संख्या १० तो नहीं बतलाई पर उपलब्ध पद्यत्रों में से निम्नोक्त पद्यत्रों के नाम हैं:—

तंदुलवेयालियक चंदाविज्जय, तेहचगणविज्जा।

निरयंविभत्ति आउरपच्चक्खाण इय पद्यत्रा । ५० ।

गणघर वलयं देविंदनरिंदा मरण ज्ञाण विभत्तिओ ।

पक्खिय नंदी अणुओगदारा, देविंदसंथवणं ॥ ५१ ॥

अर्थात् इसमें नंदी अनुयोगहीरव प्रकलीसूत्र के साथ वर्तमान पद्यत्रे कहेजानेवाले ग्रन्थों का भी निर्देश कर दिया गया है पर संख्या दशकी ही आजाती है:—

(१) तंदुलवेयालीय (२) चंदाविज्जय (३) गणविज्जा (४) निरय-विभत्ती^१ (५) आउरपच्चक्खाण (६) गणघखलय^२ (७) देविंदनरिंद^३ (८) मरणविभत्ती (९) ज्ञाणविभत्ती^४ (१०) देविंदसंथवण ।

१ बृहदिपतिका के समय से नहीं मिलता ।

२-४ अनुपघन्ध हे

३ का अपर नाम मरणसमाधि होने का प्रो. हीरालाल कापडियाने निर्देश किया है ।

३-१४ वीं शताब्दी के उत्तरार्द्ध के सुप्रसिद्ध विद्वान् जिनप्रभसूरिजीने सिद्धांतस्तवमें उपलब्ध पद्यनों से १३ का नाम निर्देश किया है। १ भरणसमाधि २ आउरपचसाण ३ महापचसाण ४ संस्तारक ५ चंद्रवेधाक ६ भक्तपरिक्षा ७ चतुःशरण ८ वीरस्तव ९ देवेन्द्र स्तव १० गच्छाचार ११ गणिविज्ञा १२ द्वीपसागरपद्मसि तंदुलवेयालिय।

४ से १४१० के लगभग की लिखित बृहदिपनिका, नामक प्राचीन जैनग्रन्थसूची में २० पद्यनों के नाम आयादि के निर्देश सह इस प्रकार है—

- १ आतुरप्रत्याख्यानम् गाथा ८४, १३४, वृत्तिराञ्चलक, भुवन तुंगसूरि कृत, ६३ ध्यानक नाम, शर्मा ४२०
- २ महाप्रत्याख्यान सूत्रम् १४३
- ३ देवेन्द्रस्तव गाथा ३०३
- ४ तन्दुलवेचारिकम् ४००
- ५ संस्तारक गाथा १२१
- ७ भक्त परिक्षा १७१
- ७ आराधनापताका १०७८ वर्षे धीरभद्राचार्य कृत १९३
- ८ गणिविज्ञा ८५
- ९ शृंगधिया पट्टि अष्ट्यात्मिका १०००
- १० चतुःशरणम् गाथा ६४ वृत्तिराञ्चलक भुवनतुंगसूरिया ८००
- ११ द्वीपसागर प्रहसि गाथा २२३ श्लोक २८०
- १२ ज्योतिष्करंड वृत्ति ससूत्रा मलयगिरिया सूत्र १८५० वृत्ति ५०००
- १३ सरणसमाधि गाथा ६५६
- १४ तीर्थोद्धार गाथा १२३३
- १५ सिद्धप्राभृत वृत्ति सूत्र १२० वृत्ति ८५०
- १६ निरय विभक्ति २०० (१७) चन्द्रवेधकम् १७४
- १८ अजीवरूप गाथा ४४ (१९) गच्छाचार गाथा १३८
- २० वीरस्तव गाथा ४३

पू-सं. १५४० में लोकात्मदानुयायो ऋषियों ने जिन ४५ आगमों को मान्य करने के पत्र^१ पर सही की थी उसमें गाथा सह नीचे लिखे पयन्तों के नाम हैं—

(१) चउसरणं ६३	(२) आगरपचखाणं ८४
(३) महापचखाण १३४	(४) भक्त पइन्नु १७१
(५) तंदुलवेचालिम ४००	(६) गणविज्ञा १००
(७) देविदंत्यय ३००	(८) चंदाविज्ञय १७६
(९) संयारापइन्नु १२१	(१०) मरणविभत्ति ६६५

श्री. यशोविजय उपाध्याय आदि पीछले ग्रन्थकारोंने ४५ आगमों में १० पयन्तों को गिनाया है—

(१) चउसरणं	(२) आउरपचखाण	(३) धीरस्तय
(४) भत्रपचखाण	(५) तंदुलवेचालिम	(६) चंदाविज्ञा
(७) गणीविज्ञा	(८) मरणसमाधि	(९) देवेन्द्रस्त्व
(१०) संयारा		

(अपूर्ण)

१ पत्र से यह भी हात होता है कि उस समय कई पयन्तों की गाथाओं के न्यूनाधिक एवं पाठ सम्बन्धी मतभेद था।

निश्चय से आत्मा को आत्मा ही मोक्षपद देने वाला है इस लिये परमार्थ से आत्मा ही आत्मा का गुरु है परन्तु निश्चय से आत्मा का गुरु दूसरा कोई भी नहीं है इस वास्ते परमार्थ से आत्मा ही देव है आत्मा ही गुरु हैं और आत्मा ही धर्म है प्रेसी जो शुद्ध श्रद्धा होनी वही मोक्ष का शुद्ध रास्ता है।

दो नारियोंका आदर्श बलिदान

ले. श्री भीखमचन्दजी वाठिया.

सर्दी के दिन थे। शीत समीर तीरकी तरह चल रहा था। वीरवलने अकबरसे प्रार्थना की कि वे तानसेनसे दीपक राग गवायें। अकबरने आज्ञा दी। तानसेनने अनिच्छा प्रकट की, किंतु राजाशके सम्मुख वे कुछ नहीं कर सके। उन्होंने दीपक राग गाया। राजसदनमें गर्मी छा गयी। तानसेन अन्तर्ज्वालासे घबरा गये।

उनकी जलन मिटी नहीं। स्वास्थ्य गिरता गया। इस कारण अकबरसे आज्ञा लेकर वे गुजरातप्रान्तमें सावरमतीके तटपर आये। उन दिनों मुगलोंके आक्रमणका लक्ष्य गुजरात ही था। उनके भयसे हिंदू-ख्रिस्त अरुणोदयके पूर्व ही जल भर लिया करती थीं।

एक गाँवकी दो बहनें सावरमती पर जल लेने गयीं। बड़ीका नाम था 'तानी' और छोटीको 'नानी' कहते थे। दोनोंने तानसेनको देखा। सहसा तानीके मुँहसे निकल गया, यह तो दीपक रागसे जला मालूम होता है।

तानसेनने भी सुन लिया। उनके मनमें आशा बन्ध गयी। वे दौड़े हुए दोनों बहनोंके पास आकर अपनी सारी गाथा सुनाने लगे। पहले तो दोनों बहनें भयभीत हुईं, किंतु उनके शपथ खाने तथा बारबार बहिन कहनेसे वे थोड़ी आश्चस्त हुईं और उन्हें अपने घर ले गयीं। 'नानी'ने घर पर मधुर मेघराग गाया। एक नहीं, कई बार गाया। तानसेनकी अन्तर्ज्वाला मिट गयी। वे पूर्ण स्वस्थ हो गये। भाई-बहिनका सम्यग्घ स्थापित करके तथा इस मेदको गुप्त रखनेका वचन देकर वे दिल्ली लौट आये।

तानसेनको स्वस्थ देखकर अकबर बहुत प्रसन्न हुआ। 'मेघराग' सुननेकी उसने अमिलापा प्रकट की। राजहठके सामने तानसेनकी एक न चली। मन मसोसते वे अकबरको लेकर पुनः सावरमतीके तटपर आये। नियत समयपर कलशी लिये तानी-नानी जलभरने आयीं। उन्होंने तानसेनको पहचान लिया तथा अकबरका भी अनुमानसे समझा। उन्हें तानसेनपर मन-ही-मन रोष हुआ।

दौड़कर अकबरने दोनों देवीओंके सामने सिर झुकाकर अत्यन्त विनयसे मेघराग सुनानेकी प्रार्थना की। वे मुगलसम्राटके अत्यन्त विनय और स्नेह भरे पवित्र अनुरोधको नहीं टाल सकीं और अपने भविष्यका निर्णय करके उन्होंने अनुरोध स्वीकार कर लिया। नियत समय पर सजी महफिलमें उन्होंने मेघराग गाया। अकबर अत्यन्त प्रसन्न हुआ। दोनोंके पतियों के नाम जागीर भी लीख दी।

तानी-नानी संगीतकी पण्डिता ही नहीं थीं, वे दोनों परम सती थीं। सतीत्य-रक्षणके लिये दोनों ने अपने कटि-प्रदेशमें तीक्ष्ण कटार छिपा लीया था। अकबरके सामनेसे हटते ही दोनों ने अपनी-अपनी कटार उठायी। कटार एक ही साथ चमक गयी और परस्पर एककी कटारने दूसरेकी गर्दन उतार दी। खूनका फव्वारा छट गया। तानसेनकी दृष्टि पड़ी तो एक आहूके साथ वे मूर्च्छित हो गये। विश्वकी अलभ्य खो दी थी तानसेनने। वे वाणविद्ध पक्षीकी भाँति छटपटा रहे थे।

तानो-नानीके पति आये। अकबरने उनके सामने सिर झुका लिया। दोनों ने अपने-अपने पतिकों पत्र लिखे थे। घरसे निकलनेके पूर्व ही उन्होंने प्राणन्यायका निश्चय कर लिया था और पत्र पहलेसे लिखकर घर छोड़ आयी थीं। पत्रों में लिखा था—

प्राणनाथ ! विवश होकर हमें आपकी अनुपस्थितिमें यवन-सम्राटके सामने मजलिसमें आकर गाना पढ़ा है। हम पवित्र हैं। हमारा सतीत्य रक्षित है। बादशाहने हमें अपनी पुत्रीके समान समझकर व्यवहार किया है। फीर भी हम पातिव्रत्यके एक अङ्गसे भ्रष्ट हो गयीं हैं; अब परलोकमें आपके आनेकी हम दोनों प्रतीक्षा करेंगी। आपकी ही चरणसेविका।

दोनों पवित्र नारियोंकी स्मृतिके लिये वहाँ 'संगीतमन्दिर' स्थापित किया गया। इतने वर्षोंके अनन्तर भी उस स्मारकका भग्नावशेष अहमदाबादके मलिस पुलके निकट विद्यमान है।

तानसेन ताना और नानीको अपने जीवनमें नहीं भूल सके। अपनी उन दोनों धर्मवहिनोंका नाम चिरस्थायी बनानेके लिये उन्होंने स्वरोंमें जहाँ 'ॐ' का प्रयोग होता था, वहाँ 'तोम ताना नाना या तोम-ता-ना-नाना' का प्रयोग किया, जो आज भी प्रचलित है।
('कल्याण' सामार उद्धृत)

× कहाँ ये पवित्र ललनाएँ और कहाँ कलाके नाम पर जहाँ-तहाँ नृत्य करनेवाली नारियाँ ।

हिंदी प्रदेश में पाठशालाएँ और धार्मिक वाचन अभ्यास के लिये उपयोगी साहित्य

१	गुरुचैत्यवंदन सामायिक आदि	०-२-६
२	राई-देवसी भावार्थ सहित	०-६-०
३	नवपद आराधन विधि संग्रह	०-१२-०
४	स्नात्रपूजा-नवपद पूजा	०-६-०
५	आनुपूर्वो-दर्शनचोवीसी	१-०-०
६	जीवविचार	०-४-०
७	भैलोक्य दीपिका	०-६-०
८	मांडवगढ़ के मंत्रो	०-१०-०
९	सामायिक सूत्रादि अर्थ सहित	०-४-०
१०	दर्शनन्याय स्तवनावलि	०-८-०
११	वल्लभगुण स्तवनावलि	०-४-०
१२	अभक्ष्य अनंतकाय	०-१२-०
१३	तवस्मरण	०-४-०
१४	चैत्यवंदन रहस्य	०-४-०
१५	हिंदी धार्मिकमाला प्रथम पुस्तक	०-४-०
१६	पालप्रवेशिका पहिला भाग	०-२-५
१७	दूसरा भाग	०-६-०

उपरांत महेसाणा पाठशालासे प्रकाशित पुस्तकें और चट्टेका चरवला, संधारीआ आदि उपकरण मिलेंगे।

સે પાદન:—

સ્વર્ભંગળની મંગલતમ ભાવનાને યથાશક્તિમતિ ફેરવવાના પવિત્ર ઉદ્દેશપૂર્વક ચાલતા આ માસિકમાં સહુને ઉપયોગી થાય એવાં ને સંસ્કારી છતાં સાદી ભાષામાં આલેખાયલા લેખો, વાર્તા, નાટિકા નિબંધ, કાવ્ય, જીવનચરિત્ર, સંવાદ, પ્રવાસવર્ણન, તીર્થ પરિચય વિગેરેને સ્થાન મળશે.

નહિ સ્વીકારાયેલા લેખો ને ટપાલખર્ચ નહિ મોકલવામાં આવ્યું હોય, તો ખીજે મહીને રદ થશે.

કોઈપણ પ્રકારનું લખાણ પ્રગટ કરવું ન કરવું તે તંત્રીની પવિત્ર ભાવના પર નિર્ભર રહેશે.

માસિક માટેનું લખાણ સારા અક્ષરે, શાહીથી ને કાગળની એકજ ખાલુએ લખાએલું હોવું જરૂરી છે.

માસિકમાં ગુજરાતી હિન્દીના એ વિભાગ એટલા માટે રાખવામાં આવ્યા છે કે, બહોળી જનતાના કાન સુધી તેનો પવિત્ર મંગળ ધ્વનિ પહોંચી શકે; તેમજ ઉભયવર્ગના સાક્ષારસ્ત્રનોતા સત્સમાગમમાં અવાય.

તંત્રી સાથેનો તમામ પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે જ કરવો; તેમજ બદલાનાં પત્રો પણ ત્યાંજ મોકલવાં.

તંત્રી.—‘મંગલ’, રીસાલા બજાર,
નવા ડીસા. (ઉ. ગુ.)

વ્યવસ્થા:—

આ માસિક દર માસની તા. ૨૧ મીએ નિયમિત પ્રગટ થશે. સરનામાનો ફેરફાર તુરતજ જણાવો કે અંક ગેરવસ્તે બાય નહિ. આ માસિકનું લવાજમ (૧) મફતલાલ સંઘવી, રીસાલા બજાર, નવા ડીસા (ઉ. ગુ.) (૨) શ્રી ઇન્દોર જૈન શ્રવેતાબજાર સંઘની પેઢી, ખીપળી બજાર, ઇન્દોર સીટી. એ ઠેકાણે બરી શકાશે. લવાજમ વ્યવસ્થા અગેનો પત્રવ્યવહાર પણ તંત્રીના સરનામે કરવો.

卐 મંગલ—લતા. 卐

સૂર્ય, ચન્દ્ર ને અગણિત તારાની નિર્મળ જ્યોતિ જ્યાં નિશ્ચિન જળવાળાં પાથરે છે. તે પૃથ્વીના વિશાળ આંગણમાં અનીતિ, અત્યાચાર ને અસત્યના તિમિરહીંખ્યા ગઢ ઊભા થાય ને પ્રકાશનો વારસદાર માનવ તેમાં હર્ષપૂર્વક મહાદે તે ખરેખર! માનવકુળની શરમની પરિસીમા જેવું જ ગણાય.

માનવજાતને અહિંસાનો પરમ માર્ગ સમજાવવા સત્યનો પ્રકાશ પીરસવા તેમજ સંયમ અને સદાચારના મુશ્કેલીપાતા સુમનોના જીવનમાં ઊંડી રમતો રમતી કરવાના પવિત્ર ઉદ્દેશને જગતના મુખ્ય મુખ્ય ધર્મોએ જે પ્રાધાન્ય આપ્યું છે. તેની તરફ વર્તમાન જગતની પ્રગત્યોએ હુલ્લેશ આપવા માંડ્યું છે, ને તેના પ્રત્યાઘાતરૂપે જગતમાં આજે અશાન્તિ પ્રસરી રહી છે.....

અશાંતિની તે આગને ઠારવ, નિજ અંતરે 'મંગલ' લવતું નો વ્યાપક, પવિત્ર ધ્વનિ જગવતું 'મંગલ' માસિક શરૂ થયું છે.

સંસ્કારનાંચંદ્ર સાષ્ટ-ગણેતને વાર્ષિક લવાજમના રૂા. ૩-૦-૦ નીચેના સરનામે મોકલવી આવક થવા વિનંતિ છે.

તંત્રી:— 'મંગલ.'

રીસાલા ગચ્છર,

નવા ડીસા. (ઉ. ૩૫.)

આ માસિક 'ધી નવાજ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ, ડીસા' માં અપેક્ષાલ મોહનલાલ મહેતાએ છાપ્યું અને મી. મહેતાલાલ સંઘવીએ 'મંગલ' કાર્યાલય, ડીસાથી

॥ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥

५१

ता. ११—३—१८८८.

साथो शुद्धिशाणी.

से येहावी अणुभायणसेपन्ने,

जे य बधपमुक्कयवन्नेसी ।

(मृ १०३)

जे अद्धिसा पाणवाभां निवृण्ण होय अने
जे अरथी भुक्ति भोगवानी गोधभां
होय ते साथो शुद्धिशाणी छे

—श्री आचार्यगं भूत

सार:—नाणां-धाणांना करतार स्वार्थीने
दळेवाय नहि शुद्धिशाणी. साथो शुद्धि
शाणी ते—हे जेनाभां स्व-पर हित
साववानी व्यापक पवित्र दृष्टि होय ते
जे अरजांते मणु लवयकंते प्रकारनार
भदापाप न आव्यरे

★ तंत्री:—मफतलाल सचवी ★

પ્રભાતશયને ઢળેલાં એ સિંહના સંતાન હુવે જાગ ! તું ?
છે અને તારી જવાબદારીઓ શી શી છે તેનો ખ્યાલ કર !

વાદવિવાદ ને દીકાઓ માટે તું જનમ્યો નથી. સંસારમાં તું
જનમ્યો છે વિશ્વલયનમાં શૌન્દર્ય બીની લબ્ય લાવનારોના નિર્મિ.
કૃપારાઓ દેશવા માટે !

તારાથી એ બનશે કે ?

વિષય દર્શન.

: મુજરાતી :

અદિ'સા.

અદિર્મ'ખના રાજો !

મગતના તારા.

ભારતિય પ્રજાના દિનેન્દુઓને આતિ

મદત્વની વિરોધિ

અવતન ભારતીય સંસ્કૃત

: દિન્દી :

માનવતા.

મુદરશન.

પયના સાદિન્ય.

જેન દર્શન ઓર અરૂદ્ધતા.

પદો ઓર મિત્રો.

અહિંસાને પચાવવાનું કાર્ય મહા વિકટ છે. તે સિદ્ધિનું દૂધથીય વિશેષ આંકરી અને ભારે છે. સ્વાર્થ, મંચપ્રવૃત્તિ ને રચૂલભાવનાના જવસંત વેગને પોતાના વ્યાપક હવન સાગરમાં સમાવી દીધા સિવાય કદી કોઇનાથી અહિંસાના અતિ સૂક્ષ્મ ક્ષેત્રે આગળ ન વધી શકાય.

તાત્ત્વિક દ્રષ્ટિએ હવના દૈહિક ધાતુમાં જ હિંસા ગણાય છે તેથી હેઠલી અહિંસા. પણ આ મનોદશા તે યુગપરિવર્તનનું પરિણામ છે. અહિંસાનો શુદ્ધ અને વ્યાપક અર્થ એ હોઈ શકે જ નહિ દેહ દણાયે આત્મા હણાતો નથી. ને દેહ કરતાં પણ વધારે વ્હાણી વસ્તુઓ ઉચ્ચ આત્માને હોઈ પણ શકે.

હિંસાનો લૌકિક અર્થ દેહ-હિંસા એ ખાતર કરાવો છે કે દેહ-હિંસા સિવાય બીજી હિંસા રસાઝાવિક છે; હવોને, મોટે ભાગે, વધુમાં વધુ પ્રિય વસ્તુ દેહ-હવનની હયાતિ છે; ઉક્ત પ્રિયતાને માપવાનું સાધન પણ એક દેહ જ છે; કેમકે દેહ કરતાં વધારે પ્રિય વસ્તુના ધાતને હવ દેહનું સમર્પણ કરી અટકાવી શકે છે. પણ આનો અર્થ ન થાય કે કેવળ દેહહિંસા ન કરનાર માનવી શુદ્ધ અહિંસક છે, કે અહિંસાના પૂર્ણ અર્થનો ચાતો છે.

ક્રોધ-રોષમાં માનસિક હિંસા છે; ગ્રંથમાં અન્યતા વાકિન્તવને કચરવા રૂપ હિંસા છે, કપટમાં સત્યની હિંસા છે; લોભમાં શાંતિની હિંસા છે; રાગમાં સમભાવની હિંસા છે. માનસિક શુદ્ધિ, સમજાવ, સત્ય, શાંતિ વિગેરે સર્વનાં પ્રતિધર્મા છે તેના અભાવમાં માનવી સાચો અહિંસક ન બની શકે.

જેને જે પ્રિય હોય, તેને તેનાથી અલગ પાડવામાં પણ એક પ્રકારની હિંસા થાય છે. અને તે વસ્તુ જેટલી વિશેષ સાત્ત્વિક તેટલી હિંસાની માત્રા વધારે. પણ તેનો અર્થ એ ન થવો જોઈએ કે, માનવીની નિર્નંગતાને વળગેલા દૂષણોથી તેને અલગ પાડવામાં પણ હિંસા જ લેખાય! પણ તેનો અર્થ એ રીતે જોઈએ કે જેથી અહિંસાની સાત્ત્વિક ભાવનના પ્રકાશને લેશ ઝાંખપ ન લાગે.

જગતની પ્રજાઓના એકમેક સાથેના સર્વ પ્રકારના સંબંધોને રક્ષાવનાર જે મૂળતત્ત્વ તે અહિંસા. મૈત્રી, સ્નેહ, લાગણી, દયા, કરુણા વિગેરે અહિંસાના જ પ્રકાર છે.

જેના મનમાં, વચનમાં અને ક્રિયામાં અહિંસક ભાવનાનું હવંત સંગ્રીત ગૂંજતું થાય તે મહાપુરુષ યા સત્ત્વારીના ધરીભરના સહવાસ વડે પણ હવનમાં પ્રેમ યા સ્નેહની સાચી લાગણી સૂર્યો વિતા રહેતી નથી.

વેર-ઝેરની આગમાં સળગતા આ સંસારમાં અમૃતના મેઘ વર્ષાવાનું જે મહાન સામર્થ્ય અહિંસામાં છે તે બીજામાં નથી. નાના-મોટા સદૃષ્યાશક્તિ તેનું પાલન કરે અને આત્માની અનન્યવાળી પ્રજાને ચોતરફ વિસ્તારે.

બહિર્મુખતા દાખો.....!

કાવાના સુરેદ, કલામય મંદિરમાં ઝળહળતા આત્મનુરવિના ધવલ, મંગલ પ્રકાશની અવગણનાને પરિણામે વર્તમાન જગતની પ્રજાના છવન-પ્રવાહના સાંકડા માર્ગમાં ઉપરિચિત યજ્ઞેલા અનેકવિધ અંતરાયોને દૂર કરવાનો જે માર્ગ હેતુ પણ મોટુદ છે, તે બહિર્મુખતા દાખવાનો, અંતર્મુખતા કેળવવાનો, ભૌતિક પદાર્થોના દગ્ધામાં ખોવાઈ જવાને બદલે; પ્રેમ, સત્યને સૌન્દર્યના ત્રિશાળગૃથી શાશ્વત તત્ત્વોની તેજ નીતરતી પવિત્ર દુનિયામાં હર્ષભેર દાખલ થવાનો.

દુનિયાના મોટા મોટા શહેરોના ઉજળા ચોક, ચૌકા, શેરીઓને રાજમાર્ગો પર જે મોટા પ્રમાણમાં આજ દંભ, અનૈતિક અને અનાચારનો દુર્ગંધ ફેલાવતો કળો કાઢવ ઓકડો થવા માંડ્યો છે તેનું ખાસ કારણ તપાસવામાં આવે તો તે છેલ્લા ચાર દશકાથી વધી પડેલી માનવીની ભૌતિકવાદ તરફની ઘેલછાજ નીકળે. કેવળ રમૂસ પદાર્થો, પ્રત્યેના વધારે પડતા ખેંચાણને પરિણામે મૂઢમ તત્ત્વોની પ્રાણવન્તી દુનિયામાં અને તેનું કટુ પરિણામ ભૌતિકવાદરત તે તે દેશની પ્રજાઓ મને કમને સહન કરે, તેજ મુજબ આજે આપણે આપણી રમૂસ મનોદયાનું છડું પરિણામ સહન કરી રહ્યા છીએ.

જેવું માનવીનું ખાલ છવન તે તેને ટકાવી રાખનારાં જેવાં સાધનો, તે મુજબ તેનું ચાંતરછવન અને તેને સતત ગતિમય રાખનારાં પવિત્ર લાવો હોવા જોઈએ. માનવી જ્યારે પોતાના આંતરછવન પ્રવાહને બૂલી જઈ સર્વિરેષ બહિર્મુખ બને છે, અંતરની ઉજળી દુનિયા કરતાં, બહારની ભૂલભૂલામણી બરી દુનિયા તરફ વધારે પડતો ખેંચાવા માડે-છે ત્યારે તેનું તાલમય છવન સંગીત બસડું બને છે, અને છવન જેમ જેમ, તાત્કાલિકીન બનતું જાય તેમ તેમ માનવીનો છવન પ્રવાહ ઉત્ક્રાન્તિના બન્ધ, સુંદર માર્ગ તરફ વહેવાને બદલે અવનતિના ભયંકર મર્તા તરફ વહેવા માડે કારણ કે તેને ઉત્ક્રાન્તિના દિવ્ય, મનોહર મનદંદરો લઈને ઉડનારું તાલનું નિર્મળ તેજ તેનામાંથી અલગ પડી જતાં, તે કદી તે દિશા લગી ન જઈ શકે પછી તેના મારે એકજ માર્ગ મોટુદ રહે અને તે અવનતિ તરફ લઈ જનારો !

ઘણા ખરા સમજુઓને મેદિયી સાંભળું છું કે, 'ત્રીનું વિશ્વયુધ યશે.' પણ જ્યારે તે યુધ પરંપરાના કાગણો તપાસવા બેસું છું ત્યારે મને ત્યાંય ભૌતિકવાદની લપાનક જૂતાવબ નાચતી દેખાય છે. માનવી જેમ જેમ આધ્યાત્મિકતાનો મટી વસ્તુઓનો બનતો ગયો તેમ તેમ તે તેના આંતરછવનથી ખુબજ દૂર ફેલાઈ ગયો અને વસ્તુઓનાજ દગ્ધામાં તે પોતાનું પ્રતિબિંબ

નેલાળવા લાગ્યો, અને આખરે તે વેશુઓમાં જ ભેળો —, કે જેને માનવ હૃદયના સુમધુર સંગીતની લેણ પણ અસર પહોંચતી નથી અને એ તો કુદરતી નિયમ છે કે માનવી પોતે જેમાં પોતાને દેખે, તેનાથી તેને જે અલગ પાડવા માટે, તેની સાથે તે સર્વસ્વના ભોગે પણ કંઈકે, કંઈકે ને કંઈકે જ.

દુર સ્થિતિ પર ઘેરાતાં ત્રીજા વિશ્વયુધ્ધનાં વાદળને વિખેરવા માટે આર્યે ધણી વિશ્વસાંતિવાદી અંધુઓ પ્રયાસ કરે છે, તેમ છતાંય તે વાદળોં વિખેરાવાને બદલે વધારે ને વધારે પ્રમાણમાં એકાં થતાં જાય છે. ખરી રીતે એ વાદળોં નથી. કિન્તુ માનવસંઘના લૌતિકવાદી છવનમાંથી જાગેલો પ્રત્યાઘાત છે. જે બહિર્મુખતા દર્શાવે તો એ વાદળોં આપોઆપ ઓગળી જાય, ને જે તેમ નહિ થાય તો મધરાતના કા કાળ ચોથરીને તે જરૂર વિનાશનાં વારિ વર્ષાવી જશે.

સમજી એ માનવકુલ! ટાળ તારી જહિર્મુખતા ને અંતરના આરમાને આલણી રહેલા આત્મ-સૂર્યના પવિત્ર કિરણોને ફેલાવ દિગ્વિગંતમાં, તેમાં જ તારી શોધા અને સિંધિ છે. એટલે જોખ ને કારમીક કિંજોની શાધ પાછળ દેશા ચક્રને ભટકવું તને કેમ પાલવે છે? એને તો કાળ ખાઈ જશે કંઈકે એવું જન્માવ અવનિતશે કે જેને કાળ પણ ન ખાઈ શકે ને જેમાંથી તારા વારસદારો યુગો સુધી પવિત્ર પ્રેરણા ઝીંધ્યા કરે.

લૌતિક પદાર્થો તેટલા અંશે છવનમાં જરૂરના મણાય; જેટલા અંશે તે છવનવિગ્રાસના માનવીના સત્પ્રાણમાં મદદપ નીપડે પણ જ્યારે તેમ પદાર્થ માનવીનું છવનધોય બની જાય ત્યારે પદાર્થ અને માનવી ઉભય લગભગ નાશને કિનારે જઈને ઊભા રહે. કારણ કે પદાર્થ માટે જન્મ્યો ન હોવા છતાં પદાર્થમાં જ સમાઈ જવા ઇચ્છતો માનવી, પોતાની આંતરદેશના ખેંચાણમાં સમાય ને પદાર્થ તો તે પહેલાં જ નાશ પામે, કારણ કે પવિત્ર શક્તિના વારસદાર હોઈને ત્યારે તેના ઉપર આક્રમણ કરવા જાય ત્યારે તે તેની સામે કંઈ રીતે ટકી શકે. જે નણખડું અંધ આમે ટકી શકે તોજ પદાર્થ પુરવના પ્રયંડ પ્રકાશને છરવી શકે! અને કદાચ અંધ તણખડામાં જ સમાઈ જવા ચાહે તો તેની દશા પણ પદાર્થમાં સમાઈ જવા માટે તલલાપડ થતી વ્યક્તિ જેવી જ થાય.

અંતરની અંતરતમ લાગણીઓને દૂરથી દઈ, ગદારના રંગરાગમાં મહાવનારો જનસમાજ રેતી ઉપર ઊભા દરેલા મિનારા ઉપર નાચી રહ્યો છે, એમ જ કું તો કહી શકું. કારણ કે અંતરની પાવારુપી પવિત્ર લાગણીઓને દૂરથી દેતાં, બાહ્ય તોફાનોના પ્રત્યાઘાતમાં તે પોતે જ ક્રમ આવી જાય. અંતરથી અજાગો યનાર કદી ન કોઈ શકે આનંદના અમરપથે.

એની પ્રજાઓના વધારે પડતા હિપલકિયા છૂવતને પરિણામે કાળ-સિંધુમાં ડાસવું જંગતવું જહાજ પોતાની અવશેષ સમગ્રતા ખોઈ ખેસે તે પહેલાં એનાં સંતાનોની જો દુરુષ છે કે-તેઓ સત્વર અંતરની તેજ-ભીંપી દિવાસો ઉપર જે સેખાયલા 'આનંદ' નાં અમૃતવર્ષાં જોયે વાંચે અને અનંત યુગો સુધી અખાધિન છૂવત છૂવતા રહે

ખહારવું અંદર પહોંચાડવા કરતા, જે અંદર છે તે બહાર વેરે, તે પછી નપાસો કે ક્યાં વધારે સાત્વિક દ્રવ્ય મંગદામલું પડ્યું છે.

—અમિકેત.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★
★ ગી ગી ન ની તી રી. ★

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

— મહત્સાહ સંઘવી —

★ ૨૧ ★

ખોડુ' ગમે સંઘવી વધુ મને' કારણ કે સંધરવાની જગા નથી ભારી કેને જ્યાં, હું આખો જ ગૂમ થયા આદુ હું, ત્યાં ખીછ વસ્તુને મધરી ગદુ' કદ રીતે

ને જો ગૂમ ન થાઉં તો ગૂમ થયેલા મુજ પ્રિયેતમને પાછા મેળવી શકું કઈ રીતે? ગૂમ થયા-પિના, ગૂમ થયેલી વસ્તુ મેળવી છે કાઈએ ?

પરમાત્મા છે મુજે હૃદયનંધન 'મારું' માનવું સઘળું જો નું સંમયું એને ચરણે, મને એ મને આલિંગી શકે કઈ રીતે? એ તો મને આલિંગવા ઉત્સુક છે, કિન્તુ જ્યાં સુધી હું અન્યને આલિંગેતો હોઉં, ત્યાં સુધી એ મને પામે કઈ રીતે અને હું એને મેળવી શકું કઈ રીતે ?

'આટે જ ગાયું' છે મહર્ષિઓએ કે 'એકધાર. અગર્ભજી'એ હવન છે

★ ૨૨ ★

જે પૃથ્વી ઉપર આપણે મહું સુખપૂર્વક ફરીએ છીએ તે સદા પવિત્ર છે. પૃથ્વી જો અપવિત્ર હોત તો નાના-મોટાં સદુ છવોને માનવો મહિનતાના કાવ્યમાં અદ્યદતા દોત

જ્યાં-પેવન કચરો વાળે છે, મેંધ જળ છંટકાવ કરે છે. અનલ મહિનતા નાખે છે એ એ ગિ-ગંધિ એના-રપાકમાં નેજ પાથરે છે તે પૃથ્વીને અપવિત્ર મહેવાય

માનવી ન્હાં સત્ય, રસને સૌન્દર્યનાં સંગીત ગાય છે, પખીઓ ચાંચમાં ચાંચ મીઝાની પ્રણયગોષ્ઠી કરે છે, પશુઓ હુંગરાની ધાર ઉપર ચરતાં ચરતાં દુનિયાને પ્રણામ કરે છે. જળના છબે મોઢા ચિંત્રામંજુ સજે છે તે દુનિયામાં કેવળ અપવિત્રતા સંજ્ઞિત કરે જ શકે રીતે ?

મારે મન જેવું ગગન તેવી જ પૃથ્વી બેઠેલા છે ગગનને પૃથ્વીમાં મેળા? ગગન જો માયું તો પૃથ્વી પગ છે. ભેદનાં વાદળ ન્હાં સુધી તરતાં રહેશે નયનસુષ્પિન્દ્રી આસપાસ ત્યાં સુધી અભેદની આનંદવશ્ય આલમના દર્શનની તક નહિ સાંપડે.

જો પૃથ્વી ન હોત તો ગગને ય ન હોત.

ગગન દૂર છે માટે તે આકાશને પૃથ્વી નહક છે માટે માટીમણી ! કિમત્ એમ નં અંકાય પ્રભુના દિલ જેવી પૃથ્વીની ?

★ ૨૩ ★

ઓ લક્ષ્મી ! તેં હુંડી લીધી મારી અમરબળ આનંદની !

પયારોમાં સુતો સુતો ચાતો હતો ગીત ઝરણાનું, ત્યાં અચાનક તું પવનરૂપે કુદાઈ ગઈ મુજ હૃદય લવન ચોપાસ ને ધુલિમય વાતાવરણ બનાવી દીધું તેં, તુજ પ્રગટાવ્યા એ મહિન વાતાવરણમાં હુપ્ત થયું પ્યારું સંગીત કસમુખા ઝરણાનું ને આજ બહારો બનીને જટકું છું તેની શોધમાં.....

જાંડી આશા છે કે તું જાણે તો તે આવે.

એમ કહીને હું તારી અવગણના નથી કરતો, કિન્તુ એ પ્યારા સંગીત ઝરણાની ચતી અવગણના હું મારા ભોગે પશુ ન ચલાવી લઉં.

મને માફ કરજો, તારી દુનિયા એ મારી અંધબેલી દુનિયા નથી રહી હવે ?

★ ૨૪ ★

વહાલા ! વિશેષ વસમો લાગે છે. તજુંબહુ હાથે છે ને મને તારાં જ પગલાંની પ્રતીતિ થાય છે. કિન-ચાત એક સરે ધગમું હૃદય તને બોલાવે છે. પ્રત્યેક સરે તવ નયન ન્યોત વિલસે તો કેવું !

માફ બસે ગમે તે યામ; પણ મને ન પામવા બદલ કેટલું ઘેરું-દર્દ યસે તને, તેની ચિંતામાં ચીરાય છે મસ્તક મારું.

હું મટી જાઉં તેની મને રજા માત્ર ચિંતા નથી પ્રાણેશ ! તું મને પગપગમાં પામતો ગમે તો જામ માઈ લવન તં છે હું ગમે મને કંઈ લાગ

જેની અમીની નજરમાં કાંઈ દુષ્ટ નથી તે એક બસો.

અપૂર્ણ માનવી પોતાની હનિઓ તરફ નજર ન કરતાં, પારકાની નાની નાની ભૂલોને મનગમતા આકાર આપે તે ઇચ્છવા યોગ્ય ન ગણાય.

કાંઈના ય છવનનો રથ કદી એક સરખી બોમકા પર દોડ્યો નથી. ભૂલવિદોહ કાંઈનું ય છવન ચીત્યું નથી !

સમજવું ઘટે કે ભૂલ એ છવન નથી. કિન્તુ છવનના આરમાનમાં તરતી એક સ્થામ વાદળી છે. પુરુષાર્થનો પવન તેને વિખેરી શકે છે. પણ આજ તો છવનની વ્યાવકના સમજ્યા વિના, માનવર્થ-ધુઓ મન ગમતી રીતે એકજ ભૂલને કોરણે જગતના સમજી ગણાતા માનવોના છવનને તદ્દન કાળું કુમકું ચીતરવાના પ્રયાસો આદરી ખેસે છે.

સંસારમાં જ્યાં સુધી સારમહીતા ન અવતરે, માનવીની દષ્ટિમાં ગુણની મહત્તા ન રથપાય ત્યાં સુધી માનવછવનના આચાર અને વિચારના વહેણમાં ચિરતબક્કા કે મંગીતમયતા ન જ પ્રગટી શકે.

કલ્યાણના મેઘ વર્ષવા, સુંદરતાના સ્વરિતકો પ્રગટાવવા, છવનની સઘળીય દિશાઓમાં, 'ધ-ધ-ધ-ધ' નું ચાતાવરણ જન્માવવા. દુનિયા વાસીઓના દિલોમાં દેવભાવ પ્રગટાવવા, દિનરાત મુજ દેવત્વનો ઉપયોગ કરે તો શું ?

થવાય એટલા લઘા થવામા હું માનું છું ત્યાં સુધી કાંઈ પ્રકારનું નુકસાન નથી. બર્નાડ શૌ લલે કહે કે, 'અતિ લઘા થવું તે મહા ભયંકર છે.' (To be too good is dangerous) પરંતુ મારી નમ્ર માન્યતાનુસાર 'લઘાઈને હદ ન હોય. (Goodness has no limitation) ને જો લઘાઈ મર્યાદિત બને, તો તે તેટલી મર્યાદા પૂરતી ભધી રહે અને શેષ જગત માટે ખૂંડે કરનારી જ ગણાય તે—'

ત્યારે 'ખૂંડે' શબ્દ જેના મહાછવન મન્યે આલેખાયશે જ ન હોય તે માનવી બસો થવામાં શા માટે અચ્છાય ?

જેમાં સહુનું જાતું છે, એવાં કલ્યાણ સૂત્રોનું પાલન કરવા જતાં કદાચ કાંઈનો ભોગ બનવું પડે તો પણ હું મારી સમભાવના ન ગૂંભાવું !

અકુન્તી હવનનું ખીલું નામ મોત

મૃત્યુ મર્ગ છે, અમરતા ભાવનાઓના હવનમાં જે હવે તેને
અમરતા બાસે તે જુદી વાત

મૃત્યુને જે ન ઓળખે તેણે હવનને તેના સાચા અર્થમાં ઓળખ્યું
નહીં જોવાયું

જેઓ સ્વધર્મને ધારી રીતે સમજી શક્યા છે, તેઓને માટે પરધર્મ
સ્પષ્ટતા એ ખુબ મોટી વાત નથી પરંતુ જ્યોતે સ્વધર્મ એટલે શું તેની
પૂરેપૂરી ખબર નથી તેઓ જ પરધર્મના અનુભવીઓને ન દેવાતો અન્યાય
હતો જેણે છે જે પોતાના આસન પર સુદૃઢ રીતે બેસે છે તે કદી બીજાના
આસન ઉપર બેસવાની સાલસા નથી સેવતો, પણ જેને પોતાનું આસન ક્યા
છે તેની જ પુરી જાણ નથી, તે વખત આપે ગમે તેના આસન પર બેસવાને
તે કદાચ મનાવી શકે છે અને વળી બીજા નવું કંઈ એટલે ત્યાં જવાને પણ
તૈયાર થાય છે

માનવહવનની મધ્યમાં મહત્તાને ઉપયોગમાં આણવા કાળે પ્રયત્ન તો
પૂરવો માટે એ ખૂબ જ જરૂરી છે કે તે સ્વહવન ધોષ નહીં કરીને જ
ગાળું મારે

જનસમૂહને પારણું દર્શું

શ્રી કસરીઆજી તીર્થ યાત્રે ઉદયપુરમાં માગરોજનિવાસી જ્યેષ્ઠ મહેતો
તા ૧૨-૪-૪૮થી નિર્જળા ઉપવાસ સર્વ કોરેલા તેનું પારણું દેરાવવા ઉદય
પુરના પ્રાકૃત મીનીસ્ટર સાહેબ પ્રવલ્લ હરી રહેલા તેનું મુલ પરિણામ ગઈ
તા ૨૨-૫-૪૮ ના તિથિએ બહાર આવ્યું છે.

ગાંધીજીની સરકારના અમિસરોએ એક નિવેદન બહાર પાડ્યું કે શ્રી
કસરીઆજી તીર્થની સારી રીતે વ્યવસ્થા થાયે તે માટે એક પચ નીમવામાં
આવ્યું છે તે તે યોગેનું કામ જો તેમજ સિદ્ધિ કામગીરીને સુખમ બનાવવામાં આવ્યું
છે આ બહેનનામાથી તપસ્વિની જવલજહેને પારણું કરેલ છે

જવલ બહેનની તપશ્ચત સુધાગા પર છે

અતિ મહત્વની વિજ્ઞપ્તિ.

[આ લેખના લેખક શ્રી. પારેખ જગતના રાજકારણના એક મહાન અભ્યાસી છે. સરળ અને સોબોગ્ય શૈલીમાં તેમણે અચેલા કેટલાક મુદ્દાઓ ખરેખર માનવા પડે તેવા છે. 'છતાં આખા ય લેખથી અમે સંમત છીએ એમ માની લેવું નહિ. -તંત્રી].

૧. ભારતના "સાર્વભૌમ લોકઘાટી (સ્વત્ર) પ્રજાસત્તાક"ના વર્તમાન બધારણના ધડાવાઓ દિલ્હીમાં જન્મેલા, અને દિલ્હીના અન્નજળ ભારત તેના રસ કસથી પોષાયેલા હોવાથી તેઓ આજના કાલમાં અને તેની આરીકાઓના પ્રખર નિષ્ણાતો છે તેમાં લેશ માત્ર યંકાને રમાન નથી, બલકે કાલકા યાત્રના કાળા-કાળથી અભ્યાસ કરી રહેલી મોટી સંખ્યામાંથી જે આદિને આવેલા અક સારમૂત ભાગના કાલકાઓઓ આ બધારણ ધડામાં રોકાયેલા હોવાનું આપણે જાણી શકીએ છીએ, અને તે નિર્વિવાદ છે.

૨. જસો વર્ષોના વહીવટ દરમ્યાન બોટીય અમલદારોએ ભારતના ધણ સાચા દષ્ટિ નિંદુઓને તિરોહિન કરી દીધા છે અને સાથે સાથે કેટલાયે ખોટા દષ્ટિ નિંદુઓ ઉભા કરી તેને આગળ કરી દિલ્હી વિધેન સભા બૂત બરેલી માહિતીઓનો પ્રચાર કર્યો છે. આધુનિક પ્રચારક સાધનોના વિચાર અને વ્યાપક માધને યો એટલે બધો મરુઓ પ્રચાર કર્યો છે તેથી ખોટી માહિતીઓના ધર ચડી જઈ મોટા ટેકરા ચલા પામ્યા છે. આ સ્થિતિમાં સાચી વસ્તુ રિધતિનો પતો મેળવવો મલોજ દુર્ધટ મર્ડ પડ્યો છે.

ખોટી માહિતીઓનો પ્રચાર કર્યો છે. એટલુંજ નહીં, પરંતુ આધુનિક ભગતાં પ્રચારક સાધનો દ્વારા ભગતાજ માઓનો અને સલાહ સૂચનાઓનો પણ એટલોજ પ્રચાર કર્યો છે. અને "તેને લોક મતનો પણ મગજૂત ટેકો છે." એમ યુક્તિ-પ્રયુક્તિથી જાહેર કરી ચકરાની રિધતિ ઉભી કરી છે.

સાથે સાથે જસો વર્ષો સુધી તેમના હાથમાં રહેલા દિલ્હી વહીવટને સંચારી રસતે દોર્યો છે, અને પોતાને કાલકારક રાજા 'હિપ્પન ક્યુ' છે. લવિષ્વર્ધ પણ. પોતાને કાલકા માપ, તેવી 'મોજનાઓ, રકીમો, કાલકાઓ, ખિમો વિગેરે પોર્ટ ફેલિયામાં મક્કા ગયા છે. જેને આધારે આજનો વહીવટ

ચાલી રહ્યો છે, એ રેકર્ડમાં જુલાયે ખવડાવનારી, એક તરફ માહિતીઓ અને દોરવણીઓ મૂકી રાખી છે. અને પ્રજામાં વિવિધ જાતનો જુધિ બેઠો ઉત્પન્ન કર્યો છે.

૩. એટલે આ બધારણના ધાર્મિકાઓની હિંદુ વિગેની ધણી બાબતોને માહિતીઓ ધણી અપૂર્ણ એક તરફ અને આડેમાર્ગે દોરનારી હોવાનું આ બધારણમાં સ્પષ્ટ નિર્ધારિત છે.

૪. વળી કાયદાનું જ્ઞાન એ જુદી વસ્તુ છે. અને એક રાજ્યતંત્ર બંધનું એ જુદી વસ્તુ છે. કાયદો રાજ્યતંત્ર રૂપી ગ્રેડનો નોકર છે. દાલના બધારણના ધાર્મિકોએ તેવા ચૂનંદા કાયદાશાસ્ત્રીઓ હોવા છતાં રાજ્ય તંત્રના કદાચ અજાત પણ હોઈ શકે. કાયદાનું અને રાજ્ય તંત્રનું વિજ્ઞાન જુદી જુદી વસ્તુ છે, એ બંને પરસ્પર સબધ ધરાવે છે. છતાં બંને અલગ અલગ વિજ્ઞાન (સાયન્સ) છે એ સત્ય હકીકત ધ્યાન બહાર રાખવા જેની નથી.

માની બ્રહ્મએ કે—આપણી પાસે રાજ્યતંત્રના નિષ્ણાંતો ન હોય અને પરદેશમાંથી નિ:સ્વાર્થાં વ્યક્તિઓ કદાચ મળી આવે, તો તેનો પણ ઉપયોગ કરવામાં કોઈનેય હરકત હોય નહીં.

૫. (૧) બ્રીટીશ અમલદારોએ હિંદુ કરેલા જુધિ બેઠ, 'જોડું' રેકર્ડ અને પ્રચારેલી બ્રીટીશ માહિતીઓને આધારે.

(૨) હિંદુમાં પ્રચલિત સર્વ માનવ જાતનું હિત કરનાર સાચા લોક શાસનવાદી આદર્શો અને પદ્ધતિને દુર રાખીને વિદેશમાં બહારથી દેખાવ પૂરું પ્રચલિત દૈનિક કામચલાઉ અને નિર્મળ લોક શાસનવાદને આધારે.

(૩) અલગ તેના અનુકરણ રુપે.

હિંદુનું આ નવું બધારણ ધણું છે. એમ કોઈપણ હિંદુ ઉત્તરીને તપાસ કરનાર હિંદી કવી શકે છે.

આંતર રાષ્ટ્રીય વિ દેશીઓ તેના વખાણ કરવાના છે. હમકે તેની સાથે તેઓનો વ્યર્થ મંડળાગેસો છે.

૬. આ ઉપરથી 'માર્ક્સીઝ લોકશાહી (રજતંત્ર) પ્રજા સત્તાક'ના બધારણોનો છાપા જોગ બહાર પડેલા ખરડો છાપાઓમાંથી વાચ્યો. જે વાંચનાની સાથે "તેની આખીયે ઈમારત ખાખા નુદાણાઓ અને મનોનગર ગઠત

અપૂર્ણ એક તરફી અને ઉપસક વિધાનો અને ખ્યાલો ઉપર ચળાયેલી હોય, તેમ જણાય છે.”

૭. અધારણ્યમાં.

(૧) “૧૯૩૫ નો સરકારી કાયદો” અને “લોકશાહી” એ સખ્તો જ પરસ્પર વિરોધી સત્ત્વો પ્રથમ દર્શાવેલ પરસ્પર મેળ વિનાના જણાય છે. તેઓનો મેળ બેસતો જ નથી.

(૨) ખરી રીતે, લોર્ડ સ્ટેન્ડર્ડ કોર્પોરેશનના કહેવા પ્રમાણે કિંદને ગારી પ્રમતના વસાહતનું સંસ્થાન બનાવવાના કાર્યક્રમના પસાર થયેલા બ્રીટીશ રાજ્ય નીતીના પ્રજા હિતોની પક્ષીનો ચોથો દાતો એ કાલનું અધારણ્ય છે.

(૩) સામસા. તરીકે આ અધારણ્યમાં સમાનતાનો સિદ્ધાંત સ્વિકારવામાં આવ્યો છે. સમાનતા એ માનવ હિતનું એક આવરણક અંગ છે. યોગ્ય વિરોધતાની ઉપેક્ષા કરનાર સમાનતા અને યોગ્ય સમાનતાની ઉપેક્ષા ન કરનાર વિરોધતા એ બન્ને ૫ માનવ હિતન વિનાસના આવરણક અંગો છે તેને જાણે નરી સમાનતાની જ પાત આગળ કરવામાં આવી છે. જે અન્યાય મૂલક છે.

(૪) મોક સમાન પ્રતિનિધિત્વનું પ્રથમ તો તકન બિન પાળાદાર છે. એટલે કે નવા સંગત રીતે ગોઠવાયેલું જ નથી. માત્ર બ્રીટીશ મુલ્સદીઓની ૧૦ લાખે એકની ગણતરીના કક્ષપનાના ચિત્રને આધારે જ ગોઠવાયેલું છે.

(૫) સમગ્ર પ્રજાને તે અધારણ્ય યવાની પણ રીતસરની માદિની પૂરી પડી જ નથી.

(૬) રીતસરની પ્રગતકીય સ્વચ્છ ચુંટણીથી અધારણ્ય સજાના પ્રતિનિધિઓ ચૂંટાય નથી લોકોનાં પક્ષો મોટા ભાગ જાયતો જ નથી કે “પોતાનો પ્રતિનિધિ કઈ વ્યક્તિ છે? અને તેનું શું નામ છે? મને પોતાને જ “લોક સભામાં મારા પ્રતિનિધિ થાય ખીરાળ છે.” તેના નામની માદીની નથી તો ગામડાના બેહુતો વિગેરે ને તો ક્યાંથી જ હોય? આગેવાનો ઉપરનો વિશ્વાસ લુદ્ધી થયું છે. અને મત દાનથી પ્રતિનિધિની ચુંટણી કરવી તે લુદ્ધી થયું છે. આ અધારણ્ય નેતાઓના વિશ્વાસ ઉપરથી તૈવાર થયું છે કે રીતસરના પ્રતિનિધિઓ મારફત? એજ મદાન પ્રદાન છે.

(૮) હિંદની સંસ્કૃતિનો આત્મા આધ્યાત્મિક આદર્શ છે. તે જગ જાહેર છે. તેથી સંસ્કૃતિના તમામે તમામ અંગો, જેવાકે રાજ્ય તંત્ર સામાજિક તંત્ર, આર્થિક તંત્ર અને ધાર્મિક તંત્ર, તે સિવાયના માનવ હવનના બીજા ધણા તંત્રોમાં “માનવ હવનનો આધ્યાત્મિક વિકાસજ” આદર્શ તરીકે રહ્યો છે. દરેક દરેકમાં ધ્યેય તરીકે તેને જ સ્થાન મળવું રહ્યું છે. સમગ્ર સંસ્કૃતિનો ધડતરનો તેજ ઉદ્દેશ રહ્યો છે.

પરંતુ આ નવા બધારણમાં મૂળથી જ તે આદર્શને બાળુએ રાખવામાં આવ્યો છે. મુમ કરવામાં આવ્યો છે. પાકે પાત્રે તેની ઉપેક્ષા કરવામાં આવી છે. તેમ કરીને આ એક મોટામાં મોટું પરિવર્તન હિંદમાં કરવામાં આવ્યું છે.

ભારત જેવા દેશની મહાન પ્રજાને આધ્યાત્મિક વિકાસના ધ્યેયના પાટથી ઉતારીને ભૌતિકવાદના ધ્યેયને રસ્તે ચડાવી દેવામાં કરોડો વર્ષો જગતમાં એક મહાન પરિવર્તન આંતરરાષ્ટ્રીય નેતાઓ છીટીશો મારફત આપણા દેશવાસીઓ પાસેથી કરી શક્યા છે. આ જાતની મહાન ક્રાંતી જગતમાં વિદેશીઓ કરી શક્યા છે.

૬. રાજ્ય તંત્ર કોઈપણ એક ધર્મને આધારે ન રચાય તે બાજે છુટ અને જરૂરી માનીયે, પરંતુ પશુજાત કરતાં માનવ જાત જે તત્વને આધારે જુદી પડે છે. તે મૂળબૂન તત્વ આધ્યાત્મિક વિજ્ઞાનને અને તેના બદલાય પ્રતિક્રિયા હવનના ધ્યેયમાંથી કેમ છોડી શકાય ?

૧૦. હિંદની હવન પરંપરા અને વાર્તાત્મક ઉચ્ચ સાહિત્યમાંથી મળેલા આધ્યાત્મિક વારસા ઉપર તો મહાત્માજીએ પોતાના હવનનું અને આદર્શનું ચણતર કર્યું હતું. જડા પ્રધાન શ્રી. જવાહરલાલ નહેરુએ પણ કહ્યું છે, “તેઓ ભારતની મહાન આધ્યાત્મિક સંસ્કૃતિના પ્રતિક સમા હતા. તેમના દેહનું અમત્ય રાખવા કરતાં તેમના મહાન હવન સૂચા અને તેમના આદર્શોનું વળગી રહેવામાં અને હવનમાં ઉતારવામાં તેઓશ્રીનું સાચું રહસ્ય છે. વિગેરે વિગેરે.”

તો, નવા બધારણના ધ્યેયમાંજ-ઉદ્દેશમાંજ તે તત્વને મહત્વનું રચાવ આપવું નિષ્ક્રમે, પુરેપુરું મહત્વનું રચાવ અપાય તોજ ભવિષ્યમાં બદલાય રીતે પ્રજાના હવનમાં સચોટ રીતે એ આદર્શ વણી શકાય, અને તોજ તે ટકે અને વિકાસ પામે.

૧૧. તેને બદલે તે આદર્શ બધારણના ધ્યેયમાંથીજ કાઢી નાંખવાથી બીજા કોઈ પ્રકારનું તેમનું રમારક લેશ માત્ર યોગ્ય કાર્વસાધક કે આપણને સોંપાડુપ બની શકે તેમ જણાવું નથી જ.

૧૨. બધારણના ધ્યેય અને હિંસામાં એ તત્વને સંપન્ન રીતે સામેલ રાખવાથી કોવિ શંકરે માનવજાતના હૃદયમાં અનાયાસેજ દિલ્હી જેને સીધે મહેતા છે તે ઔપચારિક મંદિર આદિથી ઉતરી શકે, દિલ્હી બહારનું જગત પણ તેનું અનુકરણ કરવાની તક હાથે શકે, અનુકરણ કરવાને કામ્ય સત્ત્યાય પણ.

૧૩. એ એક જ મહાત્માહનું સંસ્કૃત સ્મારક કરવાના, તેમના વારસામાં મેળેલા આદર્શો હૃદયે રાખવાનો તથા કોવિ માનવ પ્રજાના હૃદયમાં ઉતારવાનો સાચો સચોટ અને અમોઘ ઉપાય છે. એ સિવાયના સ્મારકના તમામ પ્રકારો મહાત્માહનના આદર્શ સાથે સંગત ન હોવાથી કવિજ્ઞામાં કટાક્ષ અંગે તેમની દોષરૂપ તથા ક્ષણિક ઉત્તર રૂપ ગણાય એ સ્વાભાવિક છે.

૧૪. આ બધારણમાં એ મોટામા મોટી બાબો રહી છે. અને એ રીતે દિલ્હીના આત્મામાં ઉપેક્ષિત કરવામાં આવ્યો છે.

૧૫. આ બધારણ કેવળ દિલ્હીના રાજ્યતંત્રના બધારણ પૂરતું હોય તેમ પણ જણાતું નથી. પરંતુ તેની સમ્પ્રદાયના રાજ્યતંત્રના હાથ નીચેની લશ્કરી સંસ્થાનાં ભેદે ભારતની વર્તમાન પ્રજાના સામાજિક, આર્થિક, શૈક્ષણિક, ધાર્મિક વિગેરે હૃદયની ઈતર રવંતત્ત્વોમાં પણ હરત પ્રશેષ કરી શકે, તેવા પ્રકારનું પ્રજાનાં હૃદયને બહારશરે આવરી લઈ પરતંત્ર બનાવનારું હોય તેમ જણાય છે. પછી બહારથી બંધે રચાતું પ્રાપ્તિતો પ્રચાર થતો હોય, કે લોકોને તે પ્રમાણે સમજાવવામાં આવતું હોય.

“સાર્વભૌમ” સંજ્ઞામાં હૃદયની સમગ્ર બાબુઓ ઉપર રાજ્ય સત્તાના અંકુશનો કાવ સમાવેશો જણાય છે. બીટીયોના વખતમાં પ્રજાના જે તાલો રાજ્યતંત્ર નીચે ન હોય, તે પણ તેની નીચે હવે આવશે.

૧૬. (૧) આવા મહત્વના પરિવર્તન વિષે પ્રગટે સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરવાને, વિચાર વિનિમય કરવાને, અને તેમાં ઘટીત ફેરફારો કરવાને પૂરતી તક સગવડ અને વખત પણ આપવામાં આવે તેથીયે કદી આશા નથી. તેથી પૂરતી તક આપવામાં આવેલ પણ નથી.

(૨) પણ મદિનાં ભેદા હુંક વખતમાં એક મોટી પ્રતીતિ અને વિચારશીલ પ્રજા, એક તાજિક રીતે, એકલું વિચાર કરી શકે અને પડેતા ફેરફારો કરવાની સક્ષમતા હોય તે પણ મંજૂર નથી.

(૩) બંધારણનો છાપા ભેગ ખરડો, અને પુરિષા રૂપે ખરડો બહાર પાડવા પછી પ્રજામાં રીનસર તેની ચર્ચાની તક ઉભી કરવા માટે સરકારી કચાવે પ્રયત્નો ચલાવવામાં નથી બંધારણ ધડવા સરકારે પરંતુ લાખ જેવી મોટી રકમનો ખર્ચ ઉપાડ્યો છે ત્યારે પ્રજાને વિચારણા માટે કેટલા ખર્ચની જરૂર પડે તેની કોઈ યોજના કે ખર્ચનો અંદાજ સરકાર તરફથી બહાર આવ્યો નથી એટલે સરકાર ખેવડી પોલીસીઓ કામ લેતી જણાય છે.

૧૭. બ્રીટીશ સરકાર સાથે હવે પછી છેલ્લાં નકકા થવાના સંબંધોનો જે દરતાવેજ તૈયાર થવાના લાણુકારા સલામત રહ્યા છે, અને તેની ચર્ચા પણ ધામી ધામી સફર થઈ ચૂકેલી જણાય છે. અને જે ચર્ચામાં હિંદના દરતાવેજની મોટામાં મોટી કાલ્પના ચર્ચાઈ રહી છે “હિંદ દર્શી બંધનકારક કે મુખ્ય કે હિંસાને નોતરનારી કોઈપણ શરત સ્વીકારે તેમ નથી” એવી ડંકાશ પણ હકારાઈ રહી છે, પરંતુ બ્રીટીશ મુલ્કદોષો પોતાની સામેના પુષ્ટા વિરોધની જાનનિર્માજ પોતાના કાયદા માટેના દરતાવેજો કરાવી શકે છે

બ્રીટીશોએ પોતાની સીધા ગુજામીમાં હિંદને છુટું કર્યું હશે, તેમ દેખાય છે, પરંતુ હિંદ ઉપર આંતરરાષ્ટ્રીય ગુજામીના સમજાવેલી કાદી છે. અને તેથી તટસ્થ રહી, ઈંગ્લાંડ આંતરરાષ્ટ્રીય હિંદોનું મુખ્ય એકિયાત બની રહ્યું છે.

૧૮. પરંતુ મારી સમજ પ્રમાણે હિંદની પ્રજાનું હવે પછીનું મોટામાં મોટું ગુજામી ખત એ દરતાવેજમાં લખાઈ જવાનું હોય તેના બાસ યાય છે. પછી તેના શબ્દ રચના મને તેની હોય, માત્ર એ દરતાવેજનું મને તે શબ્દોમાં અસ્તિત્વ, એજ એ જવાનું ખત બનવાનું સંભવિત છે.

તેમાં વાક્યો અને શબ્દો ધણાજ એન્જા હશે, અને તેના હકીકતો ખડુ સાદી, સરળ, અને સીધી રીતે આપણા લાગણી સમજી કચાવ તેવીજ હશે, હતાં તેનું સાચું રહસ્ય જાણે પરિશિષ્ટિ સાથે મંજૂરારેલું હોવાથી અજે આપણી સમજમાં હિતરમે નહીં.

૧૯. કેમકે:—

ભવિષ્યમાં જે આંતર રાષ્ટ્રીય પરિશિષ્ટિઓ તેઓ ઉભી કરવાના છે, તેમાંએ દરતાવેજ વિદેશીઓને પોતાના સ્વાર્થી સામવામાં હિંદનો સહકાર મેળવી આપશે અને એ રીતે હિંદની વર્તમાન પ્રજાના સંતાનો ભવિષ્યમાં જોખમમાં મુકાશે. પરંતુએ જાણે ન્યાયે આપણા સંતાનોની સામે પ્રત્યક્ષ પળે ખડું ધરો.

ત્યારે તેઓ તે દસ્તાવેજના રદરદો પ્રત્યક્ષ પક્ષે સમજી શકશે, અને હવેનમાં અનુક્રમિયે શકશે, છતાં તે વખતે તેઓ નિરુપાયજ દશે.

૨૧. એ ખંત ઉપર આપણી સહી સિક્કા થઈ ચૂક્યા પછી. આંતર રાષ્ટ્રીય એવું સંજોગો ઉઠા ચવાની શક્યતા જણાય છે, કે—

હિંદની વર્તમાન પ્રજાના સંતાનોના મોટા ભાગને હવે પછી બીટીયોની દૂર દૂરની દરમ્યાનગીરી નીચેજ અમેરિકાની સ્વાર્થા છતાં હિંદ તરફની સહાનુ-બૂદ્ધિની મદદની આંતરરાષ્ટ્રીય દોરવણી આપનારાઓને પગલે પગલે ચાલવા માટેની પોતાના ઉપર આવી પડેલી જવાબદારીઓ અદા કરવીજ પડશે, તેમાંથી કોશ માત્ર છટકી શકાશે નહિ.

૨૧. એ જવાબદારીઓ અદા કરવામાં, આ બધારણુ મોકલું તેઓને આગળ આગળ એવવામાં પ્રવૃત્તિને પંથે લઈ જવામાં ખૂબજ માર્ગ દર્શક બનશે. આ બધારણુમાં દોગયેશા મુખ્ય માર્ગથી એક ઈય પણ ખસી શકાશે નહી, અને પોતાનો સ્વતંત્ર અવાજ. પણ શાંતી શકાશે નહી, તેમાં પ્રશ્ન શંકાને સ્થાન જણાવું નથી.

૨૨. કેમકે તે ભારિ, સંતાનોના આજના વડિલોએ બીટીયો સાથે ઉત્ક્રા ખન પત્રમાં સીધી કે આડકતરી રીતે જે જવાબદારીઓ અને સંબંધો સ્વીકારીને સહીઓ કરી દશે, તે જવાબદારીઓ અને સંબંધો અદા કર્યા સિવાય તેઓને માટે બીજો ઉપાયજ ન હશે, એ સ્વાભાવિક છે.

૨૩. આ રીતે હિંદનું આ નવું બધારણુ હવે પછીનું બીટીયો સાથેનું ઝેલું ખન પત્ર તથા આંતરરાષ્ટ્રીય ભાવિ યોજનાઓ એ પ્રણી પરસ્પરની કડી બેડ થેલી હોય તેમ જણાય છે. જે જગતની ગૌરેતર પ્રજાઓને માટે અવિચ્છેમાં કદાચ ખતરનાક એક ભૈરવી ચક્ર સમાન નિવડી જાય.

૨૪. આ મુદ્દાઓથી વિશ્વચાંતિ, અને માનવ કલ્યાણ ભાગતવારીઓને અવિચ્છેમાં ભારે પડે, એવો સદજ રીતીએજ ભાસ થાય છે. વર્તમાન કાલે ગમે તેવી લાલાની પરિસ્થિતિ જણાતી હોય, ગમે તેવી સદયો તથા ઉજગા ખાલુ જણાતી હોય, આંતરરાષ્ટ્રીય દૈરિએ આજની ભારતની આ કંઈતની ગમે તેટલી મંદતા ગંજાતી હોય, ચવતી હોય, અને ઉડીને આંખે વગગે એવા પ્રત્યક્ષ લાભોથી જરૂર હોય, છતાં સાવચેતી ગાખવામાં માટેજ ખનવું ન ભિડીએ.

૨૫. હાલની તમામ એકમે પધ્ધતિ અને ઉંચકે સરચાનોના એકમે પણ, જગતની ભારિ યોજન અકર્ષિત રાજ્ય સંરચાના પ્રગતતા કાંઈકમતા અંગે ૨૫જ જણાય છે.

૨૬. એ રીતે ફરીથી સંજ્ઞા છે, કે-આખા જગત ઉપર ઇગ્લાંડ વ્યાપક રીતે પોતાની વિશ્વ શહેનશાહત-અકર્તૃપણું સિદ્ધ કરે, શ્રીમાન વડા પ્રધાન શ્રી. જવાહરલાલ નહેરૂના શબ્દોમાં કહીયે, તો “જગતમા આંતરરાષ્ટ્રીય એક વ્યાપક શાંત્યતંત્ર અને સન્તાઉત્પન્ન થયા વિના જંગમમાં સાંતિની સંકલ્પતા નથી” વિગેરે મતમજના શબ્દો બાવિ સ્વાધિ પરિરિચિત ના ધડતરમાં આજે લાગેલા આંતરરાષ્ટ્રીય માનવોના મજબૂત પ્રવાસોની મામિક સૂચના મળી રહે છે.

૨૭. ભારતમાં ઉદ્દેપુરનું રાજ્ય ચક્રવર્તી રાજ્ય સંરચના. અવશેષ ૮૫ આશુ આવે છે. તેનો દાવો લંબિયમાં ન નડે માટે રીયાસતી ખાતા મારફત દેશી રાજ્યોના નાના મોટા એકમેક કરાતી કાષ્ઠ પશુ એક એકમના પ્રમુખ તરીકે અમુક મુદત સુધી રાજ્યાલેખને બનાવી સર્વે હિંદુ રાજ્યોના આગેવાન તરીકેનું રચાન લીધું કરી નાંખવામાં આવ્યું અને છેવટે તે કાર્યના પૂરી સફળતા માટે હિંદના ગવર્નર જનરલ શ્રી માઉન્ટબેટન સાહેબે અને પધારી મુલાકાત સહિત પૂરેપૂરી ખાતરી કરી લીધી જણાવે છે. હવે માત્ર ત્રીણ લગાડયા અમેરીકા મારફત રુશીયા જર્મનીની જેમ બેઠાનું ચક્રાવળ પછી અનેક સંરચના સમરોનું વાલી ઇગ્લાંડને વિશ્વ ચક્રવર્તી તરીકે જાહેર થતાં કોણ રોકા ચકરી ?

૨૮. વિશાળ સાધનોથી સંપન્ન હિંદની અધારણી સમા સંપૂર્ણ, સગવડઃ ઇતિહાસ સંપૂર્ણ સહાનુભૂતિ અને મજબૂત તંત્ર : આપે તો આશા છે, કે હિંદના મૂળ જૂત સત્યો માહિતીઓની વર્તમાન ગતિઓએ એક શાસનના શ્રીયા સિધ્ધાંતોના આધારે પણ આ અધારણીમાં રહેલી ખામીઓ અને આંતર રાષ્ટ્રીય આડકતરી રીતે થતી જૂલ જૂલામણી જરેલી દરમ્યાનગીરીઓ : વિગેરેનું શ્રી સૂચક લીસ્ટ વિગેરે સાદર રણુ કરવાનો પ્રયત્ન કરી ભારતની વર્તમાન ગતિની અને તેના બાવિ સંતાનોની સેવા કરી છુટવાની ઈચ્છા સફળ કરી શકું. અને તોજ મારી વિચિત્રી અરણ્ય રૂઢન સમાન ખતલી અટકી શકે, એવી આશા સાથે વિરમું છું.

પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ.

ગરેડીયા કચ્છ રોડ,

કચ્છ નાગજી બેચરના મકાનમાં,

કન્યાશાળા પાસે, રાજકોટ.

તેમજ જોનાના ચિત્તને સુનો દીપ્ત કરનાર ચૈતન્ય એ ચિત્તગારીરૂપ છે અને પરમચૈતન્ય એ પ્રકાશ રેલાવનાર મહાદીપ (દીવડો, મશાલ) છે. પ્રસ્તુત નેક નૅનિક, જૌદિક, ધાર્મિક તેમજ જાતીય મીમાંસાની સાથે તમામ ધર્મો તેમજ નૂતન નારીકો પણ સહમત છે.

હિંદુધર્મ એ અનેક ભારતવાસીઓનો ધર્મ છે. તે ધર્મનું મૂળ ઇસ્વીસન્ પૂર્વના ત્રણ કે ચાર સૈકાઓના અથવા તો તેની પાંચ પૂર્વના વૈદિક દ્રષ્ટાઓમાં હતું એમ કહી શકાય જાગૃતિ. પ્રગતિ તેમજ આસીમને પ્રદાન કરવાના સરોગના પ્રયાસો તે એ ધર્મની માન્યતા છે. પ્રાર્થના, પૂજા, ધર્મનિધિ તેમજ ક્ષોદી સંતા કે જે દેવોમાફની છબીની માફક અસંખ્ય હિંદુ સંસ્કૃતિનો સાન્નો તેમજ વારતવિક ખ્યાલ આપે છે તે, ચૈતન્યના મૂલ્યની શ્રેષ્ઠતા ઉપર હતું પણ ભાર મૂકે છે. કાલ તેના સ્વરૂપમાં જ પરિવર્તન થતા પામ્યું છે. નવી કુખીમાં જૂના સ્વાધ્યસત્વ રૂપ તેના ચૈતન્યમાં નહિ. પરંતુ ખીજા ધર્મો નિર્દિષ્ટ મત તેમજ આપ્ત વાક્ય ઉપર ભાર મૂકતાં તરફ વળેલા હોય છે. એઓ આ રીતે માનવતાને પ્રતિરૂપથી સમૂદાયમાં વિસાગિત કરે છે. હિંદુત્વ વૈદિક મતો તેમજ ધર્મવિધિઓમાં પૂર્ણપ્રદા રાખતું હોવા છતાં પણ અન્ય ધર્મોને સ્વીકારે છે તેમજ માન્ય રાખે છે. પહેલાંની માફક હિંદુત્વનો ધ્યેય આજપણ આધ્યાત્મિક જીવન તેમજ આત્મમુક્તિના છે. તેની પસે શુદ્ધ સંસ્કૃતિનો માર્ગ છે. વળી સમય સાથે ચાલવાને માટે નવા હિંદુત્વને માટે સંપૂર્ણ અવકાશ છે. તેમ છતાં, સાચો પ્રકાશ ધરાવનાર નૂતન તેમજ પુરાતન સંસ્કારી માનસોના પૂર્ણ સહકારની તેમાં આવશ્યકતા છે. બાહ્ય ધર્મક્રિયા, જનશ્રુતિ વિષે અંધશ્રદ્ધા તેમજ અમુક વર્ણનું વારસદાન્ય એ બધું જાનવર્ણના આ દિવસોમાં ખવાતું ચાલ્યું છે. ટાઈપલ રીતે શૈવિતી, ગૈષ્ણવ, શાક્ત સંસ્કૃતિના સાંપ્રદાયિકો, કબીરપંથ, એ, ચૈતન્યના શિષ્યો, વેદાંતીઓ, સનાતનીઓ તેમજ પ્રાર્થના સમાજવાદીઓની સંસ્કૃતિનું ધોરણ સમરૂપ છે. સ્વલ્પસમાજ અને પ્રાર્થનાસમાજ પણ માને છે. કે, “ધર્મ ધિક્કાર નથી શોખવતો આપણે હિંદુઓ છીએ અને હિંદુત્વ એ આપણું છે.” આમ જેવી રીતે માણસને ધાર્મિક તેમજ સામાન્ય એમ બેરુદું વ્યક્તિત્વ હોય છે તેવી જ રીતે સંસ્કૃતિને બેવડી મુદ્રા છે. તેમાં સમાજ તેમજ આધ્યાત્મનો અંશ રહેલો છે. આનો અર્થ ક્ષિપ્રતા નથી. એ તો ધર્મોમાં એકરાજ ઉત્પન્ન કરે છે. હિંદુત્વની નીતિ શુદ્ધ સંસ્કૃતિને આગળ લાવવા, નૈતિક તેમજ સામાજિક નિયમો દ્વારા રાખવા તેમજ પંથની અખંડતા તેમજ નિર્જયતાનું રક્ષણ કરવા માટેની ઉત્તમી યજ્ઞ ત્યારથી અસ્તિત્વમાં આવી છે.

સંક્ષેપમાં, જો કે પરદેશીઓને કીધે હિંદુત્વને ચક્રી અને પડનીમાંથી પસાર થતું પશુ હતું, છતાં પણ તે સંસ્કૃતિનું ધર્મસૂત્ર સંગ્રહ છે. તે અનંત-ચનાતન છે.

સાંસ્કૃતિક દિગ્ગંધમાં ખીછ કોણી બૌદ્ધધર્મની આવે છે, જો કે છે પોતાની માતૃભૂમિમાંથી લઈ પાડ્યો છે છતાં પણ તેણે વિશ્વધર્મ તરીકે સાંસ્કૃતિક મહાનતાના અતેજ પગલાં પાડ્યાં છે. તે પોતાના નીતિ-વિષયક દ્રષ્ટાંતો 'જનક કયાઓ'ના રૂપમાં મળી આવતા પૂર્વજ્ઞાત સાહિત્યને માટે તેમજ ધાર્મિક અંદાજ 'સંઘ'ના ઔદ્યને માટે સુવિખ્યાત થઈ પળી છે, સદાચરણના ગણ રહેતા તેમજ આત્માનુગ્રાહના નવ નિયમો જાપાન, ઈર્મી, ચીન, આસામ તેમજ 'હીનયાન' અને 'મહાયાન' સંપ્રદાયોવાળા તમામ દેશોમાં પ્રખ્યાત છે; અને વિશ્વસંસ્કૃતિનું સૌથી મહાન.

પ્રજા પાગમિના કનક મુનિ ભુદ્ધના પરાપકારી હોવન તેમજ માનવપ્રેમી ગારિઅમાંથી જોવા મળે છે. જાવિ પશ્ચાત્તર તેમજ ઉપદેશોને માટે તેણે સમયની રેણુપર પોતાના પગલાં પાડ્યાં હોય એ બનવા જોગ છે. જે પ્રમાણે પશ્ચિમના દેશોમાં ખ્રિસ્તી સંસ્કૃતિ છે. તેજ પ્રમાણે પૂર્વના દેશોમાં અપૂર્વ બૌદ્ધ સંસ્કૃતિ છે. શાક્ય મુનિના જલમુત્ર સયો, આદર્શ વચનો તેમજ અંધુભાવ એવી ટાટિના છે કે તેના સુવર્ણયુગ પછી અનેક પરિવર્તનો થઈ ગયા હોવા છતાં પણ માનવચિત્તમાંથી તે અસ્થા નથી તેણે કેવળ નિર્ઘાંવ શબ્દોથી નહિ પરંતુ શકીય આદર્શ હોવન હોવીને શુદ્ધ સંસ્કૃતિનો ઉપદેશ આપ્યો અશોકની આજ્ઞાઓ, સ્તુતિ, વિહારો, ચૈત્યો (મંદિરો), પાલીમાં લખાયેલા મંથો તેમજ અક્ષાં બાવવાઓ પણ તેના અતિપ્રાચીન કાળની સંસ્કૃતિના હોવન પુરાવા છે. મનુષ્યો નો જન્મજો અને મૃત્યુ પામજો, પરંતુ બૌદ્ધ સંસ્કૃતિ તો નગાધિગજની માફક ખડી જ રહેશે.

જૈનધર્મ કે જો બૌદ્ધધર્મના વિકાસ સમયે પણ સુવિકસિત હતો તેણે 'અહિંસા'ની એક શુદ્ધ સાંસ્કૃતિક દૃષ્ટિ આપેલ છે. તેણે સમાજને અપૂર્વ અર્થ પણ સમજાવેલ છે સાથે સાથે તેણે માનવત્વવાદનો ઉપદેશ પણ કરેલ છે, વધુમાં કલા અને ગ્યાપત્ય કલામાં કદગી ઉમેરી તેણે બૌદ્ધ કલાને રચાયી સ્વરૂપ પણ આપેલ છે. જૈનધર્મનો સાંસ્કૃતિક દિગ્ગંધ કરણી વિષેના સંયમમાં રહેલો છે. આ રીતે તે સર્વ હવાત્માઓ પ્રત્યેના પ્રેમ તેમજ શુદ્ધ સામાજિક આચરણની દિમાયત કરે છે. જેમ શુદ્ધ ધર્મને લોકસમુદાયે સ્વીકારેલો હતો તેમ, હિંદમાં અસ્તિત્વ ધરાવતા ધર્મોમાંના એક એવા તે જૈનધર્મનું પ્રાયઃ જાતીએ અનુસરણ કરેલ છે. પુનઃજન એ પાર્શ્વનાથ અને મહાવીર ગ્રામીના અનુયાયીઓનું દિવ્ય બ્રહ્મણ છે, અને તે સંસ્કૃતિના આદર્શ લક્ષણરૂપ આર્થિક સહકારને ઉત્તેજન આપે છે. અઘતન ભારતીય સંસ્કૃતિ નિયમસરની ધર્મ વિધિ માટે ઓકારી ઉત્પત્ત કરે છે, પરંતુ અંધુભાવની આવી રૂપરેખાને ઉત્તેજતી નથી.

ઈસ્લામ સંસ્કૃતિ હિંદમાં મહેમદ કાસીમનાં પ્રવેશ અને મોગલોના આગમનની સાથે જ અસ્તિત્વતાં આવી. એમ ખાતરીપૂર્વક કહી શકાય છે કે આ ધર્મ અર્થાત્ એક દેશીય (સ્થાનિક) સંસ્કૃતિ સાથે રસરૂપ તેમજ એકરસ થયેલી એવી તેમની ધાર્મિક સંસ્કૃતિના ઈમાન, લીધ્યાદો તેમજ સદ્ગાવ જોવા અત્યંત દેદાપ્યમાન લક્ષણો જુદાની અણુઓ પ્રસરાવવામાં આવ્યા હતા. હિંદી સંસ્કૃતિ ઉપર પડેલી ઈસ્લામ સંસ્કૃતિની અસરની ઉપેક્ષા ન કરી શકાય. તેણે વાસ્તવિક પ્રેમ અને સત્ત્વ માટેની શુદ્ધ આસ્થા, એકરામ અને અભિરુચિના ખ્યાલોને ખીલવી તેને ગ્લાગળ ધપાવ્યા તે સંપ્રદાયના ધાર્મિક મતો પાણું ઉપર તરતા તૈલ યિંદુઓની માફક પગભર થતા તુરંત એ એક બિદજનક અવસ્થા છે; છતાં પણ સંસ્કૃતિક લક્ષણો માખણમાં મિચી મળે તેમ મળી ગયા છે. 'ઉત્ક્રાંતિત બનો; અપગ બનો; સિત ન બનો' એ દિને ઈસ્લામની સંસ્કૃતિનો સ્થાયી ફિરસો છે. (અપૂર્ણ)

સ્વીકાર.

અન્ય: પરાક્રમી થેલી.

પત્ર-પરિચય.

આણ: (સંપાદક: સોમચંદ ડી. શાહ, છવન નિવાસ સામે, પાલીતાણા, વા. લવાજમ રૂ. ૪-૦-૦).

નામ પ્રમાણે એના ગુણનું ગૌરવ જાળવી રહેલું આ માસિક જરૂરક વિશેષ ઉદાર બને તો, ધણાને સન્માર્ગસચક બને તેમ છે. કલ્યાણને પોતાનું માતી-કલ્યાણવાચક, સ્ત્રી-પુરુષો તેને સદૃષ વધાવી લે.

સ્વીકાર: છવનચિકાસ, કુંદન, ગુણસુંદરી, આરામ.

[પરિચય હવે પછી]

જાહેરખબરના ભાગ :

૧ માસ

૨ માસ

૩ માસ

૧ પાનું ...

રૂ. ૬૦

રૂ. ૩૩

રૂ. ૧૦

૧૦ પાનું ...

રૂ. ૩૬

રૂ. ૧૬

રૂ. ૭

૧૦ પાનું ...

રૂ. ૨૦

રૂ. ૧૧

રૂ. ૪

કવર પેજ નં. ૩ દોડા ભાવ

— કવર પેજ નં. ૪ જમણા ભાવ.

બે રંગના રંધ ટકા વધારે.

मानवता

छे. मफतलाल संधवी

चारों ओर पकड़ी दृश्य नजर आता है—मानवता के लीलामका ! व्यापारी अपनी मानवता देकर, बदलेमें सोने-चांदीके टुकड़े खरीद कर रहा है। वैद्य और वकील सेवाधर्मके नाम पर अपनी २ सद्विचारोंका लीलाम कर रहें हैं और बदले में क्या पाते हैं वो आपको मालूम है ?—वो पाते हैं बड़ी २ घैठकें ! चारों ओर आज एक ही आवाज सुनाई देता है — मौका मिल गया है, लूटना दो इतना लूट ले। आयेगा ऐसा मौका फिर कभी न मिलेगा !

मैं पूछता हूँ कि-देशके सपुतकी क्या ये फर्ज है ! कौन से भ्रमशास्त्रमें ऐसा लिखा है कि - लक्ष्मी और सत्ता ही जीवन का सारतत्त्व है ! मानव, जब अपने जीवन की सारी पुंजी स्वरूप मानवता को छो देगा तब वो कीसके सहारे अफाट संसार-सागर को पार कर सकेगा ? क्या उस घट्ट चंचल लक्ष्मी उसको सहाय करेगी ?

जहाँ नीति नहि है, न्याय नहि है, वहाँ संप, स्नेह और शान्तिका सुराज्य कैसे चल सकेगा ?

आज का मानव-बाह्य जगत को अपने आंतर-जगत से भी ज्यादा महत्त्व दे रहा है और उसकी चजद से वो भीतर की तत्त्वमय आलम से दिनप्रतिदिन गिर रहा है और संसार के तूफानी पवनों के साथ अपनी उम्मीदों के लिये वार्तालाप कर रहा है !

अगर संसारमें धर्म के प्राणवन्त प्रकाश को जिंदा रखना है, तो सब संसारवासी अपने २ पवित्र जीवनधर्म को रक्षा के लिये तत्पर हो जाय और जो २ रास्ते से धर्मके मार्ग पर चिघ्न आता हो,

वह पर सच्ची मानवता के प्रचारकों को रख दिये जाय कि वे प्राणान्ते भी मानवता के नामको बड़ा न लगाने दे !”

आज की विश्वव्यापी अशांति का सच्चा कारण है— मानवता का अभाव । मानव आज बातवातमें मानवता के जीवन्त प्रकाश पर असत्य, अनीति, और अतिमानिता का भीषण तिमिर घना रहा है ! न मालूम उससे उसको क्या मिल जाता है !

निशदिन जिसके अंतरमें प्राणी मात्र के कल्याण का मंगल का शुभ मन्त्र गूंज रहा हो, जिसकी रगरगमें सच्चाई और इन्स नियत का संगीत लहरें ले रहा हो, जो आत्मा के आवाज व दिशामें चलता हो, वही सच्चा मानव है और वैसे ही मानवों के कारण—ये घसुंधरा चहुरस्ता फटलाती है ।

जिसके दिल और दिमागमें अपने राष्ट्र के उत्थान की शुभ भावना है उसका वो सर्व प्रथम कर्तव्य होता है कि — डगर पर अपनी जीवननीति ब्याल रखे और अनीति के रास्ते न हट जाय ।

मानव जीवन का जो सत्य—वही मानवता । इन्सान की इन्स नियत को नापने का जो गज वही मानवता । सच्चा वैभवशाली वो है जिसकी पास मानवता की पुंजी है ।

जिसको अपने कर्तव्याकर्तव्य का पान नहि है वो मनुष संसारमें केवल भ्वास लेनेके लिये ही जिंदा रहता है, न तो उसकी हस्तिसे दुनियावालों को कोई फायदा होता है, न उसका उत्पान होता है ।

संसार से जब मानवता कम होती है तब उसकी जगह दानवता के मुख्य २ प्रतीक आकर खड़े हो जाते हैं और स्वर्गम संसारमें, असत्य, अनीति और दिसक प्रवृत्तियों का जोर बढ़ जाता है । आज के जगत की लगाम उन दानवी तत्त्वों के है । है पेसी मेरी मान्यता के सामने कोसी भी शक्ती का नहि होगा ।

अगर संसारमें सत्य, स्नेह और शांति का साम्राज्य स्थापन करना है तो प्रत्येक स्त्री-पुरुष की वो पवित्र फर्ज है कि वो सब एक साथ मिलकर नीति के नाँव पर अपने जीवन की इमारत खड़ी करने की प्रतिज्ञा ले। सिवा नीति मानवता का वो प्रभाव कि जिस के सामने अच्छे २ महारथी को अपना शिर झुकाना पड़ता था वो कमो जीवन्त नहि होगा।

देखो ! आज एक दूसरे मनुष्य के धोत्र कीतने २ स्वार्थों की दोयारे खड़ी हो गई हैं। उसका मतलब यही है कि आज का मनुष्य की परिमित दृष्टिमें अपने स्वार्थ से बढ़ कर कोई दूसरा पवित्र तत्त्व दिखाई नहि देता है। मगर ये कैसे चल सकेगा ? अगर इन्सान को भट्ठी इज्जत के साथ जीना है तो उस को अपनी इन्सानियत को अच्छी तरह से समालना होगा, वना वो आप दुनिया से भोट जायगा और तबाहीमें उसका नाम तक नहि मिलेगा।

सुदर्शन

के विषय

चंपानगरीमें एक श्रेष्ठ वसता था। सुदर्शन उसका नाम। फूलाफाला उसका यौवन। रूपमें भी कोई कमी नहीं। संपत्ति भी उतनी ज। मनोरमा उनकी स्त्री का नाम। वो भी मान लो लक्ष्मी का अवतार चन्द्र और जलधि सा दोनोंका स्नेह। दोनों बड़े धर्मप्रेमी थे और चारित्र्य उनको प्राण से भी अधिक प्यारा था।

नगर के राजा का नाम रणसिंह था। अमया उसकी राखी थी, कपिल नामक परोहित था। कपिल और सुदर्शन दोनों सच्चे मित्र थे। एक दूसरे को अमी की आंख से देखते थे। सुदर्शनकी बुद्ध्या करने का मोका मीलता तब कपिल अपना महामाग्य समझता और उसके मकान पर काल व्यतीत करनेमें वो अपना पुण्य मानता।

कपिल था परोहित की स्त्री का नाम। सुदर्शनकी कीर्ति-कविता उसने सुनी। उससे वो चकित-सी हो गई, उस के अंग-प्रत्यंगमें वीणा के शंकार की तरह-कामकी वीणा शंकार करने लगी। चारों ओर उसको सुदर्शन ही नजर आने लगा।

कुछ राज्यकार्य के लिये परोहित को विदेश जाना हुआ। कपिल को मोका मिल गया। वो सुदर्शन के घर गई। कपिल की बेमारी का उसने संदेश कहा। सुदर्शन तय्यार हुआ। अपने मित्र को मिलने के लिये वो उसके भवन प्रति चला।

मकान स्वच्छ और सुंदर था। उसके द्वार खुले थे। सुदर्शन भीतरमें दाखिल हुआ। अपने मित्र को वो ढुंढने लगा। मकान का कमरे कमरा उसने छान लिया फिर भी मित्र कपिल का पता न चला। वो घापस लौटा, विस्मृत हुआ। द्वार के पासमें ही कपिला खड़ी थी। द्वार उसमें भीतरसे लगा दिया था।

उसके वदन पर प्रणयभाव था। अंग-प्रत्यंग से मोहका झरना बह रहा था। बखलेंकार से घो चमक २ चमक डाल रही थी। उसके अभिनय में मुग्धता थी। रसाद्रि दो नयनों से उसने सुदर्शन का दर्शन किया। सुदर्शन चकित हो गया। वो भागने लगा। कपिला उसके चरणमें लौट पड़ी और भोग की याचना की।

सुदर्शन स्तब्ध हो गया। एक क्षण के चिंतन पश्चात् उसके वदन पर मुस्कहराहट फैल गया। वह शान्तिसे बोला :

‘मैं तो नपुंसक (होजांश) हूँ ।’

कपिला सूमशाम हो गई। मान लो वसंत की बहार पर हीम की चर्पा हुई। उसने द्वार खोल दिये। सुदर्शन वहाँ से भागा।

कपिला बयरां गद्ग। लंजा से घो बिदल हो गद्ग। उसके नारी-हृदय पर निरांशा का कारी जरम हुआ। किन्तु सब कुछ समय व्यतीत होने पर दूर हो गया।

एक घटत वसन्त का उत्सव था। सुदर्शन की पत्नी मनोरमा यागमें डूब रही थी। पीछे २ उसके छे पुत्र चल रहे थे। कपिलाने ये देखा। वो विस्मृत हुई। राजरानी अभया उसकी साथ थी। उसको कपिलाने पूछा:

‘ये किस के पुत्र हैं?’

‘सुदर्शन के’ टमटमती आससे कपिलों को नापती रानी बोली.

‘सुदर्शन के पुत्र।’ कपिलाने पूछ तो लिया, मगर उसका उत्तर सून कर वो बड़े विचार में गरक सी हो गई।

रानी हंसने लगी। कपिला और सुदर्शन के बीच जो घीना बनी थी वो, वह समझ गई। कपिला के सरल स्वभाव की उसने हंसी उड़ाई। कपिला रोजा गद्ग। वो बोली :

‘मैं तो घुड़ु। मगर आप तो राजरानी हैं ना।’

‘रानी समझ गई। सुदर्शन को धपेना बनाने के लिये उसने पक्का निश्चय किया।’

दरम्यानमें कौमुदी-उत्सव आया। राजा-प्रता सव बागमें चले। गाँव निर्जन-सा हो गया। केवल एक सुदर्शन ही देवमंदिर में ध्यानस्थ था। रानी को समाचार मिल गये। उसने बेमारीका ढोंग किया; बागमें जाने का वंद रखा। साथ में एक परिचारिका को भी रख ली।

संध्याके के समय पर उसने सोलह शृंगार सजे; शयनमंदिर को सुवासित बनाया। परिचारिका पहिले से ही अपनी मालकन की खादिश से सुपरिचित थी। वो सहसा देवमंदिर प्रति चली। वहाँ उसने तरकीब रची, धर्म का ढोंग किया; सुदर्शन वन गया और दासी उस का राजभवन प्रति ले चली।

रानी नेठी हुई। उसके नयन और अंग-प्रत्यंगमें प्रणयरस गहने लगा। वो सुदर्शन के पाँवमें पड़ी। वो विस्मित हो गया। पीछे डग भरे। रानी का दिमाग तेज हुआ। उसने सुदर्शन को दम भीड़ाया। जवाबमें सुदर्शनने मंद हास्य किया। वो हास्य रानी को बीच्छु के डंश सा प्रतीत हुआ।

वो रणचंडी बनी। केश और वस्त्राभूषण अस्त व्यस्त कर दिये। सुदर्शन पर उसने आरोप रख दिया। वो जोर शोरसे चीलाने लगी। राजभवन धूज उठा।

राज्यकर्माचारी उद्यानमें खेलते थे। उन्होंने ये आवाज सूनी। वो सब वहाँ पहुँच गये। सुदर्शन को गिरफ्तार किया। उस को राजा के पास ले गये।

राजा सुदर्शन के चारित्र-व्रतसे सुज्ञात था। उसने सुदर्शनको भ्रष्ट पूछे, किन्तु सुदर्शनने मौन का आश्रय लिया। क्योंकि उस वस्तु मौन ही उचित था। राजा क्रोधान्वित हो गया। उसने सुदर्शन को फाँसी की सजा फरमाई। राज्यकर्माचारी उसको फाँसी के मंच प्रति ले चले।

सुदर्शन की पत्नी मनोरमाने ये समाचार सूने। वो पवित्र-शक्ती प्रतिमूर्ति थी। सुदर्शन के चारित्र के विषयमें उसको जरा-

सो भी शंका न थी। वो ध्यानहीन बनी और निश्चय किया कि-
अगर मेरा सुदर्शन वापस नहीं लौटेगा तो मैं भी देह छोड़ दूंगी।

सुदर्शन फांसी के मंच पास पहुँच गया। उसको वहाँ
हँगनाने में आया। किन्तु उसी वख्त एक फाटका हुआ, फांसी के
रस्से टूट गये और वहाँ पर दिव्य प्रकाश फैला। चारित्र का
तेज झगमगाने लगा। सुदर्शन फांसी के मंच के बजाय सुवर्ण के
सिंहासन पर बैठा हो ऐसा सबको प्रतीत होने लगा।

राज्यके सिपाहो विस्मित हो गये। उन्होंने ये समाचार राजा
को पहुँचाया। राजा तुरंत वहाँ आया। उसने सुदर्शन को प्रणिपात
किया। सुदर्शनने उसको चारित्र की महत्ता समझाई: राजा-रानी
को उसने क्षमा बक्षी।

मनोरमाने भी अपने पतिदेव के दर्शन बाद अपनी 'देहत्याग'
की प्रतिज्ञा समेट ली।

१) समय व्यतीत होने पर दोनोंने चारित्र अंगीकार किया।
दोनों परमपद के अधिकारी बनें।

गहन और दिव्य है तेज चारित्र का। व्योम के असंख्य
नपनों के तेजसे भी ज्यादातर ज्वलंत और जीवन्त होता है
तेज संयमका। संसार की दृढ़ादृढ़ सब ताकत उसके आधीन
रहती है।

‘पयन्ना’ साहित्य

ले. अगरचन्दजी नाहटा

(गतांक से चालु)

७ धी. जैन प्रवेताम्बर फान्फरन्त से प्रकाशित जैन ग्रन्था-
वलिमें ८४ आंगमों की संख्या में ३० पयनों की सूची दी गई है—

१ चतुःशरण	१ अजीवकल्प	१ पिण्ड विशुद्धि
२ आतुर प्रत्याख्यान	२ गच्छाचार	२ सारायली
३ भक्तपरिषा	३ मरणसमाधि	३ पर्यन्ताराधना
४ संस्तारक	४ सिद्धप्राभृत	४ जीवविभक्ति
५ तंतुलवैचारिक	५ तीर्थोद्धार	५ वचन
६ चंद्रध्वक	६ आराधनापताका	६ योगिप्राभृत
७ देवैन्द्रैस्तय	७ द्वीपसागरप्रशस्ति	७ अंगचुलिया
८ गणिविद्या	८ ज्योतिषकांडक	८ घंगचुलिया
९ महाप्रत्याख्यान	९ अंगविद्या	९ वृत्तः चतुः शरण
१० धीरस्तव	१० तिथिप्रकीर्णक	१० जंगू-पयनो

श्लोक १२५५

श्लोक १५५२२

श्लोक २०२५

कुल श्लो. २०६२५

८ प्रकाशित पयने—१ चउशरण (६३) २ आउरपयकखान
(७०) ३ महापयकखान (१४२) ४ भक्तपरिणय (१७२) ५ तंतुलवै-
यालिय (१३८) ६ संयारग (१२३) ७ गच्छाचार (१३७) ८ गणि-
विज्ञा (८२) ९ देविदय (३०७) १० मरणसमाधि (६६३) कुल
१८१८ गाथा छाया सह पयं १ गच्छाचार (१३७) २ तंतुलवैयालिय
विजय चिमल की वृत्तिसह ३ चउसरण अयधूर्णि सह पयं गु.
अनुवादसह ४ ज्योतिष कांडवृत्तिसह ५ चंदाविजय छायासह ६
द्वीपसागरपन्नति सटोक ७ पिण्डविशुद्धि (घास्तघमें यह पयन्ना
नहीं है) वृत्ति आदि प्रकाशित है। चउसरण, आउरपयकखान
आदि के गुजराती अनुवाद भी प्रकाशित हो चुके हैं। अंगविद्या,
तीर्थोद्धार आदि कर महत्त्वपूर्ण पयनोंकी दो शोध अथ भटान
ठरना चाहिये।

पयज्ञा सूची

- १ छठसरण लघुगाथा १९-२०-२८-३० पा. २९
- ॥ वृद्ध गा. ६२-६३-६४-६६ वीरभद्र _____ पा. २९
- ॥ अवचूरि, अवचूर्णि, टिप्पणक, विपमपद _____
विवरण, भां. रि. इ.
- ॥ टया _____ संवेगदेवगणि _____ हमारे संग्रहमें
- ॥ अवचूरि _____ महेन्द्रसिंघसूरि _____ ली:
- ॥ बालावयोध लघु गा. १४-१६-१८-२६-,, _____ ली:
- २ आडरपञ्चखाण लघु गाथा ४०-५७-५१-६०-६१-६४-६९-
भा. पा. ली:
- ॥ वृद्ध गा. ७१-८२-८०-८५-९४ वीरभद्र _____ पा.
- ॥ विवरण _____ भुवनतुंगसूरि (प्र. ल.) भा. रि. इ.
- ॥ अवचूरि _____ भा. रि. इ.
- ॥ टया _____ भा.
- ॥ अक्षरार्थ _____ भा.
- ३ भक्तपरिषा गा. १७१-१७२-१७३-वीरभद्र _____ पा ली
- ॥ अवचूर्णि _____ श्री. भा. रि. इ.
- ॥ अवचूरि _____ "
- ४ संस्तारक गाथा १००-१२१-१२२-१२३ _____ पा ली.
- ॥ बालावयोध (प्र. १२६५) _____ श्री भा रि. इ
- ॥ अवचूर्णि _____ भुवनतुंगसूरि _____ भा.
- ॥ अवचूरि _____ गुणरत्नसूरि (१४८४) _____ भा.
- ॥ बालावयोध-समरचन्द्र (१६०१) _____ भा
- ५ तंदुलवेचालिय गा. ३४५-४२४ _____ भा.
- ॥ बालावयोध-पार्श्वचन्द्रसूरि-भा. श्री. हमारे संग्रहमें
- ६ चंद्राविज्ञय गाथा १७४-१७५ _____ पा
- ७ देवेन्द्रस्तव गा. २४२ (प्र.) ३०० _____ ली पा
- ८ गणिविद्या गा ८५-८६ _____ पा.
- ९ महापञ्चखाण गा १४१-१४२-१४३ _____ पा ली:
- १० वीरस्तव गाथा ४२-४३ _____ पा
- ११ अजीवकल्प गा. ४४-४५-५० _____ पा.

- १२ गच्छाचार गा. १३७-१३८ _____ पा.
 „ अवचूरि _____ भा पा
 „ विवृत्ति (प्र ५८५) विजयविमल सं. १६३४ प्र भा.
 „ व्याख्या _____ बानर _____ भा.
 १३ अ मरण समाधि गाथा ६५२-६५१-६६०-६६१ _____ पा.
 १३ व मरणविमक्ति गाथा ८३७ _____ पा. ली
 १४ द्वीपसागर प्रज्ञप्ति गाथा २२३-२५०-२८० _____ पा ली.
 १५ सिद्धप्राभृत गाथा १०१ _____ पा. ली.
 „ टीका _____ पा.
 १६ तीर्थोद्घाटिक गाथा ११६०-१२६१-१२३३ (प्र.) १५६५-
 भा. पा. श्री. ली
 १७ आराधनापताका गा. ९९० वीरभद्र _____ भा.
 १८ सारावली (प्र.) १३६ गा. ११६ _____ भा.
 १९ अंगचूलिया ८० _____ भा.
 „ टवा _____ भा.
 २० अंगचूलिया (सुदीपाणुपत्ती) यशोभद्र _____ हमारे संग्रहमें
 „ टवा _____ भा
 २१ ज्योतिष करंडक
 „ टीका (प्र. ५५००) मलयगिरि _____ प्रकाशित
 २२ संसक्त नियुक्ति
 „ टवा _____ हमारे संग्रहमें
 २३ अंगविद्या (प्र. १००) _____ भा.
 २४ कवचद्वार गाथा. १२१ _____ भा.
 २५ योनिप्राभृत _____ प्रश्नध्वज _____ भा.
 २६ त्रिचिप्रकीर्णक
 २७ जीवविमक्ति
 २८ पिंडविशुद्धि गा १०३, १०४ जिनवल्लभसूरि _____ भा.
 „ बालाघयोध
 „ अबनूर्णि
 „ वृत्ति _____ श्री. चन्द्रसूरि (प्र ४४००) प्र.
 „ टीका _____ यशोदेवसूरि (प्र. २८००) सं ११७६ इ.
 दीपिका _____ उदयसिद्धादि (प्र. ७८३) सं. १२९५ इ.

२९ पर्यन्ताराधना गा. ६९-७०- सोमसूरि	भा.
„ टया	
„ वालाबयोध	भा.
३० जम्बूपयन्त्रा	ह.
„ वाला	भा.

इनमें से नं. २६-२७ फो छोड़ सबको प्रतियें भांडारकर रिसर्च इन्स्टीट्यूट पुने के संग्रह में है एवं कई पयन्नों की अनेक प्रतियें हैं। वर्तमान बंगालिया के नंदीसूत्रोक्त प्राचीन होने के संग्रह में विवाद है। सिद्धवाभृत को १०२ गाथा को लेकर भी विवाद है अतः इन सब ग्रन्थों की प्राचीन से प्राचीन प्रतियें एवं टीकादि पर विचार कर मूलपाठ (प्रक्षेपादि पर विचार कर) का निर्णय अत्यावश्यक है। उपर्युक्त सूची से स्पष्ट है कि पयन्तों की गाथाओं की संख्यामें बहुत ही तारतम्यता है अतः अधिकाधिक प्रतियें संग्रह कर पाठान्तर नोट्स के साथ संपादन होना चाहिये।

इन पयन्नोंको कई गाथाएँ कुन्दकुन्द आदि दि. आचार्यों के ग्रन्थोंमें भी पाई जाती है उन पर तुलनात्मक दृष्टिसे अध्ययन करके प्रकाश डालना चाहिये।

संकेत स्पष्टीकरण—

का पाठन भंडार की सूचीमें

भा. } भांडारकर रिसर्च इन्स्टीट्यूट-पूना के कॅटलोग में
 भा. रि. ६. }
 ह. हमारे अभयज्ञान ग्रन्थालयमें
 श्री. श्री. पूज्य जिनचारित्रसूरि भंडार,
 श्री. लीयडी भंडारसूची
 प्र. प्रकाशित
 प्र. ग्रन्थास्थ.

बीकानेर

पढ़ो और शोचो

जड़वाद की उपद्रवी बहद्दा के इन थाणों में यदि आत्मवाद त्रिकालाघातित सत्यमार्ग पर गति कर सके स्थिर रह सके तो समझो कि आत्मा अपने साध्य के समीपतम पहुँच रही है। इसे अल्प समयमें ही होने वाली आत्म-कल्याण-सिद्धि का घोटक समझना चाहिये।

पाप का भय विषधर सर्प से भी अधिक होना चाहिये। सर्प का डँसा केवल हक वार मरण-प्राप्त होगा। पर, भुजङ्ग अनंत जन्म-मरण के दुःखों को भोगने के लिये विषश कर सकता है।

ज्ञान वही है जिसकी प्राप्ति आत्मा को पाप-भीरु बनावे और उसे पाप से उन्मुक्त कराने में सहायक हो।

स्वार्थ हीन स्व-पर-हित साधना में रत संतों का समागम करो।

विषय और कर्मायों पर विजय प्राप्त करना-संसार के भय से उन्मुक्त होना है।

लौकिक सुखप्राप्ति पर आनन्द न मनाओ-अहंकार न करो। ध्यान रखो तुम्हारे पूर्वोपार्जित पुण्य क्षय हो रहे हैं। तुम्हारी यह आनन्द विभोर दशा उसीका प्रतीक है। यह तो मुग्ध ना होगी चक्षुहीन मुग्धता, जिसे अपनी परिस्थिति का ज्ञान भी नहीं।

न दुखी गच्छथामें विद्वल ही चनो। अरे, यह तो तुम्हारे पापों (पूर्वोपार्जित) का क्षय (निर्जरा) है। समझो, आत्मा के सिर से विकारोंका योज हलका हो रहा है। विकारों का नाश तुम्हें अपेक्षित होना चाहिये।

पुण्यकार्य सुख और पापकार्य दुःख के कारन हैं। यह समझ कर सुखोपेक्षी आत्मा पुण्य में प्रवृत्त हो। दुःखों की निवृत्ति का यह निर्वोत्तम निदान है।

जह इन्द्रियों के विषयों में मुग्ध होकर अनंत शक्तिशाली आत्मा को कर्मों के पाश में कैद करने के तुल्य और क्यों मूर्खता हो सकती है? यही तो पाप है।

वास्तविक शांति त्याग में है, भोग में नहीं। इस महाशक्ति के पथ पर चलकर स्व-पर-हित साधना में प्रवृत्त होना ही धर्म है। संसार के सब अनर्थों का मूल अर्थ-और कामकी आसक्ति है।

जैनदर्शन और अस्पृश्यता

ले: मुनि अभयसागरजी

सव्य जहन्नो उदयो दश गुणिभो इक्षसिकयाणं

कर्मणि विचित्रता

आंसरो पकारी प्रभु महावीर देवके दस्त दीक्षित धर्मदास गणिवरजो श्री उपदेश मालामें करमाते हैं कि एक बार जो उपच्छा या बुरा कर्म किया जाता है उस का कमसे कम दस गुणा फल मिलता है इसके उपरांत अध्वसाय आदि के आधार पर संख्यात गुणा अलंख्यात गुणा या अनन्त गुणा फल भी मिलता है 'क्योंकि कर्मों की गति विचित्र है।

इस पर से समझ सकते हैं कि-एक बार सिर्फ दो घड़ी जितने अल्प समय तकके किये हुए भी जाति कुल धृत बल या तप के मद से भविष्य की कम से कम एक जिन्दगी घिगडती है यदि एक बार किया हुआ कर्म ज्यादा फल न देकर उतना का उतना ही याने मात्र दो घड़ीका ही फल देता हो तो सारा आगामि जन्म जाति कुल लाभ तप बल दीन प्राप्त करने में कोई फारण नहीं होता-मेतार्य मुनि हरि केशामुनि चित्र संभूति मुनि वि को पूर्व-भय के क्षण मात्र का अभिमान क्या फल देनेवाला हुआ—

जैनशासनमें अस्पृश्यवाद—

इन तीन के उपांत से कितनेक लोग ऐसा कहने को तैयार हो जाते हैं कि-जैनशासन में अस्पृश्यता कोई चीज नहीं है यदि होती तो यह तीनों मुनि न इन सके होने ऐसा कहने वालों को विचारना चाहिये कि पूर्व भयमें किए हुए अभिमान की शिक्षा क्या। कर्म की सत्ता मानते हो या नहीं धान तप आदि के जिस वस्तु का अभिमान किया जाता है वह वस्तु दूसरे भय में प्राप्त नहीं होती है ऐसा कर्मका सिद्धान्त जानते हो या नहीं। पलका मद् करने वाला दूसरे भयमें निर्यल होता है उसी तरह जाति कुल का अभिमान करने वाले नीच जाति और कुलों पैदा होते हैं इस बात को प्रमाणिक क्यों नहीं मानते हो।

पनाफिस्टों का यह मत है कि-संसार की तमाम पूंजी समान लागशे बट जाना चाहिये-एक लखपति और कंगाल रहे ऐसा भेद नहीं होना चाहिये और उसी लिये वे लोग साफ २० कहते हैं कि-पूँजी पतिशोंको मारडालना चाहिये उसी तरह आज कलके पैदा हुवे ।

आर्य धर्म संबंधी पनाफिस्टों का यही लक्ष्य है कि उच्च प्रजा को हीन बना देना इसके प्रचारक बेबी हैं कि जिन्होंने खिलाफत के समयमें देशहित के नाम पर मुसलमानों के यहाँ पानी भराथा देश के लिये यह आवश्यक है ऐसा कह कर मुसलमानों का पानी पीने वाले और पाने वालों ने देशका कौनसा हित किया किन्ही अच्छे मनाती हुई व्यक्तियोंने भी उस समय मस्जिद में जाकर पानी पिया और मुस्लिम व्याज का पानी पिया किन्तु उन लोगोंने देशका वास्तविक कौनसा हित किया है ।

कोइ तुमाखी मिनाज थोल आक्षमी के यिन नजुवेदार कथ-नानुसार चलने वाले वास्तविक बुद्धिहीन और विचारशक्ति शुन्य ही है ।

यदि उच्च नीच गोत्र आदि नहीं मानोगे तो आठ कर्म की मान्यता नहीं मिलेगी, यदि कर्म की मान्यता नहीं तो फिर जिन-गासन धर्म की जरूरत ही क्या है कर्म क्षय वास्तेही तो धर्म है-मतः उच्च नीच गोत्रादि मानना जरूरी है और वह उच्च नीच ना सर्वत्र है ।

घर्णाश्रम यह अलग चीज है और उच्च नीच पना अलग चीज है एकही ब्राह्मण वर्ण में भी उच्च नीच वर्ण है कि नहीं । किसी को गद्धा या कुत्ता कहो या किसी को हाथी या वृषभ कहो तो असर में फरक पड़ेगा कि नहीं पशु में भी ऊँच नीच भाव है और-एक शरीर में भी भिन्न भिन्न अंगोपांगी में ऊँच नीच भाव मौजूद है सलाम हाथ से करते हो तो वह पाँव से करो तो क्या होवे । मायः तुम को तो हर्ज नहीं होगा किन्तु शास्त्रकारों का नामु धरी सिराह सुहं यह शब्द कहने नहीं पड़ते तथा आचारांग में अंत्यजये कुल जुगुप्सनीय माते हैं कि पिंड निर्युक्ति गाथा १५७ वसी नौचरी और दीक्षाके लिये असन्नो को अयोग्य माने है । नामिसे उपर का मस्तक तक का भाग में शुभ नाम कर्म का उद्भय है और नीचे के भागमें अशुभ कर्मका उद्भय है इसलिये किसी को हाथ लगाओ

और पांव लगाओ तो परिणाम विचित्र होता है हाथ से देने लायक शांदाशी में पांव के उपयोगका भी विपरीत होना इसी कर्म सिद्धांत के अनुकूल है।

प्रश्न—माना कि ऊंच नीच भाव कर्म सिद्धांतानुसार सार्वत्रिक विद्यमान हैं ! फिर भी नीच कुलीनों की तरफसे तिरस्कार तो उचित नहीं है।

समाधान—तिरस्कार में और स्पर्श करने में बहुत अंतर है तिरस्कार अलग चीज है और स्पर्श करना अलग चीज है—बहिन घेटी या माता रजस्वला होकर अलग बैठे और उनका स्पर्शन करें और यदि होमी गया तो स्नान करते हैं तो क्या अपनी उन के प्रति तिरस्कार वृत्ति है ऐसा माना जायगा।

हिन्दु जाति संबंधी अस्पृश्यता के विषयमें आप खुदी न्याय देने वालोंको यह विचारणी है—मोती और मुंग एक भावसे नदी बिक सकते हैं जैन दर्शनका तो अस्पृश्य विषयक यहां तकका विधान है कि जो जातिसे नीच हैं वे कुल से भी नीच है।

प्रश्न तो क्या जाति हीन प्राणों अच्छे कर्म करके उंच नहि बनसक्ता है।

समाधान—क्या गुंगों को केवलज्ञान हो जाय तो क्या उसे जीभ आ जायगी वह घोलने लग जायेगा अंधको केवलज्ञान होने पर क्या उसे आंखें प्राप्त हो जायगी ! कुबड़े का शरीर क्या केवलज्ञान होने पर अच्छा बन जायगा केवलज्ञानी को भी के किये हुवे कर्मोंका फल भोगना पडता है अघाति कर्म के उदयसे होने वाली शरीर की परिणति घाति कर्म के क्षय होने पर भी नहीं मिटती है अब कहो उंच नीच गोत्र अघाति है कि घाती।

प्रश्न—किन्तु यदि नये कर्म न पांचे तो।

समाधान—किन्तु पुराने कर्म तो भोगताज पडे जो लोग कहते हैं कि जैनदर्शन ऊंच नीच पणा स्पृश्यता स्पृश्यता है ही नहीं वो जैन दर्शन के मर्म वो समझेही नहीं शास्त्रकारोंने तो मोक्ष का मुख्य मार्ग जो चारित्र है उसमें भी अस्पृश्य को दीक्षा मे अयोग्य माना हैं।

गृहस्थों के लिये ही भोजन व्यवहार बंहेन घेटी लेना देना आदि केइ कारण है जो कि अस्पृश्ययोके साथ व्यवहार करने में

प्रतिबंधक है किंतु मुनि पने तो पेसा. कुछ नहीं. हंको फिरभी शास्त्रकारो ने. अस्पृश्यों को दीक्षित होनेमें क्यों अनुचित समझा है-विचार करो कि ।

प्रवचन सारो द्वार-निशीथ चुर्णमें दोहाके अयोग्य अठारह प्रकारो में जुंगित भी एक प्रकार है जुंगीत चार प्रकारो के हैं- जाति जुंगीत कुलजुंगीत शिल्पजुंगीत तथा शरीर जुंगीत-जुंगीतका मतलब है दीन तो जाति जुंगीत में भंगो चमार आदि इन को शास्त्रकारोने स्पष्ट शब्दो में स्पर्श करने में भी अयोग्य बताया है कुल जुंगीत-हीन कुलवालो इन का स्पर्श हो सका है किंतु शरीर व्यवहार नहीं शिल्प जुंगीत याने हीन-खराब धंधा करने वाले और शरीर जुंगित याने अंधे-हुंठे कुबड़े आदि ।

अब यदि जैनदर्शन में स्पृश्यता स्पृश्य विचार न होता तो मोक्ष के राजमार्ग रूप चारित्र्य धर्म में इनको अनधिकारी क्यों पताया! किंतु यहां तो परिस्थिति ऐसी है कि शास्त्रमें सब कुछ है किंतु आंखे खोल कर देखें प्रश्न अंधा यहदे के संसार में लाल पीले यदि रंग है ही नहीं तो क्या सुख मनुष्य इस बातको माननेको तैयार होगा ।

प्रश्न-अस्पृश्यता तो निश्चय दृष्टि से कर्म के निश्चांतसे है किंतु, स्पर्श करना नहीं करना तो व्यवहार के आधीन है नही-

प्रश्न-तब नीच जाति-कुलोत्पन्न व्यक्ति धर्म की आराधना करना चाहे तो कैसे करे ।

समाधान-कोई अस्पृश्य जिनेश्वर भगवान की मूर्ति बनावे तो तुम उन को रोक सकते नहीं हो जैसे मीलने दौणाचार्य की मूर्ति का पूजनकोयाया रस्ते चले जाते हुए साधुको कोई अस्पृश्य मस्तक नमावे या यह हिसादिका त्याग करे इसमें जैनदर्शन को हर्ज है ही नहीं घेंणव की ज्यों जैनदर्शन यह नहीं करता है कि ।

स्वधर्म निघनं धेयः परधर्मो भयावह ।

अर्थात् सारांश यह है कि अस्पृश्य घैसे व्यवहार से देवगुरु धर्म अमडता नहीं है-किन्वे व्यवहार अभडाता है ।

સર્વમંગલની મંગલતમ લાવનાને યથાશક્તિમતિ ફેરવવાના પવિત્ર ઉદ્દેશપૂર્વક ચાલતા આ માસિકમાં સહુને ઉપયોગી થાય એવાં ને સંસ્કારી છતાં સાદી ભાષામાં આલેખાયલા લેખો, વાર્તા, નાટિકા નિબંધ, કાવ્ય, છવનચરિત્ર, સવાદ, પ્રવાસવર્ણન, તીર્થપરિચય વિગેરેને સ્થાન મળશે.

નહિ સ્વીકારાયેલા લેખો ને દખાવખર્ચ નહિ મોકલવામાં આવ્યું હોય તો ખીજો મહીને રદ થશે.

કોઈ પણ પ્રકારનું લખાણ પ્રગટ કરવું ન કરવું તે તંત્રીની પવિત્ર લાવના પર નિર્ભર રહેશે.

માસિક માટેનું લખાણ સારા અક્ષરે, શાકીયી ને કાગળની એકજ બાજુએ લખાએતું હોવું જરૂરી છે.

માસિકમાં ગુજરાતી દિ-દીના જે વિભાગ એટલા માટે રાખવામાં આયા છે કે, બહેાળી જનતાના કાન સુધી તેનો પવિત્ર-મંગલ શ્વનિ પહોંચી શકે. તેમજ ઉત્તરવર્ગના સાક્ષરસ્ત્રીના સત્સમાગમમાં અવાય.

તત્રી સાથેનો તમામ પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે જ કરવો; તેમજ બદલાનાં પત્રો પણ ત્યાં જ મોકલવાં.

તંત્રી:—'મંગલ',

રીસાલા બજાર,

નવા ડીસા. (ઉ. ગુ.)

વ્યવસ્થા:—

આ માસિક દર માસની તા. ૨૧ મીએ નિશ્ચયિત પ્રગટ થશે.

સરનામાનો ફેરફાર તુરતજ જણાવો કે અંક ગેરવશ્વે બંધ નહિ.

આ માસિકનું લવાજમ (૧) મફતજાલ સંઘવો, રીસાલા બજાર, નવા ડીસા. (ઉ. ગુ.) (૨) શ્રી. ઇન્દોર નેન શ્વેતાબ્જર સંઘની પેટી, પીપલી બજાર, ઇન્દોર સીટી, એ ઠેકાણે બરી સકાયે.

લવાજમ વ્યવસ્થા અંગેનો પત્રવ્યવહાર પણ તંત્રીના સરનામે કરવો.

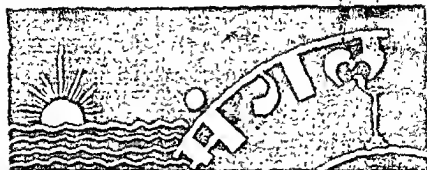
વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩-૦-૦ પદ્ધેશ માટે : શિલ્પિંગ ૭.

મંગલ તાણખા. ————— ચીમન શાહ.

૧. નમ્રતા એ મહત્તા પ્રાપ્તિનું પ્રથમ પગથીયું છે.
૨. મૌન એ શક્તિની ચાવી છે.
૩. બહુ ઉતાવળ તેમજ અધીરાઈ હાનીરૂપ નીવડે છે.
૪. મગજ થાકી જાય ત્યારે કાર્ય કરતા અટકી જાયું.
૫. કોઈની આજીવીકા તોડવી નહિ.
૬. પોતાના થોડા લાભ માટે બીજાનું મહાન નુકસાન ન કરવું.
૭. સુંદર દેખાયું તે કરતાં સુંદર બનવું વધારે સારું છે.
૮. દુઃખના અંગ આજસ અને દરિદ્રતા છે તે કદી ચૂકવું નહિ.
૯. અજ્ઞાન ધાય એટલે લાંઘણ એમ્મી લેવી.
૧૦. ઉગાઉ નહિ પણ ઉઠાર બનો.
૧૧. જેન લાભ વધુ તેમ લોભ વધુ.
૧૨. સમય વગર સાચી કે સારી વાત પણ ન કરવી.
૧૩. કોઈપણ બાબતમાં ઉતાવળથી મત બાંધવો જ નહિ.
૧૪. કામ હાથ પર લેતાં પહેલા હેતુ અને પરિણામ બીચાર્યા પડવું લીધા પછી તે પૂર્ણ જ કરવા.
૧૫. અસંભવિત વાત સાચી હોય પણ ન કરવી.
૧૬. જોડુકમી કરતા બંધુપણથી સારું કામ લેવાય છે; તે ધ્યાનમાં રાખવું.
૧૭. ઝોછા ભોજનથી માણ નીપજતું નથી; પરંતુ વધારેથી સંશય છે ખરો.
૧૮. ઉત્તતિના બીચારે ઉત્તતિના સ્થાને પહોંચાડે છે.
૧૯. જેની-તેની સાથે મેત્રી બાંધવી નહિ; પરંતુ પાત્ર જોયાં પછી બાંધવી યોગ્ય છે.
૨૦. કારણ વગર મગતું માન શંકા ઉપજાવવા જેવું છે.

આ માસિક 'ધી નવાજ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ, ડીસા' માં અંપ્રકાશિત મોહનલાલ મહેતાએ છાપ્યું અને શ્રી. મહત્તાજ સંઘનાએ 'મંગલ' કાર્યાલય, ડીસાથી શ્રી કન્હોર જેન સ્વેતાંબર સંઘની પેટી તરફથી પ્રગટ થયું.

॥ तमसो मा ज्योतिर्गमय ॥

पृष्ठ १ ॥ शुभ आरंभ १९४८ ॥ अंक ४

सत्यनो महिमा !

सृष्ट्यामि पित्रं कुर्वहा, एतयोवरप मेशायी

सत्यं पापं कर्मं मोक्षदा ।

सत्यने त्रिपे धृति इहे ! ओम्भां भक्त वपेत्ते। शुद्धिमान् पुरुष
तमाभ पाप-कर्मने नष्ट इहे छ !

—भी आचार्यसंगे भूय.

भाट्ट—गमे तेरा आहंता संयोगेभां, गमे ते स्वयानक स्थले
हे। एतां सत्यधी तजभाय वेगगा न धेहा ! मन-वचन-ज्ञायानी
अहंतामना वो सत्यभां निज दृष्टन सर्वस्व निदागने। शुद्धिमान्
पुरुष ईश्वर प्रजातिहता आभिहारी इही, कर्मदा स्वभनना आनंद
वधे परचंदे छ.

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

१८ नंभीः—मफतजाम्भ संघवी. ★

સમયનો સૂર.

પાતવાનમાં બદલા અને અધિકારની યાત આગળ લાવખ
ઓ તુમ્હે માનવ, તારા ધર્મનું તને જ્ઞાન છે કે નહિ?

આસપાસ ઉછળતા રૈતન્ય-તરંગોની વચ્ચે તું ઉભો છે તે
જાણે છે કે નહિ?

દાર થા. ઉંચે જો. દોડતાં વાહાને પૂછ: તમને શું મળે છે
અનર્ગળ જળ વરસવાના બદલામાં.

સમજ્યો હોય તો સિંધુકલ્યાણ છાડી દઈ, હૈદર બન.
આપતાં શીખ. ને તનેય એક દિવસ સમજ્યો કે લેવાં માટે નહિ,
માનવી ત્યાગવા જન્મે છે.

★★ વિષય દર્શન. ★★

ગુજરાતી.

હિન્દી.

સંપ્રમ.

આત્મોન્નતિકે ત્રીન સાધન.

પશ્ચિમવાસીઓ કેને વિષે શંકાશીલ
છે તે આત્મા છે જ.

સત્ય સ્વરાજ્ય કા ધ્યેય.

સ્વદયાણુ.

ગગનના તારા.

દેલવાડા.

સાચી દૃષ્ટી.

સાહિત્ય ઝરણુ.

જોયું તે લખ્યું.

૧૯૪૪.

અવતન ભારતીય સંસ્કૃતિ.

૧૫૧

૬૫

૧૫૨

૬૫

સંયમ. મ.

સંયમ એટલે કાણુ—

તેના મુખ્ય ત્રણ પ્રકાર: મનનો સંયમ, વાણીનો સંયમ ને કાયાનો સંયમ.

મનનો સંયમ:—મન છે તો ભણે એ રમતું રહે અગમ-નિગમમાં. આણુની અંતરાય ને માંડરો એની નિર્દોષ રમત આડે. ફક્ત સંભાળવાનું એટલું કે એ કાર્કનાય અકસ્માણુની, અહિતની, અમંગલની મેલી, માલ વિનાની વાતમાં જોતજોત ન યાય. અને તો એમ યયું તો માની સેજો-કે ધરણી ધૂળવતા બાકીરને પણ અવનતિના ગર્તામાં ધકેલી દેશે.

મનને તો જોડવા દેવાનું હોય—આતંદના ઉર્ધ્વપદે. એને તીચે, માગે જતાં વારણું એનું નામ મનનો સંયમ.

વાણીનો સંયમ:—છબ મળી છે બોલવા. માટે તેને પકડી તો, નજ રખાય. પરંતુ એ છહવાં વડે એણું બોલતું કે જેનાથી કાષ્ટનુય દિલ ન દુશાય, શત્રુતાની માત્રા ન વધે, સંકુચિતતા કે વાગાંધી પ્રવેશવા ન પામે.

આપણામાં કહેવાય છે કે, 'છમમાં અમૃત પણ છે અને જોર પણ છે' આપણે સહુ અમૃતના અધિકારી છીએ ને આપણાં વેણુ પણ અમૃતનિદાંજ હોવાં હો. સત્ય. સ્નેહને સૌન્દર્યનાં મૂર્ત રત્નપો સર્જવા માટે મળેલી છહવાને

વાણીના સંયમનો પાઠ લણુનારા માટે-ઓખું બોલવું, જરૂરી બોલવું, સાચું બોલવું, અદ્વિતકર બેલુ ન કાઢવાં, ગંદાં, સડેલાં વાક્યો ન ઉચ્ચારવાં એ ખાસ જરૂરી છે. સમેજનતું નથી કે પવિત્ર અત્ર-જળથી પોપાના મનુષ્યને અપવિત્ર બાપા કેમ ગમી જાય છે ?

વાણીમાં વર્ણાકરણ રહેલું છે. હૃદયસ્પર્શી હોય જોના શબ્દો તે ઓછું બોલે તો પણ ઘણું બોલનારા અણુસમજી કરતાં વધારે બોલ્યો ગણાય કારણ કે તેના શબ્દ-શબ્દ શુદ્ધ આત્મસ્વનો રણકો હોય છે કે જે વાતાવરણમાં શુદ્ધ બાવદીપક પ્રગટાવે છે. ત્યારે અણુસમજીનો શબ્દ શબ્દ તણખા વેરના અંગાર શો હોય છે, કારણ કે તે જાણતો નથી હોતો-વાણીના સંયમનો મહિમા.

બોલવું ખરૂં, પણ જરૂરીતિત્તમકર. ખીનજરૂરી, અદ્વિતકર વાણીપ્રવાહને શક્યો તેજ વાણીનો સંયમ.

કાયાનો સંયમ:-શરીર મનુષ્ય છે સંસાર સાગર તરવાને, તે દિશામાં તેને જોડેલો સદુપયોગ થઈ શકે તેટલો દરજો તે વાણી માત્રનો ધર્મ છે.

અંતરતોળે જાળજળતા બાવ રચના ઉપર નિર્માણ થએલી કાયાની કલામય ઇમારતને બહારના દેખાતા જાળજળતા પ્રદેશો વચ્ચે ફેંકી દેવી તે એક આર્થ પુરુષ યા સત્તારીનું લક્ષણ નથી.

વધતા જતા પરિવ્રંદને પરિણામે ભંગતમાં સુખ વંધ્યું કે દુઃખ તેમાંથી પણ ઓછું થયું તે ઇનિહોસના અભ્યાસીઓથી અજાણ્યું નથી.

કાયાનો સંયમ ખોસવવાને બદલે, મનુષ્ય આજે સંયમને કાયાના શુદ્ધાંશ તરીકે વેચી રહ્યો છે. સંયમ આજે કાયાની સેવા બળતે છે. દોષા આજે સેવ્ય બની છે, સંયમ સેવક બન્યો છે. દુઃકાષ્ઠમાં, શરીર પૂતળ છે. આત્માને રથાને અને આત્મા વેલવણી રહ્યો છે શરીરને કેકાણે. કહો ! આવો અવળો ત્યાય કુદરત ક્યાં સુધી માંખી ચકરો ?

વૃત્તિઓને મંદતાને ટાળી, ઉર્ધ્વગામી વિચારસરણીના આરાધક બની; 'સદ્ગુણ' કેદાણુ કરતાં, દરતા દુઃવાણુપથે આગળ વધવા માટે, સંયમ એ એક અતૂટ શક્તિ છે.

રોમરોમે પ્રજવતી ઊર્મિમયતાના મૂળમાં સંયમજ રહેલો છે.

પશ્ચિમવાસીઓ જેને વિષે શંકાશીલ છે તે આત્મા છે જ.

લેખક: ————— પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ.

હાલનું વિદ્યાન કહે છે કે, “આત્મા સયોગથી ઉત્પન્ન થએલો ચૈત-
ન્યાત્મક પદાર્થ છે, તે કોઈ સ્વતંત્ર પદાર્થ નથી.” ભારતના પ્રાચીન દર્શનકારો
કહે છે કે, “આત્મા છે. વિશ્વમાનો તે એક સ્વતંત્ર પદાર્થ છે.”

શ્રી. હરિભદ્રસુરિ કહે છે કે, “આત્મા સ્વતંત્ર પદાર્થ ન હોય, તો
પ્રાણીના અને ખાસ કરીને માનવ-જીવનમાં પ્રગતિ જેની કોઈ ચીજ જ
સંભવી ન શકે.”

આત્માની પ્રમાણગૂત અને શુદ્ધિમાલ સાબિતી માટે-શ્રી. હરિભદ્રસુરિએ
ધર્મ સંમેદણી નામનો-સગભગ પોણા બે હજાર ગાયનો-તત્ત્વભંડૂર ગ્રંથ
રચ્યો છે. અને તે સરજતાથી સમજી શકાય તે માટે-શ્રી. મહાયજ્ઞાનરજી
મહારાજે-તેના ઉપર વિસ્તૃત ટીકા રચી છે.

દુઃખની વાતતો જો હું કે, સાળા-કોમેલોમા વિદ્યાનનો અભ્યાસ કરતા
યુવક-યુવતીઓ પોતાના દેશના મહાન સંમોદકોના વિચારો કે અ-ધોનો સામાન્ય
આલો-પરિચય પણ મેળવતા નથી અને તેને બદલે અપૂર્ણ અને અદ્ધર વિચાર
સરણિ ઉપર રચાયેલા તેમજ જીવનના ધ્યેય અને વ્યવસ્થામાં યોગ્ય દોષવર્ગી
આવવામાં તદ્દન પાગળા મા તે અવજે માર્ગે દોરવી જતારા વિદ્યાનના નિગ્રહ
વિષયો પાછળ સમય, શક્તિ અને ધનનો અત્યંત ખર્ચ કરી રહ્યા છે. ઉન્નતિની
આશાની સંજ્ઞાના વર્તમાનમાં દરુપમાન અવનતિ સિવાય બીજા કયા અવસ્થામાં
પ્રાપ્ત થઈ શકે તે ?

આત્મા છે. આત્મા તમારા શરીરમાં છે. તમારો જ આત્મા તમાગ
શરીરમાં છે. તમારો આત્મા તમાગ જ શરીરમાં છે. તમારો આત્મા તમાગ
શરીરમાં જ છે તમાગ શરીરમાં તમારો આત્મા છે જ.

તમાગ શરીરમાં તમારો આત્મા નખતો કોગા બાગ, વાગ તથા શરીરના

શરીરના પોસાણ વાળા ભાગમાં નથી. કેમકે, નખનો કાળો છેડો કાપવાથી દુઃખ થતું નથી. વાળ કાતરવાથી દુઃખ થતું નથી. મોઢાના, નાકના કે કાનના પોસા ભાગમાં સોય રાખવાથી દુઃખ થતું નથી. પરંતુ કાળા ભાગ કરતાં વધુ નખ કપાય, વાળ મૂળથી ખેંચવામાં આવે, કે પોસાણ સિવાયના ભાગમાં સોયની અણી મૂકવામાં આવે તો તરત જ દુઃખ થાય છે. નખ બળવા લાગે છે, વાળ ખેંચતાં આંખમાં પાણી આવી જાય છે. અને સોયની અણી ત્યાં લાગતી હોય ત્યાં તમતમાટ જણાય છે.

માટે આત્મા તમારા શરીર જેટલી જગ્યામાં જ રહેલો છે. શરીરની બહાર નથી.

દીવાના પ્રકાશની જેમ જગ્યાનાં સંકેત-વિકાસ પ્રમાણે, સંકેત-વિકાસ પામવાનો આત્મામાં શુદ્ધ છે. તેથી નાના કે મોટા શરીરમાં તે નાનો કે મોટો થઈને રહી શકે છે.

ધડીઆળ વખતે સર ચાલે છે. ટકારા મારે છે. દિસાખ ગણવાનું મંત્ર દિસાખ ગણી આવે છે. લોખંડનો માણસ અંદર ગોઠવેલા સંચાને લીધે અમુક મિનિટ સુધી આરામ વિષે ભાવણ આવે છે. એ ઉપરથી એ બધામાં ચૈતન્ય હોવાનો ભાસ થાય છે. પરંતુ વાસ્તવિક રીતે તેઓમાં ચૈતન્ય હોતું નથી. માનવજાત ગોઠવણોને પરિણામે એ બધું થતું હોવાથી તે સર્વ પરાધીન પ્રવૃત્તિ પોતાની મેળે-સ્વતઃ એ સમજી એ મંત્રો કરી શકતાં નથી.

વિશેષમાં-પ્રાણી માત્ર ખાય છે; અને તેમાંથી પોષણ મેળવીને પોતાની મેળે મોટું થાય છે. એ પ્રમાણે કોઈપણ જંતુ ખોરાક લેતું નથી. અને પોતાની મેળે મોટું પણ થતું નથી. શરીરમાંથી ખાંડ ગનાવવાના કારખાનામાં એક તરફથી એક સંચો ગાડાને ગાડાં શરીર પોતાનામાં ખેંચે છે, પરંતુ તેમાંથી તે પોતે જસપણ પોષણ મેળવી શકતો નથી.

બળી, પ્રાણીના શરીરમાં હાડ, માંસ, ચામડી, લોહી, મેદ, હાડકાં; મગજ, વીર્ય, વિજેર જે પ્રકારના હોય છે; તેવા કાષ્ટપણ સંચામાં હોતા નથી અને પોતાને માટે પોતે, તે સર્વ ધાતુઓને ઉત્પન્ન કરી પણ શકતા નથી.

એટલે, દરેક શરીરધારી પ્રાણીઓમાં પોતાની આવશ્યકતા પ્રમાણે પોતાની મેળે, મુશ્કેલી ભરેલા સંચોગોથી પાછા ફરવાની અને અનુકૂળ પદાર્થ તરફ જવાની પ્રવૃત્તિઓ કરતી જોવામાં આવે છે. દા. ત. કીડી ગોળ તરફ ઢોડતી

આ ઉપરથી જે વખતે જોવા સંધ્યો, તે પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિ કરવી કે ન કરવા તથા કેવી રીતે કરવી તેની સમજવશક્તિ પ્રાણીઓમાં કાયમી રહેલી હોય છે અને જરૂરના પ્રસંગે તેને કામે લગાડે છે. તેથી ચેતના સમજ શક્તિ તો કીડીને જન્મથી જ મળી હોવાનું જણાય છે. અને જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે તે તેના ઉપયોગ કરે છે. એ ઉપરથી, કીડીના શરીરમાં આત્મા છે, એમ આપણે જાણીએ છીએ એટલા જ માટે ઉપયોગને આત્માનું લક્ષણ કહેવામાં આવ્યું છે ઉપયોગનો અર્થ - 'જ્ઞાન શક્તિનો વપરાશ' કરવામાં આવેલો છે.

જ્ઞાન શક્તિ આત્મામાં કાયમી હોય છે. પરંતુ આપણે જાણી શકતા નથી. આપણે ત્યારે જ તે શક્તિને પારખી શકીએ છીએ, જ્યારે એક પ્રાણી સ્વહિતાહિતની દૃષ્ટિએ તેનો ઉપયોગ કરે છે.

‘લક્ષણ એટલે બીજાને ઓળખવાની નિશાની માટે ઉપયોગ એ-ચૈતન્ય-વતા-પ્રાણીને ઓળખવાનું લક્ષણ છે.

હવે, જો કીડીમાં પ્રથમથી જ્ઞાન શક્તિ ન હોય તો, જરૂરીઆત વખતે તેના વપરાશ તે કઈ રીતે કરી શકે? માટે તેનામાં તે શક્તિ તો પ્રથમથી જ હોય છે.

આ ઉપરાંત પણ, કેટલાક છોડો સંવમી, પરાપકારી, ને તપસ્વી તરીકેનું છબી ગાંઠે છે. ખાનપાન અને છવનની જરૂરીઆતો ઉપર તેમને બહુ આસક્તિ હોતી નથી અસાધારણ ધીરજ, સર્વ સાથે બહુભાવ, ઉચ્ચ પ્રકારની સતોષવૃત્તિ, શાંતિ, ઉચિત સમજવાની અને કરવાની અસાધારણ શક્તિ, મીઠો અવાજ, મુઠર ગંધ, દવાળું ઘટિ, તર્ક શક્તિ વિગેરે પ્રકારના ગુણો ધરાવતા માણસો પણ જગતમાં જડી આવતા હોવાથી તેમજ અતરતે-જના વિવિધ પ્રયોગો દગગોચર ચતા હોવાથી માનવજન પડે છે કે તે અધુ આત્મા વિના ન હોઈ શકે, એટલે કે આત્મા છે.

શ્રી હર્ષિભદ્ર સ્મિતરણ મહાગજ કહે છે કે, ‘યોગસિદ્ધિના ગુણો પૃથ્વી વિગેરે ચાર કે પાંચ જુતોમાં કે તેના સમુદ્વેષ શરીરના સજવનાં નથી. પરંતુ તે ચાર કે પાંચ જુતોના ગુણોથી જુદા ગુણો ધરાવનાર મર્ધ જુદી જ પરંતુ એ યોગીઆના યોગની સિધ્ધિ અને ૪૩ પદાર્થોની (વૈજ્ઞાનિક) સિધ્ધિઓ તદ્દત જુદા પ્રકારની છે માટે બ-નેયના મૂળ પદાર્થો પણ અલગ છે’ જો તે અવજા ગુણો શરીરના જ સ્વભાવ મુજબના હોય, તો છવના શરીરવાળા પ્રાણી મિત્ર-વમાં પણ જણાવી જ નોંધીએ. પરંતુ કોઈ કોઈ એ જણાયા.

- એથી એ નહીં થાય છે કે, હિત સ્વર્ણા ગુણોવાળો આત્મા નામનો પદાર્થ છે, જગતમાં તેનું અસ્તિત્વ છે. અને તેથીજ માનવોના અને પ્રાણીઓના જીવનને લગતી અનેક પ્રવૃત્તિઓની વિચારણાઓ અને યોગનાઓના અસ્તિત્વને અવકાશ છે. નહીંતર ખુંડુ શુન્ય જ રહે.

હાલનું વિજ્ઞાન જ્યાં સુધી આત્મા અને તેની શક્તિઓ તથા જીવનમાં થતી કે જણાતી તેની અસરથી અસાત છે, ત્યાં સુધી તેના હાથમાં જગતના વિજ્ઞાનનું રહસ્ય આવ્યું જ ન ગણાય, અને ગમે તેટલી શોધો કરી હોય પરંતુ તે બધી માટીમૂસી જ લેખાય કેમકે હજી તેઓના હાથમાં આત્મા આવ્યો નથી, તેની શક્તિ તેઓ જાણી શક્યા નથી, ત્યાં સુધી તેમણે કરેલી નીતિ નિયમોની શોધ પણ ખિન પાયાવાર જ લેખાય કેમકે આત્માની શક્તિઓ કેવી કેવી અને કેટલી હદ સુધીનું જાણ બતાવનારી છે, તે નક્કી થયા પહેલાં, નક્કી કરેલી નીતિ નિયમોની વ્યાખ્યા અને વિવેચનો અધુરાં જ રહે છે. ત્યારે ભૌતિક શોધખોળમાં પણ એક અમેરિકન વૈજ્ઞાનિકના કહેવા પ્રમાણે પાશરમાં પહેલી પુણી જ છે. કેમકે કુદરતના ગર્ભમાં હજી શા-શા અગમ્ય કાયદાઓ છુપાયલા છે, તે ઉદ્દેશવાના હજી બાકી છે. આજની શોધ આવતી કાલે ખોટી પડે છે, અપૂર્ણ હોય છે, વાંદરામાંથી માણસો ઉપજવાની ડાર્વિનની શોધ ટાલા પહોરના ગાંધાં તરીકે અમેરિકાના વૈજ્ઞાનિકો બંદરે કરી રહેલ છે.

આ સ્થિતિમાં આત્માને મુખ્ય રાખ્યા વગરની આજની વૈજ્ઞાનિક શોધો કેવળ હવાઈ-મહેલકપ છે. પ્રો. આર્થર્સ્ટીને તેના તત્ત્વોની સંખ્યા ઘટાડી છે અને તેની સાપેક્ષતા સાબિત કરી છે. ત્યારે ભારતમાં ઝીણુંવટબરી રીતે આત્માની શોધને સંપૂર્ણ કરનાર પહેલાંઆડવામાં આવી છે અને તેની સાથે જીવનમાં જરૂરી બાબતોના વિજ્ઞાનની શોધને પણ એવી જ રીતે લગભગ પૂર્ણતાએ પહોંચાડેલી છે. જેથી કરીને માનવજાતને નવી શોધો કરવામાં વખત, ધનવ્યય અને શક્તિ ખર્ચવાની હવે જરૂર નથી. થયેલી શોધોનું અને તેના સદુપયોગનું જ્ઞાન હિજરતી પ્રજાને તેમના જીવનની સુખવરણ માટે આપવાની જરૂર છે.

તેને બદલે આજે એ બધી વસ્તુઓ બાજુએ રીખીને, 'કમ જાણે જગતમાં આજ સુધી એ દિશામાં કંઈજ બન્યું ન હોય' એમ અહિંત માની લઈને કરોડો માણસો વિજ્ઞાનની શોધમાં રોકાયા છે. રાજાના રાત દિવસ કામ આપે છે અને નિત્યના અખજોના મોટે ખર્ચ ચક્ર રહ્યો છે. સંખ્યાગંધ પ્રાણીઓના જીવનને બોગે અને અનેક માનવોની ખાનપાન વિગેરે સાદાઈથી ભરેલી અને અદ્યપખર્ચાળ જીવનની જરૂરીઆતોને બોગે-એ તરફ ધન ખર્ચી

ત્યારે માનવજાત પાસે કરોડોં વર્ષોથી મેળવાયેલી સારી મિલકત છે. સોના, ચાંદી, ઝંઘેરાત અને રત્નો જેવાં અનેક સારી વસ્તુઓના શોધેના ખર્ચના છે. તેને સાચવવાની તેમજ સંરક્ષણ કરવાની જાન તો આજુએ રહી, પરંતુ 'તેનો નાશ થાય તો પણ હરકત નહીં'. એટલે સુધી ઉપેક્ષા કરવામાં આવી છે. તો પછી તેનો નાશ અને હુકમોગ કરવામાં આવે તો માનવજાતને કેટલું નુકશાન થાય ? તદુપરાંત તેના કરતાં વધુ ખૂબ, અપૂર્ણ અને આડે માર્ગે દોરવનારા વિજ્ઞાન તરફ માનવીના મનને કેન્દ્રિત કરવું, તેની પાછળ વ્યસાધારણ ખર્ચ, શક્તિ અને વખતનો ઉપયોગ કરવો, એથી માનવજાત કેટલી નીચે જઈ પડે !

મી. મેગના કહેવા પ્રમાણે આજની શોધો પાછળ કાઈ સદ્દેશુ જણાતો નથી. હેતુ સૈદ્ધાંત યુરોપના કેટલાક માનવોને જગતના અગમ્ય તત્ત્વો જાણવાની ઇચ્છા થઈ. તેઓએ તે અંગે ઈર્ષક શરૂઆત કરી, એટલે હવે તે પશુ મૂળતું નથી. અને તેજ ધોરણે અને માર્ગે જગત-આંખો મીચીને આગળ ને આગળ દોડી રહ્યું છે. પશ્ચિમવાસીઓએ જો ભારતમાંથી વૈજ્ઞાનિક સત્યો મેળવવા મંચન કર્યું હોત, તો તેમને બધું મળે તેમ હતું. અજ્ઞાત તે તેમને સીધી રીતે ન મળત. પરંતુ ચિંધ્યાભાવે, ગુસ્સા પાસેથી તે મેળવવાની મહેનત કરી હોત તો આજે અજાણના ખર્ચે જે મેળવ્યું છે, તે, તેઓ ક્યારનું મેળવી ચૂક્યા હોત. યુરોપ જળથી જ વિજ્ઞાન-કરિદ્ર તો હતુંજ, તેની પૂર્તિ કરવા જતાં તેણે માનવજાતને ભયંકર જોખમમાં ઉતારી દીધી છે અને હવે કેટલા જોખમમાં ઉતારશે તેની કલ્પના કરી શકાતી નથી. વિનાશક આયુધો અને વિનાશક જંતુઓની શોધ એ આજની શોધોનો સાક્ષી સરવાળો તો આપણા જાણવામાં આવ્યો છે. અને 'તેનાથી ભવિષ્યમાં સોડોનો રોગ મલાડી શકાય' એવી દલીલ તો દારૂ વેચનાર દુકાનદારનો-શક્તિ, રક્ષિત અને તાબાત આપવાનો દારૂમાં ગુણ છે. એવી જાહેરાત જેવી દિલ્લે એ ચીજો મનાવવા તરફ આકર્ષવાની માત્ર વિદેશી જાહેરાત છે. તેમાં કશો સાર નથી.

ખાસ પશ્ચિમવાસીઓએ તો હાલની શોધોથી તદ્દન અગ્રગ પડી જવું જોઈએ. અને આત્માને કેન્દ્રમાં રાખીને આગળ વધવું જોઈએ. તેજ ભયંકર નુકશાનોમાંથી ઉગરી શકાય એટલા જ મારે મુક્તિ જેમનું જીવનધ્યેય હતું તેવા અનેક મહર્ષિઓએ-આત્માનું લક્ષ્ય, આત્માને યોગ્યતાની નિશાની તરફ, ચૈતન્ય શક્તિરૂપ-જ્ઞાન દર્શનને તથા તે જો શુદ્ધાના વપરાયરૂપ ઉપયોગને જણાવેલ છે. તદુપરાંત ચારિત્ર-તપ-વીર્યને ચૈતન્ય શક્તિના લક્ષ્યરૂપ જણાવેલ છે. એટલે આત્મા વિશે શંકા રહેવાનું કાઈ કારણ રહેતું નથી.

માટે આત્મા છે, એટલે ત્રિકાળમાં છે, હવે ને હવે તેમાં લેણ માત્ર

★ ગાનની ★ તારા ★

★ ★ ★ : મહત્તાલ સંઘવી. : ★ ★ ★

★ ૨૯ ★

કુવિચાર ને દુર્ગંધમાં ભેદ શો ?

મનની દુનિયામાં અન્યના અકસ્માલના ઝેરી પવન ફૂંકાય તે કુવિચાર. પૃથ્વીની પીઠ પર અનેક નાના-મોટા જગાશયોનાં અંધિવાર જળ ગંધાય અને તેમાંથી જો ગંધ પ્રગટે તે દુર્ગંધ.

દુર્ગંધવાળા રથને જતાં કે તે રથના પાસેથી પ્રસાર થતાં નાના-મોટા અનેક નાક આડો ફમાલ રાખે છે — રખેને તે દુર્ગંધ તેમના નાકમાં પેસી જાય ! દુર્ગંધથી બચવા માટે નાક આડો ફમાલ ધરતા તે-તે સ્ત્રી-પુરુષો તેમના મનની દુનિયામાં વાતા કુવિચારના રાગ-દોષભીના પવનથી દૂર રહેવાના પ્રયાસ કાઢે છે કે રહે છે ખરા કે ? કે પછી સદુ કેવળ જન્મે દેહની સારસંસાળ રાખવા માટેજ આ પૃથ્વીમાં જન્મ્યા છે !

★ ૩૦ ★

મધરાતે ઉમંગેર સગિના તટે ડરવા ઓળા. સમજે અધિકાર જામ્યો હતો. સરિતાનાં તેજવર્ણાં જળ શાન્ત-શાન્ત આગળ વહી રહ્યાં હતાં.

એકલો હતો છતાં અને લાગ્યું છે-હું એકલો નથી. કાંઈક મારી સાથે છે. તે કાંઈક તે કાણુ તે હું તે પજો કદી ન શક્યો. પણ જ્યારે મેં મને તે કાંઈકથી અલગ માનવાની હેસ્ટી કમ્પના લાગી, ત્યારે હું એકાએક મૂંઝાઈ ગયો. અને સમસ્ત જગતના અસ્તિત્વ વિશે-બેચારબેચાર અતીતે-વિચાર કરવા લાગ્યો. તેવામાં દૂર ગમનમાં ચળકતા તારા વરસે મારી નજર મઠ ને ત્યાં મેં મને વાંચ્યો એટલે ઝાંડી શાંતિ વળી.

—ત્યારે તે કાંઈક તે કાણુ ?

★ ૩૧ ★

અમે બંને ધરતી અગાસીમાં ઉભાં હતાં. પુનમનો ચન્દ્ર ગમનમાં તરતો

‘મારા ખજે કાંચ-મુઝીને તે બોલી: ‘પેલા ચન્દ્રથી ૫ વિશેષ રૂપાળા તમે લાગો છો.’

હસતો હસતો હું બોલ્યો. ‘કેવળ તારી નજરમાં.’

‘ખીર્જની નજરે તમે એવા ન દેખાઓ પ્તેમાં જ મને તો લાભને !’
મારા નયનમાં નયન-પરોવતી તે બોલી.

‘ત્યારે તો તું સ્વાર્થી ?’

‘કંઈ રીતે ?—’ તે બોલી, ને દેખતી ઘરમાં છપાઈ ગઈ. ચન્દ્ર પણ
વાળમાં છપાઈ રહ્યો હતો.

★ ૩૨ ★

પગલે-પગલે જે ડાંખે છે મુજ આત્મગૌરવને-તે મુજ નામ. નામની તે
વજ્રકિરણોને મુજ શરીરની તસનસમાંથી ખેંચી કાઢી. હથેળીમાં લઈ મસળી
નાખીય ચૂર્ણતી માફક ને ચોક જ ફૂકે ઉઘાડી દર્શન દુનિયાઓની પાર.

—પછી નામ હજારો રહને વિહરીશ ગાનાગીની અન્ય દુનિયામાં !

★ ૩૩ ★

હું છો તો હું બાળક છું. ‘પા પા પગલી’ માંડ યીખ્યો છું. ખાડા-
ટેકરાળી બોમં ખુંદનાં નાચુક પ્રસંગો મેં જોયા નથી. હેમંતની અંગ
વીંધતી હવામાં હું બહાર નીકળ્યો નથી ઘરમાં બેસીને મોટી વાતો કરતાં તો
સડુને આવડે.

જ્યારે કામ પડશે સાગર ઉલેચવાનું ને પર્વત શીખરે નૃત્ય-ગીત
આરંભવાનું ત્યારે જ સમગ્રશે મહિમા છવનના જોમવંતા પ્રવાહનો. પડ્યાં
ખોર વાપ્યાં ખાપ તે ન ચણાય જવામર્દ — જવાહીર.

ઉર્મિઓ ઉઝાળતા અદ્દાત જલધિનલમાં ફૂંકી મારી-મોતીના મુદ્દા
ભરી ખાવે તે જ સાચો વીર.

★ ૩૪ ★

હો નાથ ! મારા અંતરની રસાઈ જુમિ ઉપર તારા નામનો અમરમંડા

ઉન્નતમાં ઉન્નત સન્તાસવામી સમક્ષ પશુ તારા સ્નેહનો એ કડો મૂકી ન પડે, તે તું અરામર જોજે ગદાશા! ને નાનામાં નાના જીવને પશુ ત્યાં 'અમય'ની ગદામોલી ભેટથી વચિત રહેવાનો સમય ન આવે એ પણ નજરમાં રાખજે!

ગમે તેમ તોય હું માનવી-ને તેથી અલ્પ મણાઈ તારી તુલનામાં. તારા હેનાળ હાય સદા ફેરવતો રહેજે મુજ શિર પર! ને દુનિયાના જીવોને કંઈ ને કંઈ આપી જવાની પારી જીવન-કંખનાને ફળવતી બનાવજે.

★ ૩૫ ★

ડોંડે-ડોંડે ઉછળતા તરંગોની પેલી પાર, દસતા પૂર્ણ ચન્દ્રની પ્રકાશ-રેખાને જીવવાને અધીર હું હૈયા! આંગણે વહેતી પ્રકાશ-ગંગાને ઉવેખીને ત્યાં દૂર-દૂર-દોડી જવાને શા માટે લલચાવે છે?

જ્યાં હો, ત્યાં તું તારી તેજનિર્મળ 'ભાવના'ને પ્રસારે! ને તું બધે જોતે જોવાને સમર્થ ફરીશ—કે જોતે જોઈતે તું દૂર-દૂરથી આંકણિય છે.

આનંદજન્ય સાર્કર્મની પાંખે જ્યાં ઉડતું હોય ત્યાં ઉડાય. કેવળ સોણલામાં રાચે 'કાંઈતો ય દિ' ન વધે.

★ ૩૬ ★

પાણીથી ય પાતળો ને આંખમાં આંત્રી ન ખરખરે એવો માનવ-માનવકુદની શોભારૂપ મેખાવ.

માનવી જ્યાં સુધી નિજની ભૌતિક અરિમતા વડે જ પોતાના આત્માની પ્રતિઆત્મ મૂલ્ય આંકતો રહે ત્યાં સુધી જગતમાં તેને પોતાના કરતાં વિશેષ મહાન કાંઈ ન દેખાય અને કદાચ કાંઈ મળી આવે તો પણ તેવું ભૌતિકવાદી જ!

ત્યાં સુધી માનવ જીવનની મહત્તાતો આંક-સંસ્કારના મુગધી તત્ત્વોને અવલંબીને—ન કાઢવામાં આવે ત્યાં સુધી સંસારને આત્માના સર્વ મરેકન્તા પ્રભાવની સાચી શક્તિનો પાકો ખ્યાલ ન આવે.

સત્ય, સ્નેહ ને સૌન્દર્યના નિર્મળ, વ્યાપક અગનદેશ પ્રતિ-માનવી જોટલું ઊંડુપન આદરી ચોકે, તેટલા પ્રમાણમાં જ તે-મહાન, પૂજનીય, સંસ્કારી, સાત્ત્વિક-સંપન્નિવાન ગણાવેો જોઈએ, નહિ કે વસ્તુઓના ઘડવાની લંબાઈ પહેળાઈ અનુભવે!

◉ સાચી દષ્ટિ ◉

પ્રિય શિશુ-મંત્રી શેરિડન પાર્લામેન્ટમાં રહેનીશ યુદ્ધ પર બાપલ્ય કરતો હતો ત્યારે થોડે જાહેરના એક મંદાનને આગ લાગી અને પાર્લામેન્ટના વિશાળ ભવનની આરીઓમાંથી તેના ભડકા જણાવા લાગ્યા. વધારે ધ્યાનથી જોતાં જણાયું કે આગમાં ઝડપાયેલું મંદાન શેરિડનની માલિકીનું થયેલ હતું.

પાર્લામેન્ટનાં કેટલાક સભ્યો આગ ચોક્કસવાને દોષી. પરંતુ શેરિડને શાંતિથી કહ્યું: “અત્યારે આખો જાહેર સજ્જામતિનો પ્રશ્ન વિચારી રહ્યા છીએ. તે પ્રશ્નને ખોનગી આશામીના હિતોનો વિચાર ન કરાય.”

તે પોતાના આખા ચિયેટરને તે શાંતિપૂર્વક આગથી ખાખ થતું જોઈ રહ્યો.

● આનું નામ તે રાષ્ટ્રવાદ ! કલ્યાણની નિર્મળ દષ્ટિ ! પોતાનો સ્વાર્થ ક્યારેય અનેક નિઃસ્વાર્થી જનોના હિતને કચરવા ઉત્સુક થતું આજનું રાષ્ટ્રવાદી માનસ કયાં અને સમુહગત કલ્યાણની સાચી ભાવના ધરાવનાર તે સમયના શુરવીરો કયાં ?

● આજના સામાન્યમાં સામાન્ય માનવીથી માંડીને લગભગ સત્તાધીશ સુધીના જનસમુદાયના માનસમાં સ્વાર્થનો દીડો જે ધર કરી રહ્યો છે તે તરફ દષ્ટિ દોડાવતાં ફક્ત એટલું જ કહી શકાય કે, અમે રાષ્ટ્રવાદી છીએ ની જૂઓ પાડનારા તે તે વર્ગના માનવોનાં હૃદય-રાષ્ટ્રવાદનું-સંગીત જૂજતાં હોવાને ગદલે ગૃહવાદના જ આસોસ્થાસ લે છે.

● જોને હૃદયમાં તમલા નથી ઉજળવળ ત્યાગની, તે માનવી કદી ન દીવાલી સહે નિજ રાષ્ટ્રધર્મને !

● રાષ્ટ્રવાદ માગી લે છે-મોટું મન; મોટાના દરવાજા તે ઉઘાડા હોય. જે તેમ કરવા સમર્થ હશે તે સ્વદેશ અને સ્વધર્મનો આગ્રહ દીપક કરશે ! ને જે જનો દેશને નામે પેટની જ વેદ કરતા છવતાં દશે તેમનો અર્દો કે જીજ્ઞે કયાંય ધડો નહિ ધાય.

● રાષ્ટ્રધર્મ અભાવવાનો આગ્રહ શક્ય થીખવાનો મળ્યા પાઠ આત્મધર્મ

જોયું તે લખ્યું.

લેખક:—શ્રી. પંડ્યા જયેશ્વરભાઈ ચૌહાણી.

આજે હિંદુ સમાજમાં આપણા પાવન સોળ સંસ્કારોમાં ઉપવીત ને લગ્નની જ દરતી જણાય છે. 'બાકીના તો નામની ક્રિયાજ, ને બહાઈ પશુ ગયા છે. ચાલુ સંસ્કારોમાં 'પશુ શ્રદ્ધા, ગૌરવને સાચી કર્તવ્યનિષ્ઠા રહી નથી. દંકળા રીતની રીતજ દેખાય છે. સંસ્કારોની ક્રિયા આજે ઉચ્ચ વર્ણ પતાવવા પૂરતી રહી જવા પામી છે. માનવ જીવનમાં લગ્ન જીવન મુખ્ય સંસ્કાર છે. આજે તેમાં જીર્ણોદ્ધાર લગ્ન મંચીથી જોડાનારા, બાર વહી જવા ન સર્જ્યા હોય હવે છે. આથી શારીરિક કળેઝાં સાથે મનનાં કળેઝાંની સંખ્યા પણ સારી છે.

શુદ્ધ પ્રેમ એ લગ્નનો આત્મા છે. પ્રેમનું ધામ એ પ્રેમનું જ પરમમંદિર છે. ત્યાં વાસનાને સ્થાન નથી, રોડે દોડાવે ત્યાં સ્વર્ગજ છે. લગ્નમાં વાલિકના શુભાવાધી જ વિધવાલગ્નની ખૂબ પડે છે. લગ્નના સંબંધમાં આદર્શ અને વ્યવસ્થાર બન્ને જુદા છે. આદર્શને હિંદની સન્નારી, આદર્શમયી-માતા, ધર્મ સમજ, પ્રાણી ખર્ચી પુત્ર સર્જવા, પુત્રને, પિયુષ, પાઈ ભદ્રાભાગ્યવાન બનાવવા ઇચ્છે છે. દેખાવ પુરતી જો સ્વતંત્રતા લગ્ન માટે હોય તો તેથી વધુ ચેપી રોગ દેશીશે. લગ્નમાં સંવનન રોડેલું સજન છે. રોડેલો વિકાસ છે.

શુદ્ધ વાંચકો! હવે પણ આપણી પ્રચલિત સુધારાને નામે આસતી લગ્ન પ્રયાને ફેરફાર કરવામાં ને શુદ્ધ વૈદિક વિધીસરે, લગ્ન મંચીથી શુભાવામાં દહાડા રહી બનશે, તો જ સ્વર્ગજ શુભની વાતો કરીએ છીએ તે અહીં આવી શકિતે સુખના આગરો દેસાવશે.

- ★ જીવનને બહાનું, સંજ્ઞા, શક્તિશાળી અને સમૃદ્ધ બનાવનાર
- ★ શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક તંદુરસ્તીનું પ્રથમ પંકિતનું,
- ★ અજોડ માસિક એટલે 'જીવન વિકાસ.'
- ★ હુંદક નકલ જ આના—તમારા ઘરમાં હોવું જ જોઈએ.
- ★ વા. ક. રૂ. ૪-૦-૦ માં ઘર ખેડાં મળે છે. યાદ રાખો પોતાની પદ્ધતિનું
- ★ (યુજરાતી) માસિક આ એકજ છે. આજે જ પ્રોફેસર બનીને લાભ લેવા.
- ★ લખો—'જીવન વિકાસ' પ્રાચીન વિદ્યાપીઠ, કલકત્તા.

卐 ફરજ. 卐

●—વિજય.

સંતાપનતા શ્રાવણ માસ હતો. નદી જનાસ તરપૂર વહેતી હતી. તરાપા જોસમંચ ચાલતા હતા. સામે પાર ત્યાં અનેક ઊનાડઓ તેમાં જોડતા હતા. સરિતાનાં ધોર-ગંજીર, ગીત-ગજનો સાંભળતો હતું તટ પર ઊંઘા હતો.

‘તેવામાં અચાનક ‘હરહર મહાદેવ’નો મગનજોદી નાદ મારા કર્ણપટ પર અથડાયો. હું ચમક્યો. સર્વત્ર દષ્ટિ દોડાડી, પણ નદીના પ્રયંક પૂરમાં કશું ન જણાયું નહિ.

રાદળમાં વિજળી ચમકે તેમ અચાનક મેં એક તરાપાને પાણીના મોગમાં ધુસતી જોયો-નીચો થતો જોયો. તરાપામાં જોડેલા માનવીઓ છવનતી આસાએ ‘હરહર મહાદેવ’ની જામે પાડતા હતા તારૂં તરાપાને કોંકો તરફ ખેંચતા હતા. પણ પાણીના વહેણમાં તેમનું કશું આશ્ચર્ય નહિ મેસાડ્યો ગજરાધ ગયા. તેમણે છવનતી મધુર આસા ઝાંટી દીધી. માનવટોળાં નદી પર ઊભરાવા લાગ્યાં, કિન્તુ હુમતાંને અચાનક કોઈ આમળ આમ્યું નહિ પાણીનો વેગ વધવા માંડ્યો. મહાઝરતા માતંગને હંકારે તેવાં અપંગ મોગ તેમાં જોજીવા લાગ્યાં. ઊનાગતી આંજી સરિતા, ચામાસામાં સાગર ન્વરૂપે ગર્જવા લાગી. વૈભવનો તેને અપચો થયો હતો

વરઆત અચાનક શરૂ થયો તરાપો દષ્ટિથી દૂરને દૂર થવા લાગ્યો. ચાર-ચાર માધવધી તરાપાને જોયી લાવનાર તારૂં પાણીની ડાડ ચાપેર આપને લોહી-હુલાણુ ધઈ ગયા પાંચ મિનિટ નદી અંદર તો પાંચ મિનિટ અદાર એમ તરાપો હીડાજો ચડ્યો.

તરાપામાં જોડેલા માણસો ગમના વેપારીઓ હતા. સ્નેહીને ત્યાં નેચો મગવાં જોડેલા ત્યાંથી પાછા ફરતાં તેમને માર્ગમાં સરિતા નદી. તરાપાવાળા કાળી લાઈઓને સારા પેસો આવવાની લાલચ જનાવી તેમણે તરાપો ઉપડાવ્યો. સવારના આઠ વાગે ઉપડેલો તરાપો અથડાતો-અથડાતો આગળ નર્ઈ રહ્યો હતો. પાણીનું પૂર તેને ગાગ દિનારા તરફ જતાં રોધિયું હતું.

અંદર જોડેલા કાલિલાલ નામના પગીસ વરના એક પુલાને હાંફતા તારૂં કહ્યું. “લાઈ, જોજો તરાપો ઊડ્યો! અમને સાગર-નરવા ધેર પહોંચાડજો. અમે તને મળીશું આપીશું.”

“ મેહ, જોસો મત. મારાથી જોલાવું નથી. મારું આખું શરીર ફાંકરીઓથી ડોલાઈ ગયું છે. મને મારી ટેક વહાલી છે. જોગિયાંમાં આસુ હશે ત્યાં સુધી તમને આંચ નહિ આવવા દઉં ? પૂર વંચે જીવે છે, મહાદેવનું રમરમ્ય કરે. તેજ આ બધાંમાંથી ઉગારી સકે તેમ છે. ”

આ સાંભળી સર્વના હોશ કોશ ગિરી ગયા. આરસ પ્રતિમાની જેમ સર્વે તરાપાને ઝોટી પડ્યા. ન કોઈ દાઢે કે ન ચાલે, તરાપો જોત જોતામાં અદક્ય થઈ ગયો. સબળા કડિ-કડિ ચાલી તેની પાછળ જવા લાગ્યા.

ઝેટલામા એક ગામ આવ્યું. નદી તે ગામમાં વળાંક લે. ડૂબતો. આવડતો તરાપો પણ તે ગામની નજીક આવ્યો. અંદર ખેડેલા દતાસ માનવીઓ છુવનની આશાએ ખૂમો પાડવા લાગ્યા. “ કાંઈ આવે, કાંઈ બચાવે ! અમે, ડૂબી જઈએ છીએ. ”

“ મનુ તું જાને ? તારાં બાપા તણાવ છે. મોટો તારું ક્યો છે તો અંદર કેમ પડતો નથી ? ”

“ મને કહે છે તો તું જ જાને ! મારાં બાપા તણાવ છે તો અંદર તારા મામા પણ ક્યાં નથી ? ”

મારા કાને ઉકત રાજ્દો આવડ્યા. “ બાઈઓ, કંઈકો મા, સમય છોકરી લયો છે. યુવાન તો આગ સાથે બાથ બીડી જાયે દાય-પગમાં તાકાત હોય તો એકતે બદલે જાને અંદર કંપલાવે. એ કો ને બાવીસને બચાવી રાખે. ”

બાર ખેસાર અને દસ તાર. એ બાવીસને ઉગારનાર કાંઈ જણાયું નહિ. સર્વે નિરાગ વહને રથાંબી ગયા.

માનવ-મેદનીથી મોડે ફર-એક યુવાન-રાજપુત કન્યા ઊભી ઊભી આ દશ્ય નીરખી રહી હતી.

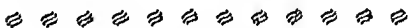
કોટા વાળી તેણે નદીમાં પગે મૂક્યો. પાણે જ પડેલા દસ-કુટ લાંબો આંકડિયો એક દાયમાં લઈ લીધો. તે ધીમે ધીમે મેદોમાં આગળ વધવા લાગી. પાણી તેને ખેંચવા માંડ્યું. આંકડિયાને પાણી પર રમતો મૂકી તે એક દાયે તરવા લાગી. પંચીસેક કુટ આંકડિયા જઈ, પાણીના વમળમાં ફસાયેલા તરાપા પર તેણે આંકડિયાનો પ્રહાર કર્યો પણ આંકડિયો તરાપાની દોરમાં ન ફસાણો. તેની આશા સરવા લાગી. જેવટે ‘ જવ મહાદેવ ’ ની ગર્જના સાથે તેણે આંકડિયાને તરાપાની મજબૂત-દોરમાં ફસાવી દીધો. બાવીસ પુરુષોને તે એક દાયે ખિનારા તરફ ખેંચવા લાગી. એક દાય તેણે પાણી કાપડામાં ફેંક્યો. ”

મરિના-તીરે ઝેમેશા માનવી તાળીઓ પાડી હસવા લાગ્યા. ખાલીસને એક હાથે જે ચની રાજપુત-કન્યા હાંસી રહી હતી મહામુરોલીએ કિનારા પર પગ રેકી તેણે તગપાને જેચી લીધી.

પોતાની ફરજ જાળવીને સમતા આસતી થઇ. કિનારા પરના લોકોએ તેને શાંતી. ઉપકાર ગદ્ય કહક સ્વીકારવાની વિનંતિ કરી આનાકાનીને અતે તેણે કહ્યું:—

‘ કીક હાલો જેવી તમારી ઈચ્છા ’ ને એક જણે તેના કાથમાં શકડા પાચ રૂપિયા મૂક્યા. ખીજાએ કાથની લીટી ગૂંથી ત્રીજાએ સોનાની વાળી મૂકી જોનજોતામા સમતા મસોનું ધન મેળવી ચૂકી. ફગ તેને પ્રાણપ્રિય હતી ધન પરનો મોહ તેને ફરજ ચ્યુત કરતો હતો. તેણે સર્વેની સમક્ષ મળેલા ધનનો જોમો શરી, તે માતા સરિવાને અર્પણ કરી દીધું.

અને સર્વેના દેખતાં હર-ફગના જગલમા ચરનાં દોરોની સલાજી સેવા આસતી થઇ.

મૂલતન બારતીય સંસ્કૃતિ.

લેખક : : : બલચંત ગૌ. સંઘવી. (ભા. ૧)
[મનાથી ચાતુ.]

ટુંકમ, ‘ ખુન ઉપગો દતિયાગ ’ એ દેવી મંત્રાપના એકજ પદન નીચે તમામ વ્યવસ્થાઓને એકત્ર માટેનું હજારો મંત્રોનું પ્રધાન મુન છે.

પાસ્ટોના ગાંધી તેમજ ધિલીઓ જે કે લખુમતિમા જે હતા પણ તેઓના એક મુદ્દા સમૂતિ છે એ સમૂતિએ રથાનિક સંસ્કૃતિ ઉપર પ્રતિજિજ્ઞા થયું છે. વાચી, વિચાર અને વર્તનથી સવિત્ર હજાર હજાર. આત્મસંયમને માર્ગ નિર્ગમર ગરુત મેલુ. બજાના માલ દેખારથી દૂર રહેવું. અને પ્રાર્થનામા સંપૂર્ણ શક્તિ રાખી એ ઉપરુક્ત સમયોનાં લક્ષણો છે.

આમ હિંદી સાર્વત્રિક પ્રવાહ ઉપર પ્રરજ્યાતમક સમૂતિની વસર્પવ કીટુમિક લાવના ગત્ય કરી રહી છે જેની રીતે બધા સદ્ગુણરથોના દેખાવમાં ભિન્નતા હોય છે, હજા તેઓ એક મુદ્દા ઉપર એકમન હોય છે. તેવી જ રીતે સામાજિક અર્થાત્ કૌકિક દિન પ્રિવેદી પર નજી ધાર્મિક પરંપરા માન્યતાઓને મેળા.

મનુષ્યોને બાદ કરતાં તમને એવો એકકેવ આત્મા નહિ જડે કે જેનામાં ખામોશ, પવિત્રતા, નીતિમતા, શુદ્ધ પ્રેમ, વૈયક્તિક શ્રદ્ધાને માટેનો આદર તેમજ માનવ કલ્યાણને માટેની મોહબળત લેશ પણ ન હોય. આદર્શ મંદિરો, દેવળો, મસ્જિદો, પાવક મંદિરો અથવા ગુરુદારોમાં કાષ્ઠપણુ ઝેરીલા ઉપદેશને માટે લેશ માત્ર પણ અવકાશ હોતો નથી. જો કોઈ વ્યક્તિ ધાર્મિક પરિવર્તનનો વ્યક્તિગત રીતે અંત આણવા માગતી હોય તો તેને (સ્ત્રી કે પુરુષને) હૃદયૂત કરી કાઢી ચૂકવામાં આવે છે. આવા પક્ષપાતી ઉપદેશની સામે સૌ આંખ આડા કાન કરે છે. અશ્વર્ય, દેવ અને નીંદર આચરણ એ ભારતીય સંસ્કૃતિની નિશાની છે. અમારી સંસ્કૃતિ અસહી, એળેડ તેમજ શાપ્રતીમ છે. તે વ્યવસ્થિત સાંપ્રદાયિક માન્યતાઓની સૃષ્ટિ છે. “આત્માને યોગ્ય; અને અન્યે પાસેથી તું જે જ્ઞાતના વર્તનની અપેક્ષા રાખતો હોય એ જ્ઞાતનું વર્તન તેમના પ્રત્યે દાખવ” — એ પ્રખર સિધ્ધાંતમાં તેની ઔક્યતા રહેલી છે.

ધર્મી હાથમાં એક નવો જ સંપ્રદાય ‘રાષ્ટ્રધર્મ’ રચાવિત પ્રચાર પામતો માલમ પડે છે. અંગત સ્વાર્થ, તેજોદ્રેષ, ખસિનજવાબદાર દીકા અને સહિષ્ણુવૃત્તિ વગર ને શુદ્ધ દેશપ્રેમ, રાષ્ટ્રપ્રેમ અને સમાજસેવાની જાવનાથી નિર્મલ હોય તો તેના જેવો ખીલો સંપ્રદાય એક નથી. ‘જન્મમૃતિ’ ખીલેન રાષ્ટ્રની અસ્થિતામાં મોખરે રહે અને આપણા આર્થિકવર્તનની સંસ્કૃતિ-આત્મ-સંસ્કાર સંદોષિત રહે. પવિત્ર અને શુદ્ધતમ અને એવી જાવના ક્યા દેશજનને ન હોય ?

આ વિષયની સમાપ્તિ કરતાં પહેલાં હું અગત્યન ભારતીય સંસ્કૃતિમાં રસ ધરાવનારી વ્યક્તિઓનું ખાસ ખ્યાન પ્રેમવાળા મારું હૃદય કે તેમજો રથાનિક લોકોએ પૂરી પાડેલી વિગત અનુસાર હવાલો રજુ કરનાર પરદેશી આતંક-પ્રવાસીઓનાં આત્મચક્ષી હવાલોને માની ન લેવા તેઓ ધારે છે કે પોતે સમગ્રી આખતો વિશે સમગ્ર જ્ઞાન ધરાવે છે; પરંતુ વાસ્તવિક રીતે જોતાં તેઓ થોડામાંથી થોડું મહણુ કરતા હોના નથી. તેઓ મોટા જાગના લોકોનાં હૃદયોનો પાર પાંચ્યા હોના નથી. પરંતુ કેવળ ધર્મશી સામરની સંપાદી ઉપર જ તેઓ તરેલા હોય છે. કાષ્ઠપણુ રાષ્ટ્રની કે સંપ્રદાયની સંસ્કૃતિના તલસ્પર્શી અભ્યાસને માટે કેવળ એ કે ત્રણ મહિના જ ખસ નથી. એ સંસ્કૃતિના સામ્યા ખ્યાલને માટે તો યુગ જેવો સમય અને પ્રયત્ન સૂક્ષ્મદષ્ટિ હોવાં એ આવશ્યક છે. સંસ્કૃતિ એ ભોડાના આત્માનું દૈવી આવરણ છે. અને કેવળ દેખીતા પોશાક ઉપરથી એક ‘ખાંડુ મનડું’ વણણું કરી લેવું એ ઊંચાને ચીતરવા અને દેહને ખૂલી જવા અગમ્ય છે.

સંસ્કૃતિના દેહ અને આત્માને ટકાવી રાખવા ધાર્મિક ઉપદેશકો, વિદ્વાન પડિતો નેમજ લેખકો, સંસ્કારી દ્રશ્યો તેમજ શાલક ગ્રંથિકો જાણે

કાળા આપતાં આખા છે પિતાએને પોતાના કુટુંબના નિભાવને માટે સમર્થિ
 હાયે. મેલ્લ દરેક પડે પરજી માતાએ તો પોતાની લગ્નવિધિ કરાવેનેમથી
 પરવાર્થી જ ક પોતાના સ્વામી તેમજ જાણકાને અરે, પોતાના ગૃહિણી પગિવાગને
 મુલાકાત આપનાર ગમે તે પદોષ્ટાને પણ સાગૃતિક માર્ગનું પ્રદાન કરવા જોઈથી
 કુશાલ હોય છે 'અર્થ' તેઓ રાષ્ટ્રીય મસ્તૃતિની દીપ્તરાઓ તેમ પ્રતિપોષિક ઓ છે

માલખ કે, પ્રવૃત્તિ તેમજ 'બળીકાના બે મામ'ના આ યુગના મસ્તૃતિ
 એજ એવો એક દડ છે કે જે પાગનેના જુઓથી હેગન પરવાન અથેલ મનુષ્યને
 રક્ષણ આપવા, ગરીબોને જોગક, લુનાલ લતા તેમજ આશરો આપવા, કેટલાક
 હિપદ્ય મસાખનારાની સુધા નીચે વિજ્ઞાત રહેવી દાઓની વચ્ચે શાંતિ તેમજ
 ગમેજ સ્થાપવા માટે સખ્ત રીતે લડવા, અદ્ય અને દુ ખના ઝેરી મૂળને જડથી
 ઉખાડી નાખવા તેમજ સયુક્તગાધનું પુનર્જન દવા (આપણને) કેનેજિત
 કરે ને. માગ જેવા એનેક આશાવાલો, સરસારી, નિર્ધાપ તેમજ વસુધૈવ
 કુટુંબસમૂહની જાનનાવાળો માનસોનો દંદ અભિપ્રાય છે કે જન પતિન રાષ્ટ્રના
 ઉધાનને માટે સાગૃતિક અકેપના સિવાય બીજો કોઈ માર્ગ નથી. વળી એ
 મુનહૃદયર યુગ જરૂર આવવાનો છે કે જ્યારે હલકતાથી કગથી મુધી અને
 કાશીરથા કન્યાદમારી મુધીનો પ્રત્યેક દિહી એકી અવાળે પોદારી હાંસે કે,

“અર્થો નાતધર્મમા નહિ માનનાર દિહીએ છીએ, વળી, હે ઈશ્વર,
 જેવી રીતે બીજાઓ અમેને જૂલે એજ રીતે અમે અમારા આત્માને જોઈ
 સમીએ એવી અમેને બક્ષિસ આપ ”

॥ તથાસ્તુ ॥

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

માનવી-વીસરી જાય છે કે પુરૂષની દેવી સ્ત્રી છે સ્ત્રીનો
 દેવ પુરૂષ છે આલુના અતશય માંડશે ત્હો ચે તેમના અતર
 પરસ્પર ઉભગશે ને પૂજશે નરનારીના તરવો અન્યોન્યાયથી છે,
 અન્યોન્યને કાળે છે એ લોહચુબકને વેગળા રાખ્યે આકર્ષણ
 આયગશે નહિ, પરસ્પરને પામશે ત્યારે જ સ્થિતિસ્થાપકતાના
 સામ્ય ને સૌમનસ્ય રૂપાશે જગતના બનેલા ને દૃષ્ટેલા સદુ
 ઇતિહાસ સાક્ષી પૂરશે કે વિયોગથી યોગવાંછના શમી જતી નથી

—:: સ્વીકાર — સમાલોચના ::—

પરાક્રમી પેઢી :: લે. અગ્નિદુર્માર પ્રકાશક. 'કલમધર મડળ', માંડી રોડી, સાખા પોવની પોળ, અમદાવાદ મુદ્રા ૩૧ ૧-૪-૦

'પરાક્રમી પેઢી' માં (૧) અક્ષરનો એકો (૨) શાનની રાણી અને (૩) હુદિપ્રિય બહુનામી — એ ત્રણ કથાઓનું કાર્યક્ષેત્રનીમા આલેખન થયેલું છે

એમી જેટલા પૃથ્વીમાં સંખ્યાબેશ આ કાર્યકર્તા વાચકોને નિર્દોષ કાર્ય પૂર પાડે છે. નિર્દોષિતા હોવા છતાં કથામાં નિસ્તેજતા પણ એાછી નથી હાથરસ અતિ સ્થૂળ બનના કારણે તેની ચિરંજીવિતા ભૂંસાઈ જાય છે. વાચકને સાચા આત્મ-વિવેચનમાં તરંગોળ કરે તેવા પ્રકારના રસની જમાવટ સાથે શ્રી અગ્નિદુર્માર મહાગુજરાતને આર્થિક મોઢો તે બાવબોઈ મથ ભેટ ધરે એજ અવ્યર્થના

છવનપ્રકાશ :: ત્રી શ્રી મોહનવાર્ધક વે, છવનપ્રકાશ કાર્યાલય, રાણપુર. (સૌરાષ્ટ્ર) વા લવાજમ રૂ. ૯-૦-૦, પરદેશ. રૂ. ૧૪-૦-૦

'છવનપ્રકાશ' તો જુલાઈના એક ભોયો સુરેખ અને વાવવાહી મુખપટ ભેતા જ તેના અતરંગિની મદિમાનો આઠો ખ્યાલ આજી જાડે નિરપય નૈવિધ્યતા પ્રસરનીય મણાવ ક્યાક ક્યાક ગઝલમકેન હોત તો આ એક સર્વાંગ મેપૂર્ણ ગણાત છતાં તેનું પ્રથમ અને છેલ્લું પાનું તો વિચારસમર લેખથી ઘીપી જ જોડે છે

માસિક, એ માસિક મટીને જાહેર ખપૂરનું ચોપાનિયું ન બને એજ ચૂંટાન. સાક્ષાર સ્વીકાર :: કવિ-પરાણી, છવનવિકાસ, કલ્યાણ, શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ, કુદના સુધારક, મોહનિત્ર, શુભસદરી, આરામ.

→ મંગલની મમતા : ←

પ્રાણ, એવો હશે કે જને પોતાનું મગલ પાડે ન હોય ? તો પછી વિવેચના મટે !

- ક્રમત રૂપિયા ત્રણમાં ઘેર બેઠા 'મંગલ' માસિક વસાવા.
- સાતિ, કાતિ, સેહને સૌ-દર્શનો અનુદ સુભગ સમન્વય એટલે 'મંગલ'
- છવનની આઝાદીની ચાવીરૂપ એક માત્ર માસિક 'મંગલ'નાં માહક બની, છવન, ગદ્ય, વિશ્વને વિશ્વેશ્વર પ્રત્યેની આપની પવિત્ર છવન નીતિનો સાચો તે મુમેધક અભ્યાસ કરે.

■ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ પરદેશ સિલિંગ ૭ છુટક નકલ પાંચ આના.

સખો — મંગલ કાર્યાલય, રીયાસા બજાર, નવા ડોસા (ખુનાજીદા) પડિતા, નેમજ લેખો મરકારી દ્રશ્યો તમજાવે

आत्मोन्नति के तीन साधन

ले. श्री. अमरचंदजी नाहटा

प्रत्येक प्राणी उन्नति का इच्छुक है पर, उन्नतिकी सही मार्ग समझ पाना कठिन है और उससे भी कठिन है उसको आचरण में लाना। कोई व्यक्ति कहीं जाना चाहता है या कुछ प्राप्त करना चाहता है तो उसका मार्ग एवं साधनों की जानना आवश्यक होता है पर जान लेने से काम नहीं चलेगा। हमें कलकत्ते जाना है उसका मार्ग भी मालूम हो गया पर जहाँ तक उस मार्ग पर चलेंगे नहीं, हम कलकत्ता पहुँच नहीं सकते। उसी प्रकार आत्मा के सच्चिदानंद स्वरूप का ज्ञान व स्वरूप प्राप्ति के लिए साधन एवं उनको अपनाने — आचरित करने की परमावश्यकता है।

एक ही जगह पहुँचने के लिए मार्ग अनेक होते हैं जिस के लिए जो सुविधाजनक हो घट उसका अनुसरण कर साध्य को प्राप्त कर सकता है। साधन की विविधता अनेकता के लिए श्रमद्धा व्यर्थ है अर्थात् योग्यता एवं परिस्थिति की विषमता के कारण कोई सुगम मार्ग को अपना लेता है कोई दुर्गम में जाने को तैयार हो जाता है इससे पहुँचने में देरसदेर — जाने पिछे हो सका है पर मार्ग सही है, लक्ष्य ठीक हैं, और गति हो रही है तो पहुँच अवश्य जायगा। यही बात लौकिक एवं लोकोत्तर — आत्मोन्नति दोनों के लिए समान रूप से लागू होती है।

वैसे आत्मोन्नति के साधन अनेक हो सकते हैं पर मुझे जिन का विशेष रूप से अनुभव हुआ है उन्होंने साधन प्रत्यक्ष पर प्रगुन लेख में विचार किया जा रहा है। वे हैं सरलता, नम्रभाव और संतोष। सरलता निर्मलता है जो गरलता हृदय को कलुषित करती है। अतः आध्यात्मिक गुणों के विकास के लिए पहले भूमि शुद्धि की आवश्यकता है। कोई भी विषयकार जब विश्र भजन करने बैठता है तो पहले जिस भीत, दिवाल, कपड़ा या

कागज पर चित्र करना है उसे शुद्ध, ध्व्यारहित, खरदरपन से रहित, साफ व पालिसदार बना लेता है उसी प्रकार आत्मदेवकी झांकी पाने के लिए सरलता रुपी चित्त-शुद्धि की परमावश्यकता रहती है।

सरलता का वास्तविक अर्थ — जो चीज जिस रूप में है उसे उसी रूप में प्रगट करना है। सत्य की एवं सरलता की सीमा बहुत कुछ मिलती जुलती हैं। हमारे में जो गुण व दोष है, जो विचार है, जो करने का इरादा है उसे उसी रूप में प्रगट करना। दिखाने के लिये, दूसरों को भ्रम पैदा करने के लिये भीतर कुछ है, बाहर कुछ और हो दिखाने का प्रयत्न किया जा रहा है। यह कपटवृत्ति जहाँ है वहाँ आध्यात्मिका का प्रकाश फैल नहीं सका। बाहर और भीतर एक बनो, जैसा कुछ भी हो, जो कुछ जानते हो अन्यथा रूप में दिखलाने का प्रयत्न मत करो! बाह्यदृष्टि - व्यह्वार में हो सका है इससे कुछ नुकसान प्रतीत हो पर वास्तवमें जो पराये को धोखा देता है वह अपने को पहले धोखा देता है। जहाँ कलुषितता है वहाँ अन्य सद्गुणों का आगमन एवं विकास असंभव ही समझीये।

इसके पश्चात् समभाव की आवश्यकता है। समभाव का वास्तविक अर्थ है राग द्वेष का परिहार। जहाँ क्रोध एवं द्वेष की ज्वाला घघक रही है वहाँ आध्यात्मिक शांति आयेगी ही कैसे? जहाँ तक विषयाभिलाष, धन, पुत्र, स्त्री, परिवार आदि में मोह है वहाँ तक मन की वृत्ति बहिर्मुखी रहती है। उसी वृत्ति को अन्तर्मुखी बनाने के लिये बाहर का आकर्षण - अच्छा और बुरा दोनों काम करने होंगे - हटाने पड़ेगे। चिदम्ब में अच्छे बुरे अनेक प्रकार के प्राणी हैं, भली - बुरी अनेक वस्तुएं हैं, उन में एवं विचार वैषम्य में समभाव के द्वारा ही शांति प्राप्त हो सकती है। चित्त की व्यग्रता में चंचलता अर्धर्य, उद्वेग, आवेश, क्रोध आदि दोषों को हटाने के लिये समभाव ही धर्मोप उपाय हैं। समभाव के बिना वास्तविक तथ्य तक पहुँचना कठिन है।

तोसरा साधन है संतोष। मनुष्य को कर्त्तव्य - पथ से दिगानेवाली, अन्याय में प्रवृत्ति करने की प्रेरणा देने वाली वृत्ति

लोभ की है। जहाँ तक धन, पुत्र, स्त्री या किसी भी प्रकार की वृष्णा कमजोर नहीं हो जाती - आध्यात्मिक भूख जागृत हो ही नहीं सकती। हमारे विचार एवं प्रयत्न, जिन २ वस्तुओं की आकांक्षा है उसी के प्राप्ति को उद्देश्यवृत्त में चलते रहते हैं। लोभ की कोई सीमा भी नहीं। एक मिला तो दूसरी आशा जग उठेगी। इसी लिए महापुरुषों ने कहा है कि संतोष के बिना सुख कहाँ? लोभ पाप का बाप है।

जीवन निर्वाह के लिए धनोपार्जन व प्रतिष्ठा के लिए अन्य वस्तुओं का संग्रह करना पड़ता है, पर उसी में रम मत जाइये। लोभ को पहले सीमित बनाइये एवं आदिस्ते २ फलाशा के बिना कर्तव्य बुद्धि से प्रवृत्ति करने के गीता धार्यों तक पहुँचने का प्रयत्न करिये। जैसी कुछ आपकी परिस्थिति है उसमें असंतोष मत रखिये। उच्च स्थानों की प्राप्ति का प्रयत्न करिये पर विवेक के साथ।

सत्य स्व-राज्यका ध्यये ।

(रचयिता. राजमल भण्डारी-आगर.)

[तर्ज-भगवान महावीर जो भारतमें न आते,
दुःख दर्द, जमानेका कछो कौन मिटाते]

सच्चास्व राज्यप्राप्तका हो 'व्यय' पताया,
भगवान महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ टेक.
भूले थे उस अध्यात्मको जड़वाद बड़ा था,
धर्म के स्थान पर अर्थ खड़ा था ।

(१) ऐसे तिमिरमें ज्ञानका प्रकाश फैलाया,
भगवान महावीरने सत्यतत्व दीखाया ॥ स१ ॥
जहां देखो वहां यशोंकी ही धूम मचीथी,
रक्तसँ रजित बंद, पुण्यभूमि बनी थी ।

(२) तब चिन्मयको संदेश, भीदताका सुनाया,
भगवान महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स२ ॥
करवाके यज्ञ कहते थे यह साहिब पैदली,
बने थे ठेकेदार देते पास स्वर्ग की ।

(३) यह वेद अर्थ सत्य नहीं असत्य बताया,
भगवान महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स३ ॥
सबको प्राण प्रिय है सब सुखही चाहते,
अकालमृत्यु और नहीं दुःख को चाहते ।

(४) सब जीवको जीनेका ही अधिकार पताया,
भगवान महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स४ ॥
इसके सर्वे सर्वांचद इंद्रभूति थे,
अग्नि भूति और यह वायु भूति थे ।

(५) मिथ्यात्व हटा इनको दयाधर्म बताया,
भगवान महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स५ ॥
फिर इंद्रभूति सर्व प्रभु पासमें आया,
धर्मका सिद्धान्त बता इनको अपनाया ।

(६) प्रभुवीरने पटघर फिर इनको बनाया,
भगवान महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स६ ॥
आत्मसे परम-आत्मका सिद्धान्त बताया,
जड़वादका असतित्व मिटा अध्यात्म बढ़ाया ।

- (७) जड़वाद में है सुख नहीं दुःख बताया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ।
जड़वादका साम्राज्य यह स्वराज्य नहीं है,
अध्यात्म और सत्य अधिष्ठात्री नहीं है ।
- (८) जड़भौतिकताको पर राज्य बताया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ।
जड़वादकी उस जड़में सदा रहती है द्विधा,
अध्यात्म साथमें है ब्रह्म सत्य अद्विधा ।
- (९) इस सिद्धान्तसे हर आत्मको उंचा है उठाया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ।
राष्ट्रका स्वराज्य यह ऐहिक स्वराज्य है,
यह धैर्य और धर्म अशांतिका साम्राज्य है ।
- (१०) यह सत्य अधिष्ठात्री भी लोफिक ही फहाया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ॥
सच्चा स्वराज्य है जहाँ अध्यात्म राज्य हो,
आत्ममाकी पूर्ण शक्तिका पितामह हो ।
- (११) सच्चा स्व-राज्य आत्ममाका मोक्ष बताया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ॥
है आत्मा ! स्व-राज्यकी हो तुमको पिपासा,
अध्यात्म में लयलंघन बनो तज दो सब वाशा ।
- (१२) पाद धातर शत्रुका यह शत्रु बताया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ॥
सत्य स्व-राज्य प्राप्त काही घ्येय बनाओ,
सत्य श्रद्धा सत्य ज्ञानसे मिथ्यात्व हटाओ ।
- (१३) निज रूपचिदानंद इसीमें है समाया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ॥
निज रूपको पहिचान कर पुद्गलको हटाओ,
आत्ममाको परम-आत्ममाके योग्य पनाओ ।
- (१४) फिर स्व-राज्य राज, दुधर्मी पासमें आया,
भगवान् महावीरने सत्य तत्व दीखाया ॥ स० ॥

स्व-कल्याण

ले. मफतलाल संघवी

यह संसार में कौन ऐसा होगा कि जिसे अपना कल्याण प्यारा न हो ? मगर कल्याण का मायना समझने वाले आज-कल बहुत कम हैं। सब चाहते हैं कि-कभी हमारा अकल्याण न हो ! अच्छा सब को प्रिय लगता है, लेकिन अच्छे रास्ते पर चलना प्रिय किसको है ? मतलब कि-सब चाहते हैं अच्छा किन्तु उस तरीके से चलने वाले बहुत कम हैं। और जहाँ तक मनुष्य अपनी दिव्य भावना के मुताबिक अपने रंग ढंग नहीं बनाएगा वहाँ तक उस को गहन मनुष्य जीवन का रहस्य मालूम नहीं होगा।

सारा यह संसार एक कल्याण-मंदिर है। चारों ओर कल्याण का मंजुल ध्वनि गुंज रहा है। कुदरत के यह दागमें आज छोटे पड़े सब प्राणी चैन से जीवन दूसर कर रहे हैं। दुखी सामंतीत होता है सीर्फ मनुष्य क्यों कि उसको मनुष्य जीवन से भी अधिकतर-अग्रिम जीवन प्रिय-लगता है। और यह तो एक कुदरती कानून है कि जैसी मनुष्य की चाल वैसा ही तेजोमय उसमें से प्रगट होने वाला संगीत, अगर मनुष्य की चाल कल्याण के कल्याण प्रद राह पर होगी तो उस का भावि जीवन भी वैसा ही निर्माण होगा और जो दिनरात क्षुद्र विचार-तरंगों की साथ खेलता रहेगा उस का जीवन भी वैसा ही होगा।

स्व-कल्याण की स्वाहिश रखने वालों की यह प्रयत्न फल होनी चाहिये कि-वह दूसरों के कल्याण के मार्ग में अंतराय रूप न बने। और दूसरों के हक छीन लेते हैं वह आप अपने २ हक से वंचित रह जाते हैं।

मनुष्य जीवन की सभी महत्ता का पता उसकी हीलबाल पर से लग जाता है। जिस के दिल और दिमाग में अपने भाईयों के लिये उमदा ख्यालात हैं और जो अपना जीवन व्यापक दृष्टि से व्यतीत करता है वह मनुष्य ही यह संसार की शोभा रूप है और दूसरे सब सिर्फ यह जगत पर योज बढाने का कार्य करते हैं।

देखिये ! कुदरत के वाग में कैसे २ प्रकार के प्राणों निवास करते हैं। उन सब में आज तो प्राणों श्रेष्ठ मनुष्य ही भयंकर सा मालूम हो रहा है। क्यों की आज वो अपने लिये जी रहा है और जो अपना हि बनना चाहता है वह दूसरों की नजर से गिर जाने के साथ अनमोल मनुष्य-जीवन का एक कोडी के मूल से लीलाम कर देता है।

स्व-कल्याण का मूल है सर्व कल्याण और सर्व कल्याण की उच्चतम भावना में स्व-कल्याण का आत्मा ही शलकता है।

कल्याण माने अच्छा-शुभ-मंगल।

दीसमी सदी के अर्थ मर्दों ? तूम क्या सोच रहे हो ? तब तक तुम्हारे कल्याण नहि होगा-जब तक तूम सब अपने २ वर्तुल के मिट कर एक ही विश्वमें रहनेवालों के मिजाज से रहने का शोख नहीं लोरो।

कदा है कीसी सायरने 'कर भला तूं थोरों का, तेरा भला होगा जरूर'। बात एक ही है कि व्यक्ति को समष्टि से अलग न मानने के यत्नाय नमष्टि का ही अंग मान लो। और जब इस मान्यता संसार में द्रवीभूत होगी तब आज के संसार की सूरत बदल जायगी।

जो सृष्टि में है उस मनुष्य को सृष्टि का ही बन कर जीना चाहिये। सब के हितमें ही एकका हित है और एक के अच्छे में दूसरों का बुरा भी हो सकता है। इस लिये हमारे कृपि मुत्तियोंने फरमाया है कि-प्राणी मात्र के मंगल की मंगलतर भावना के वृक्ष को त्याग और स्नेह का जल छिंटक कर बडाये जाना वह संसारी मात्र का धर्म है। और उन के ये फरमान को कदा नहि करनेवालों अधर्म के ही साक्षक कहलाते हैं।

मैं बल्लू हूँ। मेरी बुद्धि मंद है। फीर भी मैं इतना तो जरूर कहूँगा कि-बडा वो है जो अंतर से बडा है और सब का हो कर जीता है। कल्याण यही पाता है जिसके हृदयास्थान पर अकल्याण की श्याम प्रतिमा स्थापित न हो सकी है।

सर्व कल्याण से कम मंगनेवाले-मेरे खालसे-कंगाल हैं।

बेलवाड़ा

ले. स्व. चोमनलाल संधवी

गर्जरमंत्रो विमलशाह की दो महत्वाकांक्षाएँ थीं। एक महत्वाकांक्षा तो पुत्र की प्राप्ति और द्वितीय महत्वाकांक्षा आवू गिरिराज पर एक भव्य और अदभुत मन्दिर बनाने की। इन आशाओं की पूर्ति के लिये विमलशाह ने अंबिकादेवी की आराधना की। देवीने विमलशाह को दर्शन दिया और कही, "यत्स, तेरा पुण्य ऐसा प्रबल नहीं है जो तू से दोनों महत्वाकांक्षाओं को पूर्ण करने में मैं सहायक बन सकूँ। दोनों में एक की प्राप्ति हो सकेगी। इस लिये तू दोनों में से कोई भी एक पसंद कर ले।"

विमलशाह ने अपनी धर्म-पत्नी धीदेवी से सलाह ली। धीदेवीने पुलकितवदन से उत्तर दिया, "वेच, पुत्र तो बिना पुत्रवाले हैं ऐसा कहलाना मिटा देना। किन्तु भव्य मन्दिर का निर्माण तो अनेक आत्माओं के लिये कई युगों तक पुण्य, भक्ति और मुक्ति का द्वार बना रहेगा। पुत्र की कीमत अकल्पनीय है परन्तु मन्दिर की कीमत अकल्पनीय है।" तब विमलशाह ने पुत्र की महत्वाकांक्षा को त्याग कर अपनी भरसक शक्ति और भक्ति से मन्दिर निर्माण करने की महत्वाकांक्षा को पूर्ण करने का बीड़ा उठाया।

मन्दिर बनवाने के लिये आवू तीर्थ पर श्रद्धायोग्य जमीन ढूँढो। उस समय आवू तीर्थ पर ब्राह्मणोंका पूर्ण अधिकार था। जो कि ब्राह्मणों विमलशाह जैसे मंत्री को स्पष्ट इन्कार नहीं कर सकते किन्तु कहा कि, "इस भूमि पर कई युगों से हमारा अधिकार है। यदि तुम प्राचीन समय में यहाँ जिन मन्दिर-धे इस बात को सिद्ध कर सकते हो तो हम तुम्हें जमीन देंगे।"

विमलशाह ने जब अंबिकादेवी की सहाय से पर्वतों से प्राचीन जिन-प्रतिमा खोज कर वो पुरवार किया तब ब्राह्मणों ने भूमि के सगान सुवर्णमुद्राओं की मैंगनी की।

विमलशाह गुर्जरेश्वर भोमदेव का महामंत्री था, आवू की तलेटी में धानेवाली चन्द्रावती का भूतपूर्व दंडनायक (मंत्री) था, चन्द्रावती और आवू के राजा धंधूक उन का मित्र था। यदि वह धार लेता तो इच्छित जमीन तो क्या साथ आवू पर्यंत ग्राहकों के पास से छीन सकता था। परन्तु धर्म के काम में सत्ता नहीं अजमाना चाहिए इसी उद्देश्य को लेकर उसने ग्राहकों को अपनी माँगनी के अनुसार सोने की मुहरों का देना निश्चय किया। उन्होंने खोजा कि सोने की मुहरें गोल हैं, इनसे सारी जमीन नहीं नापी जा सकती। इसलिए उन्होंने इस काम के लिये खास चोरस सोने की मुहरें बनवाईं। उन चोरस मुहरों से जो करीब २० लाख थीं (आज कल की गणना में दस करोड़ रुपये) उस भूमि को पूर्णतः आच्छादित कीं। इसी भूल्य में वह जमीन घरीबी गई। इस जमीन पर १८ करोड़ ५१ लाख रुपये खर्चकर आदीश्वर भगवान् का जगतधरमें अद्वितीय, भव्य और कलामय मन्दिर निर्माण करवाया। जो 'विमलवसहो' के नाम से पुकारा जाता है और आवू पर्यंत पर स्थित बेलवादा नाम से प्रसिद्ध है।

विमलमंत्री ने सं. १०८८ में श्री धर्ममानसूरी के हाथ से इस मन्दिर की प्रतिष्ठा करवाई और उसमें श्री आदीश्वर भगवान् की प्रतिमा स्थापन की। इसके बाद विमलमंत्री के दंडज और सिद्धराज जयसिंह के मंत्री पृथ्वीपालने वि. सं. १२०० में इस मन्दिर में मदभुत स्वयं वैगरह बनवाये और दृढकूट की दुर्लभता कर जीर्णोद्धार करवाया। इस रीति से विमलमंत्री और पृथ्वीपाल के संयुक्त प्रयास से निर्मित यह मन्दिर संसार के कला-प्रेमी भाइयों को मुग्ध कर रहा है; धर्म-प्रेमी भाइयों ने भक्ति जागृत कर रखा है, और यात्रा-प्रेमी भाइयों के कानों में पुण्यधाम के नाम से गूँज रहा है। यहाँ किसी भा धात की कमी नहीं है। मोमसे भी न बन सके ऐसे भाव, भक्ति, सुन्दरतायुक्त प्रकृति के स्वरूप और प्रेरक चरित्रों के प्रसंग से भरपूर दृश्य ऐसे अनुपम और मल्लोक्तिक रीतिसे कोतरा हुआ है की सरस्वती भी इसका सुघडित वर्णन नहीं कर सकती है। मन्दिर को कला देखते ही अनुपम भाव और भक्ति मानव-हृदय में उत्पन्न हो जाती है। यहाँ तक की यहां की प्रकृति भी मन्दिर की सुन्दरता को बढ़ानेमें हाथ बंटा

रही है। इस मन्दिर में कुल ३०८ प्रतिमाएँ हैं। मूलनायक श्री आविश्वर भगवान् के विराजमान होने से यह मन्दिर शत्रुञ्जयावतार के नाम से जगत्प्रसिद्ध है।

पुण्य और पवित्र कार्यों की प्रेरणा हमेशा दसों दिशाओं में अतिशोघ्र हवा की तरह फैल जाया करती है। विमलशाह के उपरोक्त धर्मित मन्दिर को देख कर मंत्रीश्वर तेजपाल में भी वैसा ही एक मन्दिर बनवाने की उमिद प्रगटी। उनकी धर्मपत्नी अनुपमादेवी ने इन उमिदों को अधिक वेगवान् बना दिया। इस लिये तेजपाल ने अतिशोघ्र देलवाडा में 'विमलवसही' के सदस्य मन्दिर बनवाने का कार्य हाथ में लिया।

इस कार्य में तेजपाल का उसके भाई वस्तुपाल और अपनी पत्नी अनुपमादेवी की अप्रतिम सहायता मिली। मन्दिर के कला-कौशल के काम की देखभाल अनुपमादेवी रखती थी। मन्दिर को कला-कौशलता से अद्भुत और शीघ्र बनवाने के लिये अनुपमादेवी ने कारीगरों को पत्थरों-को गढ़ने में जो चुरा गीरते थे उनके बराबर तोल में चांदी और सोना देने की उवार्ता दर्शायी। जब तक मन्दिर की प्रतिष्ठा न हो तब तक के समय के लिए चतुर्थ व्रत अंगीकार किया। पर्वतो पर का ठंडा पवन मजूरों को तकलीफ नहीं पहुँचाने इसके हितार्थ पूरा प्रयत्न किया। रात्रि में भी दीपकों के प्रकाश में कार्य होने लगा। इस रीति से १२ करोड़ ५३ लाख रुपये के खर्च से देलवाडा में यह दूसरा मन्दिर तैयार हुआ। तेजपाल के पूर्वज 'लुणिग' के नाम से यह मन्दिर 'लुणवसही' के नाम से प्रख्यात हुआ।

मंत्रीश्वर तेजपालने अनेक नृपतियों और मंत्रीओं की उपस्थित में वि. सं. १९८७ में श्री विजयसेन खुरि के हाथ से इस मन्दिर की प्रतिष्ठा करवाई और भगवान् श्री नेमिनाथजी की अद्भुत प्रतिमा की स्थापना की।

'लुणवसही' मन्दिर 'विमलवसही' मन्दिर के समान ही मध्य और कलामय है। प्रकृति, जंगली पशु-पक्षी, सौन्दर्य, भाव, भक्ति आदि प्रकार के विविध स्वरूपों और इतिहास के पुण्यप्रेरक प्रसंगों का मोमक मापक आरस में सुंदर कोतरकाम है।

वि. सं. १३६८ में मुस्लिम आक्रमण कर्ताओं ने उपरोक्त बने हुए मन्दिरों को नुकसान पहुँचाया, परन्तु पीछे के दस वर्षों में बीजड लालीम और पेघडशाह ने सदृश्य श्रावकों ने इन दोनों मन्दिरों का जीर्णोद्धार कराया और उस समय से आज पर्यन्त विश्वम्भर में कला और भक्ति के संगम से बने हुए ये मन्दिर जगत् भर की प्रजा को आकर्षित कर रहे हैं।

‘लुणवसही’ का तीर्थस्थंभ सम्राट् प्रियदर्शी के विश्वविख्यात स्तम्भों का स्मरण करवाता है। और उस स्थंभ पर सं १५०६ का राणा कुंभ का एक शिलालेख है, जिस में इन मन्दिरों के दर्शनार्थ आये हुए यात्रियों के पास से किसी भी प्रकार का कर न लेने की फरमान खुदी हुई है।

‘विमलवसही’ में मूलनायक तरीके श्री आदीश्वर भगवान् होने से यह तीर्थ शृंगभयावतार की उपमा से अलंकृत है। ठीक उसी तरह ‘लुणवसही’ में श्री नेमिनाथ भगवान् मूलनायक होने से यह मन्दिर ‘गीरनार-अवतार’ की उपमा से अलंकृत है। यहाँ तक कि मूल मन्दिर के दर्शन करने पर कीर्तिस्तंभ के पाँचे हाथ के ऊपर देखने पर चार देरियों पर नजर पड़ती है—और फिर गिरनार की पाँचवीं टूँक का स्मरण हो जाता है। ‘लुणवसही’ में कुल १७५ प्रतिमाएँ हैं। चार देरियों में सात प्रतिमाएँ हैं।

अब तो ‘लुणवसही’ और ‘विमलवसही’ के समान अलौकिक मन्दिर बननेवाले मजूर और कारीगरोंने—जो आज के मजूर और कारीगरों के सदृश्य पैसे को सर्वस्व समझनेवाले नहीं थे...पेसा ही एक मन्दिर बनाने पर कमर कसी। उनका सामर्थ्य ‘लुणवसही’ और ‘विमलवसही’ के समान मन्दिर बनवाने का तो न था तो भी इन बने हुए मन्दिर के साथ में उनका बनाया हुआ मन्दिर भी शोभा पा सके पेसा मन्दिर बनाना चाहता। बने हुए मन्दिरों के बँधने के बाद बचे हुए पत्थरों और मन्दिरों के निर्माण द्वितीय काम करने पर मिली हुई लक्ष्मी और अपनी काम करने की कौशलता के संयोग से उन्होंने चौमुखजी का एक नया मन्दिर निर्माण करवाया। इस कार्य में महत्वपूर्ण भाग लेनेवाले

श्रावक और मुनिवर सरतरसहीय थे इसी लिये उनके नाम से यह मन्दिर 'सरतरसही' के नाम से प्रख्यात है। इस मन्दिर में ६२ प्रतिमाएँ हैं।

उपर के तीन मन्दिरों के साथ न शोभित भीमशाह का मन्दिर भी दर्शनीय है। मूलनायक श्री आदीश्वर भगवान को भव्य मूर्ति पीतल की होनेसे यह मन्दिर 'पित्तलहर' के नाम से प्रसिद्ध है। प्रथम तो भीमशाहने यत्थर की मूर्ति स्थापन की थी परन्तु कुछ समय पश्चात् वह कुंभलमेर ले जाई गई और उस प्रतिमा के स्थान पर गूर्जर आदशाह महमद घेगहा के मंत्री सुन्दर और उसके पुत्र गदाने १८८ मण की पीतल की नयी प्रतिमा बनवाकर सं. १५२५ में श्री लक्ष्मीसागर स्वरिके हाथ से उसकी प्रतिष्ठा करवाई। इस मन्दिर में कुल १०७ मूर्तियाँ हैं।

'विमलवसही' के बाहर हस्तीशाला के पास श्री महावीर-स्वामी का भव्य और दर्शनीय मन्दिर है।

इस रीति से इन पाँच मन्दिरों में दो मन्दिर विश्वभर में अजोड हैं। और ६६९ प्रतिमाओं से शोभित देलवाडा यात्रा के पुण्यघाम हैं।

સં પા ૬ નં.—

સર્વમંગલની મંગલતમ લાવનાને મથાણકિતમતિ ફેરવવાના પવિત્ર ઉદ્દેશપૂર્વક ચાલતા આ માસિકમાં સદુને ઉપયોગી થાય એવાં ને સરકારી છતાં સાદી ભાષામાં આલેખાયલા લેખો, વાર્તા, નાટિકા નિબંધ, કાવ્ય, છવનચરિત્ર, સંવાદ, પ્રવાસવર્ણન, તીર્થચરિત્ર્ય વિગેરેને સ્થાન મળશે.

નહિ સ્વીકારાયેલા લેખો ને ટપાલખર્ચ નહિ મોકલવામાં આવ્યું હોય. તેા ખીજે મહીને રદ થશે.

કેઈ પણ પ્રકારનું લખાણ પ્રગટ કરવું ન કરવું તે તંત્રીની પવિત્ર ભાવના પર નિર્ભર રહેશે.

માસિક માટેનું લખાણ સાગ્ર અદ્યરે, યાદીથી તે કામગીરી એકઠા બાબુએ લખાણેનું હોયું જરૂરી છે.

માસિકમાં ગુજરાતી હિન્દીના બે વિભાગ એટલા માટે રાખવામાં આવ્યા છે કે, બહોળી જનતાના કાન સુધી તેનો પવિત્ર-મંગલ પ્રતિ પ્રહોંચા થકે; તેમજ ઉપવર્ગના સાક્ષરરત્નોના સત્સમાજમાં અવાચ

તંત્રી સાથેનો તમામ પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે જ કરવો; તેમજ અદલાનાં પત્રો પણ ત્યાજ મોકલવાં.

તંત્રી:—‘મંગલ’,
રીસાલા બખર,

નવા ડીસા (ઉ. ગુ.)

૦ચ વ રેથા:—

આ માસિક દર માસની તા. ૧૧ મીએ નિયમિત પ્રગટ થશે.

સરનામાનો ફેરફાર તુરતજ જણાવો કે અંકે ગેરવત્તે જાય નહિ.

આ માસિકનું લવાજમ (૧) મફતસાલ સુધેનો, રીસાલા બખર, નવા ડીસા. (ઉ. ગુ.) (૨) શ્રી. હંદોર જૈન સ્વેતામ્બર મંથની પેઢી, પીપલી બખર, હંદોર સીટી, એ કેકાણે ભરી સકાશે.

લવાજમ વ્યવસ્થા અંગેનો પત્રવ્યવહાર પણ તંત્રીના સરનામે કરવો.

વાર્ષિક લવાજમ: રૂા. ૩-૦-૦ પરદેશ માટે : શિલિંગ ૭.

: જાહેરખબરના ભાવ :

	૧ માસ	૨ માસ	૧ માસ
૧ પાનું ...	રૂા. ૬૦	રૂા. ૩૩	રૂા. ૧૦
૩૫ પાનું ...	રૂા. ૩૬	રૂા. ૧૯	રૂા. ૭
૮૫ પાનું ...	રૂા. ૨૦	રૂા. ૧૧	રૂા. ૪

કવર પેજ નં. ૩ હોતા ભાવ — કવર પેજ નં. ૪ બમણો ભાવ
ને રંગના રપ ટાા વધારે

મંગલ તણખા.

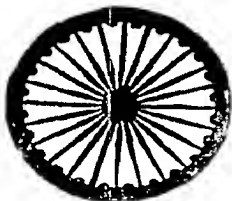
[ચાલુ]

-શ્રીમત શાહ.

૧૧. વર્તનની કીમત યાણી કરતાં વધારે છે.
૧૨. કલ્પનાનો છોડા તે આપણા વિકાસનો છોડા સમજવો.
૧૩. કુદરતી હાજત કાપી અટકાવવી નહિ.
૧૪. આયુ' પાણુ', અતિશયોક્તિભર્યું કદિ બોલવું નહિ; તેમજ સાથા-ને છુપાવવું નહિ.
૧૫. સગા અને સ્નેહિ સખંધિનું અગ્નિ વખતે કાર્ય કરવું તેનું નામ આચડત છે.
૧૬. લોકોમાં અપ્રિય ન થવું હોય તો કાક ક્વાલાવ ન બનાવશો.
૧૭. એક ભૂતની કથુક્તાન ભૂતની પરંપરાને અટકાવે છે.
૧૮. કષ્ટ સહન કર્યા વગર સાકં ક્ષણ પ્રાપ્ત થવું નથી.
૧૯. કોઈના આંત્ર પડાવવા નહિ; અને તેણાં લુછવાં.
૨૦. આપી ન શકો તો કંઈ નહિ; પરંતુ અપમાન તો ન-જ કરવું.
૨૧. બીજના ઉપકારમાં સદ્બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવો તે મુજનનું હ્રાપણભર્યું કાર્ય છે.
૨૨. વધારે જ્ઞાન થાય તેમ યાણી ઉપર વધારે અંકુશ રાખવો ઘરે છે.
૨૩. "લાખો નિરાશામાં અમર આશા છુપાઈ છે."
૨૪. બીજનાં ગુણદોષ જ્ઞેવાનું કાર્ય દુર્જનનું છે; નહિ કે મુજનનું.
૨૫. સ્નેહ જંગલી જનવરને પણ નમાવે છે.
૨૬. સુવિચાર સહચારના લીધે ઉડેલવે છે.
૨૭. ઉપદેશ કરતાં આચરણનું મહત્ત્વ વધારે છે.
૨૮. કહી શકો તો મોઢે જ કહો; પરંતુ પાછળથી અવર્ણવાદ ન કરો.
૨૯. વગર બોલાવે બોલવાથી તણખડા જેવી કીમત થાય છે તે કથન વીસરવું નહિ.
૩૦. કંઠાળા વખતે કરેલ કાર્ય સુધારવાને બદલે બગડે છે.

આ પ્રાસિક 'ધી નવાબ પ્રીન્સિંગ વર્કસ, ડીસા' માં ચંપકલાલ મોહનલાલ મહેતાએ જાણું અને શ્રી. મહતલાલ સંઘવીએ 'મંગલ' કાર્યાલય, ડીસાથી શ્રી હિન્દાર જૈન સ્વેતાંબર સંઘની પેઢી તરફથી પ્રગટ કર્યું.

॥ तस्य सो मा ज्योतिर्गमय ॥

તેજ તંત્ર ઝીલ્યા ઝાલી,
ધર્મ - કર્મ પ્રકાશતો,
શાશ્વતી ઉન્નતિ કાળે
મથજે આડે શ્લોક તુ !

—આદિત્ય.

પૃથ્વી ૧

અંક ૫

તંત્રી:

મહાત્માજી સંઘવી.

સમયનો સૂર.

હુ જાઈ! પગેપગ તારા હવનની એક-એક મુગ જેઠાંસી કિંમતી છે. નકામી વાતોમાં હવનની સાચી મુડી ન ખર્ચી નાખ.

જગતને આજ જેનો ખાસ જરૂર છે, તે સાચ, સનેહ તે સૌન્દર્યના સ્ત્રોત તું નહિ પ્રગટાવે તો, ક્યા પાતાળમાંથી પ્રગટવાના છે?

માઠે વાતોડિયો મટી જઈ નિષ્કામ કર્મવીર બન.

★★ વિષય દર્શન. ★★

જાગતા રેંજો.

સ્વતંત્રતાનો સાર.

અનંત વ્યાપી આર્થ સંસ્કૃતિ.

છે!

હિંદુઓનું સંગઠન કેમ થાય?

નિર્દોષનું બલિદાન.

મગનના તારા

મૃત્યુજ્યેષ્ઠી ક્ષમા.

મંગલ તણખા

વિજ્ઞાન અને તત્વજ્ઞાન

નવકાર ગીત.

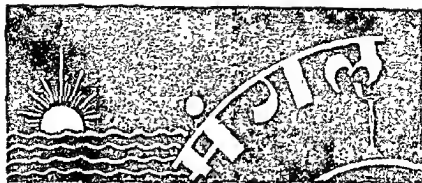
પર્વાધિરાજ ચર્ચધણ પર્વ.

સાચું વાણી સ્વાતંત્ર્ય

સાવના.

આપણો દેશ અને વિદેશના વર્તમાન.

આ માસિક 'ધી નવાજ પ્રીન્ડીંગ વર્ક્સ, ડીસા' માં અંપ્રકાશ મોહનલાલ મહેતાએ છાંયું અને શ્રી. મફતલાલ સંઘવીએ 'મંગલ' કાર્યાલય, ડીસાથી શ્રી ઈન્દ્રાર જૈન સ્વેતાંબર સંઘની પેઢી તરફથી પ્રગટ કર્યું.

વર્ષ ૧ ॥ આવૃત્તિ ૧૦૦૪ — ઓગસ્ટ ૧૯૪૮ ॥ અંક ૫

જાગતા રે'ને. —૫.

'જાગતા રે'ને' ના સુસંવાદી સૂરે સુતેલા કંઈક શ્રી-પુરોહીતી મીઠી બોધમાં બસેલ પહોંચાડી હશે; ને આજ હું સર્વનો સેવક જતીને પોકાર કરે' છું જાગતા રે'ને-જાગતા રે'ને.

રાજ્યનો સિપાઈ મધરાતે જાગ પાડે છે-જાગતા રે'વાની હું થોડો દિ'એ પોકારે' છું કે-જાગતા રે'ને.

રાજ્યનો સિપાઈ સુતેલાને સાવધ કરે છે-કે કોઈ તેમના જાનમાલને હુકસાન ન પહોંચાડે.

મારા પોકારનો આશય છે-તેમવિદોણી થતી જતી જાગતની પ્રજાઓને પુનઃ સ્વપ્રકાશ પ્રદેશને સુસંસ્કારસિક્ત બનાવવાનો.

સેવક થઈને વિનવું છું સહુને કે-તમારા હવલ પ્રકાશને તિમિરજોળે કો ઢાળો છો? સતિયાના સ્વર્ગ જતી આ દુનિયાને, જગવાદજન્ય છુમગોટમાં શા માટે લપેટો છો?

માતું છું કે, તમે તમારામાં જાગતા હશો, પરંતુ તમારી તે જાગૃતિનો પ્રવાહ તમારી અત્યેક હીલચાલ અને ત્રિચારસરણિમાં અતિબિંબિત ન થાય ત્યાં સુધી તમારા વડે તમને કે જાગતના હોવાને ક્યો સાચો લાભ?

તમારું શાશ્વત સત્ત્વધન-કામ, ક્રોધ, મોહ, માયા કે અતીતિને-હાય ન થયે તો જ તમે જાગતા રહેલા ગણાઓ ચોર ચોરી કરી જાય અને છતાં હાંસમાંને હાંસમાં કોઈ-કહે હું તો 'જાગતો જ હતો' તો તેનો કંઈજ અર્થ ન ગણાય?

સમય વિદ્યુત્વેગે પલટાઈ રહ્યો છે. સાધ્યને બૂલી જઈ માનવી સાધનોના ગંજમાં અટવાઈ રહ્યો છે. ખરા-ખોટા બંનેય માર્ગે બૂલી આજનું જગત વિરાન જન્ય વિચાર માલાને ધરણે જઈ રહ્યું છે.

જ્યારે ખરી રીતે-પ્રાણી એ પ્રકારનો પુંજ છે, અને તેમાંય અનુબ્ધ તો ખાસ કરીને; કારણ કે તેનામાં સારાસારનો વિચાર કરવાની ગહન પ્રતિભા રહેલી હોય છે. તે પ્રતિભા વડે જ આજે તે પૈતાના જગતની આસપાસ વળતો અમેલ કિસ્કો રચી રહ્યો છે-જેને તે પ્રગતિનું દુકામણું નામ આપે છે.

બહાલા જગજગતો! કાળ કાપે તે પહેલાં જાગી જાઓ. વિદ્યાનની વિનાશક વાતોને નેવે ખૂંટા, આત્માની દિશામાં એક જ કમલું આગળ વધો. તમારા કહેવા - પ્રમાણે તમે વિદ્યાનમાં ખૂબજ આજળ વધ્યા હોવા છતાં-તે વિદ્યાને જ્યારે તમારી કંઈજ કદર ન કરી, ને તમે દિનપ્રતિદિન વધુને વધુ અસંતોષી અને દુઃખી બનતા ગયા તો પછી એક કમલું આગળ વધીને આત્માના રમ્ય પ્રકાશકિરણોમાંથી પ્રગટતા કહેવાયુના સુંદર સુ મંજુલ સંગીતની મિષ્ટતા માણતા શા મટે અમમાઓ છો ?

શું તમારી ઈચ્છા હોવા છતાં, દેવાપણું મન તમને જાગૃતિના સાચા રાહો નથી પગવા દેતું ? જો એમ હોય તો હાત મારો એ મનને-અને શાપિત કરી દો કે-જગેશને સત્તાવનારો જગતમાં કોઈ નથી !

આમ તો સાદુ જગતા જ છે. પણ તે જગતજન્ય અધારા વિચાર કોટમાં, ત્યાંથી બહાર આવે. નિસર્જનો બધા મનોહર મંડપ તથા મીઠી આત્મ બુદ્ધ કેળવર્તા શીખો. દેવાઈ ગોવાને જેમ તોમો અરીણ પણુ નુકસાન ન કરે તેમ અધારી દુનિયાના છવેને અધારામાં પણ અજવાણું વંચાય. પણ તેથી અધારે એ સાચું અજવાણું નથી બની જતું.

તેજ રીતે આજે સાદુ જગતા હોવા છતાં, તેઓ જે બુમિકા ઉપર જાગૃત હોવા જોઈએ ત્યાં નથી અને તેથી તેઓ જગતા હોવા છતાં, જરનિદ્રામાં ધોરનારની રિયતિમાં છે એમ જ કહેવાય. અને સતેમા એવા સ્ત્રી-પુરોને મારા પોકાર છે-જગતા રેજો.

શોણિસ હાલકમાંથી માનવી જો છે ક્યાંક કામ કરે, છે આત્મિક પ્રવૃત્તિને, અર્થે, છે જીવનચર્યામાં પીતાવે, ને ઉર્મા નિવૃત્તિ ભોગવે તે જગત શાન્તિ, રનેક ને સુખથી આલ્યા કરે. પણ વિદ્યાન તો કામને પ્રટાડી બેકારી નીપળવે છે, ને બેહક શક્તિનો સંચય કરી તે તે શક્તિને વાપરવા પિગેતી નિરર્થક કે, સંહારક પ્રવૃત્તિમાં સડોવાઈ માનવી, આત્માને પણ વિસરી જાય એવી રિયતિમાં તેને મૂકી દે છે.

—ચીમનસાસ સંવધી.

ત'ત્રીસ્થાનેથી.

સ્વતંત્રતાનો ભાર.

તા. ૧૫ ઓગસ્ટ—ભારતની પ્રજાનો પ્રાપ્ત મંગલ સ્વાતંત્ર્ય દિન - આખો તે ગયો.

તે દિવસે પ્રત્યેક ભારતવાસીએ-એક બીજાના સૂરમાં મીઠો સહકાર-સૂર મેળવી, મોંઘામૂઠાં સ્વાતંત્ર્ય ગીત ગાયાં, ઉત્સવો ઉજવ્યાં, ઠેર ઠેર છાયા ઢાળતાં વૃક્ષ રોપ્યાં, હીતહીનને લોજન આપ્યાં, પરમ સ્વાતંત્ર્ય મૂર્તિ પરમેશ્વરની સ્તુતિ કરી, સ્વતંત્રતાને સુદૃઢ અને ચિરસ્થાયી બનાવવાની કડ પ્રતિજ્ઞાઓ લીધી.

જેટલી હડે હિંદને આપણે પોતાનું જ ધર સમજીને આપણે આપણી હિતચાક્ષત્રે વેગ આપીશું, તેટલે દરજ્જે આપણું ધર હિંદ આપણું બનીને રહેશે ને જો આપણે જ હિંદને આપણું ધર ન માનવાને બદલે આપણા કસ કે સો પુટ લાંબા - પહોળા મકાનને હિંદને શોભાવું માન અને મહત્તા અપાવવા માટે મથતા રહીશું તો હિંદ પણ આપણું નાહ રહે અને હિંદ જેટલું માન ખાનારું ધર તો તે પહેલાં જ પડી ગયું હશે.

મતલબ કે સ્વતંત્રતા એ જલ્દુ આકરી શકતિ છે, જો તેને પચાવવામાં આપણે નિષ્ફળ જઈશું તો તે આપણી નસે નસે ફૂટી નીકળશે અને આપણા હાથ ધરા થશે.

પ્રત્યેક ભારતવાસી-પણી જામે તે હિંદુ હોય કે મુસલમાન, જૈન હોય કે ખ્રીસ્ત-પરમ તેજદાતા સ્વર્ગની સાક્ષીએ પ્રતિજ્ઞા લે કે, પરમપદને હાંસલ કરવાના પ્રાણી માત્રના જીવન માર્ગને ઉજવો-અંતરાયવિહોણો-અનાવનાર અમારા દેશની સ્વતંત્રતાને અઘરામર બનાવવા માટે, પ્રસંગ પડ્યો અમે તેમાં ઓગળી જતાં પણ અચૂકાઈશું નહિ.

સાચી સ્વતંત્રતાના એક સાધનરૂપ રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતાનું મૂલ્ય પણ ઓછું નથી.

પરંતુ રાષ્ટ્રીય સ્વાતંત્ર્યને અણિશુદ્ધ રાખવાના પદ્ધતિસર મનુષ્યના આધ્યાત્મિક જીવનનાં સફળતાને કાયદા વડે નાણું કરવાની મેટી મતિ જો એક પણ રાષ્ટ્રનેતાના અંતરમાં સ્પર્શ અને તેને અમલમાં મૂકવાની હિતચાક્ષત્ર થયે-તો રાષ્ટ્રીય સ્વતંત્રતાને ધક્કો પહોંચાવતો પૂરેપૂરો સંભવ છે.

રવતંત્રતાનો વગમો આરે ઝીલતા સદુ પુરુષાર્થમેલા બને. ફલેન્દ્રા ત્યાગીને કર્મધીર બને. દેહની આગ્રાહીને હવતનું ધ્યેય નહિ પરંતુ સાચી આગ્રાહીને સરળ અને સમીપવર્તી મનાવવાના અમેલ ઉપાય તરીકેના અગત્યના બળ તરીકે પૂરતું માન આપે. અને એ વસમો વાર ફૂલ-દેશે યશે. ભારતને આંગણે ધર્મની પ્રનિત ગંગા વહેતી યશે. હિમાલયના ગગન-સુળી શિખર—‘જય સાસ્ત્ર! જય આર્ય ધર્મના!’ ગિરંગી ઝંડા લહેરાતો યશે.

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

કોઈ ન અવગણ્યો

卐 અનંતવ્યાપી આર્યસંસ્કૃતિને! 卐

—‘અનિકેત’

દીર્ઘકાળની ઉમ તપથર્મને પરિણામે સાધેલાં પરમ સત્યને હવતની સધળી ય દીસ્યાલ-ખાતું, પીપું, ગેદ્યું, બેસતું; ખોલતું, ચાલતું; જાંખું જાગરું, માં જિન્ન લિન્ન આદર્શની રચાપના દારા-ગૂંથનાં આર્પણાં મુનિઓના ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારની હવત પ્રણલિકાને ઉત્તરે તર હવતમાં વસુવાને પ્રદક્ષે વર્તમાન ભારતના પ્રભાવનો, માધ્યાત્મ સંસ્કૃતિના પરસ્પર વાતક નીતિ નિયમો વડે નવી સમાજરચનાની રચાપનાની વિચારણા કરી રહ્યા છે—તે હકીકત જાણીને ક્યા આર્યધીરના વદન પર ઘેરી વિચારણા ન મસરે?

સંસ્કૃતિઓની જનેતા તુલ્ય આર્યસંસ્કૃતિની વિશ્વવ્યાપી પ્રતિભાના મૂલ્ય ન મૂલ્યો જાણનારા અર્ધદગ્ધ પુરો આજે ભારતની બોળા જનતાને અધઃપાતના ગર્તા તરફ ખેંચી રહ્યા છે.

જગતની સધળી ય સંસ્કૃતિઓ જેમાં સમાવા છતાં ભરતી કે એટ ન આવે એવી આપૂર્વભાષુ મથક પ્રતિષ્ઠા આર્ય સંસ્કૃતિના જવદંત, ભવ્ય અંગે સ્વરૂપ શુદ્ધ આધ્યાત્મિક નીતિ-નિયમોને કાપી કુપીને તેને રચાને જડવાદ મૂલક સંસ્કૃતિના કેવળ બહારથી કપારલા જણાતા ને અંદરથી ખવાવલા શુદ્ધ પ્રાણુદીન નીતિ નિયમોની રચણના કરવાની ક્રમતિ-હે પ્રભો! તે અમને ભારતવાસીઓને ક્યાંથી સૂઝાડી?

મીસ, રામનાં જોણે પારણાં દોમીલ્યાં છે, પુરાણ, અમેઝિકાનો એક પણ સ્રષ્ટા કે હટ્ટા જેના એક નાગરિકની આત્મતત્ત્વમૂલક દૃષ્ટિની ગુલનામાં ઝંખે

પડે છે, તેજ સંસ્કૃતિના જલ્પા શું નિર્જનતાને અવગણી, પરાવાની પોકળ પ્રીતમાં પડશે ?

સર્વ કસ્યાણુથી ઓણું જેણે કદી વાંચ્યું નથી. અહિંસા-સત્યતા આદિ સરજ, સદા જેને મંદિરે અજવાળાં પાથરે છે, રમેઠ સંપત્તિને શાંતિના જ મંગલ કાળો પડે આડે ય પ્રકર જેનું યગન મૂંઝવું રહે છે, જ્યાં દામા જ વીરનું જૂપણ લેખાય છે; કાવાકાવા, વેર-ઝેર, અનીતિ-અત્યાચાર, કાપકા-દરજ વિગેરે પ્રકારનાં મનસ્વજનક સૂત્રો ઉચ્ચારતાં પછી જેનાં સાધુતો આજ સુધી સરખાતા હતા-તે સંસ્કૃતિના અભીવર્ધ્યો અખંડ કાવ્યની હિપેશા કરવાની હિંમત કયો આત્મહિતચિંતક કરી શકે ?

આર્થ એટલે સર્વદુર્યોણની મૂર્તિમંત જનસંત કવિતા, ન એને કોઇ સમુ હોય ન મિથ. એ બધામનો હોય ને કોઇનો નહિ. અમેરિકન હોય કે જર્મન, મુસલમાન હોય કે પાકુડા, રશિયન હોય કે ફ્રેન્ચ, ચીનો હોય કે બપાનીસ, સર્વને તે આત્મભાવે આદે ને કોઇના ય અહિતનો પાક ન બાણે. એવા આર્થની વિશા કાસપર અનનીતિ, મધ્યમ કોટિનું જીવન ગાળતા રાજ્ય-પુરોએ ધડેલા નીતિ નિયમોને અનુસરીને કઈ રીતે ટકી શકે તે હું સમજી શકતો નથી !

જેમની મીઠ જગત માપી શકતી નથી, નવન બંધ થતાં જેમને સર્વત્ર અધિકાર રક્ષાતો જણાય છે, સયોગો પ્રમાણે જેઓ અળવિચળ થાય છે, ખારણે ઊભેલાં અતિથિઓનું હૃદય જેઓ વાંચી શકતા નથી, વિષપ્રવાહની વચ્ચે જેઓ ગેરવલ નિષ્કંપ રહી શકતા નથી, તેજા પુરો પોતાના કરતાં અનંતગણી સકિતના પ્રગટાવનારા મહાપુરોએ રક્ષણ પ્રિયજ્ઞાપાધિત જીવનસૂત્રોની હારમાલામાં કઈ રીતે હસ્તક્ષેપ કરી શકે ?

કોઈ પછી રાષ્ટ્રની પ્રજાના વાસ્તવિક ઉત્કર્ષનો માર્ગ-જ્યાં સુધી તે રાષ્ટ્રમાં કેવળ અનીતિમૂલક કાયદાઓ અસ્તિત્વ ધરાવતા હોય ત્યાં સુધી-ઓકળો ન આવે. મેકાલેએ ધડેલા કાયદાઓ મન્ય ખારીકાપથી તપાસતાં 'સાઈમ્સ' તેમ છે કે તેમાં માખણુ નધારે છે કે પાણી. કિન્તુ માખણું અને પાણી વચ્ચેના વાસ્તવિક ભેદને બુદ્ધી જતાં જ આપણે પાણીમાં બેસવા માંડ્યા છીએ; સત્ય તત્ત્વથી અલગ પડી રહ્યા છીએ.

ભારતવાસી રત્નો-પુરો ! તમે દુઃખી હો તો તેના નિવારણનો ઉપાય તમારી સરસ, સુંદર સંસ્કૃતિનાં નિર્મળ પ્રકાશમાં પાંચજો. પરંતુ દુઃખ નિવારણમે કાયદાની માંગ ન કરો. કાયદાઓ વધવાથી તો દુઃખ વધશે. પૂર્વ

મુરોએ નિર્દોશા અને રોક્ષે ભેલે પૂ. મદાત્માણે વિપદોશા સાચા માર્ગે
માલતા રીખંશી તો તમારો દુઃખો આપોઆપ ટળી જશે અને સંસ્કૃતિના
પ્રવાહને પશુ વેગ મળશે. કામદાઓથી દુઃખ ટાળવાનો ઉપાય-કૃત્રિમ રીધર્મથીજ
દુઃખ ટળે. ને નિગ્નિગ્નના પર્મર્મો મરત રીધર્મો-પુરુષો વડેજ સંસાર સદા
સોહામણો જણાય છે.

આત્મત્યમગ્રસ્ત સંસ્કૃતિના મનોહર-ગગનચુમ્બી મંદિર ઉપર સર્વ
કરવાણુનું સરળ-ગાહર સંગીત ગૂંજતી જે નાણુક ધંટડીઓ વાગી રહી છે
તેમાંથી જોઈને 'પશુ દૂર કરવાની જાણી ગતિ-હે પ્રભો ! કાષ્ટનેય ન સુઝાડશો.

અનન્યાપી આર્થ-સંસ્કૃતિના મૂળ સાતમે પાતાળે નળામદાં છે તેને
દલાવવા મહેનત કરનાર ખુદ પોતાના મુળને જ દલાવી નાંખશે. મારે 'કાઈ' ન
જાણે દ્રોહી જનાને સંસ્કૃતિના કાચતા વચ્ચાને તેમ કરવાની જુલ કરનાર
જાણ, જનને કાયા રાવણુ'ય ગુમાવશે.

મારે સહુ આત્મનેજ રસિયાં જનો ને દિગ્ કિમંતર્માં પ્રસારે આર્થ
સંસ્કૃતિની મેરણાદાયક ગોધી સૌરજને !

છે ?

(રાગ:-ગઝલની લગ્ન...)

હું'મેરા જે હસતા રહે, સ્વપ્ને ન દુઃખાણું' સ્થાન છે,
રૂઢન મહિની જે મઝા, હસનારને શું' સાન છે.

હુનિયા કહે મોરા બહે, આપે જતા જે માન છે;
જાણે ન દીનની ઘણી તો, મોઝાપ્રમાં અપમાન છે.

જૂંઝારના શોખીનને બકિત તણું' કંઈ' લાગન છે;
'સાંત' જોવા જીવનમાં ભકતો સદા મસ્તાન છે.

જ્ઞાની કહાવી વિદ્યમાં, સ્વ અર્થ' જેણું' ધ્યાને છે;
'રામ' કહે છે તેમને સમજે સદા અજ્ઞાન છે.

—પંડ્યા જોવતારામ જોડસી.

હિંદુઓનું સંગઠન કેમ થાય ?

હાલમાં 'હિંદુ' શબ્દ ધર્મ' તરીકે વપરાય છે, અને હિંદુ ગણાતા માનવોમાં ધર્મનો એક છે. એટલે-જોતો, હિંદુઓ, શીખો વિગેરે-હિંદુઓનું સંગઠન થતું નથી. જો સંગઠન-બરાબર કરવું હોય તો હિંદુઓ એટલે વૈષ્ણવો, શૈવો, આર્યસમાજીઓ વિગેરે હિંદુ ધર્મ' માટે. પણ ખીજા હિંદુઓને સાથે રાખવા માટે 'હિંદુ' શબ્દને ધર્મને બદલે 'સમાજ' શબ્દ તરીકે વાપરે; એટલે કે હિંદુ સમાજ તરીકે વાપરે. તો બધા સાથે મળી સંગઠન થશે, કારણ કે સામાજિક રિવાજો વિગેરે ધણી મળતા છે. તેમાં બહુ ફેર નથી. એટલે ખીજા હિંદુઓ પોતાનો ધર્મ' પાળવા છતાં હિંદુસમાજ તરીકે સાથે રહી શકશે.

મુસલમાનો ખુદલાહ જોડે છે. ઈસાઈઓ ઇશ્વર (God) જોડે છે. વૈષ્ણવો શિવ જોડે છે. જોતો શંકરીશ્વર જોડે છે, વિગેરે ધર્મવાળા તેના જુદા જુદા નામો જોડે, લખે છે તે પણ સંગઠન સાધવામાં એક ખાસ નિમિત્ત છે, તે મુજબ બધા હિંદુઓના સંગઠન માટે હિંદુસમાજ તરીકે, પરમાત્મા અથવા ઓંકાર અથવા તેનો કોઈ ખીજો શબ્દ જોડવા લખવાનું રાખે, અને પ્રાર્થના રુટિઓ પણ તેની-બધાને બંધબેસતી થાય તેજી રાખે તો હિંદુઓનું સંગઠન સારી રીતે થાય. તેમજ આજે હિંદુઓનો ઘટાડો થઈ રહ્યો છે તે બટકી બપ.

આ બાબતમાં હિંદુસમાજનું બહુ ધન્યતા ભાઈઓ પોતે વિચાર કરે, વિચારો બહાર મૂકે અને જો ધણાના વિચારો મળતા થાય તો તેનો અમલ કરવાનો વિચાર કરવા, કોઈ વખતે, કોઈ ઠેકાણે સમેલનકર્યે મળે, અને વિચાર નક્કી કરી, તેનો પોતે અમલ કરે, અને કરાવવા પ્રયત્ન કરે.

આ બાબતના રસવાળા ભાઈઓને વિચાર કરવા, વિચારો બહાર મૂકવા અને અમલ કરવા વિનંતિ છે.

શ્રી પારી મણીલાલ ખુસાલચંદ,
માલજુર.

નિર્દોષનું બલીદાન.

◆ : લેખક: ડૉ. સી. બી. કોક્કરી, D.H.M.S. : ◆

દીએટની હકમાં પ્રવેશ કરવાનો કોઈ હિન્દીને એ વખતે અધિકાર નહોતો. દીએટના અધિકારીઓ કોઈપણ પરદેશીને પ્રવેશવા દેવાની સાફ ના સંજ્ઞાઓ આપતા. એમને કામ હતો કે તે બ્રહ્મચરિ કોઈ પરબ્રાંતીય કે પરદેશીય એકનાર દેશમાં આવ્યો તો દીએટની છુપી વાતો જાણી જશે. અને ખીજા દેશની જેમ દીએટ પણ લુંદારી જશે. એમનો એ કામ સાચો કે ખોટો ગમે તેવો હોય, પરંતુ જેઓ પ્રાચીન સાહિત્યનું સંશોધન કરવા માગતા હતા, પ્રાચીન ઇતિહાસ અને બૌદ્ધ ઇતિહાસ પુરાતન પરપરાઓ સમજવા માગતા હતા, તેમને માટે દીએટની હકમાંથી કુખ્યાયક મંદ પડી. દીએટની સરકાર કોઈ વાતે કોઈને પણ આવવાની અનુમતિ નહોતી આપતી.

એવે વખતે બાબુ શરતચંદ્ર દાસ નામના એક યંગાણા પ્રતિ વેશપલટો કરીને ભારે સાહસ ખેડીને દીએટની અંદર પહોંચ્યા. અને એક બલીદાન ચરણ પાસે બેસીને ઉપસળ્ય બૌદ્ધ સાહિત્યનો અભ્યાસ આરંભ્યો. મોટા સમયની અંદર જ શુદ્ધિશાળી સરતચાલુએ આ "લામા" પાસેથી બૌદ્ધ મતો, માન્યતાઓ, પરપરાઓ મંદથી પુરૂષ વિગતો મેળવી લીધી. અને પાછા સહિસસામત થયે હિન્દુસ્તાનની હકમાં દાખલ પણ થયા.

શરતચંદ્ર દાસના આગમન, અભ્યાસ અને પ્રયાનની વાત લોકોને ચર્ચાતી અને ચોળાતી દેહ અધિકારીઓના કાને પહોંચી. તપાસ કરતાં શરતચાલુ હિન્દુસ્તાનની અંતરે હકમતમાં સરકારી નોકરી કરતા પુરવાર થયા, બસાં એ શરતચંદ્ર ગુપ્તચર તરિકે જ દીએટમાં આવ્યા હોવા નેમણે અને શરતચાલુને ખીજા કંઈ થઈ શકે તેમ ન હોવાથી, જેણે આશ્રમ આપ્યો હતો તેને ભારેમા ભારે પ્રાણુકની સન્ન થવી નેમણે એવો દીએટની સરકારે નિર્ણય કર્યો.

આશ્રમ આપનાર લામાને એ નિર્ણય પરોઝાગવામાં આવ્યો. બૌદ્ધધર્મનો પ્રચાર કરના જતાં ચતુરને ભેટવું પડે તો તે જીવનનું પરમ સૌભાગ્ય જ લેખાય એમ તે જરા કોમથી માનતો. એટલે તો એણે પોતાની સરકારનો નિર્ણય શિરસાવંધ ગણ્યો.

એ "લામા"નું નામ હતું સંચેન. બૌદ્ધધર્મની પ્રતિજ્ઞા વધે એટલા સારે એણે બધી મોટી વસ્તુઓ ભારતવર્ષમાં મોકલી હતી. સપ્તઘણિક સંકીર્ણતા કે પાખંડો તો અંશ સરખો પણ એનામાં નહોતો.

દેનખે નામની ટીબેટની નદીનાં ઉંડા જળમાં એ 'લામા'ને ડૂબાડવાનો સરકારી નિશ્ચય અમલમાં મૂકાયો. સં. ૧૮૮૭નો જે મહિનો ચાલતો હતો. પહેલાં પોતાના ઈશ્વરવત્ રમરણ ક્યુ અને જાણે કોઈ મંદિરમાં બેઠો હોય તેમ શાંતિથી શાસ્ત્રમાન્ત્ર થોડી પંક્તિઓ વાંચી. લામાનો મૃત્યુ મહોત્સવ જેવા પુષ્કળ બીડ જામી હતી.

પરમધામી જેવા પહેરેગીરીએ પહેલાં તે લામાને મળખૂટ દોરીથી બાંધ્યો પછી એને પૂછવામાં આવ્યું: "મરતાં પહેલા તારે કંઈ કહેવાનું છે?"

લામાએ જવાબ આપ્યો: "ના, મારે કહેવા કરવા જેવું કંઈ નથી. માત્ર હું ત્હારે ત્હારા પવિત્ર પ્રમનો પાઠ પુરો કરું અને તથુવાર હાથની આંગળીઓ હલાવું ત્હારે તમે મને ખુશીથી પાણીમાં ડૂબાડજો."

લામાના સંકેત પ્રમાણે એના દેહને નદીના ઉંડા જળમાં ઝોળાયો, લોહાની આંખોનાં આંસુ ઉવરાઈ આવ્યાં. કેટલાકાએ તો હૈયાદાટ આકંઠ પથ આરંભ્યું.

લામાનો દેહ ખરેખર અચેતન જન્મે કે નહિ તે તપાસવા પહેરેગીરીએ દોરકું પાછું ખેંચ્યું તો હજી લામાના દેહમાં પ્રાણ હોય એમ લાગ્યું. બીજીવાર કેડ સાથે જારે પત્થર બાંધાને નદીમાં એનો દેહ ઉતાર્યો. ફરી બીજીવાર દેહ બહાર કાઢ્યો તો પથુ લામા હજી જીવતો હોય એવાં ચિહ્ન દેખાયાં.

લોહા અધિકારીએને ખૂબખૂબ કરમપાં અને બે વાર સળ થઈ ગયેલી હોવાથી હવે લામાના દેહને જીવતો રહેવા દેવા અરજ કરી. હત્યારા કડક કાળજીમાં પથુ દમાનો સંચાર થયો હતો. એમને શું કરવું તે ન સમજાયું.

આ મુંઝવણમાં થોડી દણે પસાર થઈ ગઈ. એટલામાં 'લામા'ની જીવ સંજવણી. મહામહેનતે ઉચ્ચાર્યું:

"કોઈ બેઠ કરશે મા! ધર્મની ખાતર બલિદાન આપવાનો અવસર કોઈ તુલાગીને જ સાંપડે છે. મારો સમય હવે પુરો થાય છે. મને આનાથી વિદાય આપો!"

ત્રીજીવાર એને ત્હારે પાણીમાં ડૂબાડ્યો અને ફરી બહાર કાઢ્યો ત્હારે લામાનો જડ દેહ માત્ર રહી ગયો હતો.

બૌદ્ધ ધર્મનાં પ્રચારમાં આના જે અસંખ્ય બલિદાનો અપાયા છે તેમાં ટીબેટના આ સાથ નિર્દોષ લામાનો બલિદાનની પથુ જારે અધ્યા અને સન્માન સાથે ગણતરી કરવામાં આવે છે. બલિદાન, આત્મભોગ તો ધર્મના પ્રકાશ વિસ્તારમાં તેલતું કામ કરે છે. ત્હાં એ તેલ અતમ થઈ જાય છે ત્હાં પ્રકાશને બહો અધકાર જ એકો યતો હોય છે.

શિવમસ્તુ, સર્વજગત:

★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★ ★

★ ગંગાના તારા ★

★ ——— : મહત્તાલ સંઘવી : ——— ★

(૩૭)

નિર્મળ-આપક ખેમની દિશામાં, સાવધાનીપૂર્વક, તાલપક રીતે પણ ઉપાસનારો-તે પ્રગતિપદે જઈ રહ્યો છે-એમ જરૂર કહેવાય. કિન્તુ જેના સાખને વિચારી, સાધનોના વિપુલ ધુન્ન વચ્ચે આટલેના મારે છે તેમને કાંઈ પ્રગતિવાદી કહે તો હું તે ન માનું.

પ્રગતિનો આધાર સાધનોની-વિપુલતા-હોવા કરતાં, તે પ્રત્યેની ઔદારીન્યતા જ વિશેષ સંજ્ઞા છે.

સાધનોનો કાર વધારનાર જીવન સફરમાં પાંચ-પચાસ મુઠાંએ જરૂર લેવામાં આવે, ખેમની દિશામાં તે સ્વસ્થાપૂર્વક ચાલી શકે, જેના અગાઉ ઉપર 'મારો' કહેવાતા સાધનોનો યોજામાં યોછો યોજા હોય.

મારી અરજી પાંખે પખીઓ પણ વ્યોમમાર્ગે ન ચિઠ્ઠી શકે ?

(૩૮)

જે જેવું જાણે, તેવું તેના મનોપ્રદેશ આસપાસ એકનીત થાય. અને ખેંચાતા તે વર્તુળોમાં સત્ત્વના ધારણ પ્રમાણે સજીવતા સંભરીત હરે ને તેટલે જરૂરે માનવીનું જીવન સફળ થયું ગણાય.

પરંતુ જ્યાં સદા સત્ત્વને જાહેર રજ અને તમના તોફાની પવનો વાય છે તે જીવનક્ષિતિજ પર રમતા સત્ત્વના બાલદિવાકરની રહી રાહી જાયોત પણ, -તે પવને કરીને ફેલાયલી ધુળની ધુમરીમાં લગભગ ઢંકાઈ જાય છે અને ક્યાં જતું અને શું કરવાની વિમાસણમાં પડેલો માનવી, હાથને ટેકે ટેકે સંસારમાં આગળ વધવાના પ્રયાસો કરે છે.

આગળ વધવું કેંને ન ઝમે ? કિન્તુ આગળ વધારનારા સુતસ્વેતા દિવ્ય સૌન્દર્ય દર્શનમાં જે પોતાનું સ્થાન નિશ્ચિત નથી કરી શકે તેને માટે અસુધા તમોમય પ્રદેશમાં બેઠક નક્કી થાય છે-જ્યાં બેઠાં-બેઠાં તે એજ વિચાર કરતો હોય છે કે-હું આગળ વધીને અહીં આવ્યો કે પાછળ પડીને ?

જેનો હાથ અંતરતલે ઝગહગતા આત્મન્મયિના દિવ્ય પ્રકાશવંતા રશ્મિના
હાથમાં સોંપાયેલો હતો તે સર્વકાળનાં સર્વ બંધનોને ફગારી દઈ, ઉત્કૃષ્ટ ગાનવ
હવન વ્યતીત કરતો, સંસારને સત્વનાં સુવર્ણનર્ણી અજવાળાં પીરસતો, પરમતી
ચરચુરનમાં રમવાને સર્વ પ્રથમ સાધક નીવડશે !

(૩૯)

મારી સામે એક લીંમડો ઝીલો હતો. તેને જોતાં જ એકા એક મારા
અંતરમાં આનંદનો પવન ફુંકાયો. ને હું બોલી ઊઠ્યો, “હય, શાબ્દ હય.” ને
તે એકાએક હસવા માંડ્યો, ‘ના, ના, ના’ ઉદ્ગારો વઢાવતું મારું શરીર
અંતરના ‘હા’ ને મારું દેવા મામ્યું.

જે પળે હું નાહો લીમડાના કુણા હાથમાં, તે પળ મને હવનમીની
લાગી. હું તે નહિ જૂલી શકું.

(૪૦)

ગાઠ બનમાં સંચરતી સુગંધ ત્યાંજ પગ મૂકે છે, જ્યાં તેના માટે સ્થાન
હોય છે.

ફૂલના દસે ગૂપચૂપ ગૂઝ ચલી સુગંધનો પગ-તેના તરફ તાકી રહેલાં
બાકાં-ઝીંચાં, કંબુસ કર્ણાં ઘસો તરફ નથી ધિપડતો.

મમતાનાં બારે વાહણ જ્યાં તરતાં હોય ત્યાં ન સંચરે અમ્બીદિરણ
આત્માનું.

જ્યાં જેવા પવન ખાતા હોય, ત્યાં તે મુજબ નિર્માણ થાય છે-એ સત્ય
ગૂંચવા જેવું તથા.

(૪૧)

આશાજારે મુંઝાતી એ નાજુક સરિતા ! પકડી ન શખ તારી આશાને.

પાધરી દે સકલમાં, તારી આશાપી એ મુઠી. ને પછી ડગલે-ડગલે તું
જે પાગીશ તે બધું તને-ગદન તુજ સાગર સ્વામીનાન્નાનાં, નાનાં આશારો
જેવું આકર્ષક જણાશે.

જ્યાં સુધી સમર્પ્યું તથા તેં, ત્યાં સુધી પામવાની આશા રાખે જ
તે જ્ઞાને !

(૪૨)

પરમાત્મા ! તુજ પ્રેમની કક્ષી પહેરીને રૂંડે છું જગતની બળ્લરમાં. કાઈ
જોખણે છે, કાઈ અજાણ્યો ગણે છે મને.

વાટે જતાં, પીઠ પાછળ હસે છે કેટલાક, કેટલાક સંભળાવે છે ક્યાં
તેણે મોંઘા ઉપર ને કેટલાક ગાય છે કવિતા પ્રસંસાનાં.

પણ તે અર્ધાધી મારે શી નિરુણ ?

હું તારો છું. તારા નામનું જોણિયું જોડ્યું છે. સારી-થુરી સંખળા
વાતોની છાયા શા મઠે જમે ?—તેનો નિકાલ તારે જ લાવવાનો છે.

(૪૩)

નિજના સાહજિક સ્વરૂપને ચિંતવતો આત્મા, કદી પરસ્વરૂપને નિષે
હીન ન થાય. અને હીન ન થાય એટલે તેને પરસ્વરૂપનાં બંધનો ન લાગે અને
તે આપસ્વરૂપમાં સ્વતંત્રપણે લોકોત્તર પડને પહોંચી જાય.

આત્માને અપનાં ય દુઃખ-પરસ્વરૂપને પોતાનું કરવાની તીવ્ર લાલસામાંથી
ઉત્પન્ન થાય છે, અને ભોગવવા પડે છે.

જે આત્મા નિજ સ્વરૂપના શ્વેતસાગરને પીવા મુશ્કે તેને પરસ્વરૂપના
અમૃતજળની પાણી મંજવા નહિ રહે ?

(૪૪)

માથે પાપ-મુદ્દયતો પુંજ છે, માર્ગ અજાણ્યો છે, રાત અંધારી છે,
વિકરાળ પશુઓની ગર્જના ચયરાવે છે.

ક્યાં જઈ ને ક્યાં રોકાઉં ?

કાઈ દીવો પેટાવો—! અજવાળાં રેડાવો—! સાચો માર્ગ ખતાવો—!

પણ કોણ સંભળે—?

એવામાં ઝડીમાંથી અચાનક અવાજ આવ્યો:

તું પુરુષ છે, પુરુષને પગલે ચાલ્યો જા ! કાઈની ય સોખત ન હોય તો
આત્માની આગળી ગ્રાહીને પણ તારી સફરમાં બાગે ખડ !

—ને ચૂપચાપ હું યાગજ વધવા માંડ્યો.

મૃત્યુંજયી ક્ષમા.

સ્વામી શ્રી. હયાનંદ સરસ્વતીએ જોધપુર નરેશને વેશ્યાગમન માટે ખૂબ કપકો આપ્યો. નરેશની રખાત નખીજાને આ પરથી સ્વામીનો પ્રાણ સેવાનું કાવતું રચ્યું. સ્વામીના રસોઈયા જગત્નાથને લક્ષ્યાવી તેણે સ્વામીને દૂધમાં કાતિકા ઝેર અપાવ્યું. દૂધ પીતાં જ-સ્વામીને કાવત્રાની ગંધ આવી ગઈ. તેમણે તે જ પળે રસોઈયાને ખોલાવી કહ્યું:

“ભાઈ, જગત્નાથ, નખજાણને વશ થઈ તે' મને ઝેર ભડે આપ્યું. પણ હવે તારા પ્રાણ તો બચાવી લે. અન્યથા કાવતું પકડાતાં જ જોધપુર નરેશ તને ગરદન મારશે. મારે, લે આ રૂપિયા; ને ગુપ્તવેશી અહીંથી દૂર ચાલ્યો જા.”

તેમણે રસોઈયાના હાથમાં ચોક્કસ રૂપિયા મૂક્યા. પચાતાપથી રડતો રસોઈયો તત્કાલ નેપાળના પન્થે ચાલ્યો. †

આનું નામ તે ક્ષમા !

ધાયું હોત તો સ્વામીજી એક જ મુકામાં રસોઈયાને યમસદન પહોંચાડી દેતાં. અરે ! એક જ ત્રાડમાં એને ભોંપ ચાટતો કરી શકત. કિન્તુ એ મહર્ષિના આત્મવિશ્વાસના અંતરે તો ભરી હતી - આર્ષત્યતી અનોખી પ્રતિભા ! પવિત્ર છવન-તેજના દુરુપયોગ વડે નહિ, પરન્તુ રનેહવર્ષતી આંખો વડે તેઓ શત્રુના મિત્ર સર્જતા. નહિતર પોતાને મેર પાનાર, મનુષ્યની સામે-એમણે કહી અમૃતના ખોલ ન ઉચ્ચમાં હોત.

કોધીની સામે કોધી ચતુર કે દુષ્ટની સાથે દૃષ્ટ ચતુર તે વીરનું શૂપલ નથી. સાચો વીરનર તે કે જે પોતાની પવિત્ર સક્રિયતા ઉપયોગ નિર્જાનાના રક્ષણ માટે કરે છે.

પૂર કડપે વહી જતી પ્રોટરને એક હાથે ચોલાવી દેનાર સ્વામીજી નિર્જાન નહોતા. કે ગુન્હેગાર રસોઈયાને જ્યાં દે પણ એમના હૈયે વસી હતી-અખૂટ ક્ષમા છવ માત્ર પ્રત્યેના કલ્યાણની ઉત્કૃષ્ટ નિર્ભગ ભાવના ! અને તેથી જ તેમણે જગત્નાથને જ્યાં દાધો.

ધન, માલ, યૌવન અને સત્તાના મદમાં છત્રી જનારા સ્ત્રી-પુરુષોનો ધર્મ એ છે કે તે તે પ્રકારનાં જળો વડે તેઓ જગતના દુઃખી જનોને સહાયક બને, નહિ કે પ્રાણ અને પ્રતિભા હરે.

ક્ષમાના અંશ સદુમાં છે. જે વ્યક્તિ ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર્યજન વડે તેને ખીલવશે તે ક્ષમાવીર કહેવાશે ને અનેક નિર્જાનો સહાયક બનશે, અને જેને હૈયે ક્ષમા કરતાં પ કોધની માત્રા વિશેષ પ્રયત્ન હશે, તે આપ જગશે અને જગતની સંતિમાં ખસેલ પહોંચાડશે.

મંગળ તંત્રીખા.

—ચીમનસાલ શાહ.

૪૧. “આસાર” તો ‘હાર’ સૌથી વધી ગય છે.
૪૨. સ્વચ્છતા રાખવાથી ખર્ચ વધારે થતો નથી; પરંતુ સ્વચ્છતા નહિ રાખવાથી માફગીના ભોગે ખર્ચ વધારે થાય છે, કારણ કે; જેવો ગંદવાડ તેવો મંદવાડ.
૪૩. આપણી વાણીથી ત્યા રીતભાતથી બીજાને ખુશી રાખવા જરૂરી છે.
૪૪. અણુપ્રકટી મગિણી કરી પોતાની આખરે ગ્રામાવધી નહિ.
૪૫. ‘મતં ન ધોક્ષમ્’ એ સત્ત્વ મનન પૂર્વક લક્ષમાં રાખવું જરૂરી છે.
૪૬. પડતાને પાટું ન મારતા ઉંચે સ્તંભરતા સીંગો.
૪૭. શઃણે આવેલાને કહી ન મારવો, તે શુરવીરનું લક્ષણ છે.
૪૮. જ્યાં પોતાના વચનની કદર થાય ત્યાં જ બોલવું.
૪૯. વિચારનો મુધારો થાય તો વચનનો પર્ણ થાય.
૫૦. એ તો નક્કીજ છે કે. જેટલી સમજણ વધારે તેટલી જવાબદારી વિશેષ.
૫૧. વિદ્યા એ ન મોરાય, અને નાદા ન થાય તેવું અક્ષમ ધન છે.
૫૨. હલકાઈ રોમા છે ?—હલકા કુળમાં નહિ; પરંતુ હલકા કાચમાં હલકાઈ રહેલી છે.
૫૩. જીવનમાં અનેક પ્રસંગે ગમ ખારી એ કીક/પડતી વાત છે.
૫૪. નવરું મન પોતાનીજ ખાવ છે, મારે જાડુ વિચાર વાણી ધૂનમાં ગૂંથાઈ રહેવું નહિ.
૫૫. એક રૂઢી—
જેવી મતિ તેવી ગતિ, જેવું તપ તેવું કૃપા;
જેવો સંતોષ તેવું શુભ, જેવું અન્ન તેવું મન;
(અને) જેવું મન તેવું તન.
૫૬. બાળક પાસેથી પણ મહણ કરેલો બોધ બહુ ઉપયોગી નીવડે છે.
૫૭. અસારમાંથી પણ સાર મહણ કરવાની જરૂર હાલની દુનિયામાં છે.
૫૮. ‘ના’ ઉપરવટ ચાલવાથી ફોટો નીવડતી નથી તે સચોટ છે.
૫૯. એક પરિપક્વ વિચાર પાસે સેંકડો સારા વિચારો પણ હલકી કદાનાં ગણાય છે.
૬૦. પૈસાવાળાની કદર કરનાર કરતાં શુભવાનની કદર કરનારમાં યોગ્ય માણસાઈ અને કહાપણ હોય છે.

—અપુર્ણ.

વિજ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન.

●=====૨૫. ચીમનલાલ સંઘવી :=====●

આર્ચિશિષ્ય કેવીસને ત્યારે સાપેક્ષવાદના સિદ્ધાન્તના ધર્મ પરની અસર વિષે એઈન્સ્ટાઈનને પ્રશ્ન પૂછ્યો ત્યારે તે મહાન વૈજ્ઞાનિકે ઉત્તરી દીધો કે, "નામદાર, સાપેક્ષવાદ એ શુદ્ધ વૈજ્ઞાનિક સિદ્ધાન્ત છે. ધર્મ સાથે તેને કશો સંબંધ નથી." પણ આ ઉત્તર સત્યથી ખૂબ વેગળો હતો.

વૈજ્ઞાનિકોએ વિજ્ઞાનના વિકાસ માટે તેનું ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનથી સ્થિત દર્શાવવા વારંવાર પ્રયાસ કર્યો છે. પણ તે પ્રયાસમાં રહેલી અસત્યતાને અંતરમાં જાણવા છતાં તેઓ તેને અનુસરે છે તે તેમના વાદ વિષે તેમની પોતાની જ અશ્રદ્ધા સૂચવે છે. કેટલાક અલ્પજ્ઞી વૈજ્ઞાનિકો તેને જાહેરમાં કબૂત્રી મે છે.

હર્બર્ટ ડીંગેલેએ લખેલા 'Through Science to philosophy' માં એ કબૂલાતને બાજબી ફેરવવામાં આવી છે. લેખક ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાન પર વિજ્ઞાનની સીધી અસર દર્શાવે છે અને વિજ્ઞાન કે જોનું ઉત્કૃષ્ટ સ્વરૂપ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જ હોવું જોઈએ તે તે સ્વરૂપની સાથે ધર્મજ્ઞમાં આવી કેવા અનિર્મળનીય પરિણામ-ઝીવનને છે તેનું તેઓ વિવેચન કરે છે.

કેટલાક વૈજ્ઞાનિકોને આ વિજ્ઞાન-નિરીક્ષણ ન ગમ્યું અને તેમાંના એક સર આર્થર એડીંગ્ટને 'Philosophy and Science' નામે પુસ્તકમાં ડીંગેલેના મન્યની કડવી સમાલોચના લીધી, તે સમાલોચનામાં તેમણે તત્ત્વજ્ઞાન કરતાં વિજ્ઞાનની ઉચ્ચતા સિધ્ધ કરવા પ્રયાસ કર્યો અને ડીંગેલેવાદ માટે શોક દર્શાવ્યો.

આમ ત્યારે વિજ્ઞાનવાદ પશ્ચિમમાં તેના આપક સ્વરૂપે ખીલેલો છતાં ત્યાં તેની જરૂરીઆત અને સત્યતા વિષે અતેક પ્રકારે ઊઠાપોઠા ઊઠ્યો છે ત્યારે તેની પ્રાથમિક દશામાં પ્રવેશતા આપણે તે વિષે પ્રથમથી જ નિગારી મેવું વધારે જરૂરી છે.

વિજ્ઞાન ભુધ્ધિ અને ગણતરી પર આધાર ગ્રામે છે. ધર્મ ને તત્ત્વજ્ઞાન અધ્યા ને અંતરને અનુસરે છે. ધર્મે પોતાની દૃષ્ટિએ પ્રત્યેક વસ્તુઓનું સ્વરૂપ નિશ્ચિત કર્યું; વિજ્ઞાન તેને પોતાની આંકણીએ માપવા નીકળ્યું. પણ વિજ્ઞાનની આંકણી નિર્ણિત નથી. ભુધ્ધિ કે ગણતરી-ફેર કે વિકાસના પરિણામે તે ફેર ફેરે છે અને પરિણામ પણ ફેરે છે.

ન્યુરને નવા સિધ્ધાન્ત સર્જ્યા. એઈન્સ્ટીને તેને ખામીભર્યા ઠેરવ્યા, આજે એઈન્સ્ટીનના ધણાખરા સિધ્ધાન્તો ખોટા ક્યાં છે, આમાં સત્ય ક્યાં શોધવું?

વિજ્ઞાન પ્રત્યે સરા એ તો એક પ્રકારની અધતાંજ ગણાય. પણ પ્રત્યેક વસ્તુની કિંમતને આંકી જોવી એ વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિએ પણ જરૂરી છે.

પ્રવૃત્તિ એ માનવીનો હવનધર્મ છે. સૃષ્ટિના આદિકાળથી પ્રવૃત્તિના આશ્રયે જ માનવી નક્કો આપ્યો છે. કર્મ-પ્રવૃત્તિથી દૂર હાનારને કુદરત માનસિક પ્રવૃત્તિમાં દસેલે છે વિજ્ઞાને માનવીને સુખી કરવા મન શોધ્યાં. કુદરતે તેને તે શોધમાંથી ઊપજતા મુશ્કેલીઓ ને તેના ઉકેલની પ્રવૃત્તિઓમાં ધકેલ્યાં. જગનના મહાનમાં મહાન વૈજ્ઞાનિકે પણ એટલું તો કહ્યું જ છે કે, "આદિ-યુગમાં માનવી જેટલાં સુખી ને શાન્ત હતાં તેટલાં આજના વૈજ્ઞાનિક યુગમાં નથી." -

વિજ્ઞાનનું મૂળ કુદરતની ગહનતાનો ઉકેલ ને માનવીના બાહ્ય સુખની શોધમાં સમાયું છે. પણ આજે, વિજ્ઞાનદ્વારા કુદરતના ઉકેલની તો આશા પણ અસંભવિત બની છે. વિજ્ઞાન સૃષ્ટિની યશસ્વત વિષે જે પ્રમાણો ને ઉકેલ આપે છે તે કરતાં તો એક બાળકનો તે વિષયનો કુદરતી અભિપ્રાય વધારે માનનીય ગણાય વસ્તુગત અને મનોગત અનન્તતાઓ, સ્થળ કાળ, પદાર્થ ને આત્માના એકીકરણને સાધવું તત્ત્વ વિજ્ઞાનની કલ્પનાનીયે બહાર છે. ને રાજતન્ત્રની સંચાલન નીતિ પર અવલંબીત માનવીનું બાહ્ય સુખ વિજ્ઞાનને શી રીતે આશ્રયી શકે?

ઝોલીયા કક્ષાકમાંથી માનવી છ કક્ષાક જે કામ કરે, છ આત્મિક પ્રવૃત્તિને અર્પે; છ હવનયર્થમાં વીતાવે, ને છમાં નિવૃત્તિ ભોગવે તો જગત શાન્તિ, રહેલ ને સુખથી ચાલ્યા કરે પણ વિજ્ઞાન તો કામને ધટાડી બેકારી નીપજાવે છે; ને બેહક શક્તિનો સંચય કરી તે તે શક્તિને વાપરવા વિષેની નિર્ણય કે સંહારક પ્રવૃત્તિમાં સંડોવાઈ માનવી આત્માને પણ વિસરી જાય એવી તેને રિયલિટીમાં મૂકી દે છે.

વિજ્ઞાને માનવીને ખૂબ જ ગર્વીષ્ટ બનાવ્યો છે. ને તેના પરિણામે તે કુદરતને આધીન પ્રાણીમાં પણ માધું મારતો થયો છે. પણ નિરવધિ અમ્ વેડી અન્તે તો તેને પાછું જ પકડવું પડે છે.

અમેરિકાની પશ્ચિમે મહાદ્વેષી ઊભરાતાં માઠ જંગલો હતા. વિજ્ઞાનને એવું નિર્ણયક બૃહિરોકાણુન ગમ્યું. તેણે તે જંગલો ઊખેડી ત્યાં માનવ-વસવાટ સૂચવ્યો. રાજ્યે તે સૂચનને અંગતમાં મૂક્યું. પણ તેમ કરતી વખતે તે બૃહી

મથું કે એ જંગલોના પરિણામે જ પશ્ચિમેથી થસતા રેતીના વંદાજ આગળ વધતાં
બચકતા હતા. જેનાં જંગલો કપાયાં કે તરત જ રેતીના જંગી વંદાજિમા આખા
અમેરિકાને જંગલવા માંડ્યા જંગલોની જગ્યાએ વસેલાં ગામોને તો, તેમણે
રેતીના શણસી હગમાં જ કાંકી દીધાં. આજે સરકારને ત્યાં ફરીથી જંગલો
વસાવવાની જરૂરિયાત જણાઈ છે.

વિજ્ઞાનની સહાયથી પરિવર્તન પામેલી આવી તો અનેક વસ્તુઓને આજે
મૂળ રીતિમાં મુકવાની આવશ્યકતાઓ ઊભી થઈ છે.

નવકાર-ગીત.

સમરો મંત્ર ભલો નવકાર, એ છે ચૌદ પૂરવનો સાર.
એના મહિમાનો નહિ પાર, એનો અર્થ અનંત અપાર-સમરો, ૧
શુભમાં સમરો, દુઃખમાં સમરો, સમરો દિવસ ને રાત
જીવતાં સમરો, મરતાં સમરો, સમરો સૌ સંસાર.-સમરો, ૨
થોગી સમરો, ભોગી સમરો, સમરો રાજા - રાંક.
દેવો સમરો, દાનવ સમરો, સમરો સુખ નિઃશંક-સમરો, ૩
અડસઠ અક્ષર એહુના જાણો, અડસઠ તીરથ સાર
આઠ સંપત્તી પરમાણ્યો, આગ્નિદિ દાતાર.-સમરો, ૪
નવપદ એહુના નવનિધિ આપે, ભવોભવનાં દુઃખ કાપે
ચંદ્ર વરનથી હૃદયે વ્યાપે, પરમાત્મ પદ આપે-સમરો, ૫
લે.-૫ મુનિરાજ મી ભદ્રંકરવિજયજી.

કરોડો વર્ષોથી કુદરત પુણ્ય સ્ત્રીનું જન્મપ્રમાણ સાચવતી આવી છે
પણ આજના વૈજ્ઞાનિકોને એ પ્રમાણ અવરિચન નથી હામનું. તેમણે વિજ્ઞાનની
મદાયથી તે પ્રમાણ જાળવવાની ચેજના થી છે. પણ એ મદાવના પરિણામે
ઊભી થનારી અનેક મુશ્કેલોઓના સામનામાં અમ વેડાવનારી આવી ગોજના
કરતાં તે પ્રથમ કુદરતને જ આધીત રાખી જ્ઞાન્તિથી હવન પીતાવડું મું ખાટું!

કર્નલ લી-ડનબર્ગ એન્ટમીદાસના એકાન્ન ટપુમાં માત્ર અમે રજવાનાં
હથ્થના પ્રયોગે અમરતાનો અખતરો ફરી ફરેય રે. પણ આવી અમરતાની

માનવીને જરૂર છે ખરી ? માનવી જ્યારે જીવનથી યાંકી આરામ શોધતો થાય છે ત્યારે મૃત્યુ તેને મધુર સોઝમાં લે છે. પ્રયોગ સફળ થાય મૃત્યુ મેલિયું નહિ ખતી જાય ? ને પ્રયોગનું ફળ ચેતનથી યતનગતતા માનવીને શિલા જમાં ખનાવવામાં પરિણમ્યું તો ?-તે સમયે આપણાત માટેની નવી શોધો કરવા રહેશે.

વિજ્ઞાનની સમગ્ર વિશ્વને જરૂરીઆત સિધ્ધ કરવી મુશ્કેલ છે. કેવળ વ્યક્તિઓની જરૂરીઆતના પરિણામે તે વિષય આજે પ્રદેશવ્યાપી ખતી ગયો છે. એક માનવીને શસ્ત્રોમાંથી હોલત કમાવી હોય, ને તે તેવા 'શોધોમાં વિજ્ઞાનની વહેલું' મુકે છે. 'કાઈ' સંબંધને સંહારક શક્તિ સાધવી હોય, ને તે તેમાં વૈજ્ઞાનિકોની જાહેરાત લે છે. કાંઈ માનવીને જીવન-દીર્ઘતા પ્રિય હોય ને તે અમરતાના પ્રયોગ કરાવે છે. પણ આ મધ્ય પ્રાંતો વ્યક્તિગત છે. તેને જગતજાણી ખનાવવા ન મટે જગતની જે જરૂરીઆતોને પૂરવાનો ધર્મ કુદરતને આપીને છે તેની નિરર્થક જવાબદારી માનવીએ ન યોદી લેવી જોઈએ. જ્યારે કુદરત તેવા ધર્મથી અંશમાત્ર પણ વંચિત થશે ત્યારે ગમે તેટલું ઉન્નત વિજ્ઞાન પણ જગતને એક ક્ષણ માટે પણ વધુ ટકાવવાને અસંમર્થ નીવડશે.

ધર્મ અને આત્માના અવાજે પ્રત્યેક 'વસ્તુને નિર્ણય કરી' નાંખી છે. ધર્મોક્તિના આદિઅનાદિ તત્વો, જ્યોતિષ્યક, કાળ, પ્રદેશ, આત્મા, યજ્ઞ, વસ્તુધર્મ વિગેરેનો જોડલ તેણે કરી લીધો છે. એ સર્વના ઉકેલમાં જુદા જુદા ધર્મમાં કંઈક દેર જો કે પડે છે, છતાં તે સર્વનું તે ઉકેલ દ્વારા ખેંચે તો એકજ છે. આધ્યાત્મિક વિકાસ ને શાન્તિની સાધના વિજ્ઞાને પણ આમાંના કંઈકને શુદ્ધિશક્તિ ઉકેલ જો કે કર્યો છે પણ તે ઉકેલને વૈજ્ઞાનિકો પોતે પણ વ્યાજબી નથી લેખતા, ને ઉપરાંતમાં વિજ્ઞાનનું ખેંચે જિજ્ઞાસુશક્તિના સંતોષ ને બાહ્ય સુખ શોધમાં જ સમાયું છે. જીવનશાન્તિનો રીકાર હજી તેણે નથી કર્યો.

જગતમાં ખરી રીતે જોતાં જરૂરી જેવું કંઈ જ કામ નથી. પણ સૃષ્ટિ ચાલુ રહેવાની છે માટે માનવીએ કંઈ ને કંઈ-પુરુષાર્થ કરવો જ જોઈએ એ સિધ્ધાંત પર આપ્યા જન્મતનો પ્રવૃત્તિધર્મ ને માનવીની મન-પ્રેરણાઓ રચાયા છે. એ ધર્મ ને એ પ્રેરણાઓને જોમ અને તેમ શાન્ત ને રક્ષણથી ખનાવવામાં જ માનવીનું સુખ સમાયું છે.

આ માનવતા જો કે તત્વજ્ઞાનને લગતી છે છતાં ગમે તેવા પ્રવૃત્તિપ્રિય માનવીને પણ કબૂલવી પડે તેટલી તે બાંધક-જાતકારી છે. તેમાં પ્રવૃત્તિનું નવનીત ઊલટાવ છે. જગતના પ્રખળમાં પ્રખળ મહત્વાકાંક્ષી નરવીર નેપોલિયને

હવેનને વધારે મધુર ગણાવ્યું હતું. જેમની પ્રવૃત્તિઓ પણ પૂજનીય ગણાય છે એવા, હિંદના પ્રિય મુગટ સમા, પંક્તિ જગદરક્ષાક નહેરૂએ એ પ્રવૃત્તિઓ ને તેમાં ધુન્ધવાતી અશાન્તિ કરતાં ગિરિનાં શુંગ કે પ્રકૃતિની ગોદને વધારે વ્હાલી મેળી છે. ને ત્યાં જ વિજ્ઞાનનો પરાભવ છે.

વિજ્ઞાનને ધર્મ કે તત્ત્વજ્ઞાન સાથે સંબંધ નથી એમ કહેવું એ તો અસત્ય કરતાં પણ વધારે દુર છે. સત્ય તો એ છે કે જાને એકમેકનાં પ્રતિરૂપિણ છે.

તત્ત્વજ્ઞાન પ્રવૃત્તિને હવેનને ટકાવી-રાખવાનું સાધન મેળે છે; વિજ્ઞાન તેને હવેનધર્મ માને છે. તત્ત્વજ્ઞાને રંગાયેલ પ્રવૃત્તિ કુદરતને માતા માની તેની પાસે દૂધ માગવા ફોડે છે; વૈજ્ઞાનિક પ્રવૃત્તિ કુદરતને કચરી તેનાથી દૂર સ્વતંત્ર ક્ષેત્રોમાં વિહરવા માગે છે. તત્ત્વજ્ઞાન મેરણીઓમાં અમૃત ને શાન્તિ સિંચે છે; વિજ્ઞાન તેમાં મદ પૂરે છે. તત્ત્વજ્ઞાન હવેનને, ધામેથી આસતાં, ઇચ્છાઓને મર્યાદિત કરી, માત્ર પ્રકૃતિ સાથે રમત કરતાં, શાન્તિને સાધતાં, વેરાયાં ધુળને ધીજીવાનું કહે છે; વિજ્ઞાન તેને રથમાં બેસી, તે દોડાવતાં, પ્રત્યેક ઇચ્છાઓને અનુસરી, તેને પૂરવાનું શીખવે છે. આ શીખવતી વખતે તે શૂલી નખ છે કે ઇચ્છાઓને સંતોષવાની નીતિ પાસના ભુવનમાં અગ્નિકણ સમી છે. જર્વરવને પાળ્યા પછી પણ ક્ષેત્રને તો તે રખ્યાથી જ રંજે.

માનવવૃત્તિઓ પાસવી છે માનવી વચ્ચે શક્તિ ને સમૃદ્ધિનું ઓછામાં ઓછું અંતર એ જ જગત શાન્તિનો ઉપાય છે. પણ વિજ્ઞાન એ અંતરને વધારેમાં વધારે બહોળું બનાવે છે. તે ગાંઠિત મહાબળો સર્જે છે ને શક્તિ-ધારી પ્રજા તે બળને છીનવી લઈ અદ્યતને રહેઠાણમાં તેનો ઉપયોગ કરે છે વિજ્ઞાનના અભાવમાં આ સંહારક શક્તિ ને અંતર આર્ષા બની જશે.

વિજ્ઞાન બાજુ સુધીમાં યકષ વિકાસ સાધ્યો. પણ માનવો તે વિકાસથી શું રંગ્યો ?

વ્યવહારનાં ત્વરિત સાધનોએ જમિનું અંતર ઘટાડ્યું. પણ માનવીની દોડધામને તો તેણે હતી તે કરતાંએ વધારી મુકી.

ગૈભર ને આરામનાં સાધનો વધ્યાં, ને માનવી તે સાધનોનો ગુલામ બન્યો.

વિજ્ઞાને સુએડની નહેર બોહી: ને રાત્રિધારી પ્રજાને કાળી પ્રજા ૪૨ નંબર રાખવાનું ઢાર મૂક્યું.

રમત'ત્ર શ્રમ મધુર હતો. તે યન્ત્રદ્વારી ને સમુદગત યતાં પ્રાણુકીન ને સંહારક બન્યો.

યતના ત્વરિત વિનિમયે પ્રજનાં ચિત્તને અસ્થિર બનાવ્યાં.

સુદૃઢજ્ઞાએ પ્રગતિ સાધી ને જ્ઞાન વ્યાપારનો વિષય બન્યું; નિન્દા યુદ્ધ ઉપરો ત્યજી જનનવ્યાપી બની.

વૈદક વિકાસ સાધ્યો. ને તેના દકાવ માટે રાગોને વધવાની ફરજ પડી.

વિજ્ઞાને 'મહાશ્વજ્ઞો સર્ગર્થાઃ' ને તે એક ચાણુ દળી પડતાં પ્રજાઓ વચ્ચેનું અંતર વધ્યું.

નહાને પાયે, મતાં કામ મોટે પાયે. મુકાર્યાં ને માનવી વધુ જોખળી બન્યો.

પ્રત્યેક વસ્તુ સુધ્ધિને ત્રાજવે તોળાવા માંડી; ને સુધ્ધિની બહારના પ્રવેશની કિંમત ધરી, અધ્યાનાં પૂર મર્યાં.

શ્રમ છુંદવાયો; ને શ્રમજીવી માનવી પાંગળો ને બેકાર બન્યો.

વિજ્ઞાને આ રીતે, અનેક પ્રકારે, ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનનાં મૂળ સર્મા થકા, આત્મવૃત્તિ ને શાન્તિને જોખમમાં નાંખી દીધાં છે. વિજ્ઞાન વિકાસ પામીને જો તત્ત્વજ્ઞાનની નીસરણીએ ચડી જાય તો તે જોખમ વેરાઈ જશે. નહિતર બાવિની રહી સહી ઉજ્જવળતા પણ ધેરાતી બાસે છે.

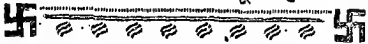
વિજ્ઞાન કદાચ શુભ આસયે વિકસ્યું હશે; પણ તેનું ફળ અશુભમાં પરિણમ્યું છે. પ્રત્યેક વસ્તુએ પોતાનું પરિણામ પ્રયમથી વિચારવું પડે.

વિજ્ઞાનને મર્જાવનાર અને પ્રેરનાર અન્તે તો કુદરત જ છે, એટલે તેના વિરોધની પાછળ કાઈ પણ પ્રકારનો વ્યય જરૂરી નથી. તેના સ્વરૂપ ને તેનાં અંગોનું નિરીક્ષણ એ એક પ્રકારનો અભ્યાસ છે. પણ તેની પાછળ છુવન સમર્પણની બાધના કેળવણી એ નિર્મર્કવાદની પાછળ હોમાવા જેવું છે.

: એજન્ટો નીમવાના છે :

મુંબઈ, સુરત, વડોદરા, અમદાવાદ, રાજકોટ, પોલીતાણા, જુનાગઢ વગેરે સ્થળે 'મંગલ'ના એજન્ટો નીમવાના છે.

પર્વાધિરાજ શ્રી. પર્યુષણપર્વ.

અણ્યા દિવસોમાં પર્વાધિરાજ શ્રી. પર્યુષણપર્વ આવી રહ્યું છે. તે મહાપ્રસંગે માનવીનું શું કર્તવ્ય હોતું જોઈએ તે અંગે કંઈક લંબાય છે.

આ ઉત્તમ પર્વની આરાધના માટે યાત્રી પુરોગામી-મુક્તિજંપતા મનુષ્યો માટે મુખ્ય પાંચ કર્તવ્યો બતાવ્યા છે:- (૧) અહિંસા-પ્રચાર, (૨) સાધર્મિક વાતસલ્ય, (૩) પરસ્પર ક્ષમાપના, (૪) અદ્વમનો તપ, (૫) ચૈત્ય પરિપાટી.

પ્રથમ કર્તવ્ય-અહિંસા પ્રચાર

આ સંસારમાં એવો કોઈ છવ શોધ્યો પણ નહિ, જડે કે સ્વયં ગરવાની ઈચ્છા ધરાવનારો હોય; મતબલ્લ કે મરણ કોઈને વ ગમતું નથી. અને એટલા માટે અભયદાનને શ્રેષ્ઠ ગણવામાં આવ્યું છે. પોતાના હાથે કોઈ છવને નાશ ન થાય તેનો પૂરતો ખ્યાલ પ્રત્યેક મનુષ્યે રાખવો જોઈએ. જો હમેશાં ન બને તો પર્વના દિવસે તો અવશ્ય ખ્યાલ રાખીને વર્તવું જોઈએ. અને તેમાંય પર્યુષણ પર્વ જેવા દિવસોમાં તો ખાસ !

છવનમાં દિનપ્રતિદિન દાખલ થતી જૂની ધર-ઝેરની આવનાને જૂથવા માટે, પર્યુષણ જેવા માંગલિક દિવસોમાં ભામત રહેતું તે પ્રત્યેક જિનમકનની પ્રથમ ફરજ છે.

જેમ અને તેમ આરંભ-સમારંભ ઘટાડી નાંખી આધ્યાત્મિક દષ્ટિપૂર્વક છવન બીતીત કરવાની જે મુંઢ તાલીમ મનુષ્યને પર્વ દિવસે મળે છે તેવી કપારેય મળતી નથી. માટે તે પર્વ દિવસનો અને તેટલો સદુપયોગ કરીને જગતને સાબિત કરી આપવું જોઈએ કે-અમે ભગત છીએ, રંગરાગને હુસ્તાતુસીમાં જ અમને 'રસ' છે. એવું કંઈ નથી.

દુકમાં વિશ્વમય દષ્ટિપૂર્વક છવન વહનાં શીખવાની તાલીમનો પ્રથમ પાક તે અહિંસા-પાલન છે તેમાં કોઈ શક નથી.

બીજું કર્તવ્ય-સાધર્મિક વાતસલ્ય.

આ પર્વ ઉપર શ્રી. મહાવીર પ્રભુના પ્રત્યેક અનુયાયીએ પોતાના ધર્મજીવ્યોની ધયાશકિત સેવા કરી જોઈએ અને બને તો ભકિત પણ કરવી.

જોઈએ, કારણ કે સમાનમર્મી આત્માઓનો સંબંધ પૂજ્ય કદિનતા તેમજ અનંત પુણ્ય પ્રાપ્ત થાય છે.

શાસ્ત્રોમાં પણ રપષ્ટ નિર્દેશ છે કે: સર્વ આત્માઓએ સર્વ આત્મા-જોની સાથે પિતા, પુત્ર, ભાઈ, ભગિની, માતા, પત્ની તરીકે અનેકવાર સંબંધ જોડ્યો છે, પરંતુ આ સંસારમાં પરસ્પર સાધર્મિક સંબંધ ભાગ્યે જ પ્રાપ્ત થાય છે.

ત્રીજી કર્તવ્ય: ક્ષમાપના.

સંસાર વેદ-ઝેરની લરેલો છે. કોઈ પ્રસંગે કોઈ પણ આત્માની સાથે વિરોધ અથવા પાપકર્મ થઈ ગયું હોય, દુષ્ટ ભાવના જાગૃત થઈ હોય, તેની સાથે સાચા હૃદયની ક્ષમાપના કરવા માટે આ પર્વ સર્વોત્તમ છે.

વર્ષભરમાં ઘોરલી મૂલચૂક માટે તેમજ કોઈ પણ આત્માને દુઃખ પહોંચાડ્યું હોય તે જાદસ ક્ષમાની આપ-લે કરવાનો ઉત્તમ અવસર "પર્વપણ્ય પર્વ" !

જૈન બધુઓ ! સાવધાન ક્ષમાપના પર્વ નહીં આવી રહ્યું છે.

બહુશ અંદરના મતમતાંતરને કારણે હિંમલિન થતી શ્રી સંઘની અનુદ્ધ એકતાને જાળવી રાખવાનો આથી બીજો કયો ઉત્તમ અવસર તમને મળશે ? તો પછી શા માટે અર્થવિહોણા ઋણ જન્માર્ષીને શ્રી જૈનશાસનમાં નવાનર્વા તકવાદા જોલા કરવા તોવાર થાઓ છો ? શું પ્રયુ શ્રી મહાવીર ઉપદેશના ધર્મમાં તમને કંઈ જોણું જણાય છે ?

નિષ્કપટ ભાવે જગતના છવ માત્રને જમાવો અને બતાવો આપો કે જૈન ગેટસે અહિંસા-સત્યની જગતનંત મૂર્તિ !

ચોથું કર્તવ્ય: અર્ધુમનો તપ.

પ્રત્યેક કથ્યાણુવાંચી આત્માએ પર્વપણ્ય પર્વ ઉપર અવરજ અદમ (જણ ઉપવાસ) કરવો જ જોઈએ.

ત્રણસેને સાછડે ૪ દિવસ સુધી પેટનું ભાડું ચુકવનારા આપણે શું સાચે જ ખાવા-પીવા માટે જન્મ્યા છીએ ? એથી આગળ વધીને આપણે કંઈ કરવાનું જ નથી ? તો પછી વર્ષના અમુક દિવસોમાં તેમજ મહાપર્વના "દિવસોમાં આપણે શા માટે અંતર્મુખતા ન કેળવવી જોઈએ. સંસારના રંગોમાં ઘેરાયેલી

નજરને આત્માની દિશામાં શા માટે ન ઝૂકાવવી જોઈએ? અને તેના મારે તપથી વધારે બળવાન, પવિત્ર અને ઉત્તમ જીવું કયું બળ છે?

તપ વિના કદી ન ખીસે આત્મ સમીપવર્તિત્વ. અને તે સિવાય ન લાધે સાચી આત્મદષ્ટિ. અને આત્મદષ્ટિ ન લાધે ત્યાં સુધી માનવી આ સંસારમાં રજાતો જ રહે. કારણ કે તેના સિવાય તેને પોતાના સાચા નિવાસસ્થાનનો પતો જ મે લાગે. અને કદાચ કોઈ તે કંઈથી ચૂંચન કરે તો પણ અંદરથી પોલ ફેંકાતો કારણે તેને શ્રદ્ધા ન જ એસે સંસારમાં તેથી જ તપનું મહત્ત્વ અંકાય છે.

પાંચમું કર્તવ્ય: ચૈત્ય પરિપાટી.

પર્વપણના દિવસોમાં ગામભરનાં સઘળાં ચૈત્યોમાં દર્શન-પૂજાર્થે જવું જોઈએ. પૂજા, લલિત વગેરે વડે શાસનની ઉન્નતિની કંબળા રાખવી જોઈએ.

પર્વપણ પવના કુલ દિવસ આઠ (ત્રાવણુ વદ બારસથી માંડરવા સુધી ચૈત્ય સુધી) તેમાંના પ્રથમ સાત દિવસ આઠમા અને છેલ્લા દિવસની જુમિકારપ છે. એટલે કે પ્રથમના સાત દિવસોમાં તીર્થંકરોનાં તેમજ મહાપુરુષોનાં જીવન અદિનો સાંભળાને આત્માને એટલો બધો કુણો બનાવી દેવો જોઈએ કે જેથી છેલ્લા અને આઠમા-સાંતસરિક દિવસે સુધ્ધ હૃદયથી-વર્ષભરમાં લાગેલા પાપની આલોચના કરી શકીએ.

વર્ષભરમાં પરમ પુરુષોની આજ્ઞા વિરૂધ્ધ જે કાર્ય પણ થયું હોય તેની મન-વચન-કાર્ત્તવ્ય દ્વારા સાચી, આત્માને પાપ-વિશુદ્ધ બનાવવો તે પ્રત્યેક સુધ્ધિમાન મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે.

અંતમાં-વેર-ઘેર અને સંકુચિતતાની બાધિથી પીડાતા માનવકુલને વિનંતિ કરું છું કે સાચી વિશ્વમય દષ્ટિ કેળવવી મારે જે આત્મભાવ વર્ણવાયો છે જેન દર્શનમાં તેમજ આધ્યાત્મિક સંકૃતિમાં તેને સાચા દિલથી અંગીકાર કરે અને તાપમાં તરફડતી માનવતાને ચાતા પાવ. — 'સુદર.'

ભાઈ-ભાગિની, પિતા-પુત્ર. માતા-પુત્રી. સૌ સાથે જેસી વાંચે વિચારે અને જીવનમાં અનુસરે—તેવા સંસ્કારોનું ઘડતર કરવા

‘મંગલ’ માસિક મંગાવો.

ત્રાવણુ માસના મહાન પર્વ-દિનામાં અંથ-અવણુ કરનારાઓ અંથ-વાંચનનું મહત્ત્વ સમજી શકશે.

: વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩) :

લખો: મંગલ કાર્યાલય, રીસાલા બજાર, ડીસા.

❧ સાચું વાણીસ્વાતંત્ર્ય. ❧

આજ કાલ કેટલાકના મગજમાં એ પવન પેસી ગયો છે કે અમને વિચારસ્વાતંત્ર્ય અને વાણીસ્વાતંત્ર્ય કેમ નહિ? શા માટે અને અમારા મનમાં આવે તેવો વિચાર ન કરીએ કે અમને સાફ લાગે એવું ન બોલીએ? આ જમાનામાં આવા પ્રકારની સ્વતંત્રતા મેળવવાની હાવના દિવસે વધારે ઉગ્રરૂપ લેતી જાય છે. અદ્યતન સત્તાભિમાનની દૃષ્ટિએ આ માન્યતા-ગાં પણ કેટલુંક સાફ નત્વ સમાયતું છે જ! પણ તે મર્યાદિત ક્ષેત્રમાં જ! જો એ ક્ષેત્રની મર્યાદાનો નાશ કરવામાં આવે તો એનું પરિણામ ખરાબ જ આવવાનું. રસ્તે ચાલતી ખેરીને વડુ કહેવાના વાણીસ્વાતંત્ર્યને ક્યો સખ્ય સમાજ સાંખી લેશે? ખરી વાત તો એ છે કે જોને આપણે વાણીસ્વાતંત્ર્યના નામથી એળખાવી-એ છીએ એ વાણીસ્વાતંત્ર્ય કંઈ ચડીવાનું નામ છે એ જ આપણને નરાગર ખચર નથી? કાંઈ પણ માણસ વાણીસ્વાતંત્ર્યનો અર્થ એવો તો ન જ કરે કે મનમાં આવે તેમ નકતું કે મનમાં આવે તેવો અસંખ્ય અને અસખ્ય પ્રવાપ કરવો. અને જો આવા પ્રકારના ખચરાટને જ વાણીસ્વાતંત્ર્યના નમુના રૂપે કોષવામાં આવે તો તો ચાણુની ગાંડની ઈરિષનામના દર્શિઓ જ સૌથી વધારે સુખી ગણાય. કે જોઓ મનમાં કાંવે તેનું જાકી રાકે છે! પણ ખરી વાત તો એ છે કે જો વસ્તુ કાયદાકારક હોય; જેનું પરિણામ સાફ હોય અને જે હકીકત સત્ય હોય તે બોલવાની છૂટ તેનું નામ વાણીસ્વાતંત્ર્ય! આવા પ્રકારનું વાણી ઉપરના સંબંધવાળું વાણીસ્વાતંત્ર્ય કેટલા પાછે છે? વાદ રાખતું ઘટે છે કે અફ વાણીસ્વાતંત્ર્ય એટલે ખૂબ જ વિચાર મંથનના અંતે સાચી લાગેલી વસ્તુને નિર્ભયપણે જનતા સમક્ષ મૂકવી! આવા પ્રકારનું વાણીસ્વાતંત્ર્ય જ્યારે આપણે સમજીએ અને પાળીએ ત્યારે આપની દશા અત્યાર કરતાં અનેકગણી બની હશે! આજી વિવેક વગરનું વાણીસ્વાતંત્ર્ય એ સ્વતંત્રતા નહિ પણ સ્વચ્છંદતા જ છે કે જેનું પરિણામ પતનમાં જ આવે છે.

(‘આનંદ-મુદ્રાસિંધુ’ માંથી સુમારાવધારા સાથે.)

;ભાવના; પુંડરીક અને કુંડરીક જે ભાઈ, પહેલો રાજવી, બીજો
યુવરાજ, અને તેજસ્વી અને શક્તિસાળી. પુંડરીકાણી
નગરીમાં તેમની હાક વાગે. મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં તેમની નામના પ્રસરેલી.

પુંડરીક સમભાવી હતો; કુંડરીક ઉત્સાહી ને તરંગી હતો. પુંડરીકમાં
નિર્મળતા અને તટસ્થતા હતી. કુંડરીકમાં ઝુનઝુન હતું. સ્વભાવમાં આમ ફરક
હોવા છતાં અને એકમેક પ્રત્યે પ્રેમ હતો, સહકૃપતા હતી.

પુંડરીકના દિલમાં વૈરાગ્ય હતો, તેને દીક્ષા લેવાની ભાવના થઈ.
કુંડરીકને તેણે વાત કરી. રાજ્ય સંભાળવાની તેણે તેને સૂચના કરી. પણ તેજ
પણે પુંડરીકનો ઉત્સાહ ઉછળા આપ્યો. તેણે પણ દીક્ષાની ઇચ્છા દર્શાવી.
પુંડરીકે તેને વાર્તા; પણ કુંડરીકનો તરંગી ઉત્સાહ જ વિજય પામ્યો. તે દીક્ષા
લઈ આવી નીકળ્યો. પુંડરીકને રાજવી તરીકે રહેવું પડ્યું.

તરંગ એ ઉલટો છે તેમાં ચિંચરના ન હોય. ક્રિયાત્મક દુઃખ તે સહી
શકે પણ નહિ. કુંડરીક આધુ છવનના દુઃખથી કંટાળી ગયો, તે પુંડરીક પાસે
પાછો આવ્યો. રાજ્યની તેણે ઇચ્છા દર્શાવી. પુંડરીકની આંખો આંસુ બીતી
થઈ. પણ છતાં તેણે કુંડરીકને રાજ્ય સોંપી દીધું. તે દીક્ષા લેવાને ગુરૂની
શોધમાં નીકળ્યો.

કુંડરીક રાજ્ય બન્યો. રાજદંડ તેણે હાથમાં લીધો. પણ પ્રથમ જ
દિવસે તેણે તરંગી આચાર્યો કરી. તે ઉપહાસને પાત્ર બન્યો. તેની આંખો
લાલ થઈ. બીજે દિવસે નિરોધીઓને મારી નાંખવાનો તેણે નિશ્ચય કર્યો.

સાંજે તે જાગ્યો. મીઠી રસવંતીએ તેનું જ્ઞાન જૂલાવ્યું. રાત્રે તેને
અજીર્ણ થયું. તેણે દવાઓ લીધી. પણ દવાઓએ તો તેના શુભને વધારી જ
મૂક્યું. તેના ક્રોધનો પાર ન રહ્યો. બધાંને જ મારી નાખવાની તેણે પ્રતિજ્ઞા
કરી પણ પ્રતિજ્ઞા પાળતા તે પચારીમાંથી ઉઠ્યો જ નહિ. અજીર્ણના રોગે
તેનો છવ લીધો.

ગુરૂની શોધમાં નીકળેલા પુંડરીકની પણ એજ દશા થઈ.—પણ તેની
ભાવના જીદી હતી. ટાઢથી તે ચરચરતો હતો. સમતા અને સમભાવ તેના
અંગેઅંગમાં જગદણી રણાં હતાં. તેની દષ્ટિમાં પ્રાણી માત્ર પ્રત્યે દયા હતી.
પણ તેનાં મુલાયમ અંગ કુદરતનો પા ન સહી શક્યાં. કંડીએ તેના પ્રાણ
લીધા.

બંને ભાઈના સાથે જ પ્રાણ ગયા. એક નરકે ગયો. બીજો સ્વર્ગે ગયો.
નિર્મળ ભાવનામાં જ છવનનું તત્ત્વ સમાયું છે. તરંગો છવનને વેડી
નાખે છે.

આપણો દેશ.

મધ્યમ અને નાના કાપડમાં ૨૦ ટકા, શાઈનમાં ૩૦ ટકા અને સુપર શાઈનમાં ૪૦ ટકા વધારો થનાર છે.

મદ્રાસના મવનર સર આર્ડોબાલ્ડ સપ્ટેમ્બરની તા. ૭ મીએ પોતાનો હોદ્દો છોડશે.

રીવાસલી ખાતાના ખર્ચમાં રૂ. ૭૬ લાખોનો કાપ મૂકવા ખાસ સમિતિએ જણાવ્યું છે.

વીના કાયદો સુધારવા હિંદ-સરકારે એક સમિતિ નીમી છે. (સમિતિ વીનાનો ત્રીજો એ એથું સૂચન થયું જરૂરી છે !)

પદ્મજી સેક્રટરીએટમાંથી વાયરમેસ ટ્રાન્સમીટર બેઠી રીતે ગૂંચ થયું છે. અમેરિકન પત્રકાર લુઈસીયર મહાત્માજીનું જીવન ચરિત્ર લખનાર છે.

હિંદ સરકારે ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકા સાથે ફોટો પાડીને રડીઓ દ્વારા તાર કોડલવાની વ્યવસ્થા કરી છે.

હિંદુ કોડ બીજા સામે જ. હિંદુ ધર્મ સંમેલને વિરોધ નોંધાવ્યો છે.

પંચમળના લાખખાનો ઇતિહાસ લખાયો.

હાવરાના જીલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ ટ્રેનમાં બગર ટ્રિકિટ મુસાફરી કરનારા જ જણને સ્ટેશન ઉપર અંગુઠા પકડાવ્યા હતા.

દિલ્હીની આસપાસ-બૂર્જમાં ૧૯૦ માર્ચિસ બાંખી મેંશોર્મેન લાંબન ઉપર નિગળીક ટ્રેનો દોડાવવાની યોજના વિચારાય છે.

મદ્રાસ પ્રાંતમાં બસ અલવારનું રાષ્ટ્રિયકરણ કરવાનું નક્કી થયું છે.

હિંદુસ્તાન મજુર સેવક સંઘનું સંમેલન આંકટોગરમાં અમદાવાદ ખાતે મળશે.

બનારસ હિંદુ વિદ્યાપીઠ સમિતિએ વિદ્યાપીઠનાં નામમાંથી "હિંદુ" શબ્દ નહિ કાઢી નાખવા જણાવ્યું છે.

હિંદના વડાપ્રધાન પંડિત જવાહરલાલ નેહરુ કોમનવેલ્થના વડાપ્રધાનોની પરિષદમાં ભાગ લેવા લંડન ત્યાં સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘની બેઠકમાં હાજરી આપવા પેરીસ-સપ્ટેમ્બરમાં જશે.

મુંબઈમાં તા. ૧૧ મીએ સમાજવાદી પ્રેરિત પ્રતિક હડતાલ નિષ્ફળ ગઈ હતી. (નિષ્ફળ ન જાય ને માથે શું? વાવેતર બિનાનાં ફળ વળી કેવું ?)

દિલ્હીનો વિસ્તાર ધડ વહાઈ દિલ્હી થશે.

મુલ્યવેશ બીલ મુલતવી રહ્યું છે.

હિંદવારમાં સ્વાતંત્ર્ય દિનની તા. ૧૫ મી એપ્રિલેથી સાંનંદાર ઉજવણી.

નિઝામ સામે હવે તાકીદે લશ્કરી પગલાં લેવાની માગણી ઉઠાવવાની હતી છે.

મધ્યમપ્રાંતમાં હૈદરાબાદ રાજ્યના ૧૬૦ ગઝલો અને એન્ગ્લોની ધરપકડ થઈ છે. (ધર ફાડવા નીકળનારની ખીણ સી દસા માય ?)

હિંદી લશ્કરે નિઝામના નાનજ ગામનો કબજો લીધો છે. હૈદરાબાદ ત્યાંથી પોતાનું લશ્કર ખસેડી લીધું છે.

હિંદી સરહદના તેંકુલવારી ગામ ઉપર ૨૦૦ ગઝાકારેએ ખાતકી હુમલો કર્યો હતો. (' વિનાશકાળે વિપરીત સ્થિતિ ')

પેલેસ્ટાઇનને હૈદરાબાદના નિઝામ શા. ૧૦ લાખની મદદ આપશે.

સર મીરજા ઈસ્માઈલિ કહે છે, ' હૈદરાબાદના સ્વાતંત્ર્યની વાતોનો અર્થ નેતી !)

હૈદરાબાદના પ્રધાન શ્રી. મલિકાજીનું અપ્પાએ તથા ૭ ધારાસભ્યોએ રાજીનામું આપ્યું છે.

હૈદરાબાદ અંગે હિંદી સરકારે મેલ-પત્ર બહાર પાડ્યું છે

વરાહના રાજકુમારે નિઝામ રાજ્યના લશ્કરના સરસેનાપતિના હોવાનું રાજીનામું આપ્યું છે.

કારમીરમાં તહકુખીના ધારો ચતાં બિદિથ લશ્કરી નિરીક્ષકો આવશે.

પાકીસ્તાન સરકારે આઝાદ કારમીર સરકારના રૈનિકો સાથે પાકીસ્તાનનું લશ્કર લડી રહ્યું છે તે કબુલ્યું છે.

પાકીસ્તાનની અર્ધી સેના કારમીરના બુધ્ધમાં ઉતરી છે. તેને યુરોપીયન રાષ્ટ્રોમાંથી સતત દ્રાઢગોળો મળી રહ્યો છે.

કારમીરના મહારાજા રોજ અબ્દુલ્લાને વડાપ્રધાન તરીકે ઊડવા માગતા નથી.

પાકીસ્તાન:—

કલાત રાજ્યના પ્રધાન મંડળને ખરતરફ કરવામાં આવ્યું છે,

પાકીસ્તાનમાં રમઝાન અંગે સરિયતના કાયદાનું પાલન નહિ કરનાર મુસ્લીમોને રંજાઝ થાય છે. (ધર્મમાં વળી બગજખરી કેવી ?)

બલુચીસ્તાનના અન્જુમાને વતનના પ્રમુખ ખાન અબ્દુલ સામદખાન ગીરફતાર થયા છે.

પાકીસ્તાન હિંદને ૫૦ લાખ ગાંસડી કાચું રાણ ૧૯૪૯ ના જીન સુધીમાં આપશે.

કરાંચીમાં એક અગત્યની મીલને હિંદુઓ પાસેથી શા. ૨૫ લાખમાં મુસ્લીમોએ ખરીદી લીધી છે.

સિંધુ નદીમાં ભારે પૂર આવી ૧૪૪ ચોરસ માઇલના પ્રદેશ પર ફરીવળી ૧૨૨ ગામો તારાજ થયાં છે.

વિદેશના વર્તમાન.

જમૈકાને ષિટને અધારણીય સુધારા આપ્યા છે.

લંડન વિમાની મથક ઉપર ૭૦ લાખ પાઉન્ડની કિંમતના હીરા તથા સોનાની કુટ કરવાનો નિષ્કળ પ્રયાસ શૂંચો હતો. (કેમ ઈંગ્લાંડ તો સુખી દેશ ગણાય છે ને ?)

ષિટન ૧૯૫૦ સુધીમાં સાત લાખ મકાનો બાંધશે. (શા માટે ?)

આરબોને હવે મુતોમાં વિશ્વાસ રહ્યો નથી.

મીનના એક શહેરમાં પ્રગાવાને કારણે ૨ કરોડ ૬૦ લાખ ડોલરની કિંમતની બેંક નોટોને બાળી નાખવામાં આવી છે. બેંક તરફથી ૫ કરોડની ૧ નોટ નીકળશે.

અમેરિકાના પ્રમુખપદની સુટણીમાં અમેરિકન કમ્યુનિસ્ટ પક્ષ હેનરી વોલેસને ટેકા આપશે.

બ્રેટવોડે જોક્સમેમમાંથી તમામ લોકરો બેંચી લેવા સૂચના કરી છે.

સીકની (ન્યુસાઈથવેસ્ટ) ની કોર્ટમાં ૧૭ મિનિટમાં ૨૭૧ છુટાછેડાના કિસ્સાનો નિકાલ થયો હતો.

હોલીવુડની નટીઓની સારીઓ માટે સુરતમાં જરીની ડીઝાઇનો તૈયાર થાય છે. (હોલીવુડની નટીઓ ત્યારે હિંદના પોપાક તરફ દબે છે, ત્યારે ભારતની સમારી પશ્ચિમની પોપાક તરફ દબે છે !)

મગાવામાં તાસ્તાકીઓ સામે શક્તી કુતરાઓનો ઉપયોગ થશે.

વાચકો નોંધ લે.

જાપાનાનામાં હિન્દી ટાઈપની પૂરેપૂરી બેંચને કારણે બે અંક પૂરતો 'મંગલ'નો હિન્દી-વિભાગ બંધ રહેશે.

'મંગલ'ના સુદ વાચકો આની નોંધ લે.

મહાગુજરાતના મહાનુભાવો મંગલ વિષે શું કહે છે ?

૧

‘મંગલ’માં જે રસસામગ્રી પીરસવામાં આવી છે, તે ટુંકી છતાં રહસ્યપૂર્ણ, મનનીય સમ દરણીય અને મંગલકર છે સમાજ તરફથી ધન્યતા ધન્યતા આ માસિકને સારો સહયોગ મળશે તો ભવિષ્યમાં આ પત્ર પાતાની પ્રગતિ દરવા સાથે સમાજની સેવા પણ સારી બજાવશે એમાં સંકેહ નથી

અમે આ માસિક પત્રની પ્રતિનિધિ પ્રગતિ આહ્વાને છીએ

—આચાર્ય શ્રી. વિજયવતીન્દ્રસૂરિ મહારાજ.

૨

ધ્યાપાનીઉં હેંચી કાઠીનું છે.

તમારા સાહસને સફળતા ઈશ્વરે થું.

—જિ. બ. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી.

૩

માસિકમાં આત્મોદ્ધતિ મારેની સંસ્કાર સામગ્રી સારા પ્રમાણમાં છે તે જોઈને સંતોષ થયો છે. માસિકનો અભુક્ત ઈશ્વરે થું.

—મો. ગો. ઉદેશી

હોમારન,

પાલનપુર હાઈસ્કૂલ.

૪

૫

‘મંગલ’ની મંગલવાણી ખરેખર મંગલકારી હોવાનું પ્રતીત થાય છે ‘સર્વદા મંગલ’ કરુ’નો ‘મંગલ’ નાક્ષાત્રાર કરો. એજ અર્થઘર્ષના.

—મહેન્દ્રકુમાર મો. દેસાઈ (B.A.)

૫

વર્તમાન યુગમે એસે પત્રકી નિહાયત જરૂરત થી.

જે ‘મંગલ’કા સમયે હૃદયસે સ્વાગત કરતે હુએ આહતા હું કે

‘મંગલ’ ચિરાયુ હો.

—સી. બી. કોઠારી. (D. H. M. Sc)

મંગલ.

શ્રી ૮ લે

આપે સંસ્કૃતિના જીવંત,

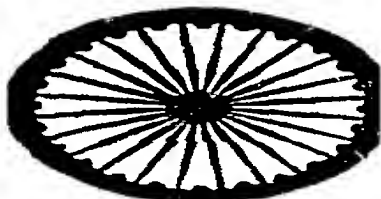
વ્યાપક પ્રકાશને

આંગણિ-આંગણિ

રેલા બલ

દયલ'પ ભારતનું આગત

સાક્ષિ હ.

આપ આજે જ આહત બનેા

સિવાઈમ

પ્રકાશ નકલ

સા. ૩)

પાંચ આના

અર્થ—

મંગલ કાર્યાલય,

મીરાસી બજાર,

નવા ડીસા.

[કિ. ૨૫.]

॥तमसो मा ज्योतिर्गमया॥

★ ★ ★ ★ ★

૫૫ ૧ ૧૫૬ ૬

તા. ૨૧-૬-૧૯૪૮.

પરિચયે અંક.

અમરતાનો પંથ.

સત્ત્વસ્ત આણાવ ઉઠાવિ

મેઢાથી મારં તરડ.

સત્યની આજ્ઞાથી હિંમો (પ્રવૃત્ત)
ધયેસો એવો બુદ્ધિશાળી પુરુષ
મૃત્યુને-સંસારને તરી જાય છે.

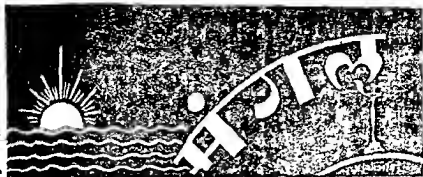
— શ્રી આચારાગ મુન.

સાર.—

અંતરનું ન્યાયભયન જેનું એક
માત્ર સત્યના પ્રકાશ થડે જીવમગતું
હોય અને જેની નાની મોટી
સઘળીય પ્રવૃત્તિઓ એ જ પ્રકાશ
સચિત દિશાને અનુસરીને થતી
હોય તે શ્રી અથવા પુરુષ-
અસત્યોના હિંડા અંધારેથી-
સત્યના પરમ-મંદિરે પહોંચી જાય.

તંત્રી:

મફતલાલ સંઘવી.

— [સત્ય, રહેલું ને સંસ્કારણું અપતન આસિલ.] —

વાર્ષિક લવાજમ: રૂ. ૩૫ હિલમાં :: પરદેશ રૂ. ૫૫
[વાર્ષિક આદરને આસ અંકો બેટ મળે છે.]

સોપાસા અગર,
નવો ડીસા.

: તં ત્રી :

મદતલાલ સંધવી.

: ઉદ્દેશ, પરિચય અને પ્રાસંગિક :

ગાંધી કામને બૂલી જઈ, વર્તમાનનો વિચાર કરતો સમાજ પોતાની આવતી કાલને ઉજળાં જોઈ શકશે; જ્યારે જૂનગણ પર પ્રાચીન ક્યાં કરીને, કપાળે કાથ દઈ શોકમાં બેસી રહેનાર અને માન બામ્બના ભરોસે જીવનાર પુરુષાર્થવિહીન માનવી એના વર્તમાનને દુઃખપૂર્ણ અને આવતી કામને સદંતર નિષ્ફળ ગનાવે છે.

ગાંધી કાલ પાદ કરે. એ સંસ્કૃતિ સાથે વર્તમાનની સંસ્કૃતિને સરખાવે. પરંતુ કાળે જીવન સમર્પણ કરનાર મહારથીઓના ધર્મયુક્ત સાથે - માત્ર સત્તાના મદમાં મરત ખતેસા માનવીઓના સર્જેલા-સેકાર જોઈ જાઓ.

- માનવ અવતાર ધારણ કરીને આપણે શું ક્યું ? વિજ્ઞાનની એરી શોધ-ખોળો કરી જે માનવ સમાજનો જ નાશ કરી શકે. અને મામનાં ગામ સગમાચી જે જગતપરનાં પશુ-પ્રાણીનો મંદાર કરનારો આદર્શ ગણનાં સાધનો આપણે પેશ કર્યાં.

લેખક-સાઈ સાથે વેપારી જતીને નીતિવિદોષા વેપાર ક્યાં મીઠાં બોગત જમનારના પર આગળે પાડેલી બૂખો રહે, દવાઓના અંભાવે તે નિમારી

લોગવતો રહે, કાપકના અમાલે નગ્ન રહેવા જેવા દિવસો જીએ: અને અંદરજાનના અભાવે, લગભગ અંધ જેવી જાંઘળી વિતાવે; તે આપણા શિક્ષિત વર્ગની શૈભી નથી. સાધનસંપત્તિ એ સંપત્તિ નથી, ધનપતિના ધનના હગંસા ત્યાં 'ધનની કમર' જેવા છે.

આપણે અવળા રાહે ચઢી જઈને આપણા સમાજની નાવને દોષ બચાવે અડક સાથે અથાણી રહ્યા છીએ. હવે રહી રહીને પણ એ વિનાશક માર્ગેથી. સાચા નીતિના માર્ગે એ નાવ પાછું હંકારીએ અને આપણા જીવનને ધન્ય બનાવીએ.

: માર્ગ ભૂલેલાનો ભેદ :

માર્ગ ભૂલેલાઓને એક ભોમિયો જડે, અને પ્રામાણિક રીતે પગદંડી ખતાવી ખેંચતે પહોંચાડે તો એ માર્ગદર્શક એક મહાન ઉપકારક લાગે. પ્રત્યેકના જીવનનો એવો અનુભવ પણ હશે.

'મંગલ' શું છે ?

જીવ માત્ર પ્રત્યે સુખલાભ દર્શાવનાર, જીવમાત્રને સુખ, શાંતિ અને નાનંદથી જીવવા દેનાર-માનવતાનાં ત્યાં દર્શન થવાં જોઈએ ત્યાં 'રાક્ષસી બળો'નાં દર્શન થઈ રહ્યાં છે.

અને એવા-બૂલા પડેલા-ધાતક માર્ગે વળેલા માનવીઓને સાચા માર્ગે વાળવા જ જોઈએ એમ માનનાર એક સુસંસ્કારી માનવીએ સમાજની સેવા માટે, ગમે તેટલી આર્થિક ખોટ સહન કરવી પડે, તોય, તે રીતે લોગ આપીને સમાજના મોલકીઓથી માંડી, આખાલટલ, સાધુ, સંતને માનવતાનો મંગલમય સંદેશ આપવા માટે 'મંગલ'નું પ્રકાશન શરૂ કરાવ્યું છે.

જૈનધર્મમાં વિશ્વધર્મના સમાવેશ થાય છે. એ વિશ્વધર્મ-શીરકા, શાંતિ, વાડા કે મતભેદો ઊભા કરનાથી, તેને પોપણ આપવાથી, તેવા પંથોથી ચર્ચા અને વિતંડાવાંદમાં ઉતરવાથી-સમાજને ગળે નહિ ઉતરે. ત્યાં તો અમૃતના નામે વિષ પાવાતું જ કામ આપણે કરીશું? એ વિષ-એનું કામ કરે જશે: અને 'વિશ્વધર્મ' શીખવવાની વાતો કરતાં કરતાં ઉગારવાના છે, તેવાઓને ધ્યાનવામાં જ આપણે મચ્યા રહીશું.

અહીં તેરાપંથી સામે મોરચો નથી, સ્થાનકમાર્ગોની ટીકાઓ નથી, દિશાઓની ચર્ચા નથી, કે મૂર્તિપૂજક સાથે બેદરબાવ નથી. એકતા કે અદર્શોના

નામે ભાંગલા પડાવવામાં અમે મુદ્દત માનતા નથી. 'મંગલ'ના સંપાદન પાછળ રાજની આ ખજરદારી રહે છે અને રહેશે.

અને માત્ર જેનો જ 'મંગલ' વાંચે, એમ નથી. સર્વને 'મંગલ' વાંચતા કરવાની એના સંચાલકની મહેત્ત્વા છે. સૌના મંગલ. કાળે 'મંગલ'ના ધીમા કદમ ઉપજ્યા છે. અને જેને ધર્મ એવી એક વસ્તુ પ્રિય છે, તેના ખ્રિસ્તિ, મુસ્લીમ, પારસી, હિંદુ, જૈન કે હરિજનના દ્વારે 'મંગલ' પહોંચે તેના 'મંગલ' શરૂ કરાવતાં તેના સદાચક્ર આપ્તા રાખી છે.

વિચારક એના માટે મુશ્કેલી મોડશે.

પ્રત્યેક વિચારક, પ્રત્યેક વાંચક, પ્રત્યેક લેખક 'સર્વ મંગલ' કાળે 'મંગલ'ના પ્રચારમાં મદદરૂપ થાય; પોતે શ્રાદ્ધક બને, મોટી સંખ્યામાં શ્રાદ્ધક બનાવી આપે; એટલું જ નહિ પણ પોતાના ગામમાં પાંચ, પચીસ માણસો ન્યાં એકઠાં મળતાં હોય, તેવાં જાહેરસ્થળો કે વાંચનાલયો માટે 'મંગલ' મંગાવે; તેમના ગામની સંસ્થાઓને તેઓ એક વર્ષ પૂરતું તો 'મંગલ' આપે જ.

કોઈ સદ્ગૃહસ્થ અમારા આ સાદસને પૈસા કમાવાનું સાધન ન માની લે. તેમજ જે પાછળ રહેલાઓને આગળ લાવવાનો અમે દાવો કરીએ છીએ, તેઓ સૌના કલ્યાણ કાળે અમારા સદાચક્ર અને અમારા સમય, શક્તિ અને નાણાં ખર્ચાઈ રહ્યાં છે. તેની દયા કરીને કે અમારા પર ઉપકાર કરવા માટે નહિ, પણ સર્વ પોતાનો ધર્મ સમજવા, નહું શીખવાની ફરજ સમજી 'મંગલ' મંગાવતા થાય.

'મંગલ' આપને સાચી સ્વતંત્રતાના માંગલિક પાક બહુવશે.

અગત્યની એક વાત: રાજકારણ એ 'મંગલ'નો વિષય નથી, પણ રાષ્ટ્રના કલ્યાણમાં ન્યાં ટીકા કરવા પ્રસંગ બને છે, ત્યાં ત્યાં 'મંગલ' મૌન નહિ રહે. આંગણી ચીંપવા જેટલી પોતાની નૈતિક ફરજ સમજતા તેના-તંત્રી-પ્રાસંગિક ટીકાઓને આવકારશે. ટીકાકારને અમારે ત્યાં સ્થાન છે. ટીકાખોરને નહિ એ સંજોગદ રાખે.

: જવાબ આપો :

'મંગલ'નો પ્રત્યેક અંક ચાલુ કદનાં કરે પાતાનો હોય છે; તેમાં ૧૨ પાનાં હિંદી વિભાગ શેકે છે. અને છતાંય શક્ય તેટલું વધુ સત્વરે સાહિત્ય એમાં રજૂ કરવામાં આવે છે.

આ પત્રિકા 'મંગલ'નો પરિચય અને ઉદ્દેશ સમજાવવા માટે જ આપને મોકલવા છે.

❖ આપ કોને આવકારશે કે અવગણશે ? આવકારશે તો શા માટે ? અવગણશે તો શા માટે ?

આપેના લવાજમ સાથે આપનાં સર્વ સુખનો, કપકા, આશિર્વાદ અને જે કંઈ કહેવાનું હોય તે વળતી ટપાકો જ સખી મોકલો.

===== : આપનું લવાજમ આજે જ મોકલો : =====

—સંચાલક : મંગલ કાર્યાલય,

રાસાદા ખાતર, નવાડીસા.

❖ કાપો

) વ્યવસ્થાપક, 'મંગલ', નવાડીસા (ઉ. ગુ.)

વિ. આ સાથે લવાજમના રૂા ૩-૦-૦ મોકલું છું. 'મંગલ' મને.....માસથી મોકલવું ચક્ર કરશે.

મારું નામ

સરનામું

ગામ

પોસ્ટ

તા.

અંક મંગાવનારાઓ: છૂટક અંક મંગાવતાં તથા નમુનો મંગાવતાં પુ આનાના સ્તરે મોકલવા ખાસ જરૂરી છે. તે વિના અંક મોકલારો નહિ.

આગામી અંક: **❖** દિપાવલી અંક **➔** છૂટક કિંમત રૂા ૧-૦-૦

જ્યોતિર્ધર. ૨.

: પૃથ્વી :

તમે તમસ હિજનસવા,	પરમ જ્યોત પેદાથી
હઝી હઝી નિત આત્મને,	પ્રુનિત પંથ દોરવા
ધેનભર્યાં નયન જરીક,	તેજ-રેખ ઝીલવા
અર્ધપૂર્યાં ત્યાંજ છે,	આતમજ્યોત છુઝવી
ભલે ઘન આવરે,	દિગ દિગન્ત હુમ્મથી
હોય હવે સ્ફુરિત નયને,	વિજનપંથ ખેડવા
છુઝેલ દીપનાં ઓજસ,	સ્મરીને જગે રેલવાં
જે ઝીલેલ રસપર્વજો,	તરીકે સદ્ભાગ્યથી.

★

★

★

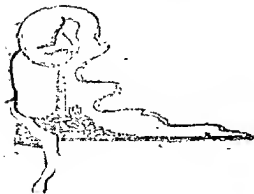
★

★

નિદાય લીધી ભલે !
રહો કિંતુ અદૃશ્યરૂપે.
જટિલ અગ વાટમાં,
તમારી શુભારિષો.

જ્યોતિર્ધર મરહોમથી
પ્રકૃતિ આહુ-આહુ મહી
પડી આખડી પહોંચવા
મુશગ દુષ્કરી રહો ઝગી.

—ચંપકલાલ પરીખ.

[૪૭]

સમ્યક્શિવ વિના વારતવિક સફળતા ન સંભવે હવનમાં !

હવનનો પાયો છે સમ્યક્શિવ, હવન-સંગીતાનું સંગીત સમ્યક્શિવની પ્રેરણા વિના-તદન મોળું પડી જાય. સમ્યક્શિવનું મૂલ્ય ન સમજે તે માનવજ ન લેખાય !

હવનમાંથી પ્રગટતાં પવિત્ર જ્યોતના વદન પર સમ્યક્શિવની પવિત્ર હાથ સંદો તરતી રહે છે. સમ્યક્શિવના યોગ સિવાય, યથાર્થ હવન રહસ્ય હાય ન ચડે કાંઈને વ !

આલમની સત્તણ અન્યબ્રહ્મો આધીન છે સમ્યક્શિવતાને !

[૪૮]

શસ્ત્ર એ કાંઈ પણ સંસ્કૃતિનું જૂથજૂથ નથી. શસ્ત્રો વડે કાંઈ પણ સંસ્કૃતિનું રક્ષણ ન થાય. સંસ્કૃતિના રક્ષણના નામે જેઓ નિર્દાઈન ઇત્તોત્પા-દનમાં મગ્યા રહે છે, તેઓ તેટલા દરજ્જે તેમની સંસ્કૃતિના નિર્ધન થીવને ગોપવે છે, આંખો પડે છે, મર્યાદિત બનાવે છે-હલનસાતી નાંખે છે.

તત્ત્વવાર, તોપ કે અલ્પજોગ્યાથી નહિ, પરંતુ પ્રેમ, સત્યને સૌન્દર્યના જ્ઞાન્ત-વ્યાપક તત્ત્વોવડે-વિશ્વસંસ્કૃતિના હવન-ત પ્રગટની રક્ષા થતી આવી છે અને યશે.

આપ, ઇસ્લામ અને યુરોપીય સંસ્કૃતિના અનુયાયી શાસકોએ ત્યારે ત્યારે તે-તે સંસ્કૃતિના સંરક્ષણને નામે તત્ત્વવારે જેની ત્યારે ત્યારે જરૂર તેઓ વિજયી નીવડ્યા, કિન્તુ તેમના એ ક્ષણિક વિજયે તે તે માનવી પ્રજાઓના અંતરે તત્ત્વવારની જોડી મહત્તા સ્થાપિત કરી દીધી અને સંસ્કૃતિઓના પ્રાણ-મોને આંખો પાડ્યા. અને પ્રજાઓના માનસમાંએ લગીકત દહપણે ઈકે-તત્ત્વવારના જોરે સવશું હાંસવ કરી શકાય ને. ' .

તનું જ કડુ પરિણામ આજે આજું જગત બોમતી રહ્યું છે.

જેઓ નહિ-સત્યને પ્રેમ જ વિશ્વસંસ્કૃતિનાં પ્રધાન હવનજન હતાં, બધા કાળ માટે રહેશે.

હે પ્રભુ ! તું સર્વવ્યાપી છે. મારા મનોભાવ તું જાણે છે. હું ત્યારે તારાથી દૂર-સૂદૂર નાસી જવાની અવળી નીતિ અપત્યાર કરું કે એવી જ મનઃક્રિયા કર્મો આદરું. ત્યારે તું મને જરૂર ચકાસજે. મારી કમોટી કરજે.

મધરાતે લગાનક વિવધર અતીને તું મારી પધારીની આસપાસ વીંટળાઈ વળાજે ને હું માનીશ કે મારી જલ આજે વિવધરનો સ્વાંગ સહજે મને સમજવવા આવી છે.

નામ ! વગર પરીક્ષાએ વર્મોમાંથી હિતીર્થ યવા છાએ તેમ કોઈ-રહે કહેવાય ? માટે જરૂર પરીક્ષતો રહેજે મને.

પંખીઓના બોલ-ગૂંજતા મુજ આંખે કોઈ કદી 'વાદ'ની વાત કરશે નહિ. મને 'વાદ'ની ગદી હવામાં ધસડી જવાનો શર્ષ કદી મયાસ ન કરશે.

હું જગતનો હું અને જમતનો જ રહેવાનો. જે દુનિયાનાં મેં દર્શન કર્યાં છે, તેના જ અમુક ટુકડા પૂરતો હું છવું (!) તે કેમ અને ? અનંતવ્યાપી આત્માનો સ્વામી વાદની ખતાવડી દિવાલમાં કઈ રીતે પૂરાઈ રહે. !

માનવીને ક્રીડી-મકાડી જેવો ન સમજતા. એ તો છે સંસાર કેસરી ! કેસરીને 'વાદ'ના પોંજરમાં પૂરવાનું જે સાહસ એડે તે મૂર્ખો જ ગણાય ને !

દીપોત્સવી અંક 'મંગલ'નો આગામી અંક દીપોત્સવી

અંક તરીકે પ્રગટ થશે, અને એની તૈયારી કરવા પાછળ, પ્રચાર કાર્ય માટે અને આહુક સંખ્યા વધારવા માટે આ અંક માત્ર પરિચીતરે અરંક રૂપે જ પ્રગટ થાય છે. હંમેશાના ધોરણ કરતાં ખાતાંની સંખ્યા એમાં અડધી છે. આપ સૌ રસગુજર કરજો.

હરિરસ પીઓ....

હું એક વખત ભાવણ સાંભળવા જતો હતો, ત્યારે રસ્તામાં મારો એક મિત્ર કે જે પરમભક્ત અને જ્ઞાની હતો. તે મને મળ્યો. મેં તેને કહ્યું કે, 'મિત્ર! ચાલો, આજે ભાવણ યાવ છે ત્યાં આપણે જઈએ.' તેણે કહ્યું, 'ભાઈ! હાલમાં ધણે ભાગે ભાવણમાં કાંઈ ઉપદેશ અપાતો નથી, પણ માત્ર વાદવિવાદ જેવું જ ચાલે છે. કાં તો ખંડનમંડન ચલાવે છે, કાં તો એક બીજાની વિરુદ્ધ બોલે છે, કાં તો એક સમાજવાદો બીજા સમાજની બોદણી કરે છે, માટે ત્યાં જવામાં કશું સાર નથી.' આમ છતાં પણ મેં તેને આમ્રદ કરીને સાથે લીધો અને અમે સલામંડપમાં ગયા. થોડી વાર થઈ એટલે ભાવણકર્તાએ પોતાનું ભાવણ અન્નામ્નુ અને ખરેખર મારા મિત્રે જેમ કહ્યું હતું તેમ મર્તિપૂજનનું ખંડન જ કરવા તે મંડી પડ્યો. તે વિદ્વાન હતો. બોલવામાં ચતુર હતો તથા તેની નાણી મધુર તથા અસર કરે તેવી હતી; પણ તે પોતાની ભુદ્ધિ અવગે રસ્તે વાપરતો હતો.. ભાવણ પૂરું થયા પછી અમે પાસેના એક બગીચામાં જઈને વાતો કરવા બેઠા મેં મારા મિત્રને રહ્યું, 'ભાઈ! આવા વિદ્વાનો આવા મોટા વાદવિવાદમાં કેમ ઉતરતા હશે? મને કાંઈ સમજતું નથી.' હું આમ પૂછું છું એટલામાં તો ત્યાં એક ભમરો ગણગણ કરતો ચારેકાર ધૂમવા લાગ્યો. એક રૂઝ ઉપરથી બીજો રૂઝે જાય તે બીજેથી ત્રીજો એમ કરતાં કરતાં હેવટે તે એક જ રૂઝ ઉપર બેસી ગયો અને તદ્દન સ્તંભ થઈ ગયો. આ જોઈને મારો મિત્ર બોલી ઉઠ્યો કે, 'ભાઈ! જોયું, આ રમત જોવા જેવી છે; કેમકે તેમાંથી તારા પ્રજનો હિતર પણ મળી જાય છે.' મેં કહ્યું કે, 'વળી જોવું શું છે?' ત્યારે તેણે કહ્યું કે, 'આ ભમરો જ્યાં સુધી પુષ્પરસ ચૂસતો નહોતો ત્યાં સુધી તે આમતેમ ભટકતો હતો અને ગણગણાટ કરી પ્રકટો હતો; તેવી જ રીતે માણસો જ્યાં સુધી હરિરસ પીતા નથી ત્યાં સુધી એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ ભટક્યા કરે છે અને શ્રેષ્ઠના વાદવિવાદ કર્યા કરે છે. એક વખત રસ ચૂસ્યા પછી ભમરો ત્યાંથી ખસે જ નહિ, તેમ એક વખત હરિરસ પીધા પછી વાદવિવાદો તેનાથી દૂર જાય જ નહિ.'

■ ■ ■ માટે જો ભાઈઓ અને મહેનો! શ્રેષ્ઠના વાદવિવાદમાં ન ઉતરતાં કેવળ હરિરસ જ પીવાને મંથો. એકવાર તે પીધા પછી તમને બીજું ગમશે જ નહિ. માટે હરિરસ પીઓ, હરિરસ પીઓ.

—શ્રી સુબોધ રત્નાકરે માંથી સામ્રાટ ઉપ્પત.

સત્યનો પ્રભાવ

એક માતાએ નાનપણથી જ પોતાના પુત્રને સત્યનો મંત્ર શીખવેલો. એ પુત્ર કંઈક મોટો થતાં તેને જહાસગામ જવાનું થયું. માતાએ તેને સંકટમાં ઉપયોગી થઈ પડશે એમ માની, આળસ સોના મહોર આપી. પણ તે ચોરાઈ ન જાય તે માટે તેણે તે પુત્રની બંદીના અંદરના બાગમાં સીંધી દીધી; ને પુત્રને તેણે એક સંઘ સાથે રવાના કર્યો.

રસ્તે તે સંઘ છુટાડ્યો. સંઘની દરેક દરેક વ્યક્તિની ઝડતી લઈ તેના પાસે જે કંઈક હોય તે ઝુટવી લેવાયું. તેમાં પૂર્વોક્ત કુમારની પણ ઝડતી લેવામાં આવી. પણ ચોરાની નજરે સોનામહોરો ન પડી. ને તેમણે તેને જવા દીધો.

“પણ મારી બંદીના અંદરના બાગમાં સોના મહોરો રહી જાય છે તો!” કુમારે ઝડતી લેનારને કહ્યું.

ચોર આશ્ચર્ય પામ્યો. તે એ કુમારને પોતાના સરદાર સમીપ લઈ ગયો. સરદારે સોનામહોરો અવગોષ્ટતાં ક્યું, “સામાન્ય માનવી તો આવા મંથોગમાં પોતાનો માલ છુપાવવા મથે. તેને બદલે તું છુપાવેલને પણ ખુલ્લો કરે છે!”

“મારી માતાએ મને સત્યને ન છુપાવવાનું શીખવ્યું છે” કુમાર હતાપૂર્વક જોડ્યો, “ને હું એને વફાદાર છું.”

‘શાઆરા’ સરદારે કુમારને તેની સોનામહોરો સાથે જવા દીધો.

—પણ પછી તે પોતે પણ વિચારમાં પડ્યો કે, “તે એક બાળક પોતાની માતાને વફાદાર રહી રહે તો હું શું ઈશ્વરને પણ વફાદાર ન રહી શકું?”

—ને તેણે નરત જ મંપને તેનો માલ પાછો સોંપી સહીસલામતી પૂર્વક જવા દીધો.

એવું! એક જ બાળકની સત્ય પ્રત્યેની અગાધ પ્રીતિને કારણે ચોરાના હાથમાં સપડાઈ ગયોતો આખો સંઘ સહીસલામતીપૂર્વક આગળ વધી શક્યો અને ચોરાના સરદારનો હૃદયપટ્ટો મથો તે ઝાણું ગણાય. !

■ ■ ■ સત્યનો પ્રભાવ જ એવો છે કે જ્યાં તેનો નિઃસંકોચપણે સર્વ કલ્યાણમય દષ્ટિપૂર્વક ઉપયોગ થાય છે ત્યાં તેનું તેજ એટલું બહું વિસ્તરે છે કે તે મધ્યે ઉભા રહેલા ગમે તેવા જડ હૃદયના મનુષ્યને પણ તે એક પગને માટે ફેલી બનાવી દે છે.

== મંગલ તાલુખા. ==

—શ્રી. ચીમનલાલ શાહ.

૬૧. કુદરતનો જ નિયમ છે કે—જ્યારે રતેલ અને પ્રીતિ ગૂઢ થાય; વધારે થાય, ત્યારે કુદરત આપમેળે જ તેનો માર્ગ કરી બેચકિતનો રતેલ ઘટાડી દે છે.

૬૨. બીબલને પોતાની વસ્તુની જરૂર હોય તો આપતા સંક્રાંતિયાનું નહિ; પણ બની શકે તો કોઈની ચીજ માંબ્યા વગર પોતાનું કામ ચલાવવું.

૬૩. જે આબત પોતાને ન આવડતી હોય તે બીબલ પાસેથી જાણવા પ્રયત્ન કરવો, અને પૂછવામાં શરમ માત્ર રાખવી જ નહિ.

૬૪. જેના હસ્તાક્ષર ઝીણા આવતા હોય તે મોટે ભાગે લોભ શબ્દનો બાઈબેલ હોય છે; તેમ મનાય છે, તેમાં દરેક પ્લાનમાં રાખવું ધટે.

૬૫. ગંધુ વગર ફૂલની શોભા નથી; દાંત વગર મુખની શોભા નથી; તેમજ પુણ્ય વગર પુરુષ શોભાને પાત્ર નથી.

૬૬. 'મને વખત મળતો નથી'—મને તક મળતી નથી! એવું બહાનું નખળા અને નિર્વોધ મનુષ્યનું છે.

૬૭. (૧) દિવસે એવું કાર્ય કરવું કે રાત્રે નિરાંતે સુવાય.

(૨) આઠ માસ એવું કાર્ય કરવું કે ચોમાસામાં કરવું ન પડે.

(૩) યુવાવસ્થામાં એવું કાર્ય કરવું કે રૂઝાવરથામાં કરવું ન પડે.

(૪) જન્મપર્યંત એવું કાર્ય કરવું કે આજતા જન્મમાં દુઃખ વેડવું ન પડે.

૬૮. સુખ સર્વને ઈષ્ટ છે, દુઃખ સર્વને અનિષ્ટ છે; માટે તેનો વિચાર કરી, સર્વને પોતા તુલ્ય માની કોઈને દુઃખ દેવું નહિ. આ મહાન સિધ્ધાંત મનને અને આચરણ માંગે છે.

૬૯. દુર્જન અને સત્જનમાં ફેર સમજવા નીચે પ્રમાણે દુહો જાણવાથી સરોજ અને સંપૂર્ણ સમજણ મલશે—

'કાળજી તજે ન સ્વામના. મોતી તજે ન જોત,

દુર્જન તજે ન કુટિલતા, સત્જન તજે ન હેત.

૭૦. ગમેલી ક્ષણ પાછી આવતી નથી; માટે જે જે શુભ કરવું હોય તે આજેજ કરી લેા; આજે કરવું હોય તે આ વખતે જ કરી લેા; આ રખતે કરવું હોય તે આ ઘડિયે જ કરી લેા; આ ઘડિયે કરવું હોય તે અપ-ઘડિયે કરી લેા.

સ્વીકાર : સમાલોચના.

અંથ - પરિચય :

વિચાર સમીક્ષા : 'લેખક-નિર્માણ' શ્રી મુક્તિવિજયજી મહારાજ. : પ્રકાશક-કલ્યાણ પ્રકાશન મંદિર, જીવન નિવાસ સામે, પાલીતાણા.

૧૧૨ પાનાની આ પુસ્તિકા 'કલ્યાણ' માસિકની 'આ વર્ષની ભેટ છે. એમાં શ્રી. કાનહરવાળીના વિચારોની સમીક્ષા કરવામાં આવી છે. વ્યવહાર નવનું ખંડન કરી-અધિકાર પ્રાપ્ત થયા પહેલાં જ નિશ્ચય નયને વળગી રહેવાથી કેવું રિપરીતું પરિણામ આવે છે-તેનું મહારાજશાએ જુદા જુદા લેખો દ્વારા સુંદર દર્શન કરાવ્યું છે. પારતત્વિક તત્ત્વદર્શનની અંખનાવાળા એકવાર આ પુસ્તિકા વાંચે.

માનવતાનું મૂલ્ય : લેખક તથા સંપાદક-પૂ. પં. શ્રી. પ્રવિણવિજયજી ગણિયર. : પ્રકાશક-મહેતા કાન્તિલાલરાયચંદભાઈ, મુ. સાહુ'ંદ. (જી. અમદાવાદ.) પેકેટ સાઈઝ ૨૧૬ પેજ. નકલ દીક્રે એ આના મેકેલનારને પ્રકાશક પાસેથી ભેટ મળશે.

માનવજીવન વિકાસના શુભ હેતુને લક્ષ્યતા રાખીને-પૂ. પં-ન્યાસશ્રીએ-ખોધક શૈલિએ જે વિવિધ વિષયોની સંકલ્પના કરી છે તે મનનીય છે. નિજનું શ્રેયઃ અંખતા સહુ તે વાંચે, વિચારે તે આચરણમાં ઉતારે.

પત્ર - પરિચય :

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ : વ. ૧૩ : અંક-૧૧ : તંત્રી-શ્રીમનલાલ ગોકુળદાસ શાહ, જેસોગભાઈની વાંદી, ઘી-ઝાંટા, અમદાવાદ. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૨.

શ્રી જૈનદર્શનના અનુરાગીને અબ્બસનીય લેખોથી શોભતા આ અંકની કંઈક મહત્તા એમાં ખાસ કરીને ચપરાતા પર્યાયવાચક શબ્દોને લીધે ઘટે તો નવાઈ નહિ.

શ્રી આત્માત્મનંદ પ્રકાશ : પુ. ૪૬મુ : અંક ૧મો : પ્રકાશક-જૈન આત્માત્મનંદ સભા, ભાવનગર. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ત્રણ.

આ અંક ભાવવાદી મુખપૃષ્ઠ સાથે આત્મ-પ્રકાશ મહાસાવત્રા લેખોથી સોરો હીધે છે.

કલ્યાણ : વર્ષ પ. : અંક ૬-૭ : તંત્રી-સોમચંદ ડી. શાહ, જીવનનિવાસ સામે, પાલીતાણા. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ચાર.

કલ્યાણ મુખપૃષ્ઠ, સુંદર છાપકામ તેમજ ભાવવાદી લેખોથી શોભતો અ સંયુક્ત અંક વાંચવા જોવો ને !

જૈન સિદ્ધાંત : અંક ૧૬ : તંત્રી-નગીનદાસ શિરધરલાલ રોડ. પ્રકાશક-
જૈન સિદ્ધાંત સભા, શાંતિ સદન, ૨૫૬, લેમિંગ્ટન રોડ, મુંબઈ-૭. વા. લ.
૩૧. ૫)

શ્રી. પર્યવણુ વિશેષાંક તરીકે પ્રગટ થયેલા પૂરા ૧૪૦ પાનાના આ અંકમાં
પીરસાયલું સાહિત્ય એકંદરે રાચક છે.

ઓછા લવાજમે દર માસે પૂર્ણ ૧૦૦ પાનાનો અંક આપનાર આ પ્રથમ
જ જૈન માસિક છે.

ગુણસુંદરી અને સ્ત્રી હિતોપદેશ : વ. ૨૩ : પુ ૫૧ : તંત્રીઓ-‘કુમાર’,
નટુભાઈ; હુઢાણામિત્ર પ્રેસ, વડોદરા. વા. લ. ૫-૮-૦,

ગુણસુંદરી ખીની મૈયા ગુર્જરીની કુખ દીપાવવા ઝંખતી બહેનોએ વાંચવા
જેવું સાહિત્ય-આ અંકમાં-ઠીક-ઠીક પ્રમાણમાં અપાયલું છે.

છવનવિકાસ : પુ. ૮મું : અંક ૧૩ : સંપાદક- ડૉ. પ્રજાકર ડી. શર્મા,
આગર રોડ, ઉત્તરજૈન. વા. લ. ૩૧ માર્.

લેખો ઠીક પ્રમાણમાં હોવા છતાં, જાહેર-ખજારો અવ્યવસ્થિત રીતે મુકવાને
કારણે અંક વાંચતાં જ અણગમો કિલ્લન થઈ આવે છે.

સર્વને ‘છવનવિકાસમાં સદાયક ખતવા જન્મેયું’ માસિક પેતાનો વિકાસ
અન્ય કા’ હેતુસર કરવા ન ખેંચાય એજ સૂચન !

હિતેન્દ્રુ : અંક ચોથો : તંત્રી-જયવંત એમ. દાણી, ઊંઝા. વાર્ષિક
લવાજમ રૂ. ૩-૪-૦.

પાક્ષિકમાં એકંદર રાષ્ટ્રીય ભાવનાને પોષક સાહિત્ય ઠીક પ્રમાણમાં પીરસાય છે.

આ અંકે પણ એજ રીતનું સાહિત્ય જોવા મળે છે. ઉગા પત્રોને લાગુ
પડાવા સંકેત રહે છે તેમ આ પત્રને પક્ષપાતનો રોગ ન લાગુ પડે એવી પ્રભુ
પ્રત્યે મારી પ્રાર્થના છે.

નવગુજરાત : પુ. ૨૬મું : અં ૩૪ : તંત્રી, મુદ્રક, પ્રકાશક- મણિલાલ
પુસ્તકાલ પરીખ, રાવપુરા, વડોદરા. છુટક નક્કસ ત્રણ આના.

જવાબદાર રાજતંત્ર સ્થાપના સમારંભ પૂર્તિ સાથે પ્રગટ થયેલા આ અંક
-તેમાં પ્રગટ થયેલા પ્રસંગાનુરૂપ લેખો તેમજ સ્વ. વિદ્યલભાઈ પટેલ, સ્વ. અબ્બાસ
તૈયબજી, સ્વ. શ્રીમંત સવાછરાવ ગાયકવાડ વિગેરેનાં રંગીન ચિત્રોથી-ખરેખર
આકર્ષક લાગે છે.

વડોદરાથી પ્રગટ થતું આ સપ્તાહિક સમાચારની દૃષ્ટિએ તો ખરેખર પ્રથમ
પંક્તિનું જ ગણાઈ.

રાજમતી.

કંસ મથુરાનો રાજા. ઉગ્રસેન તેનો પિતા. પિતાને કેદ કરી કંસે મુગટ પહેરેલો. પણ કૃષ્ણે તેનો વધ કર્યો. ઉગ્રસેનને તેણે રાજ્ય સોંપ્યું.

ઉગ્રસેનની એક પુત્રી. રાજમતી તેનું નામ. તે યોવનના ઉંબર પર હિમેલી. ચમકતી વિજ્ઞા સમું તેનું સ્વરૂપ. યુવની તે વેલ લેખાય. નરવીરો પણ તેના હાથની આસા સેવે તે સમયના ભારતનું તે કન્યા રત્ન મનાય.

દારિકામાં તે સમયે કૃષ્ણ રાજ્ય કરે. યાદવ વંશ તેમનું કુળ. સમુદ્રિય વિજ્ય તે કુળના મોવડી. તેમને એક કુંવર. નેમિકુમાર તેમનું નામ.

નેમિકુમારનો વર્ણ કંઈક શ્યામ હતો. વાઘમાં રમતા ચન્દ્ર સમું તેમનું સ્વરૂપ લેખાય. તેમની શક્તિ અજન્મ હતી. તેમનું તેજ સર્વથીએ અધિક હતું. કૃષ્ણ યાદવ કુળના રત્ન મનાતા. નેમિકુમાર તે કુળનું સર્વસ્વ હતા. કૃષ્ણને તેમની ભીતિ રહેતી.

કૃષ્ણ વાસુદેવ હતા; અર્ધ સ્ત્રી હતા. તેમની પાસે અનેક શસ્ત્રો હતાં. સુદર્શન ચક્ર હતું, એક અપ્રતિમ ધનુષ્ય હતું. દિવ્ય શંખ હતો, અન્ય કોઈ તે ઉંચકી પણ ન શકે. પણ નેમિકુમારને મન તે રમકડાં હતાં. તેમણે શસ્ત્રો સાથે રમત કરી; સુદર્શન ચક્રને લમરડાની જેમ લમાબ્ધું. શંખ કુંકી તેમણે ગગનભેદી નાદ ગજાવ્યો, ધનુષ્ય નમાવી પણ્છ અડાવી. કૃષ્ણનાં ગલરાટનો પાર ન રહ્યો. પોતાનો મુગટ તેમને મસ્તક પરથી સરી જતો હાથે.

તેમણે કુમારના બળની પરીક્ષા કરી; તેમની શક્તિનાં દર્શન કર્યાં. તે શક્તિ તેમને અજન્મ લાગી. તેમનું અંતર બળમળી કેડ્યું. પણ બહારથી તે શાંત રહ્યા. તેમણે ચાલાકી વાપરી; એક નવોજ મોર્ચ લીધો.

નેમિકુમાર બહાદુરી હતા. તે પરણવાની ના પાડના. તેમનાં માતા પિતા આથી ઉદાસીન રહેતાં. પણ કુમારને કશું ઠી ન શકતાં. કૃષ્ણે તેમને પરણાવવા કેડ કરી. કુમારનાં માતા પિતાનું તેમને ઉત્તેજન મળ્યું. જો કુમાર પરણે; બ્રહ્મચર્ય તોડે તોજ તેમની શક્તિ કંઈક ઘટે; કૃષ્ણની આ માન્યતા હતી.

કૃષ્ણને અનેક રાણીઓ હતી. અપ્સરાઓ સરીખું તેમનું લાસિત્ય હતું. યોગીને પણ ચળાવવાની તેમનામાં અપજતા હતી. કૃષ્ણે તેમની સદાય માગી. રાણીઓ હસી. કુમારને પરણાવવા તેમણે વચન આપ્યું.

કૃષ્ણની રાણીઓ કૃષ્ણ સમીજ રંમગર્તિઓ હતી. તે રતિ સંગી અપજ હતી. નેમિકુમારની આસપાસ ને વીંટળાઈ વળતી; તેમના પર નયન બાણ

વર્ણવતી; તેમના અંગ પર પીચકારીઓ ફેંકતી. કુમારને તે મ્હેણાં મારતી; તેમને જળદીકામાં હાંકવતી. મધુર હાસ્યથી તે તેમને વધાવતી; હાવલાવથી તે તેમને પગવતી; અંગમરોડથી તે તેમને લગવતી; ચમકના લાલિત્યથી તે તેમને ઘેરી ભેતી.

તેમિકુમાર અટવાયા તેમણે કૃષ્ણની ભીતિ જોઈ; માત પિનાની ઉર્મિઓ પારખી તેમના મુખ પર સ્મિત પથરાયું. પણ તેમના હૃદયમાં દર્દ હતું તેમણે લગનની મૌન અનુમતિ આપી. પણ તે શોગમ કન્યા મળે તોજ.

કૃષ્ણ તૈયાર હતા. રાણમતી તેમની નજરમાં હતી, ઉગ્રસેન તેમનો મિત્ર દિર્ઘેન્દ્ર કુમારના તેમણે વિવાહ કર્યો. કુમારે પણ અનુમતિ આપી. તેમના માન પિતા હરખાણાં કૃષ્ણના અંતરમાં આનંદ પ્રગટ્યો, તેમણે તરતનાંજ લગન લીધાં.

તેમિકુમાર પરણવાને ચાહ્યા. ચાલવકુળ હર્ષથી ઘેરું 'જન્યુ' સ્ત્રીઓનાં નયનમાં વિજયનો રસ ઊભરાયો. કુમારનાં હૃદયમાં હોભ પથરાયો. સર્વે મધુરાને પાદર જઈ પહોંચ્યાં. તેમિકુમારે એક સર્વગ્રાહી નજર નાંખી. તેમણે ધણું જોયું પણ તે બધું અંતરમાં છુપાવ્યું.

રાણમતી મહેલની અટારીમાં ઉભી હતી. તેની આંખમાં તેજ હતું, રસ હતો, હર્ષ હતો, હતાશ હતો. જગ વિખ્યાત પુરુષ તેને પરણવાને આવતો હતો. તે તેને મોહભરી તીક્ષ્ણ નજરે નીરખતી હતી. તેનું હૃદય નાચતું હતું.

પણ ક્ષણ પછી તે ચમકી. તેનું દક્ષિણ નેત્ર ફરકતું હતું. તેના હૃદય તૃપ્તમાં ગમરાટ હતો તે કશું સમજી ન શકી. તેણે છાતી પર હાથ મુક્યો. તે એટલી ટશે જોઈ ગઈ. તેના સૌન્દર્ય પર શીકાશની ઋણકૃણાની પ્રસરી. તેની સખીઓ અદિત બેની.

તેમિકુમારે નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, પ્રેમજનન તેમને જોવાને ઉલટ્યાં. સારથી રથ હાંકતો હતો. રથની એક આંજુએ વાડો હતો. તે વાડામાં પશુઓ કરણ ચીત્ર નાંખનાં. તેમિકુમારે સારથીને તેનું કારણ પૂછ્યું.

સારથીની આંખો ઝીણી થઈ. તે જોયો, "આપનાં લગ્ન થશે. લગનમાં ઉત્સવો થશે; જમણો થશે. આ પશુઓનું તેમાં માંસ રહેશે."

તેમિકુમારનું હૃદય ધવાયું. તેમણે કાન પર હાથ દીધા. તે કણ્ઠમર થાળ્યા; ખીછ કણે તેમણે રથ પાછો વળાવ્યો. નિષ્કારણ હિંસા એજ જેનો ધર્મ છે; તેને આંગણે પગ મુકવામાં પણ તેમણે પાપ જોયું.

રાણમતીએ રથ વળતો જોયો. તેને ધ્રાસકા પડ્યો. તેની પ્રવૃદ્ધ આંખમાં આંસુ થીછ ગયાં, તે મુર્ચ્છા પામી, તેના હૃદયમાં તેમિ દેતા; તેમિ પાછા નેતા હતા.

કૃષ્ણને ગલરાટ છુટયો તેમણે કુમારને સમજાવવા માંડયા. માત્ર ચિતાને પણ સજ્જ નયને વિનંતિ કરી. પણ કુમાર કથાથીજ ન પીગળ્યા.

તે પાછ વળ્યા. એક વર્ષ પર્વન્ત તેમણે દાન દીધું. તે પછી તેમને અંસાર તળયો. તે ગીરનાર પર આઘ્યા.

રાણમતીનું હૃદય સ્વચ્છ હતું. તેમાં સ્ફટિક સખી નિર્મળતા હતી. તે નેમિકુમારનીજ એક પ્રતિમા હતી. બીજા માનવીને ત્યાં સ્થાન નહોતું. તે સંસાર નીરસ લાગ્યો. કુમારે સંસાર ત્યજી દીધો હતો. તેને પણ તે ત્યજી શકે નહોતો.

નેમિકુમારનીચે કર હતા; મહામુનિ હતા. તેમણે ઉત્કટ તપ આદિયું પરમ ધ્યાનમાં તે મગ્ન બન્યા તેમનાં કર્મ સખી ગયાં. તેમને કેવળતાનું ઉપગ્રંથું. પ્રજા તરીકે તે પ્રગટ થયા.

રાણમતી ગીરનાર આવી. તેની આંખમાં રોલ હતો; સમજાવની હાથ હતી. પ્રજા પાસે તેણે દીક્ષા લીધી. આરિત્રની દિવ્યતામાં તે લીન બની. પ્રજા હાસનનાં તે પ્રયમ સાંધી લેખાયાં.

એક સમયે તે ગિરનારથી ઉતરતાં હતાં. આકાશમાંથી તેવામાં જગત ધારાઓ વર્ષવા માંડી. પૃથ્વી પર પાર્ણવી રોલો આઘ્યા. ક્યાંય ઊલવાનું પેર સ્થાન નહિ તે ક્ષણે તેમણે એક યુક્ષ જોઈ. તે યુક્ષમાં તેમણે પ્રવેશ કર્યો તેમનાં વસ્ત્ર બીનાં હતાં તે તેમણે કાઢીને સુકવ્યાં.

તેમનું રૂપ રતિ સમુદ્ર હતું તે વસ્ત્રહીન હતાં. મોગીને પણ અર્જા એવી ક્ષણે હતી: નિરસીમ અંધકારનું સામાન્ય, વરસાદની ધારાઓ, એક યુક્ષ તેમણે ધુળરી અનુભવી તેમની સામે એક માનવી ઉભો હતો. તે ભોમ પાચના કરતો હતો.

પગલર તે ઘરચર્ચાં. પણ બીજાજ પણ તેમણે વંસ્ત્ર મહેરી લીધી તેમની દ્રષ્ટિ સચોટ બની. તેમણે માનવીને ઓળખ્યો—તે સાધુ હતો; નેમિકુમારનો ભાઈ હતો. રથનેમિ તેનું નામ.

રાણમતી સાંધી હતાં: સ્ત્રી રત્ન હતાં. આરિત્ર એજ તેમનું સ્વ હતું. તેના રક્ષણે માટે તેમની સર્વ શક્તિઓ ખીલી નીકળી.

તેમના મુખ પર પ્રતિભા ઝળકી. તેમનાં અંગે-અંગમાં દિવ્ય પ્રગટ્યું. તે તેજથી તેમણે સાધુને ડાખે; સાધુની આંખો બીની થઈ. તે રાણમતીને ચરણે પડ્યો.

રાણમતી સમજાવના ધિખરે ચડ્યાં. સમય જતાં તે પરમશાની બને તે પ્રજાની પહેલાંજ તે શુદ્ધિ સખીની સોડમાં આઘ્યા. —પ્રજા

: સંપાદન :

સર્વકર્યાખંડા ઉત્કૃષ્ટ મંગલ હેતુપૂર્વક આશના આ માસિકમાં સહુને ઉપયોગી થાય એવા ને સંસ્કારી છતાં સરળ શૈલીમાં લખાયેલાં લેખ, વાર્તા, નાટિકા, નિબંધ, કાવ્ય, છંદનચરિત્ર, પ્રવાસવર્ણન તેમજ જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિ સર્વકર્યાલુકારી ક્રિયા સ્વીકારવામાં આવે છે.

નોંધ સ્વીકારાયેલા લેખો, ને દયાલુપૂર્વક નહિ મોકલવામાં આવ્યું હોય તેા ફરી મોકલે તે કરવામાં આવશે.

વિવિધસંસ્કૃતિને ધાતક એવા કાઈ પણ પ્રકારના એક તરફી લખાણને આ માસિકમાં સ્થાન નહિ મળે.

'માસિક માટે' લખાણ સારા અક્ષરે, સ્પષ્ટીધી ને કામળની એકજ આબુએ લખાયેલું હોવું જરૂરી છે.

ત્રી સાથેના તમામ પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે જ કરવા તેમજ જરૂરનાં ત્રી પછી ત્યાંજ મોકલવાં.

પત્રી: 'મંગલ', રીસાલા બંગ્લર, નવા ડીસા (ઉ. ગ.)

: વ્યવસ્થા :

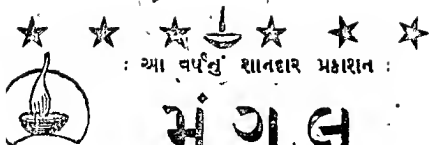
માસિક દર માસની તા. ૨૧ મીએ નિયમિત પ્રગટ થાય છે.

વિંકે લવાજમ રૂ. ૩-૦-૦ છે. પરદેશ માટે રૂ. ૫-૦-૦ છે, તે મદ્રાસલ સંઘવી, રીસાલા બંગ્લર, નવા ડીસા (ઉ. ગ.) (૨) શ્રી. ઇન્દોર સ્વેતાંગર સંઘની પેદા, પીપળા બંગ્લર, ઇન્દોર સીટી, એ ઉકાળે ભરી શે.

મનાની નકલ માટે પાંચ આનાની ટિકિટો મોકલવી.

નામાનો ફરફાર તુરતજ જણાવવો કે અંક ગેરવર્યે જાય નહિ.

જાજમ તથા વ્યવસ્થા અંગેના પત્રવ્યવહાર પણ ત્રીના સરનામે કરવો.

: આ વર્ષનું શાનદાર પ્રકાશન :

મંગલ

[દિવાળી અંક.]

- આ અંક ચાહકોને ભેટ મળશે.
- ગુજરાતના સમર્થ કલ્પમળાભેના લેખો મેળવવા માટે આમંત્રણો મોકલાઈ ચૂક્યા છે, આપ પણ એ અંક માટે લખી શકશો.
- નિબંધ, વાર્તા, કાવ્ય, કટાક્ષ, વિવેચન, સૂચન અને વિચારકોની વાનગી શિષ્ટ અને સંસ્કારી ભાષામાં રજુ થશે. 'મંગલ'ની એ વિશિષ્ટતા છે.

છુટક મંગાવનાર
રૂ. ૧૫
મોકલી આપે.

વાર્ષિક લવાજમ:
રૂ. ૩૫
મોકલી શકશો.

મંગલ કાર્યાલય.
નવાડીસા. (ઉ. ૫)

તમારી નકલ મેળવવાનું રખે ચૂકતા.

આ માસિક 'ધી નવાજ પ્રીન્ટીંગ વર્ક્સ, ડીસા' માં અપકલાલ મોહનલાલ મહેતાએ જાણું અને શ્રી. મહતલાલ સંઘવીએ 'મંગલ' કાર્યાલય, ડીસાથી શ્રી કલ્હાર જૈન સ્વેતાંજર સંઘની પેઢી તરફથી પ્રગટ થયું.